

Nr 27

Konstitutionsutskottets memorial angående granskning av de i statsrådet förda protokollen.

Till konstitutionsutskottet har på gjord framställning blivit överlämnade de under tiden från och med den 10 januari 1964 till och med den 10 januari 1965 i statsrådet förda protokollen, nämligen över

justitiedepartementsärenden från och med den 17 januari 1964 till och med den 4 januari 1965;

justitieärenden från och med den 17 januari 1964 till och med den 30 december 1964;

utrikesdepartementsärenden från och med den 17 januari 1964 till och med den 4 januari 1965;

försvarsärenden från och med den 17 januari 1964 till och med den 4 januari 1965;

socialärenden från och med den 17 januari 1964 till och med den 4 januari 1965;

kommunikationsärenden från och med den 17 januari 1964 till och med den 4 januari 1965;

finansärenden från och med den 17 januari 1964 till och med den 4 januari 1965;

eklesiastikärenden från och med den 17 januari 1964 till och med den 4 januari 1965;

jordbruksärenden från och med den 17 januari 1964 till och med den 4 januari 1965;

handelsärenden från och med den 17 januari 1964 till och med den 4 januari 1965;

inrikesärenden från och med den 17 januari 1964 till och med den 4 januari 1965; samt

civilärenden från och med den 17 januari 1964 till och med den 4 januari 1965.

Vidare har på särskild framställning till utskottet överlämnats utdrag av det i statsrådet förda protokollet över justitiedepartementsärenden den 26 februari 1965, i vad det avser ärendet nr 57 angående befrielse från åtal för vissa utom riket begångna brott. Detta ärende redovisas i detta memorial under punkten 11 i avdelning C.

Ytterligare har utskottet till behandling förehått en jämlikt § 57 riks-dagsordningen väckt och till utskottet hänvisad fråga om viss anmärk-

ningsanledning. Detta ärende redovisas i detta memorial under punkten 1 i avdelning B.

Innan utskottet övergår till att redovisa resultaten av den sålunda verkställda granskningen, vill utskottet göra två påpekanden som avser själva det protokollsmaterial, vilket grundlagsenligt utgör grundval för granskningen. Det ena avser tiderna för protokollens överlämnande till utskottet, det andra sekretessbehandlingen av protokollen.

Vad först beträffar *tiderna för statsrådsprotokollens tillhandahållande* vill utskottet anföra följande. Utskottet har vid olika tillfällen uppmärksammat dröjsmål med protokollens färdigställande. I dechargememorialet upptogs fråga därom senast vid 1951 års riksdag. Utskottet påtalade då, att betydande eftersläpningar kunnat konstateras, vilket lett till olägenheter i flera hänseenden. Mot bakgrunden härav ville utskottet understryka angelägenheten av att statsrådsprotokollen för framtiden blev förda så, att något dröjsmål inom departementen med deras upprättande ej onödigtvis uppkom.

Vid årets granskningsarbete har någon närmare undersökning i berörda hänseende ej utförts. Frågorna har emellertid aktualiserats genom de dröjsmål, som konstaterats i fråga om protokollens överlämnande till utskottet. En uppställning över de tidpunkter, vid vilka protokoll inkommit till utskottet, bifogas detta memorial som *bilaga 1*. Av denna framgår också, att protokollen i betydande utsträckning överlämnas obundna; det för både departementen och utskottet otillfredsställande i att granskning måste ske av lösa handlingar ligger i öppen dag.

Mot bakgrunden av det anförda vill utskottet ånyo understryka det angelägna i att statsrådsprotokollen färdigställs utan dröjsmål.

Om *sekretess för statsrådsprotokoll* stadgas följande i 1 § lagen om inskränkningar i rätten att utbekomma allmänna handlingar (SkrL):

I statsrådet förda protokoll i ärenden vilka angå rikets förhållande till främmande makt, så ock protokoll i kommandomål, må icke utan Konungens tillstånd utlämnas tidigare än femtio år efter protokollets datum.

Andra i statsrådet förda protokoll än i första stycket sägs må ej utan Konungens tillstånd utlämnas tidigare än två år efter protokollets datum; Konungen obetaget att förordna, att sådant protokoll ej må utlämnas förrän viss längre tid, högst femtio år, förflutit från dess datum.

Vad i 2—36 §§ stadgas om handlingars hemlighållande har ej avseende å ovan omförmälda protokoll.

Med hänsyn till detta stadgande brukar man i praxis tala om tvåårsprotokoll och femtioårsprotokoll. De senare är tydligen av två typer, nämligen *dels* de som till följd av första stycket *automatiskt* blir omfattade av femtio års sekretess, *dels* de för vilka sekretesstiden jämlikt andra stycket *genom särskilt beslut* utsträcks till *högst* femtio år.

Det bör antecknas, att bestämmelserna om allmänna handlingars offentlighet är föremål för översyn genom offentlighetskommittén, vilken under år 1964 publicerade en diskussionspromemoria. Där kritiserade kommittén bl. a. sådana automatiskt verkande sekretessbestämmelser, varpå 1 § första stycket SekrL ger ett exempel.

Utskottet har vid sin granskning av femtioårsprotokollen fäst sig vid att deras innehåll ofta är sådant, att den fastställda sekretesstiden inte framstår som sakligt motiverad. I fråga om protokoll, som faller under 1 § första stycket SekrL, är detta en följd av lagens konstruktion. Iakttagelsen gäller emellertid även femtioårsprotokoll enligt lagrummets andra stycke. Där särskilda beslut om förlängd sekretess fattas, synes maximitiden femtio år genomgående beslutas. I många fall framstår inte bara denna långa sekretesstid som opåkallad utan även behovet över huvud av utsträckt sekretesstid som tveksamt.

Den verkliga sekretesstiden beror naturligtvis inte bara på sekretessbeslutet utan även på om någon ansöker om att utfå protokollet och hur Kungl. Maj:t i sådant fall ställer sig till ansökan. Anledning saknas att antaga annat än att Kungl. Maj:t i dylika ärenden handlar i tryckfrihetsförordningens anda. Likafullt finner utskottet angeläget, att även själva sekretessbesluten fattas efter en verklig prövning av sekretessbehovet i varje enskilt fall. All rutinmässighet vid tillämpningen av SekrL bör motverkas.

A

Utskottet har inte funnit anledning att tillämpa § 106 regeringsformen.

B

Utskottet har inte funnit anledning att framställa någon anmärkning jämlikt § 107 regeringsformen.

I tre ärenden har emellertid inom utskottet framställts *anmärkningsyrkanden som avslagits*. Redogörelser för dessa ärenden lämnas under punkterna 1—3 nedan.

1. Ifrågasatt tryckfrihetsåtal

(Justitiedepartementet)

Jämlikt § 57 riksdagsordningen har i andra kammaren väckts och till utskottet remitterats en av herr Dickson gjord anmälan om anledning till anmärkning mot chefen för justitiedepartementet, statsrådet Herman Kling.

Anmälan avser statsrådet Klings beslut den 25 mars 1965 att inte företaga någon åtgärd i anledning av en tidningsartikel, i vilken under rubriken »Hädelse — vad tycker Ni?» återgavs ett utdrag ur en bok, som i Finland föranlett åtal för hädelse.

I tryckfrihetsförordningens 7 kap. 4 § första stycket stadgas, att »med beaktande av det i 1 kap. angivna syftet med en allmän tryckfrihet» skall som otillåtet yttrande i tryckt skrift anses sådan »enligt lag straffbar» framställning, som innefattar bl. a. — punkten 13 — »skymfande av sådant som av svenska kyrkan eller annat, här i riket verksamt trossamfund hålles heligt». Punkten har sin motsvarighet i brottsbalkens stadgande om »brott mot trosfrid» i 16 kap. 9 §, avseende den som »offentligen skymfar sådant som av svenska kyrkan eller annat här i riket verksamt trossamfund hålles heligt». I tryckfrihetsförordningens 1 kap., vartill alltså straffstadgande i 7 kap. hänvisar, anges i 1 § »säkerställande av ett fritt meningsutbyte och en allsidig upplysning» som tryckfrihetens syfte. I 4 § ålägges de som har att döma över missbruk av tryckfriheten eller eljest vaka över tryckfrihetsförordningens efterlevnad att »därvid städse hava i åtanke att tryckfriheten utgör grundval för ett fritt samhällsskick, alltid fästa sin uppmärksamhet mera på ämnets och tankens än på uttryckets lagstridighet, på syftet än på framställningssättet, samt i tvivelsmål hellre fria än fälla».

Stadgandena om brott mot trosfrid tillkom i samband med 1948 års strafflagsreform rörande brotten mot staten och allmänheten. I det till grund för reformen liggande betänkandet (SOU 1944: 69, s. 230) uttalade straffrättskommittén, att stadgandet om brott mot trosfrid avsåg att skydda sådant, varpå människors religiösa känsla är riktad. Under detsamma skulle inte falla kritik som, om än skarp i sak, framfördes i en värdig form. I propositionen till 1948 års riksdag (nr 80, s. 204) underströk också departementschefen, att med stadgandet åsyftades endast användande av en skymflig form men inte en saklig kritik. En viss justering av kommittéförslaget gjordes för att förekomma missuppfattningen, att även en kritik, vilken som vapen använder ironien, skulle omfattas av straffbestämmelsen, vilket sades uppenbarligen inte vara avsikten.

Stadgandet om brott mot trosfrid och den däremot svarande punkten i tryckfrihetsförordningen aktualiserades vid 1964 års riksdag i samband med att vissa ändringar i sistnämnda författning antogs för att åvägabringa överensstämmelse med den nya brottsbalken. Mot bakgrunden av att åtal väckts mot några medarbetare i Sveriges Radio för brott mot trosfrid i anledning av ett radioprogram hade Svenska Journalistförbundet hos Kungl. Maj:t begärt, att ifrågavarande stadganden skulle utgå ur såväl brottsbalken som tryckfrihetsförordningen. I den proposition (nr 133), vari förslaget till ändringar i tryckfrihetsförordningen framlades, avvisade departementschefen förbundets hemställan. Frågan upptogs härefter i motioner. I sitt utlåtande i ärendet (nr 13) uttalade konstitutionsutskottet, att det var svårt att utan en allsidig utredning taga ställning till frågan. Utskottet förutsatte, att Kungl. Maj:t utan särskild framställning från riksdagens sida skulle med uppmärksamhet följa domstolarnas praxis på området med särskilt beaktande av den fria åsiktsbildningens krav.

Utskottet har tagit del av den tidningsartikel, som avses i förevarande ärende.

Olika meningar kan råda i frågan, om artikeln inneburit brott mot trosfrid. Departementschefen har vid sitt ställningstagande haft att iakttaga stadgandet i 1 kap. 4 § tryckfrihetsförordningen och sålunda att vid tvekan hellre fria än fälla. Till stöd för en återhållsam inställning har även kunnat anföras utskottets ovan berörda uttalande vid 1964 års riksdag.

Med hänsyn till det anförda har utskottet funnit sig inte böra framställa någon anmärkning i anledning av förevarande ärendes handläggning.

Närvarande:

från första kammaren: herrar Georg Pettersson, Torsten Andersson, Damström, fru Segerstedt Wiberg, herrar Sveningsson, Erik Olsson, Dahlén, Sörlin, Dahlberg och Risberg; samt

från andra kammaren: herrar Adamsson, Nilsson i Östersund, Henningsson, Wahlund, fru Thunvall, herrar Johansson i Trollhättan, Hamrin i Jönköping, Larsson i Luttra, Keijer och Werner.

Reservation

av herrar *Sveningsson, Risberg, Hamrin* i Jönköping, *Keijer* och *Werner*, vilka ansett, att utskottets yttrande efter strecket bort ha följande lydelse:

Den ifrågavarande tidningsartikeln återger ett avsnitt ur Salamas bok, vari kristendomens centralgestalt inplaceras i ett perverst sexuell förhållande. Artikeln måste främst med hänsyn till framställningens innehåll verka i hög grad sårande för stora grupper av vårt folk. Tvekan kan inte råda om att den innefattar brott mot trosfrid. Då gällande lagregler uppenbarligen måste iakttagas, har utskottet funnit sig inte kunna underlåta att framställa anmärkning jämlikt § 107 regeringsformen mot chefen för justitiedepartementet, statsrådet Herman Kling, i anledning av hans beslut att lämna ifrågavarande artikel utan åtgärd.

2. Ifrågasatt underhandsdirektiv till statens hyresråd

(Inrikesdepartementet)

Under hösten 1964 remissbehandlades en inom inrikesdepartementet upprättad promemoria, i vilken ifrågasattes, att till gällande bestämmelser om igångsättningstillstånd för byggnadsarbete skulle göras ett tillägg av innebörd, att rivning av bostadshus skulle göras beroende av arbetsmarknadsmyndigheternas tillstånd. I promemorian framhölls vikten av att under rådande bostadsbrist förhindra rivning av fastigheter, som med hänsyn till kvalitet och allmän beskaffenhet fortfarande kan begagnas för bostadsändamål.

I ett den 16 december 1964 dagtecknat remissvar anförde statens hyresråd, att det torde finnas möjligheter att komma till rätta med problemet inom ramen för gällande hyresregleringslagstiftning, samt att hyresrådet var berett att utfärda anvisningar för hyresnämnderna av innebörd, att dessa vid prövning av uppsägning, som grundades på förestående rivning av fastighet, förutom annat även skulle beakta om godtagbara skäl förelåg för rivningen i fråga.

I skrivelse från inrikesdepartementet den 30 december 1964 meddelades hyresrådet, att departementschefen för sin del fann den av hyresrådet anvisade utvägen att komma till rätta med förtida rivningar böra prövas framför den som angetts i promemorian.

Hyresrådet är besvärshinstans i hyresregleringsmål och verkar i denna egenskap som en domstol. Enligt sin instruktion har hyresrådet därutöver att meddela föreskrifter om tillämpningen av hyresregleringslagen, i den mån sådana inte utfärdas av Kungl. Maj:t.

Det av hyresrådet i detta fall föreslagna förfarandet grundade sig på sistnämnda befogenhet.

Utskottet finner det ha varit naturligt — för att inte säga nödvändigt — att hyresrådet underrättades, huruvida dess förslag godtogs eller lagstiftning skulle ske enligt promemorian.

Utskottet har sålunda inte funnit anledning till anmärkning jämlikt § 107 regeringsformen.

Närvarande:

från första kammaren: herrar Georg Pettersson, Torsten Andersson, fru Segerstedt Wiberg, herrar Sveningsson, Carl Albert Anderson, Dahlberg*, fröken Stenberg, herrar Karl Pettersson* och Sörenson; samt

från andra kammaren: herr Adamsson, fru Thunvall, herrar Johansson i Trollhättan, Hamrin i Jönköping, Andersson i Billingsfors, Keijer, Wennerfors, Henrikson och Gustafsson i Stenkyrka.

* Ej närvarande vid justeringen.

Reservation

av herr *Sveningsson*, fröken *Stenberg* och herr *Wennerfors*, vilka ansett, att utskottets yttrande efter strecket bort ha följande lydelse:

Den prövning av frågor om giltighet av uppsägning, som hyresnämnderna och hyresrådet har att företaga, är en dömande verksamhet. Vid utövning av nämnda verksamhet är berörda instanser helt att betrakta som förvaltningsdomstolar.

I ett remissyttrande till chefen för inrikesdepartementet över en inom departementet utarbetad promemoria rörande ändring av tillämpningen av lagen om igångsättningstillstånd för byggnadsarbete har hyresrådet förklarat sig berett att till hyresnämnderna utfärda anvisningar av innebörd, att nämnderna vid prövning av giltigheten av uppsägning, som grundas på förestående rivning av fastighet, även skall beakta, huruvida godtagbara skäl föreligger för rivningen i fråga. Därefter har från hyresrådets kansli upplysts, att en förutsättning för att rådet skulle utfärda nämnda anvisningar vore, att rådet fick besked om att den ifrågasatta utvidgningen av byggnadsregleringen inte kom till stånd.

Det meddelande, som statsrådet och chefen för inrikesdepartementet i anledning härav låtit lämna hyresrådet, att han för sin del fann den av hyresrådet anvisade utvägen för att komma till rätta med förtida rivningar »böra prövas» framför den som angetts i promemorian, måste anses innefatta direktiv för hyresdomstolarnas lagtillämpning.

Av anförda skäl har utskottet funnit sig böra framställa anmärkning jämligt § 107 regeringsformen mot chefen för inrikesdepartementet, statsrådet Rune Johansson.

3. Frigivandet av handlingarna i Wennerströmaffären

(Justitie- och inrikesdepartementen)

Den konstitutionella sidan av den s. k. Wennerströmaffären upptogs till granskning av konstitutionsutskottet vid 1963 års riksdag. Granskningen fortsattes och slutfördes av konstitutionsutskottet vid 1964 års riksdag.

Den 22 april 1964 beslutade chefen för justitiedepartementet, att juristkommissionens den 20 samma månad avgivna utlåtande skulle offentliggöras med undantag av vissa smärre delar.

Juristkommissionens förhörsprotokoll, vilka inom kommissionen i dess helhet behandlats såsom ej offentliga handlingar, blev inom justitiedepartementet i vissa delar sekretessbehandlade enligt 2 kap. 14 § andra stycket tryckfrihetsförordningen.

Förhörsprotokollen, i vad dessa inte omfattades av sekretesskyddet enligt lagrummet, började den 27 maj 1964 frigivas för publicering. Frigivandet skedde från justitiedepartementet. Något protokollfört eller eljest skriftligt beslut därom har ej fattats.

Aklagarens förundersökningsprotokoll angående Wennerströms brottslighet granskades inom inrikesdepartementet av tre särskilt förordnade personer företrädande utrikes- och inrikesdepartementen samt försvarsstabens underrättelseavdelning. Sedan granskning skett, förordnade chefen för inrikesdepartementet enligt protokollförda beslut den 26 maj och den 28 december 1964 samt den 25 januari 1965, att delar av förundersökningsprotokollet

fick offentliggöras i den omfattning som framgick av bilagor till departementschefsprotokollen.

Dechargedebatt i Wennerströmaffären hölls den 28 maj 1964.

Behandlingen i sekretesshänseende av materialet i Wennerströmaffären har — med hänsyn främst till arten och räckvidden av Wennerströms brottsliga verksamhet — uppenbarligen krävt utomordentlig omsorg. Att vissa olägenheter kunde följa av offentliggörande av sådant material var att förutse. Det stora allmänna intresset av insyn i denna rättsaffär gjorde det emellertid i hög grad angeläget, att det undersökningsmaterial, som kunde offentliggöras utan att säkerhetssynpunkterna åsidosattes, också snarast offentliggjordes. Utskottet har därför funnit sig inte böra framställa någon anmärkning i anledning av offentliggörandet eller sättet därför.

Närvarande:

från första kammaren: herrar Georg Pettersson, Torsten Andersson, fru Segerstedt Wiberg, herrar Sveningsson, Carl Albert Anderson, Dahl, Dahln, Hernelius, Dahlberg och Karl Pettersson*; samt

från andra kammaren: herrar Adamsson, Nilsson i Östersund, Henningsson, Magnusson i Tumhult, fru Thunvall, herrar Johansson i Trollhättan, Hamrin i Jönköping, Larsson i Luttra, Keijer och Gustafsson i Stenkyrka.

* Ej närvarande vid justeringen.

Reservation

av herr *Hernelius*, fru *Segerstedt Wiberg* samt herrar *Sveningsson*, *Dahln* och *Magnusson* i Tumhult, vilka ansett, att utskottets yttrande efter strecket bort ha följande lydelse:

Allmänhetens intresse av information om denna rättsaffär är givetvis högst angeläget. Att publicering av utredningsmaterial kom till stånd var därför i och för sig av stort värde. Omfattande delar av juristkommissionens förhørsprotokoll och åklagarmyndighetens förundersökningsprotokoll frisläpptes emellertid så sent före dechargedebatten i saken, att möjlighet saknades såväl för riksdagens ledamöter som för allmänheten att dessförinnan taga del av det framlagda materialet. Offentliggörande inom justitiedepartementet av juristkommissionens förhørsprotokoll — vilket skedde i sådan hast att formellt beslut om frigivande inte meddelades — var tydligen inte grundat på sådant noggrant övervägande som saken fordrade.

Det sätt, på vilket publicering av vissa avsnitt av förundersöknings- och förhørsprotokollen skedde, samt formerna för publiceringen har gett möj-

lighet till ej önskvärd insyn i säkerhetspolisens och försvarets verksamhet. Offentliggörande av ett Wennerströms obestyrkta påstående, innefattande en ytterst allvarlig beskyllning mot en då avliden person, har varit ägnat att skada dennes rykte. Gentemot beskyllningen fanns ingen möjlighet till gensaga.

Av anförda skäl har utskottet funnit sig böra framställa anmärkning jämlikt § 107 regeringsformen mot chefen för justitiedepartementet, statsrådet Herman Kling, samt chefen för inrikesdepartementet, statsrådet Rune Johansson.

C

Utskottet har vid behandlingen av åtta ärenden funnit anledning till uttalanden utan åberopande av § 107 regeringsformen.

Redogörelser för dessa ärenden lämnas under punkterna 4—11 nedan.

4. Återkrav av medel som utlagts för svenskar i utlandet

(Utrikesdepartementet)

Utskottet har vid årets dechargearbete uppmärksammat frågan om återkrav av medel, som utlagts för svenskar i utlandet, samt verkställt en utredning om de bestämmelser, som finns i ämnet, ävensom dessas bakgrund samt tillämpning i praxis. En närmare redogörelse för denna utredning lämnas i *bilaga 2*. Här må följande anföras.

Riksdagen lämnade år 1952 Kungl. Maj:t ett bemyndigande att efterge återkrav av medel, som utgetts till nödställda svenska medborgare under utlandsvistelse. Som riktpunkt angavs därvid, att sådan eftergift skulle ske i fall, då krav på återbetalning av fattigvård inte skulle resas under i övrigt liknande förhållanden. Ministern för utrikes ärendena svarar för att erforderliga föreskrifter och anvisningar utfärdas i frågor, som rör bistånd till svenska medborgare i utlandet.

Enligt den numera gällande 1956 års lag om socialhjälp är den offentliga rättsliga försörjningsplikten i princip inskränkt att gälla för makar inbördes och för föräldrar i förhållande till barn under 16 år. Har socialhjälp lämnats till person över 16 år, kan därför återkrav riktas endast mot honom själv eller under vissa förutsättningar mot hans make. Hans föräldrar eller andra anhöriga än maken kan inte krävas på återbetalning av sådan hjälp.

Nu gällande cirkulär om bistånd åt svenska medborgare, som råkat i nödställd belägenhet under utlandsvistelse, föreskriver för vissa fall, att den nödställda skall lämna referenser på personer, som kan tänkas vara villiga att garantera återbetalning av utgivna belopp. Givna garantiförbindelser har i praxis begagnats för att återkräva lämnat bistånd, då den som mottagit det själv saknat erforderliga medel. I de fall av sådana återkrav, som granskats

av utskottet, har förbindelsen utfärdats av person utanför den krets, som enligt lagen om socialhjälp har offentligrättslig försörjningsplikt.

Gällande bestämmelser och tillämpad praxis på ifrågavarande område är enligt utskottets mening inte helt tillfredsställande.

Som grundprincip bör gälla, att krav på återbetalning av medel, som utlagts för den som råkat i nödsituation under utlandsvistelse, inte skall resas mot andra anhöriga än dem, av vilka socialhjälp under motsvarande förhållanden kunnat återkrävas. Denna mening överensstämmer med den som kom till uttryck vid 1952 års riksdag.

Att som i praxis sker grunda återkrav på garantiförbindelse överensstämmer mindre väl både med grunderna för riksdagens bemyndigande och med de allmänna värderingar, som råder i samhället. Härutöver må framhållas, att den, som anmodas garantera återbetalning av bistånd åt en i utlandet nödställd anhörig, därigenom kan försättas i ett moraliskt tvångsläge, som staten inte bör medverka till att skapa. Att utnyttjande av lämnad förbindelse kan framstå som stötande framgår enligt utskottets mening av det i bilaga 2 redovisade fallet, där statens fordran utkrävdes i rättegång mot en brorsdotter till den som erhållit biståndet.

Vad sålunda uppmärksammas vid granskningen och sin uppfattning där- om har utskottet velat för riksdagen

tillkännagiva.

Närvarande:

från första kammaren: herrar Georg Pettersson, Torsten Andersson, fru Segerstedt Wiberg, herrar Sveningsson, Erik Olsson, Carl Albert Andersson, Dahl, Dahlberg, Sörenson och Risberg; samt

från andra kammaren: herrar Adamsson, von Friesen, Henningsson, Wahlund, Magnusson i Tumhult, fru Thunvall, herrar Johansson i Trollhättan, Hamrin i Jönköping, Larsson i Luttra och Andersson i Billingsfors.

5. Allmänna arvsfonden

(Finans- och socialdepartementen)

Utskottet har vid årets dechargearbete ägnat uppmärksamhet åt de under granskningsåret inom social- och finansdepartementen handlagda ärendena om allmänna arvsfonden. Därvid har särskilt undersökts Kungl. Maj:ts praxis angående utdelning ur fonden ävensom rörande tillämpningen av 5 kap. 2 § ärvdabalken. En närmare redogörelse för denna utredning lämnas i bilaga 3. Här må följande anföras.

Vid granskningen av praxis i utdelningsärendena har utskottet iakttagit, att ändamålen för utdelningen kommit att begränsas — främst som en följd av att det allmänna i allt större omfattning övertagit ansvaret för verksamhet, för vilken utdelning ur fonden tidigare lämnats — och att tyngdpunkten inom bidragsverksamheten nu ligger på inrättandet av ungdomslokaler. En nyligen tillsatt utredning har till uppgift att ompröva de ändamål, som arvsfonden skall tillgodose. Utskottet, som förväntar, att en sådan översyn skall kunna öppna nya vägar för tillgodoseende av angelägna behov på förevarande område, har funnit anledning saknas till erinran mot Kungl. Maj:ts utdelningspraxis under granskningsåret.

Vad gäller de inom finansdepartementet enligt 5 kap. 2 § ärvdabalken handlagda ärendena har utskottet funnit, att Kungl. Maj:t i ett ej obetydligt antal fall meddelat beslut enligt ifrågavarande lagrum beträffande muntliga uttalanden av skiftande slag, som gjorts av arvlåtare, och sålunda godtagit dessa uttalanden som testamente.

Enligt utskottets mening står behandlingen av sådana uttalanden som testamentariska åtminstone i flertalet av fallen inte i överensstämmelse med den praxis, som följts inom rättstillämpningen och som kommit till uttryck i högsta domstolens avgöranden. Utskottet vill inte ifrågasätta, att de uttalanden eller övriga förordnanden som här avses inte skulle ha varit uttryck för arvlåtarnas yttersta vilja, eller att eftergivande av arvsfondens rätt till därmed avsedd egendom skulle ha varit olämpligt från synpunkten av det ändamål arvlåtarna velat tillgodose. Emellertid har enligt utskottets mening — eftersom den ifrågavarande egendomen måste anses ha tillfallit fonden — prövning för eftergivande av arvsfondens rätt endast kunnat ske jämlikt 5 kap. 3 § ärvdabalken.

För efterskänkande av det allmännas arv enligt sistnämnda lagrum fordras riksdagens samtycke. Sådant innefattas i bemyndiganden, som riksdagen under senare år lämnat Kungl. Maj:t. Dessa innehåller emellertid en värdebegränsning. I de fall, då fråga om efterskänkande kunnat prövas endast jämlikt 5 kap. 3 § ärvdabalken och egendomen haft högre värde än de i aktuella bemyndiganden angivna, har sålunda för efterskänkande krävts samtycke av riksdagen för varje särskilt fall.

Vad sålunda uppmärksammas vid granskningen och sin uppfattning därom har utskottet — särskilt med hänsyn till att även förevarande frågor torde kunna bli föremål för uppmärksamhet av den pågående utredningen om arvsfonden — velat för riksdagen tillkännagiva.

Närvarande:

från första kammaren: herrar Georg Pettersson, Torsten Andersson, fru Segerstedt Wiberg, herrar Sveningsson, Erik Olsson, Carl Albert Andersson, Dahl, Dahlberg, Sörenson och Risberg; samt

från andra kammaren: herrar Adamsson, von Friesen, Henningsson, Wahlund, Magnusson i Tumhult, fru Thunvall, herrar Johansson i Trollhättan, Hamrin i Jönköping, Larsson i Luttra och Andersson i Billingsfors.

6. Grundlagsenligheten av visst stadgande

(Finansdepartementet)

Från sistlidna årsskifte ersattes 1883 års förordning angående expeditionslösen och 1914 års förordning angående stämpelavgiften med en stämpelskatteförordning, utfärdad den 21 maj 1964 (nr 308), och en expeditionskungörelse, utfärdad den 29 oktober 1964 (nr 618). Medan stämpelskatteförordningen är en skatteförfattning, har expeditionskungörelsen karaktären av en Kungl. Maj:ts författning. Däri föreskrives om avgifter för myndigheters expeditioner. Till grund för reformerna låg ett år 1961 avgivet utredningsbetänkande (SOU 1961:37). Förslag till stämpelskatteförordning förelades 1964 års riksdag genom proposition (nr 75), vari även uppdrogs riktlinjerna för en reform med avseende på expeditionsavgifterna, dock utan att författningsutkast bifogades. Över propositionen avgavs utlåtande av bevillningsutskottet (nr 42).

I 20 § expeditionskungörelsen intogs följande stadgande:

Myndighet är ej skyldig att tillhandahålla avskrift eller kopia av handling, som är upprättad av annan myndighet, om ej särskilda skäl föreligga.

Stadgandet saknade motsvarighet i utredningsbetänkandet och antyddes ej i propositionen till 1964 års riksdag.

Tryckfrihetsförordningen innehåller i 2 kap. 8 § som första punkt följande stadgande:

Allmän handling, som ej skall hållas hemlig, skall på begäran genast eller så snart ske kan utan avgift tillhandahållas den som för läsning eller avskrivning på stället önskar taga del därav; han äge ock mot fastställd avgift erhålla avskrift av handlingen.

I 9 § stadgas att framställning om allmän handling utbekommande skall göras hos och prövas av den myndighet, där handlingen finns.

Genom beslut den 23 innevarande april månad förordnade Kungl. Maj:t, att 20 § expeditionskungörelsen skulle upphävas med verkan från och med dagen efter den då författningen utkom av trycket, vilket skedde den 26 samma månad (nr 70).

Det ursprungliga stadgandet i 20 § expeditionskungörelsen, enligt vilket myndighet i visst fall inte skulle vara skyldig att tillhandahålla avskrift eller kopia av handling om ej särskilda skäl förelåg, stred mot tryckfrihetsförordningens bestämmelser om rätt att erhålla avskrift av allmän handling. Stadgandet har helt nyligen upphävts. Vid detta förhållande har utskottet funnit sig kunna avstå från att framställa någon anmärkning.

Vad sålunda förekommit och sin uppfattning därom har utskottet velat för riksdagen

tillkännagiva.

Närvarande:

från första kammaren: herrar Georg Pettersson, Torsten Andersson, fru Segerstedt Wiberg, herrar Sveningsson, Erik Olsson, Carl Albert Andersson, Dahl, Dahlberg, Sörenson och Risberg; samt

från andra kammaren: herrar Adamsson, von Friesen, Henningsson, Wahlund, Magnusson i Tumhult, fru Thunvall, herrar Johansson i Trollhättan, Hamrin i Jönköping, Larsson i Luttra och Andersson i Billingsfors.

7. Registrering av partibeteckningar

(Inrikesdepartementet)

Under år 1964 inregistrerades tre nya partibeteckningar, nämligen Medborgerlig samling, Kristen Demokratisk Samling och Mellanpartierna. I anslutning härtil har utskottet vid årets dechargearbete verkställt utredning om gällande bestämmelser i ämnet och deras bakgrund samt om nämnda tre registreringsärenden. En närmare redogörelse för denna utredning lämnas i *bilaga 4*. Här må följande anföras.

Registrering av partibeteckning må enligt 54 § vallagen beviljas förening med politiskt syfte, som inte utgör underavdelning av sådan förening och som har minst 1 000 vid andrakammarval röstberättigade medlemmar. Beslut fattas av chefen för inrikesdepartementet i närvaro av tre av de av riksdagen valda riksbanksfullmäktige och tre riksgäldsfullmäktige. Partibeteckning skall avföras ur registret på ansökan endera av det parti, för vilket registreringen skett, eller av annat parti, som visar att förstnämnda parti antingen är upplöst eller vid två på varandra följande andrakammarval inte i någon valkrets anmält kandidater jämlikt 56 § vallagen.

Inrikesdepartementets register över partibeteckningar innehåller för närvarande 15 registreringar. Av dessa har 6 sannolikt inte begagnats på lång tid. Som nyss nämnts saknas rätt att ex officio avföra partibeteckningar ur registret.

Om ärendet angående registreringen av Medborgerlig samling är att anteckna, att de personer, vilkas namn åberopades, inte uppgav sig vara

medlemmar utan bara förklarade sig vara intresserade att stödja ansökan, och att det också synes ha framgått av organisationens stadgar, att medlemmar i vanlig mening saknades. Namnen företeddes inför notarius publicus, tecknade egenhändigt eller genom ombud på listor, som blev sekretessbelagda jämlikt 26 § lagen om inskränkningar i rätten att utbekomma allmänna handlingar. Intyg från notarius publicus ingavs i ärendet. Om ärendet angående Kristen Demokratisk Samling må på denna punkt antecknas, att medlemsantalet styrktes genom maskinskrivna namnlistor. Härtill må anmärkas, att det i förarbetena till gällande regler förutsatts, att det föreskrivna medlemsantalet skulle kunna styrkas på olika sätt och i uppenbara fall inte skulle behöva bevisas alls.

Det är enligt utskottets mening tydligt, att formella hinder kan anses ha förelegat mot registreringen av partibeteckningen Medborgerlig samling. Sålunda synes det i ärendet ha stått klart, att organisationen inte uppfyllde vallagens krav på 1 000 medlemmar. Utskottet har emellertid inte kunnat finna det rimligt att framställa anmärkning mot den beslutande departementschefen för att denne inte på formella grunder avslag ansökan.

Ärendet ådagalägger emellertid enligt utskottets mening, att de gällande bestämmelserna om registrering av partibeteckningar är i behov av översyn på flera punkter. Detta synes gälla den fastställda beslutsordningen och preciseringen av begreppet parti. Vidare kan det ifrågasättas, om inte rätt borde föreligga för registreringsmyndigheten att ex officio avföra en partibeteckning ur registret, då den uppenbarligen inte längre begagnas. Också frågan om formerna för styrkande av föreskriven väljaranslutning kan vara förtjänt att övervägas.

Utskottet har sålunda kommit till uppfattningen, att de granskade registreringsärendena inte bör föranleda någon anmärkning, men att gällande lagregler bör överses. Utskottet, som har initiativrätt i frågor rörande vallagen, har för avsikt att vid senare tillfälle upptaga de berörda spörsmålen till närmare övervägande.

Vad sålunda uppmärksammas vid granskningen och sin uppfattning därom har utskottet velat för riksdagen
tillkännagiva.

Närvarande:

från första kammaren: herrar Georg Pettersson, Torsten Andersson, fru Segerstedt Wiberg, herrar Sveningsson, Erik Olsson, Carl Albert Andersson, Dahl, Dahlberg, Sörenson och Risberg; samt

från andra kammaren: herrar Adamsson, von Friesen, Henningsson, Wahlund, Magnusson i Tumhult, fru Thunvall, herrar Johansson i Trollhättan, Hamrin i Jönköping, Larsson i Luttra och Andersson i Billingsfors.

8. Bestämmelserna om krigsmaterielexport

(Handelsdepartementet)

Enligt kungörelse den 25 november 1949 (nr 614) fordras tillstånd för utförsel ur riket av krigsmateriel. Av en till kungörelsen fogad förteckning framgår, vilka varor som betecknas som krigsmateriel. I förteckningen har smärre ändringar gjorts åren 1950, 1961, 1964 och 1965. Varuslagen anges nu under 32 punkter uppdelade i fyra avdelningar, nämligen vapen, materiel för eldledning och signalering m. m., ammunitionsmateriel samt övrig krigsmateriel.

Exportlicens för krigsmateriel meddelas av Kungl. Maj:t, då utförsel skall ske i större omfattning eller ärendet eljest är av större vikt, och i andra fall av chefen för handelsdepartementet.

Utskottet har under en följd av år granskat den av Kungl. Maj:t och vederbörande statsråd medgivna exporten av krigsmateriel. Sådan granskning har skett även detta år.

Det har av utskottet uppmärksammats, att förteckningen över krigsmateriel inte i alla avseenden är otvetydig. Detta förhållande har försvårat utskottets granskning. Det har också iakttagits, att förteckningen trots gjorda ändringar inte i allt motsvarar det aktuella läget.

Ehuru det uppenbarligen måste vara förknippat med svårigheter att närmare precisera varuslagen i en förteckning av förevarande art, vill utskottet dock med hänsyn till vikten av klara bestämmelser på detta område ifrågasätta, om inte tiden nu är mogen för en allmän översyn av förteckningen.

Vad sålunda uppmärksammats vid granskningen och sin uppfattning därom har utskottet velat för riksdagen tillkännagiva.

Närvarande:

från första kammaren: herrar Georg Pettersson, Torsten Andersson, fru Segerstedt Wiberg, herrar Sveningsson, Erik Olsson, Carl Albert Andersson, Dahl, Dahlberg, Sörenson och Risberg; samt

från andra kammaren: herrar Adamsson, von Friesen, Wahlund, Magnusson i Tumhult, fru Thunvall, herrar Johansson i Trollhättan, Hamrin i Jönköping, Larsson i Luttra, Andersson i Billingsfors och Henrikson.

9. Vissa frågor rörande kommunblocksindelningen

(Inrikesdepartementet)

Genom lag den 23 februari 1962 infördes i lagen den 13 juni 1919 om ändring i kommunal och ecklesiastik indelning en ny paragraf, betecknad 2 a §. Enligt denna skulle för varje län finnas en av Konungen fastställd plan, som utvisade den med hänsyn till befolkningsförhållandena och den ekonomiska utvecklingen ävensom de kommunala förvaltningsuppgifternas omfattning och beskaffenhet samt förhållandena i övrigt lämpligaste indelningen av länet i kommuner. För detta ändamål föreskrevs vidare, att förslag till sådan plan eller ändring därav skulle upprättas av länsstyrelsen efter samråd med företrädare för kommunerna och de av kommunindelningsfrågor särskilt berörda myndigheterna i länet *samt att* länsstyrelsen skulle bereda kommunerna och landstingets förvaltningsutskott tillfälle att inom tre månader inkomma med yttrande över förslaget och efter utgången av denna frist översända förslaget jämte övriga handlingar i ärendet till Konungen.

Utskottet har granskat Kungl. Maj:ts beslut under år 1964 rörande kommunblocksbildningar och uppmärksammat, att Kungl. Maj:t i vissa fall frångått de planförslag, som framförts av länsstyrelserna i samråd med kommunerna. I *bilaga 5* redovisas de kommunblocksbildningar, som är av intresse från angivna synpunkt.

Kommunblocksbildningen är av synnerlig betydelse för kommunerna, då den en gång genomförd starkt binder dem vid prövningen av kommande kommunsammanslagningar.

Det är därför angeläget, att kommunernas synpunkter blir prövade och i möjligaste mån beaktade, innan beslut om kommunblocksbildning genomföres.

Visserligen har kommunerna beretts tillfälle att yttra sig, innan länsstyrelsernas förslag framlagts. Emellertid innebär Kungl. Maj:ts beslut i vissa fall lösningar, vilka inte varit aktuella under den förberedande behandlingen.

I många fall har helt visst kommunernas synpunkter på nya lösningar under hand framförts till Kungl. Maj:t. Det finns dock enligt vad utskottet har sig bekant också fall, där förslag ändrats på ett genomgripande sätt utan att kommunen informerats om att någon ändring varit ifrågasatt.

Som det är uppenbart, att alla önskemål inte kunnat bli tillgodosedda vid ett avgörande av detta slag, och det ändock är kommunerna själva som avgör om de vill medverka till samarbete inom kommunblocken, har utskottet ej funnit skäl till anmärkning mot handläggningen av dessa ärenden.

Vad som uppmärksammats vid granskningen har utskottet dock velat för riksdagen

tillkännagiva.

Närvarande:

från första kammaren: herrar Georg Pettersson, Torsten Andersson, fru Segerstedt Wiberg, herrar Sveningsson, Erik Olsson, Carl Albert Andersson, Dahl, Dahlberg, Sörenson och Risberg; samt

från andra kammaren: herrar Adamsson, von Friesen, Wahlund, Magnusson i Tumhult, fru Thunvall, herrar Johansson i Trollhättan, Hamrin i Jönköping, Larsson i Luttra, Andersson i Billingsfors och Henrikson.

Reservation

av herrar *Georg Pettersson, Erik Olsson, Carl Albert Anderson, Dahl, Dahlberg, Adamsson, fru Thunvall, herrar Johansson i Trollhättan, Andersson i Billingsfors och Henrikson*, vilka ansett, att den verkställda utredningen inte gett anledning till något utskottets uttalande.

10. Beredningen av ärende om gåva till Marocko

(Utrikesdepartementet)

Kungl. Maj:t beslöt den 30 december 1964, att till Marocko skulle som gåva överlämnas viss medicinsk utrustning till en kostnad av högst 200 000 kronor, att bestridas av reservationsanslaget III C 13 Humanitärt bistånd. Åt nämnden för internationellt bistånd uppdrogs att närmare utreda, vilken utrustning som var mest ändamålsenlig, samt att ombesörja utrustningens anskaffning och slutliga överlämnande till de marockanska myndigheterna. Beslutet fattades inför statsministerns förestående officiella besök i Marocko.

Enligt uttalanden av föredragande departementschefen i statsverkspropositionen till 1964 års riksdag var det nämnda reservationsanslaget avsett att tagas i anspråk främst för katastrofhjälp men även för andra insatser av rent humanitär art.

I 2 § i Kungl. Maj:ts instruktion den 13 augusti 1964 för nämnden för internationellt bistånd (SFS 808/1964) stadgas, att nämnden är centralt organ för frågor, som rör Sveriges offentliga tekniska bistånd till underutvecklade länder och områden, i den mån sådana frågor ej ankommer på annan myndighet. Det åligger enligt 3 § nämnden särskilt att följa utvecklingen såväl inom de underutvecklade länderna och områdena, i den utsträckning det fordras för nämndens verksamhet, som på biståndsverksamhetens om-

råde i Sverige och utlandet samt samla, ordna och tillhandahålla uppgifter härom, att utarbета och till Kungl. Maj:t inkomma med förslag och långtidsplaner jämte kostnadsberäkningar för den svenska bilaterala tekniska biståndsverksamheten, att handha den löpande administrationen av den del av Sveriges bilaterala tekniska biståndsverksamhet, för vilken nämnden direkt ansvarar, och i samband därmed anskaffa nödvändig utrustning.

Utskottet, som vid sin dechargegranskning brukat särskilt uppmärksamma i vad mån regeringsärendena före deras avgörande blir vederbörligen beredda, har fäst sig vid ifrågavarande ärende från denna synpunkt. Sålunda inhämtade Kungl. Maj:t inte yttrande från nämnden för internationellt bistånd, innan gåvobeslutet fattades.

Den beslutade gåvan måste med hänsyn till dess storlek vara att betrakta som ett led i den hjälpverksamhet till utvecklingsländerna, för vilken nämnden för internationellt bistånd är centralt organ. Vid sådant förhållande hade nämnden bort beredas tillfälle till yttrande, innan beslutet om gåvan fattades.

Vad sålunda uppmärksammats vid granskningen och sin uppfattning därom vill utskottet — som finner anledning att ånyo understryka vikten av att regeringsärendena nog bereds — för riksdagen tillkännagiva.

Närvarande:

från första kammaren: herrar Georg Pettersson, Torsten Andersson, fru Segerstedt Wiberg, herrar Sveningsson, Erik Olsson, Carl Albert Anderson, Dahl, Dahlberg, Sörenson och Risberg; samt

från andra kammaren: herrar Adamsson, von Friesen, Henningsson, Wahlund, fru Thunvall, herrar Johansson i Trollhättan, Hamrin i Jönköping, Andersson i Billingsfors, Wennerfors och Gustafsson i Stenkyrka.

Reservation

av herrar Georg Pettersson, Erik Olsson, Carl Albert Anderson, Dahl, Dahlberg, Adamsson, Henningsson, fru Thunvall samt herrar Johansson i Trollhättan och Andersson i Billingsfors, vilka ansett, att utskottets yttrande efter strecket bort ha följande lydelse:

Utskottet, som vid sin dechargegranskning brukat särskilt uppmärksamma i vad mån regeringsärendena före deras avgörande blir vederbörligen beredda, har fäst sig vid ifrågavarande ärende från denna synpunkt. Så-

lunda inhämtade Kungl. Maj:t inte yttrande från nämnden för internationellt bistånd, innan gåvobeslutet fattades. Med hänsyn till att de medel, som skulle disponeras för ändamålet, stod till Kungl. Maj:ts egen disposition och att beslutet innebar, att ett visst belopp av dessa medel ställdes till nämndens förfogande med uppdrag för denna att själv bestämma om den närmare användningen, har utskottet inte funnit anledning till erinran mot att nämnden inte hördes i ärendet redan före Kungl. Maj:ts beslut.

11. Beslut om abolition

(Justitiedepartementet)

Genom beslut den 26 februari 1965 förordnade Kungl. Maj:t, att personer, vilka före den dagen förövat eller medverkat till straffbelagda gärningar genom att havandeskap avbrutits utom riket, skulle vara fria från åtal för dessa gärningar. Med hänsyn till att beslut av liknande karaktär är utomordentligt sällsynta har utskottet funnit sig böra uppmärksamma ifrågavarande ärende vid sitt dechargearbete. Utskottet har verkställt utredning om den rättsliga grunden för beslutet med hänsyn till lagstiftning, doktrin och praxis samt om det aktuella ärendet. En närmare redogörelse för denna utredning lämnas i *bilaga 6*. Här må följande anföras.

Rättsgrunden för beslutet i fråga är att söka i Konungens rätt enligt § 26 regeringsformen »att i brottmål göra nåd». Med nåd brukar avses att mildra eller efterge ådömt straff. Stadgandet avser uppenbarligen närmast benådning av viss bestämd person men har allmänt ansetts inrymma även rätt att ge amnesti, varmed avses benådning av en vidare personkrets. Huruvida stadgandet också kan anses ge Konungen rätt att besluta abolition, varmed avses eftergift av straff redan innan dom föreligger, har varit föremål för betydande tvekan och olika meningar inom rättslitteraturen. I praxis har emellertid abolition ansetts möjlig men har bara getts i några få fall och aldrig individuellt. I modern tid har endast tre fall förekommit, nämligen år 1938 då en generell abolition beslöts för personer som lagstridigt deltagit i det spanska inbördeskriget, och år 1954 då en kollektiv abolition beslöts för en under säregna omständigheter av en vid personkrets begången brottslighet, samt genom det nu ifrågavarande beslutet, vilket innebar en generell abolition. Bilaga 6 innehåller bl. a. redogörelser för dessa tre fall. Beslutet år 1938 granskades av konstitutionsutskottet vid påföljande års dechargearbete. Mot beslutets laglighet i och för sig riktades inte någon anmärkning.

Det aktuella beslutet tillkom, sedan förundersökning inletts rörande illegala aborter, som svenska kvinnor undergått i Polen. I två skrivelser den 24 februari ansöktes om abolition. Över dessa yttrade sig riksåklagaren påföljande dag, varefter Kungl. Maj:ts beslut fattades nästföljande dag. Genom detsamma befriades från åtal dels en person som uppgett sig ha förmedlat

aborter hos läkare i Polen, dels ett okänt antal kvinnor som låtit avbryta havandeskap i Polen, och dels personer som, utan samband med de händelser vilka föranledde Kungl. Maj:ts beslut, förövat eller medverkat till illegal abort på utrikes ort före beslutsdagen. Beslutet innebar vidare, att vederbörande åklagare nedlade inledd förundersökning mot en person, som tillställt vissa kvinnor skrivelser, vari han utbjudit resor till Polen med fri abort ingående i resans pris samt erbjudit ersättning med 150 kronor för förmedling av andra deltagare i dylika resor. I beslutet om förundersökningens nedläggande anfördes: »Den hittills gjorda utredningen giver ej vid handen att (N. N.) gjort sig skyldig till brottsligt förfarande. Med hänsyn till regeringens beslut den 26 februari 1965 om abolition för dem, som fram till den dagen utrikes olovligen företagit abort eller medverkat härtill, skall vidare utredning i saken ej företagas.»

Med hänsyn till 1938 och 1954 års beslut och utskottets ställningstagande till det förstnämnda i 1939 års dechargememorial har utskottet funnit sig inte böra ifrågasätta abolitionsinstitutets grundlagsenlighet i och för sig.

Uppenbart är emellertid, att abolition inte bör beslutas annat än i alldeles exceptionella fall. Vid prövningen av förevarande ärende från denna synpunkt har utskottet funnit sig inte ha anledning att framställa anmärkning mot att abolition beslöts beträffande de berörda kvinnorna, även om dessa enligt gällande rätt kunnat på annat sätt undgå påföljd.

Beträffande abolitionsbeslutets utsträckande till att även gälla förmedlare av abort gör sig andra synpunkter gällande. Av de i ärendet inblandade förmedlarna bör särskild uppmärksamhet fästas vid den person, som i brev utbjöd abortresor och utfäste ersättning till den som anvisade deltagare i resorna. Vederbörande drev sina försök att affärsmässigt utnyttja tänkt abortklientel så långt, att han sökte få in annons om sin verksamhet i en dagstidning. Utformningen av Kungl. Maj:ts beslut om abolition medförde, att den av åklagaren inledda förundersökningen mot denne person måste nedläggas. Detta kan av allmänheten uppfattas som om affärsmässig förmedling av aborter skulle kunna försiggå utan efterspel, även om detta självfallet inte avsetts. Det fattade beslutets omfattning framstår som stötande för rättsmedvetandet.

Det är tydligt, att ett ärende av förevarande beskaffenhet, särskilt med hänsyn till abolitionsinstitutets extraordinära karaktär, påkallade noggrann och grundlig beredning. Den utomordentliga brådska, varmed ärendet handlades, framstår därför som högst anmärkningsvärd. Man kan inte frigöra sig från intrycket, att de brister, varmed Kungl. Maj:ts beslut enligt utskottets mening är behäftat, kan ha berott på bristande omsorg vid ärendets beredning.

Utskottet vill slutligen anteckna, att det kan ifrågasättas om inte aboli-

tionsinstitutet lika väl som nådeinstitutet borde med hänsyn till de konstitutionella aspekter, som därtill anknyter, regleras i grundlag. Det bör därför enligt utskottets mening omfattas av övervägandena i författningsfrågan, något som också framhållits i remissyttranden över författningsutredningens betänkande.

Vad sålunda uppmärksamrats vid granskningen och sin uppfattning där- om har utskottet velat för riksdagen

tillkännagiva.

Närvarande:

från första kammaren: herrar Georg Pettersson, Torsten Andersson, Damström, fru Segerstedt Wiberg, herrar Sveningsson, Erik Olsson, Dahl, Dahln, Hernelius och Dahlberg; samt

från andra kammaren: herrar Adamsson, Nilsson i Östersund, von Friesen, Henningsson, Wahlund, fru Thunvall, herrar Johansson i Trollhättan, Hamrin i Jönköping, Larsson i Luttra och Werner.

Reservation

av herrar *Georg Pettersson, Damström, Erik Olsson, Dahl, Dahlberg, Adamsson, Nilsson i Östersund, Henningsson, fru Thunvall och herr Johansson i Trollhättan*, vilka ansett, att utskottets yttrande efter strecket bort ha följande lydelse:

Med hänsyn till 1938 och 1954 års beslut och utskottets ställningstagande till det förstnämnda i 1939 års dechargememorial har utskottet funnit sig inte kunna ifrågasätta grundlagsenligheten av det nu ifrågavarande abolitionsbeslutet.

Uppenbart är emellertid, att abolition inte bör beslutas annat än i alldeles exceptionella fall. Vid prövningen av förevarande ärende från denna synpunkt har utskottet funnit sig inte kunna framställa någon anmärkning mot att abolition beslöts i detta fall. Härvid har utskottet tagit hänsyn särskilt till den rättsvillfarelse, som tydligen förelåg hos de berörda kvinnorna.

Det är tydligt, att ett ärende av förevarande beskaffenhet, särskilt med hänsyn till abolitionsinstitutets extraordinära karaktär, påkallar en noggrann och grundlig beredning. Med hänsyn till att avsikten med beslutet var att förekomma, att de berörda personerna blev utsatta för fortsatt lidande, talade starka skäl för ett snabbt avgörande. Utskottet har därför inte funnit fog för erinran mot sättet för ärendets handläggning.

Utskottet vill slutligen anteckna, att det kan ifrågasättas om inte abolitionsinstitutet lika väl som nådeinstitutet borde med hänsyn till de konstitutionella aspekter, som därtill anknyter, regleras i grundlag. Det bör därför enligt utskottets mening omfattas av övervägandena i författningsfrågan, något som också framhållits i remissyttranden över författningsutredningens betänkande.

Vad sålunda uppmärksammats vid granskningen och sin uppfattning där-
om har utskottet velat för riksdagen tillkännagiva.

D

*Utskottet har funnit anledning att för riksdagen redovisa tre ärenden, vil-
ka varit föremål för granskning men inte föranlett något utskottets utta-
lande.*

I ett av dessa ärenden har inom utskottet framställts *yrkande om visst ut-
talande utan återopande av § 107 regeringsformen, vilket avslagits*. En redo-
görelse för detta ärende lämnas under punkten 12.

I de återstående båda ärendena har av utskottet verkställts *omfattande
utredningar som synts förtjänta att framläggas för riksdagen*, oaktat de inte
gett anledning till några yrkanden inom utskottet. Redogörelser för dessa
ärenden lämnas under punkterna 13 och 14.

12. Statssekreterarnas bisysslor

Utskottet har vid sitt dechargearbete ofta brukat uppmärksamma frågor
rörande statstjänstemäns bisysslor. Vid 1964 års riksdag upptogs sålunda
landshövdingarnas extrauppdrag till utredning, som föranledde utskottet
att göra visst uttalande. Vid årets dechargearbete har utskottet verkställt en
undersökning rörande statssekreterarnas bisysslor. Vad därigenom fram-
kommit föranleder emellertid inte något utskottets uttalande.

Närvarande:

från f ö r s t a kammaren: herrar Georg Pettersson, Torsten Andersson,
Damström*, fru Segerstedt Wiberg, herrar Sveningsson, Erik Olsson, Dahl,
Dahlén*, Sörlin* och fröken Stenberg; samt

från a n d r a kammaren: herrar Adamsson, von Friesen, Wahlund, fru
Thunvall, herrar Johansson i Trollhättan, Hamrin i Jönköping, Larsson i
Luttra, Andersson i Billingsfors, Wennerfors och Henrikson.

* Ej närvarande vid justeringen.

Reservation

av herr *Sveningsson*, fru *Segerstedt Wiberg*, herr *Dahlén*, fröken *Stenberg*
samt herrar *von Friesen*, *Hamrin* i Jönköping och *Wennerfors*, vilka ansett,
att utskottet bort utan återopande av § 107 regeringsformen göra följande
uttalande:

Den utredning, som utskottet verkställt rörande statssekreterarnas bisyss-

lor, har gett vid handen, att flera av dessa ämbetsmän vid sidan av sina tjänster innehar ett flertal uppdrag, vilka måste antagas menligt återverka på deras effektivitet som respektive departements ledande befattningshavare. Det olämpliga häri har i flera sammanhang blivit klarlagt. Sålunda har till årets riksdag framlagts proposition med förslag rörande en genomgripande omorganisation av departementen, varvid bl. a. understrukits dessas betungande arbetsbörda, svårigheter med planering och samordning samt brist på personal. Vidare har riksdagen under flera år, och alldeles särskilt under innevarande riksdag, kunnat konstatera, att propositionerna anländer för sent. Dessa förhållanden ådagalägger enligt utskottets mening klart det angelägna i att statssekreterarna koncentrerar sig på sina uppgifter som departementens ledande ämbetsmän. Ansvar för att så sker åvilar statsråden.

Vad sålunda uppmärksammas vid granskningen och sin uppfattning därom har utskottet velat för riksdagen tillkännagiva.

13. Nådepraxis

(Justitiedepartementet)

Utskottet har vid sitt dechargearbete flera gånger granskat Kungl. Maj:ts praxis i nådeärenden. De senaste mera allmänt inriktade undersökningarna gjordes åren 1955 och 1957. Särskilda undersökningar rörande fall, där Kungl. Maj:t gett nåd åt personer, som dömts för onykterhet vid förande av motorfordon, företogs åren 1955 och 1956 och föranledde då anmärkningsyrkanden och reservationer till dechargememorialen beträffande några sådana fall. År 1957 ägnade utskottet särskild uppmärksamhet åt nådeärenden avseende bötesförvandlingsstraff.

En undersökning rörande nådeinstitutet företogs även av sammansatt konstitutions- och första lagutskott i anledning av motioner vid 1955 års riksdag.

Utskottet har vid årets dechargearbete ånyo granskat Kungl. Maj:ts praxis i nådeärenden. En närmare redogörelse för denna utredning lämnas i *bilaga 7*.

Utskottet har företrädesvis ägnat sin uppmärksamhet åt ärenden rörande straff för onykterhet vid förande av motorfordon samt bötesförvandlingsstraff. Vidare har utskottet — mot bakgrunden av de önskemål i fråga om ärendens beredning, varåt utskottet tidigare gett uttryck — särskilt uppmärksammat sådana fall, där Kungl. Maj:t låtit införskaffa ny utredning, sedan högsta domstolen avgett yttrande. De fall, vari Kungl. Maj:ts beslut avvikit från högsta domstolens yttrande, har likaså varit föremål för särskild granskning.

Den sålunda genomförda undersökningen har, som ovan nämnts, inte föranlett några yrkanden inom utskottet.

Närvarande:

från första kammaren: herrar Georg Pettersson, Torsten Andersson, fru Segerstedt Wiberg, herrar Sveningsson, Erik Olsson, Carl Albert Andersson, Dahl, Dahlberg, fröken Stenberg och herr Sörenson; samt

från andra kammaren: herrar Adamsson, von Friesen, Wahlund, Magnusson i Tumhult, fru Thunvall, herrar Johansson i Trollhättan, Hamrin i Jönköping, Larsson i Luttra, Andersson i Billingsfors och Henrikson.

14. Tillämpningen av jordförvärvslagarna

(Justitie- och jordbruksdepartementen)

Under dechargearbetet vid 1957 års riksdag genomförde utskottet en undersökning rörande Kungl. Maj:ts praxis vid tillämpningen av 1955 års lag om inskränkning i rätten att förvärva jordbruksfastighet (jordförvärvslagen). Undersökningen föranledde inte något uttalande från utskottets sida. Beträffande några fall, där Kungl. Maj:ts avslagit ansökan om förvärvstillstånd, framställdes emellertid anmärkningsyrkande, som av utskottet avslogs och föranledde reservation till dechargememorialet.

Utskottet har vid årets dechargearbete ånyo granskat tillämpningen hos Kungl. Maj:t av nämnda lag. Därvid har undersökningen utsträckts till att avse även tillämpningen av 1916 års lag angående vissa inskränkningar i rätten att förvärva fast egendom m. m. och 1925 års lag angående förbud i vissa fall för bolag, förening och stiftelse att förvärva fast egendom. Medan ärenden enligt 1925 och 1955 års lagar handläggs inom jordbruksdepartementet, bereds de enligt 1916 års lag inom justitiedepartementet.

En närmare redogörelse för den utförda undersökningen lämnas i *bilaga 8*. Därav framgår, att 1955 års lag tillämpats restriktivt, medan 1916 och 1925 års lagar erhållit en generös tillämpning, allt sett mot bakgrunden av lagarnas förarbeten.

Den sålunda genomförda undersökningen har, som ovan nämnts, inte föranlett några yrkanden inom utskottet.

Närvarande:

från första kammaren: herrar Georg Pettersson, Torsten Andersson, fru Segerstedt Wiberg, herrar Sveningsson, Erik Olsson, Carl Albert Andersson, Dahl, Dahlberg, fröken Stenberg och herr Sörenson; samt

från andra kammaren: herrar Adamsson, von Friesen, Wahlund, Magnusson i Tumhult, fru Thunvall, herrar Johansson i Trollhättan, Hamrin i Jönköping, Larsson i Luttra, Andersson i Billingsfors och Henrikson.

Stockholm den 29 april 1965

På konstitutionsutskottets vägnar:

GEORG PETTERSSON

Närvarande

vid behandlingen av memorialet i de delar som ej omfattas av de särskilda närvaroförteckningarna:

från f ö r s t a kammaren: herrar Georg Pettersson, Torsten Andersson, Damström, fru Segerstedt Wiberg, herrar Sveningsson, Erik Olsson, Carl Albert Anderson, Dahl, Hernelius och Sörenson; samt

från a n d r a kammaren: herrar Adamsson, Nilsson i Östersund, von Friesen, Henningsson, Wahlund, Magnusson i Tumhult, fru Thunvall, herrar Johansson i Trollhättan, Hamrin i Jönköping och Larsson i Luttra.

Bilaga 1

Tider för statsrådsprotokollens ankomst till konstitutionsutskottet år 1965

Utskottet expedierade den 14 januari sedvanlig skrivelse med begäran att utfå protokollen. Ankomsttiderna framgår av nedanstående tabell. Till uppgifterna för justitiedepartementet bör antecknas, att de särskilda protokollen i »justitieärenden» mottogs den 16 januari.

Departement	Ankomst- dag 1965	2-års protokoll		50-års protokoll	
		Bundna	Obundna	Bundna	Obundna
Justitie	26/1 9/2 18/2 1/3 4/3 5/3	17/1—28/2	6/3—29/5 4/6—26/8 3/9—29/10 13/11, 27/11, 18/12 6/11, 20/11, 4/12, 4/1 65 11/12, 30/12	—	Samtliga
Utrikes	1/2 1/3 8/3	17/1—26/8	9/9—4/12 11/12—4/1 65	Samtliga	
Försvar	28/1 29/1 4/2 17/2 23/2	17/1—29/4 6/5—29/5 9/7—27/7 4/6—29/6 6/8—26/8 9/9—24/9 2/10—29/10	6/11—4/1 65 utom 30/12 30/12		Samtliga
Social	18/1 9/2 17/2 1/3	17/1—26/8	9/9—20/11 27/11, 4/12, 11/12 4/1 65 18/12 30 12	—	—
Kommuni- kation	18/1 26/1 4/2	17/1—29/6 9/7—24/9	2/10—4/1		Samtliga
Finans	19/1 12/2 19/2	17/1—24/9	2/10—13/11, 4/12 20/11, 27/11, 11/12, 30/12, 4/1 65 18/12		17/1—24/9 30/12
Eckleslastik	15/1 21/1 9/2	17/1—26/8	9/9—4/12 11/12 18/12, 30/12, 4/1 65	—	—

Departement	Ankomst- dag 1965	2-års protokoll		50-års protokoll	
		Bundna	Obundna	Bundna	Obundna
Jordbruk	18/1 27,1	17/1—27/7	6/8—4/12 11/12—4/1 65		Samtliga
Handels	26/1 16/2 1/3 8/3	17/1—24/9	2/10—20/11, 4/12 27/11, 11/12 30/12, 4/1 65 18/12		Samtliga
Inrikes	19/1 13/2 18/2 26/2	17/1—28/2 6/5—26/8	6/3—29/4 9/9—29/10 6/11—18/12 4/1 65 30/12		17/1—29/10 6/11—18/12 30/12
Civil	18/1 25/1	17/1—29/6	9/7—13/11 20/11—4/1 65	—	—

Bilaga 2**PM rörande utrikesdepartementets praxis i fråga om återkrav av medel,
som utlagts för svenska medborgare under utlandsvistelse****Bestämmelser om bistånd och villkoren därför**

I 56 § Kungl. Maj:ts förordning den 3 februari 1928 angående beskickningar och konsulat (F.B.K.) stadgas: Har ——— svensk medborgare ——— råkat i nödställd belägenhet, må konsul, om synnerliga skäl därtill finnas och bistånd icke kan erhållas av ortens myndigheter, lämna honom försträckning för avhjälpande av de mest trängande behoven. — Under enahanda villkor må konsul för begravning av svensk medborgare ——— förskjuta nödiga medel i den mån den avlidnes efterlämnade tillgångar icke härtill förslå.

Enligt 1 § F.B.K. utövas högsta ledningen av beskickningar och konsulat genom ministern för utrikesärenden som meddelar för tjänsteutövningen vid desamma erforderliga föreskrifter och anvisningar. Med stöd av denna bestämmelse har den 15 februari 1928 utfärdats *allmän instruktion för beskickningar och konsulat (I.B.K.)*.

De stadganden i instruktionen som är av intresse i förevarande sammanhang innefattas i dess 56 §. Inledningsvis framhålls där, att det bör betraktas som en allmän internationell sedvänja, att ett lands myndigheter lämnar å dess område vistande utlänningar, som befinner sig i nödställd belägenhet, erforderlig sjuk- och fattigvård ävensom ombesörjer begravning av utlänning, som icke efterlämnar härför erforderliga medel.

De övriga bestämmelserna i 56 § I.B.K. angående bistånd åt nödställda svenskar i utlandet synes — ehuru icke formellt upphävida — vara föråldrade och torde genom att ersättas av efter hand utfärdade cirkulär närmast kunna anses ha blivit obsoleta.

Nu gällande cirkulär är utfärdat den 16 januari 1964 och ställt till »samtliga lönade utlandsmyndigheter och olönade konsulat med lönad tjänsteman».

I cirkuläret förklaras, att de regler det innehåller skall gälla till *komplettering av 56 § I.B.K.* i fråga om ekonomiskt bistånd åt personer, som råkat i nödställd belägenhet under vistelse utom riket och anhåller om bistånd av svensk utlandsmyndighet. Bestämmelserna äger icke tillämpning beträffande sjöfolk för vilka gäller särskilda regler om bistånd.

Med uteslutning av vad som i förevarande sammanhang saknar betydelse innehåller cirkuläret följande:

A. Bistånd i allmänhet

Ekonomiskt bistånd må lämnas till svensk medborgare, som förklarar sig vara i nödställd belägenhet.

Biståndets primära syfte är att utgöra hjälp till självhjälp. Den nödställda bör därför i första hand hänvisas till att själv med post, telefon

eller telegram från Sverige anskaffa medel för att kunna återvända till sin hemort i Sverige eller för att reglera hotell-, restaurang- eller andra skulder, som han åsamkat sig på platsen.

Utan departementets bemyndigande må ekonomiskt bistånd lämnas intill ett belopp av *högst 250 kronor* för varje nödställd person, under förutsättning att den nödställda icke tidigare missbrukat rätten till sådant bistånd.

Bistånd med *högre* belopp än *250 kronor* må lämnas utan departementets bemyndigande blott då framställningen avser högst 1 000 kronor och *säkerhet* ställes för återbetalning av det försträckta beloppet. Såsom exempel på godtagbar säkerhet må nämnas:

a) bankbok med en på utrikesdepartementet ställd fullmakt att därå uttaga erforderlig ersättning;

b) av den nödställda utställd check betalbar i Sverige;

c) fullmakt för utrikesdepartementet att förfoga över på heder och samvete uppgivna tillgångar, vilka äro realiserbara i Sverige.

Avser biståndet *högre* belopp än *250 kronor utan att säkerhet* av här antydd beskaffenhet kan ställas, eller avser behovet ett belopp *överstigande 1 000 kronor*, skall biståndsframställningen omedelbart hänskjutas till utrikesdepartementet. Därvid skall sökanden uppgiva namn på sådana personer (referenser) i Sverige, vilka kunna tänkas vara villiga att garantera återbetalning (genom borgensförbindelse såsom för egen skuld, s. k. *proprieborgen*) eller att till departementet inbetala det av den nödställda önskade beloppet.

Skulle referensen icke vilja avgiva återbetalningsgaranti, lämnar utrikesdepartementet försträkningsbemyndigande blott för så stort belopp, som bedömes oundgängligen nödvändigt för något eller några av nedan angivna ändamål, nämligen:

1. resa på billigaste sätt med avseende å färdmedel och resklass till närmaste svenska gränsort; färdbiljetten, på vilken bör stämpas att den icke kan överlätas eller avyttras, bör inköpas av utlandsmyndigheten;

2. inköp av drivmedel till en kvantitet, som räcker för resa med egen bil till närmaste svenska gränsort;

3. kosthåll under den erforderliga restiden;

4. mindre kostnad för nödvändig bilreparation.

Avser framställningen bistånd för reglering av *hotell- och restaurangräkningar*, skall utlandsmyndigheten lämna departementet redogörelse för hur de ifrågavarande kostnaderna uppkommit.

Under hänvisning till det sagda framhålles särskilt att ekonomiskt bistånd — oavsett beloppets storlek — under inga omständigheter får lämnas annat än efter biståndsansökan jämte återbetalningsförbindelse enligt fastställt formulär. Därvid skall det försträckta beloppet angivas i återbetalningsförbindelsen eller å ett av den nödställda undertecknat särskilt motagningskvitto.

B. Kostnader för läkar- och sjukhusvård

Tillhör biståndssökande, för vilken behov av läkar- och sjukhusvård uppkommit under vistelse utom riket, svensk allmän försäkringskassa, skall utlandsmyndigheten, när vårdbehovet anmälts eller eljest blivit bekant, till departementet snarast på föreskrivet sätt insända sjukanmälan och övriga enligt sjukförsäkringslagen erforderliga handlingar.

Skulle vårdanstalt eller läkare för den vårdbehövandes omhändertagande kräva en av utlandsmyndighet avgiven förhandsutfästelse att betala *vård-*

kostnaderna, äger utlandsmyndigheten mot av den vårdbehövande under-tecknad biståndsansökan med återbetalningsförbindelse lämna sådan be-talningsgaranti utan departementets särskilda bemyndigande i en utsträck-ning, som med hänsyn till av läkare på platsen avgivet utlåtande om sjuk-domens eller olycksfallets art ävensom till vårdförhållandena på orten må befinnas rimlig. Därvid bör utlandsmyndigheten tillse, att i första hand statliga eller kommunala vårdanstalter anlitas, motsvarande poli-klinik eller allmän avdelning på svenskt sjukhus.

Skulle den vårdbehövande sakna möjlighet att av egna medel bestrida vårdkostnaderna, äger utlandsmyndigheten utan utrikesdepartementets bemyndigande försträcka erforderligt belopp mot biståndsansökan jämte återbetalningsförbindelse. Utan bemyndigande må försträckning i sådant fall lämnas blott under förutsättning att sjukanmälan gjorts inom före-skriven tid och kostnaderna anses såsom skäliga med hänsyn till vård-behovet.

C. Hemtransport av sinnessjuk

Härvid gäller i tillämpliga delar vad nyss sagts under A. Särskilt bör beaktas önskvärdheten av att utrikesdepartementet erhåller läkarutlåtande med uppgift, om patientens tillstånd påkallar eskort av vårdare eller särskilt omhändertagande vid ankomsten till Sverige. Utförlig beskrivning av sjukdomen bör även lämnas.

Bestämmelser om återkrav

Vid 1951 års riksdag väcktes motioner med hemställan, att »riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla att skyndsamt utredning verk-ställas angående införandet av bestämmelser, vilka möjliggöra prövning av återkrav av belopp, erhållet såsom ekonomiskt bistånd från utlands-myndighet, enligt de jämlikt lagen om fattigvård gällande grunderna för prövning av återkrav av fattigvård samt att förslag i ärendet måtte fram-läggas för nästkommande års riksdag».

I motionerna framhölls, att det vid 1951 års ingång fanns utestående fordringar för ekonomiskt bistånd till andra personer än sjöfolk om till-hopa 512 000 kronor och att orsaken till att utrikesdepartementets indriv-ningsförsök i stor omfattning varit resultatlösa torde vara, att vederbö-rande saknade förmåga att ersätta det mottagna biståndet.

I statsutskottets utlåtande (nr 64/1951) i anledning av motionerna betona-des, att det icke syntes vara förenligt med grunderna för svensk sociallag-stiftning, att bistånd återkrävdes i de fall, då mottagarna vid biståndets erhållande varit i oförvårdad nödsituation och deras ekonomiska förhållan-den vid förelagen undersökning befanns vara sådana att återbetalning i fattigvårdsfall icke skulle krävas.

I sin av riksdagen antagna hemställan begärde utskottet utredning för införandet av bestämmelser, som möjliggjorde prövning av återkrav av sådant bistånd, varom här är fråga.

I proposition nr 209 år 1952 föreslogs, att riksdagen måtte bemyndiga Kungl. Maj:t att eftergiva belopp, som utgivits som ekonomiskt bistånd av utlandsmyndighet. Departementschefen fastslog i propositionen, att den dittillsvarande ordningen, enligt vilken fordran för belopp som lämnats av utlandsmyndighet såsom bistånd åt nödställda ej kunnat eftergivas, var otillfredsställande. I åtskilliga fall hade sådant bistånd samma sociala

funktion som fattigvårdshjälp. Det syntes departementschefen därför — med hänsyn till biståndstagaren — icke vara rimligt att beloppet återkrävdes i sådana fall, då krav på återbetalning av fattigvård under i övrigt lika förhållanden icke skulle framställas. Som även administrativa skäl talade för att eftergift av fordran för ekonomiskt bistånd i nu ifrågavarande fall skulle kunna beviljas under i stort sett samma förutsättningar som i detta hänseende gällde beträffande fattigvårdsfordringar tillstyrkte departementschefen, att regler som möjliggjorde sådan eftergift infördes.

I propositionen förutskickades, att beslut om eftergift skulle meddelas av utrikesdepartementets understödsnämnd. Departementschefen förutsatte, att nämnden vid handläggningen av dylika frågor noggrant skulle iakttaga den praxis, som utbildats beträffande prövningar av fattigvårdsärenden, och att eftergift icke skulle medgivas i större utsträckning än som förekom i fråga om sådana ärenden.

Statsutskottet, vars utlåtande (nr 196/1952) godtogs av riksdagen, anslöt sig till vad departementschefen anfört och hemställde att det begärda bemyndigandet lämnades Kungl. Maj:t.

Den 5 juni 1953 utfärdades Kungl. Maj:ts kungörelse om eftergift i vissa fall av belopp, vilka lämnats såsom ekonomiskt bistånd av utlandsmyndighet. Häftar någon i skuld för belopp, vilket jämlikt F.B.K. lämnats honom av statsmedel såsom ekonomiskt bistånd, må enligt kungörelsen utrikesdepartementets understödsnämnd besluta att beloppet skall helt eller delvis efterskänkas, i den mån nämnden med hänsyn till gäldenärens ekonomiska förhållanden och övriga omständigheter finner skäl därtill.

Understödsnämnden består av en representant för departementet som ordförande samt en representant för vardera arbetsmarknadsstyrelsen, socialstyrelsen och sjöfolkets erkända arbetslöshetskassa. Samtliga ledamöter utses av utrikesministern.

Därest nämndens ordförande finner uppenbart att kostnaderna för in-
drivning av statsverkets fordran icke skulle stå i rimligt förhållande till fordringens storlek äger han ensam besluta om eftergift. Enligt nuvarande praxis anses på grund härav ordföranden behörig att eftergiva fordran å belopp, som understiger 125 kronor.

Eftergift av fordran synes mycket sällan begäras av gäldenären. Därest denne icke ersatt statsverket inom tre år från det han uppbar ekonomiskt bistånd upptager nämnden frågan om eftergift självant. Nämndens verksamhet regleras i övrigt av en av Kungl. Maj:t utfärdad instruktion, som fått sin nuvarande lydelse den 5 juni 1953. Enligt denna skall nämnden bl. a. årligen till utrikesministern inkomma med förslag till de anslagsäskanden och de framställningar i övrigt inom nämndens verksamhetsområde, som nämnden finner böra göras hos nästföljande års riksdag. Enligt särskild bestämmelse i instruktionen må nämndens beslut icke överklagas.

Frågan om återkrav av *belopp, som utgivits som fattigvård*, reglerades vid tiden för den ovannämnda lagstiftningen i *lagen om fattigvården*. Enligt denna var en hjälptagare i princip skyldig att till fattigvårdssamhället utgiva ersättning för all fattigvård, som lämnats honom. Å andra sidan hade samhället full frihet att efterskänka sitt krav mot honom. Understödet betraktades med andra ord som ett förskott eller ett lån, som skulle återbetalas i den mån långivaren inte fann skäl till eftergift. Återbetalningsskyldigheten var — enligt socialvårdskommitténs terminologi — automatisk, d. v. s.

den inträdde enligt lagens stadgande i och med att hjälpen gavs. Därest samhället emellertid ville uttaga sin fordran, måste det först få sitt fordringsanspråk fastställt i en process med länsstyrelsen som domstol.

Enligt fattigvårdslagen ansågs vissa anhöriga skyldiga att försörja varandra, så att de ej föll fattigvården till last (den offentligrättsliga försörjningsplikten). Inom de gränser, som utstakades för denna plikt, ägde samhället kräva, att den enskilde fullgjorde sina skyldigheter mot sina anhöriga samt — om det underläts och samhället till följd därav måste tråda emellan genom att meddela obligatorisk fattigvård — uttaga ersättning härför av den försumlige. Den krets av anhöriga, som enligt fattigvårdslagen var skyldiga att försörja varandra, överensstämde i stort sett med den försörjningsplikt som stadgas i giftermålsbalken och föräldrabalken.

Fattigvårdslagen har 1956 ersatts av *lagen om socialhjälp*. Enligt denna är hjälptagaren oförändrat ersättningsskyldig för socialhjälp som lämnats honom efter det han fyllt 16 år. Den offentligrättsliga försörjningsplikten har inskränkts till att principiellt gälla enbart make i förhållande till den andra maken samt föräldrar i förhållande till barn under 16 år. Socialnämnd äger en allmän befogenhet att meddela eftergift från ersättningsskyldighet, både gentemot den som mottagit bidrag och gentemot anhörig till denne.

Vissa statistiska uppgifter

Medel för bistånd åt svenskar i utlandet tages från anslaget III D 3 Gottgörelse av kostnader för sjöfolk och nödställda svenska medborgare m. m.

Anslagsbelopp och belastning totalt (inklusive sjöfolk) för senare år framgår av denna uppställning.

Budgetår	Anslagsbelopp	Betalning
1962/63	150 000	85 819
1963/64	150 000	224 100
1964/65	100 000	—

År 1963 var antalet fall av bistånd till andra än sjöfolk 705 och år 1964 var antalet sådana fall 1 212. Av de senare fallen har nu 1 118 genomgått och uppdelats på typfall enligt följande:

	Antal	Procent
1. Omedelbar hemresa och kostpengar under resan	394	35,24
2. Sjukvårdskostnader och bidrag till hemresa. (Sjukdom eller olycksfall)	91	8,14
3. Bidrag till hemresa i andra fall än vid 1 och 2	272	24,33
4. Bilreparationer eller inköp av bensin	44	3,93
5. Avlidna	60	5,37
6. Bistånd till eller hemförande av sinnessjuka (15 fall hemförda)	18	1,61
7. Övriga. (Uttag på sparbanksbok, överföring av medel från anhöriga i Sverige, efterforskning av anhöriga i utlandet)	239	21,38
	1 118	100,00

Under 1964 har utbetalats 357 426 kronor och återbetalats 338 426 kronor. Den 31 december 1964 återstod således utestående 19 000 kronor eller

5,31 % av utbetalade belopp. Återbetalning skedde under året till ca 40 % så gott som omedelbart efter återkomsten till Sverige.

Garantiförbindelser från anhöriga har under samma år tagits i allenast sex fall, för vilka närmare redogörelse kommer att lämnas nedan.

I ett fall har av domstol avgjorts återkrav på grund av garantiförbindelse. Även för detta fall lämnas närmare redogörelse nedan. I övrigt har under 1964 domstol icke anlitats för utkrävande av fordran på grund av garantiförbindelse.

Under 1964 fordrade och avgivna garantiförbindelser

Fall A. Den 8 januari 1964 inkommer meddelande att A, född 1939, behöver ca 325 kronor för hemresa från London. Han har haft anställning där, blivit avskedad och saknar pengar. Som referens uppger han sin farmoder, som avfordras och avger garantiförbindelse. Det belopp som A erhåller uppgår till 302 kronor. Farmodern har krävts på och också inbetalat beloppet.

Fall B. Samma dag meddelas, att B är intagen på sjukhus i Monte Carlo och saknar medel både för sjukvårdskostnader och hemresa. Hennes far inbetalar kontant 500 kronor och undertecknar garantiförbindelse. Genom utrikesdepartementet förskjutet belopp, 390 kronor, betalas av fadern efter B:s hemkomst.

Fall C. Den 7 februari 1964 hemställer en fader om departementets bistånd för att få sin 19-åriga dotter C hemsänd från Tanganyika. Fadern utfärdar garantiförbindelse och inbetalar 3 000 kronor kontant. Svenska ambassaden i Dar es Salaam inköper flygbiljett åt C som återvänder hem. Utrikesförvaltningens kostnader, tillhoppa 2 387 kronor, täckes av det inbetalda kontantbeloppet och överskottet redovisas till fadern.

Fall D. Den 20 april 1964 meddelas att en yngling, D, född 1946, är nödställd — utan pengar — i Venedig. Föräldrarna uppges befinna sig i Spanien. D refererar till en farbroder och till en annan person. Den 21 april förbinder sig emellertid D:s fader telegrafiskt att återbetala kostnaden för D:s hemresa. Departementet kräver fadern på kostnaderna, tillhoppa 294 kronor, i skrivelser den 12 maj, den 16 juni och den 24 november 1964. I sistnämnda skrivelse anmodas fadern, att han skall meddela anledningen, därest han icke är i stånd att för närvarande reglera skulden, samt att departementet i annat fall nödgas överväga att vidtaga andra åtgärder för beloppets utbekommande. Enligt en icke dagtecknad verifikation har fadern som avbetalning å skulden insänt 100 kronor till departementet. Någon utredning om faderns ekonomiska ställning synes icke ha gjorts.

Fall E. Den 9 juli 1964 meddelas, att E, född 1936, är i behov av bistånd för hemresa från Boston i USA. E hade kommit dit för att delta i ett utbytesprogram för lägerledare. Han placerades i ett läger för ungdomar från Bostons slumkvarter, vilka var synnerligen svårhanterliga. Enligt E fanns ej någon sakkunnig ledning för lägret, varför snart kaotiska förhållanden uppstod med ofta förekommande slagsmål, stölder o. dyl. E hade därför lämnat lägret, bodde tillfälligt hos bekanta i Boston och behövde pengar för hemresan. Hans fader undertecknade garantiförbindelse. E sändes hem den 16 juli 1964 på bekostnad av svenska generalkonsulatet i New York. Utläggerna uppgick till sammanlagt 1 254 kronor. Departementet synes först ha krävt E på återbetalning. När E icke lät höra av sig har fadern krävts

i skrivelser den 3 september 1964 och den 22 februari 1965. Skulden synes fortfarande vara oreglerad. Faderns ekonomiska förhållanden är okända.

Fall F. Den 25 augusti 1964 tar en moder kontakt med departementet med begäran om bistånd för att få hem en dotter F, född 1944, som sedan juni 1963 är i USA. F återfinnes i Los Angeles. Hon var då troligen utan anställning. Hon uppgavs vara sjuk, bl. a. beroende på att hon var havande. Modern inbetalar 1 000 kronor kontant och undertecknar garantiförbindelse. Hon uppger att hennes ekonomiska ställning är svag och hemställer att genom departementet få hjälp med kostnaden utöver det inbetalta beloppet mot skyldighet att återgälda denna kostnad genom avbetalning. F hemskickades den 26 oktober 1964. I betalningsanmodan den 10 november kräver departementet modern på avbetalning beträffande det belopp, som utrikesförvaltningen förskjutit, eller 1 269 kronor. Modern synes ha gjort en avbetalning å 95 kronor. Återstoden torde vara ogulden.

Rättegång p. g. a. garantiförbindelse

Utrikesdepartementet fick den 4 december 1956 meddelande från konsulatet i München, att svenske medborgaren A befann sig i nödställd belägenhet. A hade intagits på mentalsjukhus efter raseriutbrott. Han ansågs farlig och måste föras hem omedelbart, då han enligt tysk lag icke kunde tvångsvis kvarhållas på sjukhuset. För hemtransporten erfordrades enligt konsulatets uppgift två sjukvårdare, av vilka en skulle vara behörig att ge injektioner. A hade refererat till en broder B, bosatt i en norrlandsstad. Departementet sökte kontakt med B med begäran att denne måtte utfärda garantiförbindelse avseende kostnaderna för A:s hemtransport. B befanns emellertid vara sjuk och ur stånd att underteckna förbindelsen. Denna undertecknades i stället på B:s uppmaning av hans dotter C med hennes eget namn. Förbindelsen löd: Undertecknad bekräftar härmed, att samtliga kostnader som kunna uppstå i samband med A:s hemtransport från München, kommer att betalas av mig.

För A:s hemtransport förordnade medicinalstyrelsen två sjukvårdare. Dessa var emellertid inte behöriga att ge injektioner. Efter samråd med medicinalstyrelsen anmodades ett medicinalråd att delta i transporten.

A och B är numera avlidna. Enligt uppgift har C i arv efter B mottagit ett belopp, som överstiger departementets fordran.

Den 26 juni 1963 anhöll departementet om lagsökning av C och uppgav sin fordran till 6 262 kronor 50 öre enligt specifikation. Denna ansökan återkallades sedermera.

Den 22 juli 1963 återkom departementet med ny lagsökning av C. Fordran uppgavs nu till 4 546 kronor 37 öre enligt specifikation.

C bestred kravet med motivering, att departementet underlåtit att utlaga sin fordran i dödsboet efter A, att hon undertecknat garantiförbindelsen på uppmaning av B samt att i det fordrade beloppet ingick konsulatets utlägg för en andra resa till München, som A företagit.

I påminnelser medgav departementet, att i fordringsbeloppet felaktigt inräknats utlägg på sammanlagt 535 kronor 19 öre avseende kostnader för A vid ett andra besök i München, samt nedsatte därför sin fordran till 4 011 kronor 18 öre. Departementet förklarade, att det sökt få ut kostnaderna av A:s dödsbo, men att tillräckliga medel icke funnits där.

I utslag den 11 september 1963 förpliktades C att betala departementet sistnämnda belopp. C sökte återvinning.

Under rättegången bestred C att betala mera än 2 685 kronor och åberopade som stöd härför, att förbindelsen icke kunde anses gälla för högre belopp än hon hade grundad anledning förutsätta vid handlingens utfärdande. Hennes inställning innebar, att hon icke ville betala annan kostnad än som motsvarade ersättning till en vårdare och till läkaren. Den andra vårdarens medverkan var enligt hennes mening obehövlig. Vidare bestred hon att betala A:s hotellräkning, vilken inräknats i de belopp, som angivits som konsulatets kostnader.

Departementet vidhöll att dess fordran uppgick till det i lagsökningsutslaget angivna beloppet.

I dom den 14 mars 1964 yttrade domstolen bl. a.:

Den i målet åberopade förbindelsen anger icke storleken av C:s betalningsförbindelse. Detta kan i och för sig icke för henne medföra obegränsad betalningsskyldighet för ifrågavarande kostnad, utan denna måste bedömas med utgångspunkt från vad hon vid handlingens tillkomst skäligen kunde beräkna. Vid C:s samtal med departementet har, enligt hennes uppgift, siffran 1 200 kronor nämnts på tal om kostnadens storlek, och hon har icke fått veta mera, än att hemtransporten måste utföras av sjukvårdskunnig person. Även om C, såsom Kronan gjort gällande men hon bestritt, underrättats om att transporten måste utföras av två personer, omfattas kostnaden härför av hennes betalningsmedgivande. Ostridigt är, att hon ej haft kännedom om att en tredje person anmodats deltaga i transporten. Hon har ej haft närmare kännedom om farbroderns sjukdom, och det har ej förekommit anledning för henne att antaga, att tre personer vore erforderliga för transporten. Hon har ej heller haft anledning att räkna med, att två sjukvårdare skulle sändas i väg, av vilka ingen var tillräckligt kompetent för att vid behov ge A erforderlig behandling, injektioner, och att därför läkare skulle nödgas medfölja. Hon har också haft skäl att vid förbindelsens utfärdande förutsätta, att den betalningsskyldighet, hon åtog sig, icke skulle komma att överstiga vad som kunde beräknas med ledning av de uppgifter, hon erhållit. Kronan måste ha insett, att C:s åtagande vore på detta sätt begränsat, samt att kostnaderna för tre personer ej omfattades därav. — Rådhusrätten kan ej finna, att A:s hotellräkning i München utgjort nödvändig kostnad för dennes hemtransport, vilken kostnad således utan särskilt åtagande skulle omfattas av förbindelsen.

Rådhusrätten finner således, att omfattningen av C:s betalningsutfästelse ej överstiger det belopp om 2 685 kronor, som hon medgivit.

Målet fördes vidare till hovrätten dock endast i fråga om rättegångskostnaderna.

Bilaga 3**PM om allmänna arvsfonden****Tillkomst, ändamål, förvaltning**

Enligt 1734 års lag skulle den dödes egendom om arvingar ej fanns tillfalla kronan. »Det kallades fordom dana arv» hette det därom i lagen (ÅB 15: 1). Genom lagen den 8 juni 1928 om arv, som trädde i kraft den 1 januari 1929, begränsades släktarvsrätten på så sätt att kusiner och avlägsnare skyldemän uteslöts från arvsrätt. Det kunde som följd härav oftare än förut inträffa, att en avliden person saknade arvingar. Det ansågs, att det allmänna fortfarande borde i sådant fall erhålla egendomen i den mån förfogande över densamma ej skett genom testamente. Det syntes emellertid lagstiftaren riktigast att egendomen ej togs i anspråk för vanliga statsutgifter utan användes till något ändamål som alla kunde godtaga. I avslutning till den nämnda begränsningen i arvsrätten föreskrevs därför i 5 kap. 1 § arvslagen, att arv, till vilket ingen arvinge fanns, skulle tillfalla en fond, benämnd allmänna arvsfonden. I lagen den 28 juni 1928 om allmänna arvsfonden stadgas i 1 § första stycket, att den egendom, som i arv tillfaller arvsfonden, så ock egendom, som må tillfalla fonden genom gåva eller testamente, skall utan sammanblandning med andra medel förvaltas av statskontoret såsom en särskild fond för främjande av barns och ungdoms vård och fostran. Av medel, som under ett räkenskapsår influtit, skall vid årets utgång en tredjedel läggas till fonden. Återstoden jämte årets avkastning skall från och med nästföljande år vara tillgänglig för utdelning (1 § andra stycket).

Bevakande av allmänna arvsfondens rätt till egendom, som tillfallit fonden

Arvsfondens rätt till sådan egendom som tillkommer fonden bevakas av kammaradvokatfiskalsämbetet. Ämbetet äger tala och svara i mål som rör fonden (3 §). Det åligger ämbetet att övervaka att sådan god man, som skall utses av domstol för att företräda arvsfonden vid boutredning i fall då fonden är ende arvinge eller är universell testamentstagare, behörigen fullgör sina skyldigheter (7 §).

Om utdelning ur fonden

Understöd ur fonden utdelas av Konungen. För åtgärd, vars bekostande åligger stat eller kommun, får understöd ej lämnas. Såvitt omständigheterna därtill föranleder må tillgängliga medel läggas till fonden (2 § arvsfondslagen). Handläggningen av understödsfrågor sker i socialdepartementet.

I kungl. kungörelse den 8/9 1939 har meddelats vissa föreskrifter om utbekommande av understöd ur fonden. Dessa bestämmelser tillämpas ej längre.

Allmänna villkor och bestämmelser för understöd till anordnande av vissa lokaler för barn och ungdom m. m. har meddelats i kungl. brev till statskontoret den 29/6 1964.

Uppgifter angående de ändamål, för vilka understöd ur fonden numera lämnas, finns i en inom socialdepartementet utarbetad broschyr till vägledning för bidragssökande.

Uttalanden vid arvsfondslagens tillkomst om fondens ändamål

I det förslag till lag om allmänna arvsfonden, som år 1925 avgavs av lagberedningen i samband med dess förslag till lag om arv, föreslogs, att fonden skulle användas för »understöd av åtgärder till främjande av samhällets barnavård» samt att för utdelning tillgängliga medel i första hand skulle tilldelas kommuner eller landsting, som ville för barns vård och uppfostran inrätta anstalter, vilkas bekostande icke enligt lag ålåge kommunen eller landstinget. Därest ansökan från kommun eller landsting ej föreläge eller sådan ansökan prövades icke kunna bifallas, skulle tillgängliga medel kunna tilldelas förening eller stiftelse, vilkens verksamhet finge anses vara till gagn för samhällets barnavård. I sin motivering till de sålunda föreslagna bestämmelserna, vilka anknöto till lagen den 6 juni 1924 om samhällets barnavård, erinrade lagberedningen om att nämnda lag i 5 kap. innehölle bestämmelser om anstalter för barnens vård och uppfostran och att dessa anstalter utgjordes av barnhem och skyddshem. Lagberedningen framhöll vidare, hurusom upprättandet av de senare anstalterna, vilka avsåge beredande av uppfostran åt vanartade barn, gjorts obligatorisk för varje landstingsområde samt för varje stad, som ej deltog i landsting, medan i fråga om barnhemmen — vilka utgjordes av dels för stadigvarande vård och uppfostran av barn avsedda anstalter, som icke vore att hänföra till skyddshem eller allmän uppfostringsanstalt, och dels s. k. upptagningshem, d. v. s. anstalter för tillfällig vård och observation av barn eller för vård av späda barn och deras mödrar — icke föreskrivits någon motsvarande skyldighet utan överlämnats åt kommunerna och landstingen att i samarbete med den enskilda offervilligheten förfara allteftersom förhållandena krävde. Med hänsyn härtill och då enligt ett vid ifrågavarande tidpunkt på Kungl. Maj:ts prövning beroende förslag till omorganisation av allmänna barnhusets verksamhet barnhuset skulle äga stödja upprättandet av barnhem huvudsakligen genom bidrag till driftkostnaderna, borde enligt lagberedningens mening härtill komma bidrag från arvsfonden till anläggningar av sådana hem. Härigenom skulle en avsevärd ekonomisk hjälp kunna bringas kommunerna i deras strävanden för den samhälleliga barnavården.

Vid den sedermera av lagrådet företagna granskningen av lagberedningens ifrågavarande förslag framställdes icke någon anmärkning mot detsamma, såvitt avsåg reglerna för arvsfondens användning.

I de yttranden, som härefter avgåvos över förslaget av direktionen för allmänna barnhuset och av statens inspektör för fattigvård och barnavård, gjordes gällande, att fondens ändamål enligt förslaget vore alltför begränsat. Bestämmelserna om arvsmedlens användning borde enligt den senares mening erhålla en formulering, som möjliggjorde, att medel kunde erhållas till alla sådana åtgärder till barns och ungdoms välfärd, som avsåges i 2 § 2 mom. av lagen om samhällets barnavård och som sålunda ej enligt lag ålåge kommuner eller landsting. Härigenom skulle understöd kunna lämnas ej allenast åt barnhem och anstalter till stöd för hemuppfostran — till vilka finge räknas barnkrubbor, barnträdgårdar, arbetsstugor, barnavärn etc. — utan även exempelvis till barnavårdscentraler, anordningar för undervisning i barnavård samt andra åtgärder, som kunde befinnas ändamålsenliga.

I samband med anmälan i statsrådet av lagrådets yttrande anförde vederbörande departementschef bland annat:

Allmänna arvsfondens uppgift skulle vara att främja sådana allmännyttiga ändamål, som regelmässigt tillgodosåges icke genom anslag av allmänna medel utan på den privata offervillighetens väg. Lagberedningen hade föreslagit, att fondens egendom skulle användas för understöd av åtgärder till främjande av samhällets barnavård. I detta avseende hade departementschefen icke kunnat helt ansluta sig till beredningens uppfattning. I det förslag departementschefen nu framlade hade därför ändamålet för fonden angivits på ett i viss mån avvikande sätt.

Efter en redogörelse för innehållet i de av direktionen för allmänna barnhuset och av statens inspektör för fattigvård och barnavård avgivna yttrandena anförde departementschefen vidare:

Av dessa uttalanden, vilka gjorts efter det lagrådets yttrande avgivits, framginge, att behovet av att inrätta nya barnhem och upptagningshem för ändamål, som avsåges i lagen om samhällets barnavård, vore vida mindre än man tidigare haft anledning antaga. Vid sådant förhållande syntes det vara väl grundat att giva bestämmelsen om användandet av arvsfondens medel en mera vidsträckt avfattning än den föreslagna. På sätt statens inspektör för fattigvård och barnavård yttrat, borde understöd ur fonden lämpligen kunnat utgå till alla sådana åtgärder till barns och ungdoms välfärd, som avsåges i lagen om samhällets barnavård. Vidare syntes — särskilt om det skulle visa sig att avsevärda belopp komme att inflyta till fonden — hinder icke böra möta mot användande av fondens medel till sådana åtgärder för befrämjande av barns och ungdoms fostran, som icke fölle inom den sociala barnavården, exempelvis till utdelande av studiebidrag. I enlighet med vad sålunda anförts, hade i lagtexten fondens ändamål angivits vara att främja barns och ungdoms vård och fostran. Därjämte hade föreslagits, att understöd ej finge lämnas för åtgärd, vars bekostande enligt lag ålåg stat och kommun, vari då inbegreps jämväl landsting.

Det för riksdagen framlagda lagförslaget (prop. 1928:17) hade i vad angår fondens ändamål samma lydelse som den nu gällande lagen.

Första lagutskottet föreslog, att fondens ändamål skulle vara ej blott främjande av barns och ungdoms vård och fostran utan även vård av behövande kroniskt sjuka och ålderstigna.

Reformförslag

I en vid 1931 års riksdag väckt motion hemställdes, att riksdagen ville besluta, om allmänna arvsfondens medel finge användas till främjande av barns och ungdoms vård och fostran även genom understöd åt barnrika familjer. I anledning av denna motion, vilken icke föranledde någon riksdagens åtgärd, uttalade första lagutskottet i sitt av riksdagen godkända utlåtande, att — då lagens ord »främjande av barns och ungdoms vård och fostran» icke uteslöte att dylik hjälp lämnades jämväl inom hemmet — redan med gällande bestämmelser möjlighet funnes att med hänsyn till fondens ställning i skäligen mån tillgodose det i motionen angivna syftet.

Vidare väcktes vid 1939 års riksdag en motion, vari yrkades, att riksdagen ville hos Kungl. Maj:t hemställa, att fondens medel måtte i större ut-

sträckning än dittills användas dels som direkt stöd åt barnrika familjer, dels som stipendier för studier och yrkesutbildning.

Motionen föranledde icke någon riksdagens åtgärd.

Riksdagens revisorer lämnade i sin till 1947 års riksdag avgivna berättelse om den år 1946 av dem verkställda granskningen en redogörelse för den genom understöd ur allmänna arvsfonden bedrivna verksamheten. I avslutning därtill gjorde revisorerna följande allmänna uttalanden:

Till följd av det rikliga tillflödet av arvsmedel till allmänna arvsfonden har fonden kunnat bedriva en understödsverksamhet av betydande omfattning. Sedan fondens tillkomst hava influtit arvsmedel med tillhoppa närmare 20 miljoner kronor. Under samma tid hava från fonden utlämnats understöd till olika ändamål med sammanlagt omkring 12 miljoner kronor. Fondens behållning uppgick vid utgången av budgetåret 1945/46 till 8 480 000 kronor.

Såsom ovan framhållits, har med avseende å arvsfondens användning föreskrivits, att understöd ej får utgå för åtgärd, vars bekostande åligger stat och kommun. Vid bestämmelsens tillkomst åsyftades i första hand, att understöd skulle kunna lämnas till alla sådana åtgärder till barns och ungdoms välfärd, som antingen avsåges i barnavårdslagen, såsom barnhem, anstalter till stöd för barnuppfostran — till vilka finge räknas barnkrubbor, barnträdgårdar, arbetsstugor — barnavårdscentraler m. m., eller ock fölle utom den sociala barnavården, exempelvis utdelande av studiebidrag.

Utvecklingen har emellertid medfört, att det allmänna i alltmera ökad omfattning kommit att påtaga sig kostnaderna för nya uppgifter på barnavårdens och ungdomsvårdens områden. Sålunda hava bland annat anvisats särskilda riksstatsanslag till inrättande och drift av barnhem samt stipendier för bedrivande av studier vid vissa läroanstalter.

Syftet med tillskapandet av allmänna arvsfonden har, såsom nämnts, varit att bidraga till främjandet av barns och ungdoms vård och fostran. Samtidigt med att fondmedlen ökats har emellertid till följd av den ovan antydda utvecklingen fondens verksamhetsområde kommit att till väsentliga delar beskäras. En dylik utveckling måste givetvis för arvsfondens del framstå såsom mindre lycklig. Med hänsyn härtill bör enligt revisorernas mening tagas under övervägande, huruvida icke fondens verksamhet bör utsträckas till att omfatta nya uppgifter på hithörande område.

I yttrande avgivet av socialstyrelsen i anledning av riksdagens revisorers uttalande anfördes:

Som revisorerna framhållit ha för vissa av de ändamål, vilka tidigare tillgodosetts genom understöd ur allmänna arvsfonden, anvisats särskilda medel å riksstaten. Detta gäller bl. a. beträffande understöd för uppförande och anordnande av barnhem samt för bedrivande av studier vid vissa läroanstalter. Denna utveckling har givetvis medfört, att inom ramen av tillgängliga medel större belopp kunnat disponeras för de övriga ändamål, som enligt för närvarande gällande bestämmelser äro avsedda att tillgodoses från fonden. Av den av revisorerna åberopade sammanställningen över utbetalda understöd framgår, att understöden till anstalter för hemuppfostran samt till barnkolonier ökat

avsevärt under de senast förflutna budgetåren och ej minst under budgetåret 1945/46. Summan av understöd till »Diverse institutioner» har starkt varierat under olika år. De under nämnda beteckning sammanförda ändamålen utgöres bl. a. av inackorderingshem för studerande eller förvärvsarbetsande ungdom, hemgårdar och andra anordningar till främjande av ungdomens sysselsättning under fritiden, scouthem, sportstugor och andra friluftsanläggningar för skolungdom. Den omständigheten att understöden till de ändamål, som nu tillgodoses ur arvsfonden, kunnat utdelas rikligare innebär emellertid ej, att utdelningen kunnat ske i den omfattning, som egentligen skulle ha varit önskvärd. Tvärtom är förhållandet för närvarande det att, därest gängse grunder för understöd ur fonden tillämpas, för utdelande av understöd i anledning av redan gjorda och slutremitterade ansökningar skulle behövas ett belopp, som betydligt överstiger det i fonden nu tillgängliga. Då anstalter till stöd för hemuppfostran samt barnkolonier ha ansetts äga viss företrädesrätt framför gruppen »Diverse institutioner», ha ansökningar tillhörande nyssnämnda grupp ej kunnat bifallas i den utsträckning, som enligt styrelsens mening varit önskvärd. I föreliggande situation anser socialstyrelsen därför, att möjligheterna att utsträcka fondens verksamhet till »nya» uppgifter inom det med fonden avsedda ändamålet äro mycket begränsade.

Om den utveckling, vilken hittills gjort sig gällande, fortsätter, kunna förhållandena emellertid bli annorlunda. Styrelsen tänker härvid närmast på att en nu arbetande kommitté, 1946 års kommitté för den halvöppna barnvården, enligt vad styrelsen under hand erfarit har för avsikt att föreslå, att särskilt anslag anvisas å riksstaten för uppförande och anordnande av institutioner tillhörande nämnda vård. Därest beslut fattas om att understöden till sådana institutioner ej längre skola utgå från allmänna arvsfonden, anser styrelsen att i första hand de ändamål, som inbegripas under rubriken »Diverse institutioner», böra tillgodoses i större omfattning än som hittills kunnat ske. Styrelsen vill härvid särskilt peka på det stora behov som föreligger av inackorderingshem för ungdom samt önskvärdheten av att strävan den att anordna fritidslokaler för ungdom erhålla större ekonomiskt stöd än hittills varit möjligt. Ävenledes föreligger stort behov av anordningar för sommarvistelse och friluftsliv för äldre barn och skolungdom. För den händelse — sedan nyss nämnda ändamål tillgodosetts i skälighets omfattning — fondens tillgångar skulle medgiva att nya grenar inom barn- och ungdomsvården kunna bli delaktiga av understöd ur fonden, ville styrelsen särskilt framhålla önskvärdheten av att understöd måtte kunna utgå även till iståndsättande av tidigare uppförda barnkolonier. De understöd, som hittills utgått, hava endast avsett nyanläggning och utvidgning av kolonier. Många äldre kolonibyggnader fylla emellertid ej de krav, som numera ställas på sådana anläggningar. I nuvarande läge med brist på material och arbetskraft torde man få finna sig i att sådana kolonier fortfarande användas. För att detta skall kunna ske torde dock i många fall rätt avsevärda förbättringsarbeten vara erforderliga. Kolonianordnarna torde mycket ofta vara i behov av ekonomiskt stöd för utförande av nämnda arbeten. Styrelsen vill därför föreslå att understöd ur arvsfonden må kunna utgå som bidrag till iståndsättande av äldre kolonibyggnader.

Givetvis kunna framdeles uppkomma även andra, nu ej aktuella behov, till vilka understöd ur fonden kan anses motiverat. Det torde få ankomma på Kungl. Maj:t att med hänsyn bl. a. till storleken av de belopp, som må bli tillgängliga för utdelning, pröva vilka nya ändamål som i första hand böra tillgodoses.

Statsutskottet uttalade (utl. nr 128):

Det allmänna har under senare år i alltmer ökad omfattning påtagit sig kostnaderna för åtgärder på barn- och ungdomsvårdens områden. Såsom revisorerna framhålla har därigenom allmänna arvsfondens verksamhetsfält kommit att beskäras. Enligt utskottets mening är det önskvärt att en översyn av hithörande bestämmelser kommer till stånd. Därvid bör särskilt undersökas, huruvida och i så fall på vad sätt en utvidgning av arvsfondens verksamhetsområde lämpligen kan ske.

På hemställan av utskottet anhöll riksdagen (skr. nr 329) att Kungl. Maj:t ville taga under övervägande åtgärder i det av riksdagen angivna syftet.

I motion vid 1955 års riksdag hemställdes om sådan ändring av reglerna för allmänna arvsfonden, att en tredjedel av influtna medel finge stanna hos den kommun varifrån medlen influtit, att kommun, som fick mottaga dylika medel, hade att utarbeta bestämmelser för medlens användning och att länsstyrelse skulle godkänna av kommun utarbetat förslag. Motionen, som blev föremål för remissbehandling, lämnades på hemställan av första lagutskottet utan riksdagens åtgärd.

I två likalydande motioner vid 1961 års riksdag hemställdes att riksdagen måtte anhålla att Kungl. Maj:t måtte besluta om ändrade bestämmelser om användningen av allmänna arvsfondens medel så att dessa i huvudsak kunna disponeras till lokaler för ungdomens fritidssysselsättning.

Med anledning av motionerna erinrade statsutskottet om att den övervägande delen av de understöd som under de båda då senast förflutna budgetåren utgått ur arvsfonden avsett bidrag till ungdomslokaler m. m. Något uttalande från riksdagens sida om ändring av tillämpad praxis vid fördelning av medel från fonden syntes utskottet inte påkallat. Utskottet hemställde att motionerna icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Riksdagen beslöt i enlighet med utskottets hemställan.

1964 års riksdag behandlade två likalydande motioner, vari hemställdes »att riksdagen för sin del måtte besluta om sådan ändring av lagen rörande arvfallen kvarlåtenskap, där legal arvinge saknas, att en tredjedel av kvarlåtenskapen tillfaller den kommun, där den avlidne senast varit mantalsskriven, samt att vederbörande utskott måtte utarbeta förslag till härför erforderlig författningstext».

Första lagutskottet erinrade i sitt utlåtande över motionerna om att en mycket betydande del av understöd som lämnas ur fonden för närvarande går till åtgärder med stark lokal anknytning. Enligt utskottets mening kunde det knappast antagas att ifrågavarande ändamål skulle bli mera rättvist och mera effektivt tillgodosedda, därest motionärernas förslag genomfördes. Utskottet avstyrkte bifall till motionerna.

Riksdagen beslöt i enlighet med utskottets hemställan.

I september 1964 tillkallades rättsavdelningschefen B. O. Hamdahl enligt Kungl. Maj:ts bemyndigande att såsom utredningsman göra en översyn om allmänna arvsfonden. I direktiv för utredningen — arvsfondsutred-

ningen — anförde chefen för justitiedepartementet, statsrådet Kling, efter redogörelse för bl. a. innehållet i lagen om allmänna arvsfonden följande:

Den främsta anledningen till ändamålsbestämningen i lagen angavs vid dess tillkomst vara, att man i den då nyligen införda lagen om samhällets barnavård förutsatt inrättandet av olika slag av anstalter för barns vård och fostran, främst barnhem. Enligt föredragande departementschefen borde bidrag kunna utgå för sådan verksamhet. Även annan verksamhet till barns och ungdoms välfärd, som avsågs i barnavårdslagen, borde kunna stödjas med fondmedel. Hinder borde emellertid inte möta mot att använda fondens medel till åtgärder utanför den sociala barnavården, exempelvis till utdelande av studiebidrag.

De vid tillkomsten av arvsfondslagen gjorda uttalandena har i praktiken följts på sådant sätt, att bidrag ur fonden beviljats till inrättande av barnhem, barnstugor, barnkolonier och ungdomslokaler för fritidsverksamhet samt till studiestipendier, till inköp av invalidfordon och — i mycket begränsad omfattning — till stöd åt barnrika familjer. Den sociala verksamhetens utveckling inom samhället har emellertid successivt medfört en begränsning av de områden, för vilka understöd från arvsfonden kan ifrågakomma. Detta har främst berott på att stat eller kommun övertagit ansvaret för viss verksamhet, såsom fallet är med barnhemmen och studiefinansieringen. Tyngdpunkten inom bidragsverksamheten har som en följd av den nu antydda utvecklingen sedan flera år kommit att ligga på inrättandet av ungdomslokaler. Av 24 miljoner kr., som under åren 1958—1963 beviljats i understöd ur fonden, har betydligt mer än hälften avsett anordnandet av sådana lokaler.

Såsom framgår av det anförda var det väsentliga syftet med allmänna arvsfonden vid dess tillkomst att stödja de åtgärder inom barna- och ungdomsvården som 1924 års barnavårdslag krävde. Den ovan antydda utvecklingen har emellertid medfört, att möjligheterna till insatser är begränsade inom det verksamhetsområde för vilket stöd ur fonden enligt nu gällande regler kan beviljas. Även om behov av fondmedel för vissa av de ursprungligen angivna ändamålen alltså föreligger, torde man kunna ifrågasätta, om inte lika stort eller måhända ännu större behov av fondens stöd framkommit på vissa andra områden inom socialvården, där det allmännas hjälpåtgärder ännu inte avancerat så långt som beträffande barna- och ungdomsvård samt studiefinansiering. I sammanhanget må pekas att, redan när riksdagen år 1928 behandlade förslaget till lag om allmänna arvsfonden, majoriteten inom första lagutskottet uttalade sig för en sådan utvidgning av fondens ändamål att bidrag skulle kunna beviljas även för vård av behövande kroniskt sjuka och äldre. Enligt min uppfattning får tiden nu anses vara mogen för en omprövning av allmänna arvsfondens syften.

På grund av vad nu anförts föreslår jag, att en utredning tillsättes med uppgift att ompröva de ändamål allmänna arvsfonden skall tillgodose. Utredningen bör uppmärksamma de gränsdragningsproblem som kan uppstå dels i förhållande till det allmännas verksamhet, exempelvis inom olika vårdområden, dels i förhållandet mellan arvsfonden och vissa andra fonder, som skall tillgodose näraliggande ändamål. Under arbetet bör utredningen samråda med 1962 års ungdomsutredning.

I samband med en omprövning av arvsfondens syften bör den gällande lagstiftningen underkastas en allmän översyn. Utredningen bör härvid pröva formerna för ärendenas handläggning och överväga möjligheterna av att beslutanderätten delegeras.

Uppgifter om principerna för utdelning av understöd ur arvsfonden

Tidigare praxis härutinnan har belysts av riksdagens revisorer i förenämnda, till 1947 års riksdag avlämnade berättelse.

För tiden därefter har utdelningspraxis behandlats av kanslirådet Ossian Larnstedt i tidskriften Barnavård och Ungdomsskydd 1952, 1954, 1958 och 1962 samt i tidskriften Från departement och nämnder 1958.

Fondens tillgångar, beviljade bidrag

Arvsfonden uppgick den 30 juni 1964 till 39 125 942 kronor. Under budgetåret 1963/64 tillfördes fonden 6 893 000 kronor. Avkastningen under samma tid var 1 675 000 kronor.

Av fondmedlen var ungefär 38 milj. kronor utlånade, därav i runda tal 18,7 milj. kronor i obligationer, 9,7 milj. kronor i inteckningslån, 9,1 milj. kronor i kommunala lån och 1 milj. kronor i statsskuldförbindelser.

Till den 1 juli 1964 hade ur arvsfonden beviljats bidrag med sammanlagt ungefär 72 miljoner kronor.

Fördelningen av denna summa på de för olika ändamål beviljade understöden är i stort sett följande.

Barnhem (t. o. m. 1945)	3,9 milj. kr.
Anstalter för halvvöppen barnavård	15,3 » »
Barnkolonier	10,8 » »
Ungdomslokaler m. m.	36,0 » »
Studier och yrkesutbildning	2,1 » »
Invalidfordon	1,2 » »
Barnrika familjer	0,6 » »
Diverse	0,4 » »

Utdelningen under de sex senaste budgetåren med fördelning på olika numera aktuella ändamål framgår av sammanställning (*Tabell I*).

Under budgetåret 1963/64 har understöd om 50 000 kronor eller däröver utgått enligt vad som framgår av förteckning (*Tabell II*).

Under de fyra första månaderna 1964 avgjordes 113 utdelningsärenden. I 69 ärenden beviljades utdelning med sammanlagt 2 115 700 kronor. I intet fall skedde utdelning till enskild person. Av de under samma tid avslagna ansökningarna hade 18 gjorts av enskilda personer.

Om avstående av arvsfondens rätt

Bestämmelser härom

Allmänna arvsfondens arvsrätt uteslutes, om den avlidne genom giltigt testamente förfogat över egendomen till förmån för annan än fonden. Om sådant testamente har upprättats i laga ordning och det ej heller eljest föreligger anledning till klander må testamentet å fondens vägnar godkännas av kammaradvokatfiskalsämbetet. I annat fall skall ämbetet i god tid före klandertidens utgång med eget utlåtande underställa ärendet Konungens prövning (4 § arvsfondslagen). I sådant fall kan Konungen besluta om klander

å arvsfondens vägnar. Om anledning föreligger att klandra testamente, må dock Konungen besluta att klander ej skall äga rum, om testamentet får antagas vara ett riktigt uttryck för den dödes yttersta vilja (5 kap. 2 § ÄB).

Arv, som tillfallit fonden, må — om det med hänsyn till omständigheterna får anses billigt — av Konungen med riksdagens samtycke helt eller delvis avstås till arvlåtarens skyldeman eller annan som stått arvlåtaren nära (5 kap. 3 § ÄB). Den som vill, att arv på dylikt sätt skall avstås, har att ingiva sin till Konungen ställda ansökan till länsstyrelsen i det län, där den döde senast haft sitt hemvist. Det åligger länsstyrelsen att efter verkställd utredning, insända handlingarna i ärendet jämte eget utlåtande till kammaradvokatfiskalsämbetet. Detta har att insända handlingarna jämte eget yttrande till Konungen (5 § arvsfondslagen). Ärenden som avses i 5 kap. 2 och 3 §§ ÄB handlägges inom finansdepartementet.

*Bakgrunden till bestämmelsen om avstående från klandertalan
(ÄB 5 kap. 2 §); bestämmelsens närmare innebörd*

I lagberedningens förslag till lag om arv m. m. (SOU 1925:43) uttalade beredningen angående förslaget till 5 kap. 2 § arvslagen bl. a. (s. 257 f):

Under tioårsperioden 1913—1922, då antalet danaarv, som av Kungl. Maj:t och riksdagen efterskänktes, enligt vad riksdagshandlingarna giva vid handen, utgjorde tillhopa 66, var det i 19 fall fråga om rättsägare på grund av bristfälligt testamente. I dessa fall har också efterskänkandet regelmässigt skett, först sedan kronans rätt blivit fastställd efter en av kronan mot vederbörande testamentstagare förd klander-talan. Kronans rätt till danaarv anses nämligen böra vara otvivelaktig, innan frågan om dess efterskänkande hänskjutes till riksdagen. Mot denna ordning kan redan med utgångspunkt från nu gällande rätt erinras, att det måste betraktas som en fördel för såväl det allmänna som, framför allt, för den enskilde, att frågan om danaarvs efterskänkande ej behöver uppskjutas, ända tills en rättegång blivit förd till slut, måhända genom samtliga instanserna. Kronan bör redan kort efter testamentsgivarens frånfälle vara i tillfälle att avstå från ett danaarv, beträffande vilket det är tydligt, att arvet, även om kronans anspråk bifölles av domstolarna, skulle efter riksdagens beslut komma att efterskännas. Efter en begränsning av arvsrätten och skapandet av en särskild fond för upptagande av de lediga arven i enlighet med lagberedningens förslag erhålla nu angivna synpunkter ökad betydelse. Det är nämligen enligt beredningens mening av synnerlig vikt, att efter den föreslagna begränsningen av arvsrätten rättegångar från det allmännas sida ej anställas mot testamentstagare i sådana fall, där billigheten måste anses kräva, att det allmänna ej gör den juridiska rätten gällande. Med hänsyn till angelägenheten därav, att allmänna arvsfonden och dess verksamhet omfattas med intresse och välvilja från allmänhetens sida, är det även av vikt, att rättegångar ägnade att stöta den allmänna meningen undvikas. Om sålunda anledning till klander mot testamente föreligger på grund av någon bristfällighet i testamentets form, men testamentet med hänsyn till föreliggande omständigheter får antagas vara ett riktigt uttryck för arvlåtarens yttersta vilja, måste det anses tillbörligt, att klander av testamentet regelmässigt ej anställas från det allmännas sida. Med hänsyn till den tjänsteställning, som kammaradvokatfiskalsämbetet, enligt vad ovan framhållits, intager, kan

emellertid det viktiga och måhända ofta ömtåliga avgörandet av frågan, huruvida i dylika fall klander skall anställas eller icke, ej lämpligen läggas å ämbetet. Enligt beredningens mening bör det ankomma på Kungl. Maj:t att träffa sådant beslut. Att härför fordra riksdagens medverkan är uppenbarligen uteslutet redan på grund därav, att tiden för anställande av testamentsklander kan utlöpa å tid, då riksdagen ej är samlad. Medgäves ej nämnda rätt åt Kungl. Maj:t, bleve det, i likhet med vad för närvarande är förhållandet, nödvändigt att, under tiden mellan riksdagarna, anhängiggöra klandertalan även i de fall, då ett efterskänkande av kronans rätt på grund av billighetsskäl uppenbarligen bör äga rum. Men detta bör, såsom förut nämnts, icke förekomma. På grund av vad sålunda anförts, har beredningen i förevarande paragraf, för det fall att annan arvinge än allmänna arvsfonden ej finnes, upptagit en bestämmelse av innehåll, att om anledning föreligger till klander av testamente, som upprättats till förmån för annan än fonden, Konungen må, där testamentet får antagas vara ett riktigt uttryck för arvlåtarens yttersta vilja, besluta, att klander mot testamentet icke skall äga rum.

Bestämmelsen i 5 kap. 2 § arvslagen — som fick sin slutliga, med 5 kap. 2 § ÄB överensstämmande lydelse i propositionen 1928: 17 — förutsätter således att arvlåtaren upprättat testamente och att detta får antagas vara ett riktigt uttryck för hans yttersta vilja. Det skall således vara fråga om ett förordnande som förtjänar att betecknas såsom testamente. Har förordnandet icke denna karaktär kan den rätt som må tillkomma arvsfonden icke avstås i annan ordning än som sägs i 5 kap. 3 § ÄB, d. v. s. av Konungen med riksdagens samtycke. Om förordnandet väl i och för sig förtjänar beteckningen testamente men icke kan antagas riktigt uttrycka arvlåtarens yttersta vilja — arvlåtaren kan ha återkallat förordnandet eller upprättat senare förordnande — saknas också förutsättning för tillämpning av 5 kap. 2 § ÄB. Har egendom till följd av brist i detta hänseende tillfallit arvsfonden fordras ävenledes för avstående av fondens rätt beslut enligt 5 kap. 3 § ÄB. Den behandlade bestämmelsen anknyter sålunda till testamentsreglerna. En redogörelse för de viktigaste av dessa skall här lämnas.

Testamentes begrepp, regler och grundsatser om testamente

Ärvdabalken innehåller i 9—15 kap. bestämmelser om testamente. Begreppet testamente bestämmes ej närmare i lagen. Den huvudsakliga innebörden anges i 9 kap. 1 § ÄB såsom en persons förordnande om sin kvarlåtenskap; testamente är således en rättshandling, varigenom någon (testator) förordnar om sin kvarlåtenskap. Det ligger därjämte i testamentets begrepp, att testator fritt kan ändra testamentet; det är hans »yttersta vilja». Förbindelse att ej återkalla testamente är icke bindande (10 kap. 5 § andra stycket ÄB). Testamente grundlägger icke någon rätt i testators livstid. Det är icke tillåtet att förordna om sin kvarlåtenskap annorledes än genom testamente (17 kap. 3 § ÄB).

Den ordinära testamentsformen enligt svensk rätt är skriftligt testamente med vittnen. I 10 kap. 1 § ÄB föreskrives att testamente skall upprättas skriftligen med två vittnen. Upprättandet skall ske i vittnenas samtida närvaro. Det är härvid tillräckligt att testator i vittnenas närvaro undertecknar testamentshandlingen eller vidkännes en därå redan befintlig underskrift. Vittnena skall bestyrka handlingen med sina namn. Det är ej erfor-

derligt att vittnena erhåller kännedom om testators förordnande men vittnena skall äga kännedom om handlingens egenskap av testamente. Vanligen tecknas å testamente intyg beträffande sådana omständigheter, som kan vara av betydelse för testamentets giltighet. För testamentets formella giltighet kräves icke, att sådan vittnesmening tecknats.

Vid sidan av den ordinära testamentsformen känner lagen två extraordinära former för testamentes upprättande — nödtestamenten — avsedda för undantagsfall, då hinder eller svårighet möter att göra förordnandet i vanlig ordning. Den ena är muntligt testamente, den andra är holografiskt testamente. Tillämpningsområdet för dessa testamentsformer är begränsat till sådana fall, då testator på grund av sjukdom eller annat nödfall är förhindrad att testamentera i vanlig ordning (10 kap. 3 § ÅB). Om formen för muntligt testamente sägs i samma lagrum, att det upprättas muntligen inför två vittnen. Upprättandet skall ske i vittnenas samtidiga närvaro. Holografiskt testamente består av en av testator egenhändigt skriven och undertecknad handling (samma lagrum). Från det vanliga skriftliga testamentet skiljer det sig däruti, att det upprättas utan anlitande av testamentsvittnen. Till skillnad från vad som krävs beträffande vanligt skriftligt testamente skall handlingen i sin helhet vara skriven med testators egen hand. I 10 kap. 3 § andra stycket ÅB har upptagits en regel, som begränsar de extraordinära testamentenas tillämplighetsområde. Där stadgas, att nödtestamente är ogiltigt, om testator sedermera under tre månader varit i tillfälle att i vanlig ordning förordna om sin kvarlåtenskap.

I 10 kap. 4 § ÅB uppställs vissa krav i fråga om testamentsvittnenas personliga kvalifikationer. Till vittne får ej tagas den som är under femton år eller den som på grund av sinnessjukdom, sinnesslöhet eller annan rubbning av själsverksamheten saknar insikt om betydelsen av vittnesbekräftelsen. Testators make får ej vara vittne. Jävsförhållande föreligger vidare om vittnet är med testator i rätt upp- eller nedstigande skyldskap eller svågerlag eller hans syskon. Samma gäller om vittnet på grund av adoption står i motsvarande förhållande till testator (nämnda lagrum första stycket). Sålunda angivna jäv föranleder hela testamentets ogiltighet. I andra stycket av samma lagrum stadgas förbud att taga någon till vittne angående förordnande till honom själv, hans make eller vissa honom närstående personer. Överträdelse härav gör testamentet i denna del ogiltigt men berör ej dess verkan i övrigt.

Lagen godtager formlös återkallelse av testamente. Varje uttalande eller över huvud varje åtgärd, varigenom testator otvetydigt givit till känna att förordnandet ej längre var uttryck för hans yttersta vilja, tillägges laga verkan som återkallelse. Utfästelse att ej återkalla testamente är icke bindande (10 kap. 5 § ÅB). Vill någon i samband med återkallelse av visst förordnande eller eljest göra tillägg till sitt testamente, gäller vad som är stadgat om upprättande av testamente (10 kap. 6 § ÅB).

Behörig att upprätta testamente är dels den som fyllt tjuguet år, dels underårig, som är eller varit gift eller som efter fyllda sexton år vill förordna om egendom, över vilken han äger själv råda (9 kap. 1 § ÅB). Upprättas testamente av någon som icke uppfyller dessa betingelser är testamentet icke gällande. Testamente är vidare ogiltigt om det icke upprättas i laga form (13 kap. 1 § ÅB). Har testator upprättat testamente under inflytande av sinnessjukdom, sinnesslöhet eller annan rubbning av själsverksamheten är förordnandet ej heller giltigt (13 kap. 2 § ÅB). Samma gäller enligt 13

kap. 3 § ÄB om testator ej upprättat testamentet frivilligt eller om han låtit sig bestämma av oriktiga föreställningar.

Testamente skall bevakas vid domstol. I allmänhet skall bevakning ske inom sex månader från det testamentstagaren fått kännedom om testators död och det till hans förmån gjorda förordnandet (14 kap. 1 § första stycket ÄB). Sker ej bevakning i föreskriven ordning förlorar testamentstagare, för vilken bevakning ej ägt rum, sin rätt mot sådan arvinge som ej avstått från klandertalan (14 kap. 3 § ÄB). Sedan bevakning ägt rum skall testamente delgivas arvinge i därutinnan föreskriven ordning. Delgivning, som verkställts av en utav flera testamentstagare, gäller jämväl för de övriga (14 kap. 4 § ÄB).

Vill arvinge göra gällande att testamente är ogiltigt enligt bestämmelserna i 13 kap. ÄB skall han väcka klandertalan. Sådan talan skall väckas inom sex månader efter det arvingen får del av testamentet. Försittes den tiden, är rätten till talan förlorad (14 kap. 5 § ÄB).

Har ett testamente ej upprättats i laga form eller föreligger eljest någon i 13 kap. ÄB angiven ogiltighetsgrund, kan testamentet likväl bli gällande genom att det godkännes eller klander underlåtes (14 kap. 5 § ÄB). Om testator icke vid något visst tillfälle givit uttryck åt sin vilja att göra testamente, föreligger däremot, även om testators önskningsar är kända, ej ens ett ogiltigt testamente. En rättshandlings egenskap av testamente uteslutes också i många fall då ogiltighetsgrund föreligger, som är avgörande oberoende av testamentsklander (Beckman: Svensk familjerättspraxis 2 uppl. s. 181).

Enligt avgörande av högsta domstolen — NJA 1949 s. 762 — skall av den avlidne samtalsvis fällda yttranden, som icke kan anses innefatta förordnande om hans kvarlåtenskap, icke räknas som vare sig ett giltigt eller ett ogiltigt testamente ens om testamentsbevakning skett (Beckman a. a. s. 181).

Betydelsen av sådana muntliga yttranden har vidare varit föremål för högsta domstolens bedömande i rättsfallet NJA 1962 s. 454. Omständigheter-na voro i detta fall följande.

Makar — mannen E och hustrun H — hade i juli 1920 genom inbördes testamente förordnat, att den som överlevde den andre skulle med full ägnaderätt erhålla all den avlidnes kvarlåtenskap. E avled i september 1956 och H avled i februari 1957. H efterlämnade ej arvsberättigad skyldeman. E:s närmaste efterlevande var tre syskon. Bouppteckningar efter H visade behållning å 152 292 kronor. Vid inregistreringen av bouppteckningarna företedde dödsboet protokoll över vittnesförhör rörande bevisupptagning inför rådhusrätt i juli 1958 till framtida säkerhet rörande frågan, huruvida makarna gjort några uttalanden om hur det skulle förfaras med makarnas kvarlåtenskap efter deras frånfalle. Enligt berättelse av ett vittne som därvid hördes hade H en gång, på fråga hur hon tänkt att det skulle gå med kvarlåtenskapen, svarat att E ju hade syskon, »så det är klart att det skall gå till dem». Enligt samma vittne hade H vid ett annat tillfälle, på fråga av vittnet huruvida vittnet skulle ärva, lämnat svar av samma innebörd som vid det första tillfället. Uttalandena hade enligt vittnet icke gjorts under de sista åren av makarnas levnad. H hade när uttalandena gjordes varit vid sunt och fullt förstånd och vid full hälsa. Även E hade vid ett tillfälle några månader före sin död, då hans hälsa var mycket dålig, enligt vittnets utsago

gjort uttalande av innebörd att hans syskon skulle ha kvarlåtenskapen och att det icke behövdes något testamente. — Vid inregistreringen av bouppteckningarna företeddes vidare Kungl. Maj:ts beslut den 17 oktober 1958 enligt vilket Kungl. Maj:t — efter omnämnande bl. a. av det vid rådhusrätten hållna vittnesförhöret ang. »vissa av den avlidna fällda yttranden, varigenom hon skulle ha förordnat om sin kvarlåtenskap» — förklarade sig med stöd av 5 kap. 2 § arvslagen godkänna ifrågavarande testamentariska förordnande. — Rådhusrätten beaktade vid bestämmandet av arvsskatt de protokollförda muntliga uttalandena såsom muntligt testamente och bestämde arvsskatten med hänsyn därtill. Även hovrätten, dit dödsboet fullföljde talan angående stämpelberäkningen, beaktade de muntliga uttalandena i angivet hänseende. Advokatfiskalsämbetet fullföljde talan över hovrättens beslut och högsta domstolen meddelade prövningstillstånd. Föredragande revisionssekreteraren yttrade i betänkande bl. a.: Vad makarna enligt det återopade protokollet över vittnesförhöret vid olika tillfällen samtalsvis yttrat till det vid rådhusrätten hörda vittnet läser icke kunna anses innefatta testamentariska förordnanden av makarna. — Med hänsyn till innehållet i 1920 års testamente, som saknade föreskrift om hur med kvarlåtenskapen skulle förfaras efter makarnas död, borde enligt föredraganden kvarlåtenskapen efter H:s död tillfalla allmänna arvsfonden och de muntliga uttalanden borde ej heller beaktas i arvsskattehänseende. — HD:s majoritet (fyra ledamöter) uttalade i beslut den 25 maj 1962 bl. a.: Kvarlåtenskapen efter E har vid dennes död på grund av testamente, som saknar föreskrift om sekundosuccession, tillfallit H med full äganderätt. Genom beslut den 17 oktober 1958 har Kungl. Maj:t med stöd av 5 kap. 2 § arvslagen för allmänna arvsfondens räkning såsom testamentariskt förordnande av H godkänt i vittnesförhørsprotokollet återgivna uttalanden, enligt vilka hennes kvarlåtenskap skulle tillfalla E:s syskon. Under sådana förhållanden måste uttalandena, även om de rätteligen icke varit att betrakta som testamente, i arvsskattehänseende jämföras med ett testamente. — En ledamot av HD gillade föredragande revisionssekreterarens betänkande och ansåg således, att uttalandena ej borde vare sig betraktas som testamente eller jämföras med sådant i arvsskattehänseende.

Bakgrunden till bestämmelsen om avstående från arvsfonden tillfallet arv (ÅB 5: 3)

I förenämnda betänkande med förslag till arvslag m. m. föreslog lagberedningen att även prövningen av frågor om efterskänkande av allmänna arvsfondens rätt skulle läggas i Kungl. Maj:ts hand. Efter redovisning av tidigare praxis i ärendet anförde lagberedningen härutinnan (s. 259):

Vad ovan anförts giver vid handen, att den av Kungl. Maj:t förebragta utredningen undantagslöst varit av den beskaffenhet, att riksdagen utan vidare kunnat bifalla Kungl. Maj:ts framställningar i ämnet. Ärendenas behandling i riksdagen har således varit av blott expeditionell natur. Då av den föreslagna begränsningen av arvsrätten till en början viss ökning av de ifrågavarande framställningarna kan bli en följd, kan också besväret med ärendenas expediering komma att ökas. Redan det förhållandet, att riksdagens beslut i dessa frågor blivit en åtgärd av rent expeditionell natur, synes tyda på att frågor om efterskänkande av

det allmännas rätt till arv efter begränsningen böra kunna avgöras av Kungl. Maj:t utan riksdagens hörande. Även en annan omständighet kommer emellertid härvid i betraktande. Såsom här ovan vid 2 § närmare utvecklats, skall det enligt beredningens förslag ankomma på Kungl. Maj:t att, där anledning till klander förekommer mot testamente, som upprättats till förmån för annan än allmänna arvsfonden, träffa beslut om klanders underlåtande. Då Kungl. Maj:t således bör äga rätt att, genom underlåtenhet att anställa testamentsklander, efterskänka arvsfondens rätt till arv, synes denna rätt böra tillkomma Kungl. Maj:t även i de fall, där fråga ej är om testamentsklander. Därtill synes för övrigt så mycket större skäl förefinnas, som kvarlåtenskaperna i allmänhet äro väsentligt mindre, då testamente ej föreligger.

Kungl. Maj:ts proposition (nr 17) överensstämde i denna del med lagberedningens förslag. Detta tillstyrktes även av första lagutskottet men i en vid utskottets yttrande fogad reservation anförde hr Leo:

För närvarande fordras för efterskänkande av danaarv K. M:s och riksdagens bifall. I förevarande lagförslag föreslås däremot att K. M. skall äga att *ensam* besluta om efterskänkande av arv, som tillfallit staten (allmänna arvsfonden). Skälen för att riksdagen skulle avhända sig den medbestämmanderätt, som den nu i jämnt hundra år utövat, skulle enligt lagberedningen vara dels att riksdagen nära nog undantagslöst bifallit K. M:s framställningar om efterskänkande av arv, dels att den nya arvslagen kan väntas komma att till en början medföra viss ökning av ifrågavarande framställningar, varigenom riksdagens besvär med dessa ärenden kan komma att ökas.

För min del har jag icke kunnat finna dessa skäl på något som helst sätt motivera, att riksdagen frånträder sin medbestämmanderätt om efterskänkande av arv till staten. Medan dessa arv tidigare rört sig om små belopp, som tillsammans tagna icke uppgått till mera än omkring 25 000 kr. per år, kan man efter den nya arvslagens införande förvänta arv av stundom betydande storlek uppgående till i genomsnitt sammanlagt fyra-å femhundra tusen kr. per år. Så mycket angelägnare framstår det då, att riksdagens medverkan vid efterskänkande bibehålles. Det »besvär» för riksdagen, som denna medverkan medför, har hittills varit ytterst ringa och torde icke behöva befaras komma att ökas, i varje fall ej i den utsträckning, att riksdagen på förhand skulle avsäga sig denna sin rätt.

Jag föreslår därför, att ifrågavarande § gives följande lydelse: Arv, som tillfallit fonden, må, där det med hänsyn till omständigheterna får anses billigt, enligt beslut av *Konung och riksdag* helt eller delvis avstås till arvlåtarens skyldeman eller annan, som stått arvlåtaren nära.

Första kammaren biföll utskottets förslag medan andra kammaren biföll reservationen. Paragrafen fick sin slutliga lydelse av första lagutskottet i memorial med föranledande av kamrarnas skiljaktiga beslut. Utskottets förslag bifölls av båda kamrarna.

Riksdagens samtycke till avstående av arv enligt 5 kap. 3 § arvslagen lämnades från tiden för arvslagens tillkomst till 1948 genom bemyndigande efter därom av Kungl. Maj:t i proposition varje år gjord framställning.

I ett 1947 framlagt betänkande med förslag angående riksdagens arbetsformer och därmed sammanhängande frågor (SOU 1947: 79) uttalade inom

justitiedepartementet tillkallade sakkunniga att en viss delegation borde kunna ske beträffande frågor om avstående av arvsfondens rätt. Det framhölls, att de berörda frågorna hade en klar prägel av rutinärenden, att en utvecklad praxis fanns och att Kungl. Maj:ts förslag praktiskt taget undantagslöst vann riksdagens bifall. Den fullmakt riksdagen enligt de sakkunnigas mening borde ge Kungl. Maj:t att avgöra arvsfondsfrågorna skulle kunna begränsas på samma sätt som dittills givna fullmakter, d. v. s. så att Kungl. Maj:t bemyndigades avstå arvsfondens rätt med ett belopp, som i varje särskilt fall icke finge överstiga en av riksdagen bestämd maximisumma.

I proposition nr 244 till 1948 års riksdag förklarade sig föredragande departementschefen, statsrådet Zetterberg, kunna helt ansluta sig till de sakkunnigas förslag. Hinder kunde enligt departementschefen icke anses föreligga att Kungl. Maj:t erhöll generellt bemyndigande att besluta i frågor om avstående av arv enligt 5 kap. 3 § lagen om arv. En sådan anordning syntes vara ändamålsenlig och borde tillstyrkas. Medgivandet borde enligt departementschefen avse belopp ej överstigande 10 000 kronor och borde lämnas på en tid av 5 år. Departementschefen förutsatte, att Kungl. Maj:t vid utnyttjandet av befogenhet kom att förfara i huvudsaklig överensstämmelse med dittills följda principer vid avgörandet av dylika ärenden. I propositionen föreslog Kungl. Maj:t att riksdagen måtte medgiva Kungl. Maj:t att under 5 år från och med budgetåret 1948/49 utan riksdagens samtycke i varje särskilt fall, i huvudsaklig överensstämmelse med de riktlinjer som vid avgörandet av dylika ärenden dittills blivit följda, avstå kvarlåtenskap som tillfallit allmänna arvsfonden intill ett belopp av i varje särskilt fall 10 000 kronor.

Propositionen behandlades av särskilt utskott. Detta tillstyrkte (utl. nr 1) propositionen i förevarande del. Enligt utskottet torde föreskrivas att Kungl. Maj:t till varje lagtima riksdag överlämnade en sammanställning, utvisande hur bemyndigandet blivit använt. Sammanställningen borde, då så lämpligen kunde ske, överlämnas i samband med proposition avseende fråga om avstående av arvsfondens rätt till arv.

Riksdagen godkände utskottets utlåtande i förevarande del och lämnade under återopande av vad utskottet anfört Kungl. Maj:t det äskade bemyndigandet och medgivandet (Rskr nr 448).

Efter utgången av den för det nämnda bemyndigandet bestämda tiden har riksdagen efter därom i propositioner gjorda framställningar lämnat likartade bemyndiganden för nya perioder. Sålunda har 1955 års riksdag, som jämväl godkänt beslut angående avstående av arvsfonden tillfallen kvarlåtenskap efter utgången av budgetåret 1952/53, samma år lämnat bemyndigande avseende fem år från och med budgetåret 1954/55 (prop. 136, SU 78, Rskr 220). Bemyndigandet avsåg, liksom motsvarande år 1948 meddelade bemyndigande, kvarlåtenskap intill ett belopp av i varje särskilt fall 10 000 kronor. 1958 års A-riksdag (prop. 20, SU 31, Rskr 83) lämnade Kungl. Maj:t enahanda medgivande för tiden till och med utgången av budgetåret 1958/59. Med hänsyn till förändringen i penningvärdet hemställde Kungl. Maj:t i prop. 36 till 1959 års riksdag att bemyndigandet för den följande femårsperioden måtte avse egendom till ett värde i varje särskilt fall av högst 15 000 kronor. Riksdagen (SU 34, Rskr 79) lämnade bemyndigande för femårsperioden från och med budgetåret 1959/60 i enlighet med propositionen. Slutligen har 1964 års riksdag (prop. 41, SU 32, Rskr 86) lämnat Kungl. Maj:t

bemyndigande för fem år från och med budgetåret 1964/65. För att åstadkomma ett förenklat handlägningsförfarande beträffande ärenden av den begränsade räckvidd, som här avses, hade föredragande departementschefen, statsrådet Sträng, i sistnämnda proposition föreslagit att värdegränsen bestämdes till 25 000 kronor. I enlighet härmed bestämde riksdagen att bemyndigande skulle avse kvarlåtenskap till ett belopp av i varje särskilt fall högst 25 000 kronor.

Sammanställningar utvisande de fall då bemyndigandet för avstående av arvsfondsegendom utnyttjats har — i överensstämmelse med riksdagens år 1948 uttalade önskemål — årligen överlämnats till vederbörande riksdagsutskott.

Tillämpningen av 5 kap. 2 § ÄB under granskningsåret

I bilagd sammanställning (*Tabell III*) redovisas Kungl. Maj:ts under granskningsåret meddelade beslut i ärenden enligt 5 kap. 2 § ÄB. I det följande redovisas närmare ett antal fall till belysande av Kungl. Maj:ts praxis härutinnan. Redovisningen upptager företrädesvis fall där yttranden av arvlåtaren ansetts såsom testamentariska förordnanden rörande kvarlåtenskapen. I vissa av fallen har bevakning ej iakttagits. Vidare upptager redovisningen fall där testamente väl förelegat men bevakning underlåtit.

1. (Kaft F 1293/63, Kungl. Maj:ts beslut 17/1 nr 15.)

Den 2/9 1963 avled A utan att efterlämna annan arvinge än allmänna arvsfonden.

Enligt bouppteckningen uppgick behållningen till 38 830 kronor 14 öre.

Den 20/9 1963 hölls vittnesförhör med tre personer angående vissa av A fällda yttranden, varigenom A skulle ha förordnat om sin kvarlåtenskap.

Enligt protokoll över bevisningen yttrade vittnena därvid bl. a.:

A 1, född 1936: A hade flera gånger nämnt att X »skall få affären när hon dör». — X skulle få arva affären jämte visst rörelsekapital. Storleken av rörelsekapitalet nämnades ej. Yttrandena fälldes så sent som under sommaren före A:s död. När yttrandena fälldes var A vid sunt och fullt förstånd.

A 2, född 1894: Vid ett tillfälle i närvaro även av vittnet A 1 ungefär ett år före förhöret yttrade A »går jag bort skall X ha affären». Vid ett flertal senare tillfällen yttrade A samma sak i liknande ordalag till vittnet ensam. A var denna tid vid sunt och fullt förstånd.

A 3, född 1920: A har sagt att X »skall överta min affär». Yttrandet fälldes ej under senare år.

Yttrandena bevakades den 2/10 1963 såsom muntligt testamente.

En maskinskriven och med A:s namn underskriven, såsom testamente betecknad handling av år 1953 bevakades den 11/11 1963 som testamente. Enligt handlingen, som var obevitnad och vars text delvis överstrukits, skulle X få »fortsätta» den av A bedrivna affärsrörelsen utan att erlägga någon ersättning för densamma samt erhålla ett belopp å 10 000 kronor och, med visst undantag, allt lösöre i dödsboet. Därjämte skulle enligt handlingen vissa legat utgå, däribland penninglegat å tillhoppa 24 000 kronor. Bestämmelser i testamentet om penninglegat å 5 000 kronor och fyra lösörelegat voro överstrukna och ansågs återkallade.

Kammaradvokatfiskalsämbetet underställde Kungl. Maj:ts prövning frågan om godkännande av de muntliga och skriftliga förordnandena. Vad som framkommit vid vittnesförhøret talade enligt ämbetet för att handlingen riktigt uttryckte A:s yttersta vilja i fråga om förordnandet till X:s förmån och det hade enligt ämbetet ej förekommit något som talade emot att testamentet i øvrigt till de delar det icke överstrukits överensstämde med A:s vilja. Handlingen och de muntliga förordnandena uppfyllde enligt ämbetets mening icke fordringarna på ett i laga ordning upprättat testamente, enär dels förutsättningar för förordnande enligt 10 kap. 3 § AB saknades och dels vid förordnandenas tillkomst ej förfarits enligt nämnda lagrum. Förordnandet syntes dock enligt ämbetet giva uttryck för A:s yttersta vilja.

Kungl. Maj:t, som med beaktande av vad som framkommit vid vittnesförhøret fann testamentsutkastet med därå gjorda överstrykningar utgöra ett riktigt uttryck för den avlidnas yttersta vilja, förklarade den 17/1 1964 med stöd av 5 kap. 2 § AB att klander mot förordnandena icke skulle äga rum.

2. (Kaft 783/60, Kungl. Maj:ts beslut 31/1 nr 23.)

Den 10/4 1960 avled B utan att efterlämna annan arvinge än allmänna arvsfonden. Enligt bouppteckningen uppgick behållningen i boet till 470 789 kronor 9 øre. Bland tillgångarna fanns fastigheter taxeringsvärderade till 354 300 kronor. Fastigheternas verkliga värde var beräknade till 800 000 kronor och boets verkliga behållning till 916 489 kronor.

Den 13/12 1962 hölls vittnesförhör med B 1 angående vissa av B fällda yttranden om förordnande till förmån för Kapellfonden, Tolgs gamla kyrkogård, Tolg. Samtidigt hölls vittnesförhör med B 2 och annan person angående vissa yttranden om förordnande till förmån för B 1.

Enligt protokollet över vittnesförhøret uppgav B 1, född 1897, rörande förordnandet till kapellfonden: År 1958 hängdes på klockstapeln på gamla kyrkogården i Tolg upp en klocka, som var skänkt av B och dennes bröder. Därefter talade B ofta om, hur vackert det lät när klockan ringde, och han sade: »Mitt lilla, det skall Kapellfonden ha». Sista gången vittnet hørde honom tala om detta var ungefär ett halvår innan han dog. Han nämnde aldrig någonting om att göra ett skriftligt testamente; han visste nog inte att det skulle behövas. Vittnet hørde aldrig B tala om något annat förordnande beträffande vad han ägde. — Vittnet kände B väl och var hans hushållerska under fem år. Under den tid B talade om att hans kvarlåtenskap skulle gå till Kapellfonden, var han frisk och vid sina sinnens fulla bruk.

Yttrandet gjordes såsom muntligt testamente av Tolgs församling genom intyg, som tillställdes kammaradvokatfiskalsämbetet redan den 6/12 1960. Församlingen kunde således icke — enär testamentsvittnesförhøret hölls mer än sex månader därefter — med laga verkan låta bevaka och delgiva ämbetet ett vittnesförhørsprotokoll och lät ej heller bevaka yttrandet till förmån för fonden såsom muntligt testamente.

Enligt ämbetets tolkning skulle yttrandet av B endast avse dennes kontanter och de banktillgodohavanden B haft under någon längre tid och ämbetet hemställde, att Kungl. Maj:t ville godkänna yttrandet så-

som muntligt testamentariskt förordnande samt förklara att yttrandet skulle givas den tolkningen, att fonden för uppförande av ett kapell å Tolgs gamla kyrkogård av allmänna arvsfonden tillfallna kvarlåtenskapen efter B skulle erhålla 75 000 kronor utan rätt till sådan ränta, som sägs i 22 kap. 5 § ÄB.

Kungl. Maj:t godkände med stöd av 5 kap. 2 § ÄB yttrandena i enlighet med ämbetets hemställan.

3. (Kaft F 982/63, Kungl. Maj:ts beslut 31/1 nr 24.)

Den 17/3 1960 avled C, född 1902, utan att efterlämna annan arvinge än allmänna arvsfonden. Närmaste släktingarna voro fem kusiner. Enligt bouppteckningen, som saknade uppgifter om testamentariska förordnanden, uppgick behållningen till 198 080 kronor 60 öre.

Ett den 24/9 1959 daterat ej undertecknat, maskinskrivet koncept till testamente innehöll förordnande, varigenom C testamenterade sin kvarlåtenskap till fem namngivna kusinbarn.

Dessa anhöll i ansökan 2/10 1962 att allmänna arvsfondens rätt till kvarlåtenskapen måtte avstås till deras förmån. Kammaradvokatfiskalsämbetet beredde sökandena tillfälle att låta hålla vittnesförhör rörande testamentskonceptet av den 24/9 1959. Polisförhör rörande detta hade hållits 1962 med ett flertal personer. Vid vittnesförhör inför häradsrätten den 25/9 1963 hördes sex personer. Samtliga hade tidigare i ärendet om avstående av arv avgivit intyg rörande vissa muntliga uttalanden av C. Enligt intygen hade C vid flera tillfällen givit uttryck för att allmänna arvsfonden ej skulle ärva honom. Vidare hade C för någon intygsgivare vid något tillfälle nämnt att de i testamentskonceptet angivna kusinbarnen skulle erhålla hans kvarlåtenskap. Testamentskonceptet skulle enligt uppgifter i intygen underskrivas och bevitnas vid en festlighet som C skulle anordna. Någon sådan anordnades dock ej.

Testamentskonceptet och yttrandena bevakades icke inom laga tid.

Kammaradvokatfiskalsämbetet fann i yttrande att förutsättningar för testamente enligt 10 kap. 3 § ÄB icke förelegat ävensom att ej heller så förfarits som där sägs men ansåg förordnandet vara ett riktigt uttryck för C:s yttersta vilja.

Kungl. Maj:t godkände testamentet den 31/1 1964 med stöd av 5 kap. 2 § ÄB och fann i följd härav ansökningarna om avstående av arvsfondens rätt icke erfordra någon Kungl. Maj:ts åtgärd.

4. (Kaft F 159/64, Kungl. Maj:ts beslut 14/2 nr 17.)

Den 8/11 1963 avled D, född 1891, utan att efterlämna annan arvinge än allmänna arvsfonden.

Enligt bouppteckningen uppgick behållningen i boet till 100 530 kronor 42 öre.

Den 2/12 1963 hölls vittnesförhör med D 1, född 1892, och D 2, född 1907, om vissa av D fällda yttranden. Förhöret påkallades för att styrka D:s avsikt att upprätta testamente samt innehållet i det tillämnade testamentet.

D 1 uppgav enligt det över vittnesförhöret upprättade protokollet bl. a.: I mitten av september 1963 önskade D som då låg mycket sjuk, bestämma hur det skulle förfaras med hennes egendom efter hennes död. D 1 åtog sig att sätta upp en testamentshandling med ett av D angivet innehåll. Vid senare besök medförde vittnet en testamentshand-

ling till innehålllet överensstämmande med de lämnade direktiven. D genomläste handlingen och yttrade, att handlingens innehåll rätt återspeglade hennes önskemål med avseende å hennes egendom men tillade, att hon senare skulle underteckna handlingen. Enligt vittnets uppfattning var D, då hon fällde yttrandena, vid sunt och fullt förstånd och handlade av fri vilja. D avled någon månad senare utan att ha undertecknat testamentshandlingen. Enligt denna insattes såsom universella testamentstagare med rätt till lika del av kvarlåtenskapen Blindinstitutet i Tomtebodas, Riksförbundet för hjärt- och lungsjukdomar samt Riksföreningen mot reumatiska sjukdomar. Vidare meddelades förordnanden beträffande lösöret.

D 2 uppgav bl. a.: Vid vittnets besök den 18/8 1963 hos D bad denna vittnet biträda henne med uppsättande av en testamentshandling och omtalade som sin önskan att hennes kvarlämnade egendom lika fördelades mellan Blindinstitutet, Riksföreningen för hjärt- och lungsjukdomar samt Riksförbundet för reumatiska sjukdomar. D var vid sunt och fullt förstånd och handlade av fri vilja. Sedermera övertog D 1 uppdraget att sätta upp en testamentshandling.

Kammaradvokatfiskalsämbetet fann att förutsättningar för upprättande av testamente enligt 10 kap. 3 § ÄB icke förelegat och att vid förordnandets tillkomst ej heller så förfarits som där sägs men ansåg förordnandet vara ett riktigt uttryck för D:s yttersta vilja.

Kungl. Maj:t förklarade den 14/2 1964 med stöd av 5 kap. 2 § ÄB att klander mot det testamentariska förordnandet icke skulle äga rum.

5. (Kaft 145/63, Kungl. Maj:ts beslut 28/2 nr 14.)

Den 24/1 1963 avled E utan att efterlämna annan arvinge än allmänna arvsfonden.

Enligt boutredningshandlingarna uppgick behållningen i boet till omkring 272 000 kronor. Bland tillgångarna ingick en konstsamling, värderad till 45 520 kronor, och en till 15 000 kronor värderad boksamling, delvis bestående av konstitliteratur. Den 2/9 1963 hölls vittnesförhör på begäran av Värmlands museum och Karlstads högre allmänna läroverk med tre personer för att styrka förekomsten av testamente av E till förmån för sökandena.

Därvid uppgav E 1 bl. a.: Vittnet och E hade många diskussioner om konst och böcker, som var deras gemensamma intresse. Under diskussionerna berörde de ofta vad som skulle hända med E:s samlingar efter hans död. E nämnde senast under senhösten 1962, att han tänkt sig att åtminstone hans franska konstsamling skulle odelad placeras hos någon institution i Karlstad, antingen museet eller läroverket. Han hade flera gånger tidigare yttrat sig på liknande sätt. I E 1:s närvaro berörde E aldrig vad som skulle ske med hans övriga konstsamling. Boksamlingen bestod av över 4 000 band förstaupplagor. Vid något tillfälle yttrade E, att han icke ville att boksamlingen skulle splittras.

E 2, född 1928, uppgav vid förhöret bl. a.: Vid ett tillfälle i september eller oktober 1962 yttrade E på fråga av E 2 vad som skulle hända med E:s samlingar efter dennes död att samlingarna då skulle tillfalla läroverket i Karlstad. Vittnet fick den uppfattningen, att E därvid avsåg såväl konstsamlingen som boksamlingen.

E 3, född 1914, yttrade: Vid ett besök 1961 i den bank där vittnet tjänstgör yttrade E, att han önskade att hans tavelsamling icke skulle

skingras. E, som då tillrättades att upprätta testamente, berörde där-
efter icke vid något tillfälle testamentsfrågan.

Yttrandena bevakades den 3/10 1963 såsom muntligt testamente.

Kammaradvokatfiskalsämbetet — som samtidigt yttrade sig över an-
sökningar om avstående till två personer av egendom ur E:s kvarlåtens-
skap — fann att de bevakade yttrandena icke uppfyllde fordringarna
på ett i laga ordning upprättat testamente, enär E icke visats vara be-
rättigad att förordna om sin kvarlåtenskap enligt bestämmelserna i
10 kap. 3 § ärvdabalken, och att vid förordnandets tillkomst ej heller
så förfarits som där sägs men ansåg förordnandet — därest det gavs
den tolkningen att Högre Allmänna Läroverket i Karlstad och Värm-
lands Museum på närmare angivet sätt såsom legat erhöll konstsam-
lingen och samling av konstituteratur — riktigt uttrycka E:s yttersta
vilja.

Kungl. Maj:t — som samtidigt med stöd av riksdagens bemyndigan-
de förordnade att tillhopa 17 000 kronor skulle avstås till de två före-
nämnda personerna — förklarade den 28/2 1965 med stöd av 5 kap.
2 § ÄB att klander mot »ifrågavarande testamentariska förordnanden»
icke skulle äga rum.

6. (Kaft F 823/63, Kungl. Maj:ts beslut 28/2 nr 15.)

Den 3/4 1963 avled F utan att efterlämna annan arvinge än allmän-
na arvsfonden.

Enligt bouppteckningen uppgick behållningen i boet till 62 341 kro-
nor 77 öre.

I ett den 28/2 1963 dagtecknat brev till Y hade F uttalat bl. a.: »Jag
hade tänkt att Du skulle ha det lilla jag har kvar efter mig hoppas
att Du blir så kry att Du kan få någon glädje efter det lilla som blir
kvar».

Den 9/9 1963 hölls vittnesförhör med tre personer angående vissa av
F fällda yttranden, varigenom hon skulle ha förordnat om sin kvar-
låtenskap i enlighet med sitt uttalande i brevet.

Vid förhöret uppgav F 1, född 1903, bl. a.: F hade flerfaldiga gånger
nämnt att Y skulle ha »det lilla jag har». I slutet av februari 1963 var
F »pigg som vanligt».

F 2, född 1899, uppgav vid förhöret bl. a.: F hade vid flera tillfäl-
len yttrat att Y skulle få det lilla hon hade efter sig. Hon använde ofta
uttrycket »det lilla jag har» om sin egendom. F var fysiskt sjuk under
de sista månaderna av sin levnad men var mycket klar och redig.

F 3, född 1900, uttalade sig vid förhöret i enlighet med F 1 och F 2.
Yttrandena bevakades jämte brevet 16/9 1963 som testamente.

Kammaradvokatfiskalsämbetet fann att förutsättningar för upp-
rättande av testamente enligt 10 kap. 3 § ÄB ej förelegat men ansåg
förordnandet vara ett riktigt uttryck för den avlidnas yttersta vilja.

Kungl. Maj:t förklarade den 28/2 1964 med stöd av 5 kap. 2 § ÄB
att klander mot »ifrågavarande testamentariska förordnanden» icke
skulle äga rum.

7. (Kaft F 126/64, Kungl. Maj:ts beslut 28/2 nr 15.)

Den 15/11 1963 avled G utan att efterlämna annan arvinge än all-
männa arvsfonden. Enligt bouppteckningen uppgick behållningen i
boet till 57 597 kronor 45 öre, varvid bland tillgångarna ingick en
lägenhet med bostadsrätt, värderad till 33 175 kronor 70 öre.

Genom ett i laga ordning upprättat, den 2/10 1959 dagtecknat testa-

mente hade G förordnat om sin kvarlåtenskap, däribland bostadsrättslägenheten. I fråga om denna hade det i testamentet förordnats att en kyrka i Stockholm skulle med full äganderätt erhålla densamma. Testamentet bevakades den 4/12 1963.

Den 17/12 1963 hölls vittnesförhör angående vissa av G fällda yttranden, varigenom hon, med ändring av testamentet, såvitt gällde lägenheten, skulle ha förordnat, att lägenheten skulle tillfalla viss annan person.

Vittnesförhören hölls med G 1, född 1904, och dennes hustru G 2, född 1903.

G 1 uppgav bl. a.: Han hade genom Z, som är hans svägerska, lärt känna G i slutet av 1930-talet. Z hade en längre tid bott tillsammans med G. Den 31/10 1963 besökte vittnet med sin hustru samma dag G:s bostad. Under besöket förde G i makarnas närvaro sitt testamente på tal och sade, att hon tänkt ändra detta och skriva lägenheten på Z. Tidigare hade hon ej talat med makarna om testamentet men genom Z hade de hört att hon skrivit sitt testamente och att hon skulle ändra det. G:s psykiska tillstånd var fullgott vid den tid då uttalandet gjordes och hon handlade vittnet vederligt fullt frivilligt.

G 2, syster till Z, uppgav: Hon kände G sedan 20—25 år. Z hade hyrt rum hos G i många år. Enligt vad vittnet hade sig bekant var förhållandet mellan G och Z bra. Omkring den 1/11 1963 besökte vittnet och hennes man G. Denna yttrade då att hon skulle ändra sitt testamente »så att (Z) skall få lägenheten». När yttrandet fälldes var vittnets man närvarande. Vittnet visste ej vad det testamente, som skulle ändras, innehöll. G led vid tiden i fråga av svagt hjärta och andra kroppssjukdomar men var vid sunt och fullt förstånd, när yttrandet fälldes. Vad vittnet visste handlade G frivilligt när hon fällde yttrandet om lägenheten.

Yttrandet bevakades den 20/1 1964 såsom muntligt testamente.

Kammaradvokatfiskalsämbetet yttrade bl. a.: Genom ifrågavarande yttranden har G otvetydigt givit till känna, att hennes testamente av den 2/10 1959 ej längre, såvitt gällde förordnandet om bostadsrätten, var uttryck för hennes yttersta vilja. Förordnandet torde därför jämlikt 10 kap. 5 § ÄB till nämnda del vara utan laga verkan.

Ämbetet fann vidare förordnandet till förmån för Z icke uppfylla fordringarna på ett i laga ordning upprättat testamente, när G icke såvitt visats varit berättigad att förordna om sin kvarlåtenskap enligt bestämmelserna i 10 kap. 3 § ÄB. Vidare hade vid förordnandets tillkomst icke så förfarits som i 10 kap. 3 och 4 §§ ÄB sägs, när G 2 var jävig som testamentsvittne.

Dock ansåg ämbetet förordnandet vara ett riktigt uttryck för G:s yttersta vilja.

Kungl. Maj:t förklarade den 28/2 1964 med stöd av 5 kap. 2 § ÄB, att klander mot »ifrågavarande testamentariska förordnande» icke skulle äga rum.

8. (Kaft F 704/63, Kungl. Maj:ts beslut 13/5 nr 4.)

Den 14/4 1963 avled H, född 1879, utan att efterlämna annan arvinge än allmänna arvsfonden. Enligt bouppteckningen uppgick behållningen i boet till 62 291 kronor 19 öre, varibland såsom tillgång fast egendom taxeringsvärderad till 34 000 kronor.

Den 20/12 1963 hölls vittnesförhör med åtta personer angående vissa

av H fällda yttranden varigenom hon skulle ha förordnat om sin kvarlåtenskap. Ett vittne — Å:s moder — uppgav, att H vid ett tillfälle i februari eller mars 1963 till vittnet ensam yttrat att vittnets andra pojke »han har ju ett hem han, men (Å) har ju inte nå't» samt »är han nöjd nu (Å) när det är ordnat?». Vittnet fattade yttrandena som om H avsåg att kvarlåtenskapen skulle tillfalla sonen Å. Något direkt uttalande om vem kvarlåtenskapen skulle tillfalla gjordes dock ej enligt vittnet, som jämväl uppgav att H vid tiden i fråga led av cancer men var »klar i huvudet». — Ett annat vittne uppgav, att H 1955 eller 1956 köpt en jordfräs åt Å och i samband därmed yttrat »han skall ändå ha det som blir efter mig en gång». — Ett vittne uppgav, att H i mars 1963 jakande besvarat en fråga av vittnet om Å skulle ha hennes kvarlåtenskap, att H som var fullt klar önskade upprätta ett testamentet härom, att anstalter träffades i sådant syfte men att testamentet ej kunde upprättas när H insjuknat. — Ett vittne uppgav att H otaliga gånger mellan 1953 och 1958 till Å yttrat, i samband med att något inköpts »Du kan väl lägga ut så länge för det spelar ju inte så stor roll, för att det blir ju ditt i alla fall». — Fyra vittnen uppgav, att de ej själva hört yttranden av H om hennes kvarlåtenskap men att de av grannar hört yttranden av innehåll att kvarlåtenskapen skulle tillfalla Å samt att det var den allmänna meningen i bygden att så skulle bli förhållandet. Av vittnesförhören framgick vidare att Å:s moder sedan många år varit trojänare hos arvlåtaren och hennes moder samt att Å tillbragt en stor del av sin uppväxt i deras hem.

Yttrandena bevakades den 23/1 1964 såsom muntligt testamente.

Kammaradvokatfiskalsämbetet fann att förutsättningar för upprättande av testamente enligt 10 kap. 3 § ÄB ej förelegat men ansåg förordnandet vara ett riktigt uttryck för den avlidnes yttersta vilja.

Kungl. Maj:t förklarade den 13/3 1964 med stöd av 5 kap. 2 § ÄB att klander mot »ifrågavarande testamentariska förordnande» icke skulle äga rum.

9. (Kaft F 1600/63, Kungl. Maj:ts beslut 11/6 nr 25.)

Den 25/7 1963 avled I utan att efterlämna annan arvinge än allmänna arvsfonden.

Bouppteckningen, som jämväl upptog efterarvingar efter I:s tidigare avlidna maka, visade en behållning av 58 607 kronor. Härav skulle jämlikt 3 kap. 1 § ÄB hälften tillfalla efterarvingarna. Bland tillgångarna fanns en fastighet taxeringsvärderad till 12 000 kronor. I bouppteckningen uppgavs bl. a. att det i boet förelåg ett muntligt testamente, enligt vilket kvarlåtenskapen efter I skulle »tillfalla hustruns släktingar».

Den 17/9 1963 hölls vittnesförhör angående vissa av I fällda yttranden, varigenom han skulle ha förordnat om sin kvarlåtenskap.

Enligt protokoll över förhöret yttrade vittnena därvid bl. a.:

I 1, född 1910: Vittnet, som varit granne till I hade träffat denne sista gången mellan tre och fyra veckor före hans död. I hade då yttrat att Å, bror till I:s avlidna maka, skulle arva hans fastighet.

I 2, född 1912: Någon gång i maj 1963 hade vittnet, som sedan lång tid tillbaka varit bekant med I, träffat denne. I hade då yttrat att Å skulle erhålla hans fastighet efter hans död. I hade alltid varit vid sunt och fullt förstånd.

I 3, född 1901: Vittnet, som känt testator sedan åtskilliga år, hade

träffat I en dag. De hade talat om sina ekonomiska förhållanden. I hade mist sin syster »för ett och ett halvt år sedan» och sin hustru D långt tidigare. I hade då yttrat om sin kvarlåtenskap: »Jag har ju inga arvingar utan det går ju till (D:s) släktingar».

Yttrandena bevakades den 19/9 1963 vid häradsrätten såsom muntligt testamente.

Kammaradvokatfiskalsämbetet yttrade i fråga om uttalandet »Jag har ju inga arvingar utan det går ju till (D:s) släktingar» att detta, som icke innehöll något uttalande om testators egen testamentariska vilja, endast visade, att I hyst den felaktiga uppfattningen, att enligt lagen skulle hela hans kvarlåtenskap tillfalla hans hustrus släkt. Yttrandet om fastigheten borde enligt ämbetet givas den tolkningen, att I förordnat, att fastigheten efter hans död skulle tillfalla svågern Ä. Ämbetet fann, att varken yttrandet om fastigheten eller uttalandet att hustruns släktingar skulle erhålla hans kvarlåtenskap uppfyllde fordringarna på ett i laga ordning upprättat testamente, enär förutsättningarna för upprättande av testamente enligt 10 kap. 3 § ÄB ej förelegat och vid förordnadenas tillkomst ej heller så förfarits som där sägs. Ämbetet ansåg emellertid yttrandena rörande fastigheten till förmån för Ä vara ett riktigt uttryck för I:s yttersta vilja samt hemställde, att Kungl. Maj:t måtte förklara att klander icke skulle äga rum emot nämnda del av de »testamentariska förordnandena» samt förordna om klandertalan mot det såsom testamente bevakade protokollet, till de delar detta innehöll förordnanden om annat än fastigheten.

Kungl. Maj:t fann I genom »det testamentariska förordnandet» ha förfogat över all arvsfonden eljest tillkommande egendom och förklarade den 4/6 1964 att klander mot förordnandet icke skulle äga rum.

10. (Kaft F 1473/63, Kungl. Maj:ts beslut 27/11 nr 18.)

Den 15/9 1963 avled K utan att efterlämna annan arvinge än allmänna arvsfonden.

Enligt bouppteckningen uppgick behållningen i boet till 206 627 kronor 72 öre.

Genom ett av två personer bevittnat, den 24/5 1954 dagtecknat testamente hade K jämte två sedermera avlidna syskon förordnat om fjorton penninglegat å sammanlagt 53 000 kronor. I ett efter syskonens död upprättat testamente av den 2/7 1962 hade K ytterligare meddelat förordnande om ett penninglegat å 1 000 kronor. Testamentena bevakades ej.

Den 24/10 1963 hölls vittnesförhör för dödsfalls skull med två personer rörande ett samtal som vittnena haft med K samma dag denne dog. Samtalet rörde sig om gravsmyckning och en kyrkklocka. Protokollet över vittnesförhöret bevakades ej som testamente.

Kammaradvokatfiskalsämbetet fann protokollet ej innehålla något verkställbart testamentariskt förordnande och hemställde att Kungl. Maj:t måtte förklara att de i protokollet återgivna yttrandena ej kunnat godtagas såsom testamentariskt förordnande.

Underlåtenheten att bevaka de skriftliga förordnandena borde enligt ämbetet rätteligen medföra den i 14 kap. 3 § ÄB angivna påföljden. Förordnandena i fråga gav emellertid enligt ämbetet ett riktigt uttryck för K:s och hans syskons yttersta vilja och ämbetet hemställde att Kungl. Maj:t måtte godkänna de skriftliga testamentena.

Kungl. Maj:t godkände den 27/11 1964 med stöd av 5 kap. 2 § ÄB

testamentena av den 24/5 1954 med tillägg den 2/7 1962 och förklarade samma dag de protokollförda yttrandena icke kunna godkännas som testamentariskt förordnande.

Tabell I. Utdelning ur allmänna arvsfonden

Budget- år	Samman- lagt kronor	Anstalter för halv- öppen barnavård	Barn- kolonier	Ungdoms- lokaler	Studier och yr- kesutb.	Invalid- fordon	Diverse
1958/59	3 491 000	877 000	435 000	1 940 000	56 000	183 000	
1959/60	4 694 000	1 372 000	204 000	2 962 000	46 000	110 000	
1960/61	3 496 000	703 000	321 000	2 344 000	35 000	93 000	
1961/62	6 393 000	1 320 000	417 000	4 397 000	39 000	220 000	
1962/63	5 986 100	1 558 500	74 000	4 143 900	2 200	207 500	
1963/64	6 714 000	962 500	140 000	5 154 700	27 800	9 000	420 000

Tabell II. Under budgetåret 1963/64 beviljade understöd ur allmänna arvsfonden om 50 000 kronor eller däröver

Bidragsmottagare	Belopp kronor	Ändamål
Skatbostiftelsen	80 000	friluftsgård för scouter
Tranås stad	50 000	ungdomsgård
Nässjö missionsförsamling	70 000	»
Kortedala scoutkår och Stiftelsen Kortedala scoutgård	85 000	scoutgård
Kinna köping	52 000	lekskola
KFUM:s riksförbund	80 000	friluftsgård
Tjurkö luth. ungdoms- och missionsförening ..	60 000	ungdomsgård
Svenska kyrkans lekmannaskola, Sigtuna ..	100 000	elevhem för ungdom
Skelletteå KFUM	96 000	ungdomsgård
Sunne församling	65 000	»
Stiftelsen Sollentunahem och Sollentuna köp.	155 000	»
Örebro stad	100 000	ungdomsgårdar
Emanuels metodistförsamling i Östersund ..	78 500	daghem
Norrköpings stad	55 000	ungdomsgård
Majornas missionsförsamling, Göteborg	60 000	»
Köpings missionsförsamling	60 000	»
Falköpings missionsförsamling	85 000	»
Härnösands missionsförsamling	50 000	»
Föreningen för Utvecklingsstörda Barn (FUB) i Stockholms län	81 000	barnkoloni
AB Stockholmsbyggen	65 000	ungdomsgård
AB Stockholmshem	75 000	»
AB Familjebostäder	60 000	»
Svenska scoutförbundet	150 000	ledarinstitut
NTO:s scoutförbund	100 000	kurs-och lägergård för ungdom
AB Svenska Bostäder	70 000	ungdomsgård
Dals-Eds missionsförsamling	65 000	»
Stiftelsen Höganäs scoutgård	75 000	scoutgård
Lunds stads fastighets AB och Lunds stad ..	55 500	barnstuga
Landskrona missionsförsamling	70 000	ungdomsgård
Sandvikens missionsförsamling	80 000	»
Almtuna scoutkår	64 000	scoutgård
Föreningen Lycksjöhagens scoutstugor, Stock- holm	100 000	scoutstugor
Göteborgs diakoniss-sällskap	250 000	vissa förlägningslokaler m. m. vid hem för handikappade
Örebro första baptistförsamling	70 000	ungdomsgård
Trelleborgs scoutkår	50 000	scoutgård
Täby köping	70 000	ungdomsgård
Tranås missionsförsamling	60 000	lekskola och ungdomsgård
Västra Frölunda frikyrkoförsamling, Göte- borg	70 000	ungdomsgård
Ämås missionsförsamling	60 000	»
Evangeliska Fosterlands-Stiftelsens Änger- manlandsförbund	50 000	»
Malmö stad	150 000	fritidsgård
Stiftelsen bostadshus i Jönköping	150 000	ungdomsgård

Tabell III. Sammanställning av uppgifter rörande under granskningsåret 10/1 1964—4/1 1965 av Kungl. Maj:t avgjorda ärenden enligt 5 kap. 2 § ÄB (För tiden t. o. m. 30/6 har medtagits ärenden ang. behållning å minst 15 000 kr. För tiden därefter har medtagits ärenden ang. behållning å minst 25 000 kr. Kaft = Kammaradvokatfiskalsämbetet)

Dag	Nr	Behållning enl. boupp- teckning	Förordnande avser enl. Kafts tolkning	Förordnandet		Kafts yttrande betr. förordn.				Kungl. Maj:ts beslut		Anm.
				Skrift- ligt	Munt- ligt	Ej föruts. för nöd- testamente	Form- fel	Obe- va- kat	Annat fel (spec. se anm.)	Klan- der	Ej klan- der	
17/1	14	20 150	21 055	1		1					1	
	15	38 839	behållningen	1	1	1	1				1	Se PM nr 1
	17	128 085	framgår ej	1				1	1		1	Endast styrkt avskrift har återfunnits
31/1	22	30 958	behållningen	1		1	1				1	
	23	470 789	75 000		1			1			1	Se PM nr 2
	24	198 080	behållningen	1	1	1	1	1			1	» » » 3
	25	69 443	framgår ej	1				1			1	
14/2	16	46 978	behållningen	1		1		1			1	
	17	100 530	»			1	1				1	Se PM nr 4
	18	19 067	»	1		1	1				1	
28/2	13	23 883	»	1				1			1	
	14	c:a 272 000	60 520		1	1	1				1	Därjämte avst. fr. arv, Se PM nr 5
	15	62 241	behållningen		1	1					1	Se PM nr 6
	16	57 600	33 715	1	1	1	1				1	Se PM nr 7
13/3	4	62 291	behållningen		1	1	1				1	Se PM nr 8
	6	33 956	»	1		1					1	
10/4	19	44 693	»	1		1					1	
4/6	20	23 913	framgår ej	1		1	1				1	
	23	58 607	12 000		1	1	1				1	KM:t frångick delvis Kafts yttr., Se PM nr 9
11/6	5	64 374	40 000		1	1	1			1		
	6	22 170	22 000		1	1					1	
26/8	5	26 624	behållningen	1					1		1	Test. harejkunnat återfinnas i original
	8	33 816	»	1			1				1	
9/9	14	38 657	»		1	1	1				1	
2/10	16	136 393	framgår ej	1			1				1	
23/10	11	39 179	»		1	1	1				1	
27/11	18	206 627	a) 53 000 b) obet. belopp	a) 1	b) 1			1		b) se anm	a) 1	b) ej test. förordn. KM:t = Kaft, Se PM nr 10
11/12	3	40 579	tillgångarna	1			1				1	

Bilaga 4

PM om registrering av partibeteckningar

Gällande bestämmelser

Bestämmelser om registrering av partibeteckningar finns *bara för andra-kammarval, inte för kommunalval*. Det grundläggande stadgandet återfinns i 54 § lagen om val till riksdagen (ValL).

Rätt att registrera partibeteckning tillkommer enligt 54 § 1 mom. ValL »parti». Som parti skall enligt stadgandet anses organisation, som uppfyller tre förutsättningar, nämligen att vara

- (1) förening med politiskt syfte,
- (2) som icke utgör underavdelning av sådan förening och
- (3) som har minst ettusen vid val till riksdagens andra kammare röstberättigade medlemmar.

Om *registreringsförfarandet* stadgas i 2 mom. Ansökan skall göras skriftligen i inrikesdepartementet, som skall föra register över partibeteckningar. Frågan om registrering skall avgöras av chefen för inrikesdepartementet i närvaro av tre bland de av riksdagen valda bankofullmäktige och tre riksgäldsfullmäktige. Fråga är alltså om departementschefsbeslut. De sex fullmäktige skall bara närvara men har inget medansvar för fattade beslut.

Uppfyller sökanden de i 1 mom. angivna förutsättningarna för att bli ansedd som parti, inskränker sig prövningen av ansökan enligt 3 mom. till att avse, att den partibeteckning, som begärs registrerad, *tydligt skiljer sig* från beteckning, som redan är registrerad eller för vilken registreringsansökan tidigare inkommit men inte prövats.

Om *avförande av partibeteckning* ur registret stadgas i 4 mom. För sådan åtgärd kräves ansökan endera av det parti, för vilket registreringen skett, eller av annat parti. I sistnämnda fall skall det andra partiet visa, att det parti, som erhållit den ifrågavarande registreringen, antingen blivit upplöst eller vid två på varandra följande val i hela riket inte i någon valkrets anmält kandidater på sätt i 56 § sägs. Sistnämnda lagrum skall nedan beröras. Det är alltså inte möjligt att ex officio, utan särskild ansökan, avregistrera en partibeteckning.

Om 54 § ValL må här ytterligare bara antecknas, att registrerat parti enligt 6 mom. skall anmäla ett *ombud*, och att inrikesdepartementet enligt 7 mom. skall sända *utdrag ur registret* till samtliga KB i god tid före varje val i hela riket till andra kammaren.

Varje parti, som upptagits på nyssnämnda registerutdrag, äger enligt 56 § 1 mom. ValL för varje valkrets hos KB anmäla minst 5 och högst 15 valbara personer som *kandidater*. Kandidatanmälan skall enligt 2 mom. verkställas av partiets enligt 54 § 6 mom. anmälda ombud.

Verkan av en partibetecknings registrering är, att densamma kommer att åtnjuta ett visst *skydd mot obehörigt begagnande*. Har en registrerad partibeteckning utsatts på en valsedel, skall sedeln som första namn upptaga

namnet på en av de kandidater, som enligt 56 § ValL anmälts under beteckningen i fråga. I annat fall räknas samtliga namn på sedeln som obefintliga enligt 80 § andra stycket ValL. Själva sedeln räknas emellertid enligt 79 § det parti tillgodo, som registrerat den utsatta partibeteckningen.

Bakgrund

Bestämmelserna om registrering av partibeteckningar tillkom år 1935. De har därefter inte undergått någon annan ändring än att ärendenas handläggning överfördes från justitie- till inrikesdepartementet år 1948.

Bestämmelserna tillkom mot bakgrunden av att illojalt användande av partibeteckningar tidigare förekom i stor utsträckning. Efter framställning av riksdagen tillkallade Kungl. Maj:t år 1929 två sakkunniga för att verkställa utredning i ämnet. I ett påföljande år avgivet betänkande (SOU 1930: 5) framlade de sakkunniga förslag till bestämmelser om registrering av partibeteckningar m. m. Då detta i vissa delar blev mindre gynnsamt mottaget vid remissbehandlingen, tillkallades år 1933 ytterligare tre sakkunniga, vilka påföljande år avlämnade en promemoria med ett nytt förslag till bestämmelser i ämnet (bilaga till prop. 1935: 139, sid. 16—35). På grundval härav framlades proposition till 1935 års riksdag (nr 139). De avvikelser, som därvid gjordes från promemorian, saknar betydelse i detta sammanhang. Konstitutionsutskottet tillstyrkte i avgivet utlåtande (nr 11) propositionen med bara den ändringen, att 1 000 medlemmar skulle krävas för rätt att vinna registrering i stället för 500 enligt propositionens förslag.

Ur de sålunda angivna förarbetena till bestämmelserna i fråga synes följande vara av intresse att anteckna i detta sammanhang. I 1930 års *betänkande* föreslogs registreringsrätt tillkomma »förening av valmän, vilka icke utgör underavdelning av annan sådan förening». Registrering föreslogs ske hos ett centralt verk enligt Kungl. Maj:ts bestämmande, då detta enligt de sakkunnigas mening bättre överensstämde med våra administrativa förhållanden än att låta ärendena handhas av ett departement. Bl. a. framhölls besvärsrätten som en fördel. Vidare må nämnas att de sakkunniga föreslog en bestämmelse av innehåll, att en partibeteckning, som inte begagnades vid två på varandra följande andrakammarval, fick avföras ur registret genom beslut av registreringsmyndigheten. De sakkunniga anförde härom endast, att det syntes olämpligt att låta sådana partibeteckningar kvarstå, som inte begagnades.

Som ovan nämnts följdes 1934 års *promemoria* i allt väsentligt vid lagstiftningen. Sålunda erhöll 54 § 1 mom. ValL, om rätten att vinna registrering, den avfattning, som föreslagits av de sakkunniga, med bara den förutnämnda ändringen av gränsen för medlemsantalet. I anslutning till denna grundläggande bestämmelse anförde de sakkunniga i promemorian:

Parti har definierats såsom förening med politiskt syfte, som icke utgör underavdelning av sådan förening och som har minst femhundra vid val till riksdagens andra kammare röstberättigade medlemmar. »Förening med politiskt syfte» synes vara ett bättre uttryck än det i 1930 års förslag upptagna »förening av valmän». Det torde endast böra tillkomma självständiga partibildningar att erhålla skydd för en partibeteckning. Däremot böra icke endast »rikspartier» kunna erhålla registrering, utan även en lokal, självständig partibildning bör hava denna möjlighet. Då det syntes lämpligt att till förekommande av missbruk

av registreringsrätten hindra alltför obetydliga organisationer att er-hålla registrering, har föreslagits, att en förening för att anses som parti skall hava minst 500 vid val till riksdagens andra kammare röstbe-rättigade medlemmar. Någon svårighet att förebbringa bevisning om att denna förutsättning föreligger torde icke finnas, även om vederbörande icke önska förete medlemsförteckning. Beträffande de partier, som nu äro representerade i riksdagen, torde det kunna anses notoriskt att de hava över 500 medlemmar. I detta sammanhang må anmärkas, att i Danmark fordras för att ett nytt parti skall få deltaga i valet att det-samma omfattar minst 10 000 väljare.

Med avseende på handläggningen av registreringsfrågor föreslog de sak-kunniga den ordning, som antogs och ännu gäller, sålunda departements-chefsbeslut i närvaro av sex fullmäktige. I motsats till 1930 års betänkande framhölls i promemorian avskärandet av besvärsmöjligheter som en fördel, med hänsyn till de olägenheter som skulle åtfölja bifall till besvär sedan valförberedelserna hunnit börja. Om avförande av beteckningar anfördes i promemorian:

Det har syntts lämpligt att i likhet med vad år 1930 föreslogs bestä-ma när partibeteckning skall kunna avföras ur registret. Beteckningar, som icke längre användas, böra nämligen icke belasta detta. Sålunda föreslås, att avförande ur registret skall ske, om det parti för vilket re-gistreringen skett ansöker därom, eller ock annat parti gör sådan ansö-kan och visar, att förstnämnda parti blivit upplöst eller vid två på var-andra följande val i hela riket till andra kammaren icke i någon val-krets anmält kandidater.

Något motiv anfördes sålunda inte, varför den i 1930 års betänkande fö-reslagna befogenheten för registreringsmyndigheten att ex officio avföra beteckning inte upptogs.

Ur *propositionen* till 1935 års riksdag är intet av intresse att anteckna i detta sammanhang. *Konstitutionsutskottet* uttalade bl. a., att möjligheten att överflytta beslutsrätten till annan myndighet än chefen för justitiede-partementet hade övervägts, men att utskottet stannat för att tillstyrka pro-positionen, eftersom denna säkerställde den konstitutionella kontrollen.

Inrikesdepartementets register över partibeteckningar

Inrikesdepartementets register över partibeteckningar upptar 15 gällande registreringar. Om 6 av dessa föreligger anledning till antagande, att de inte begagnats sedan avsevärd tid.

Av registret framgår, att 3 nya partibeteckningar registrerades under år 1964, samtliga den 22 juli av t. f. chefen för inrikesdepartementet, statsrå-det Rune Hermansson, i närvaro av riksbankschefen P. V. Asbrink, direk-tören G. N. Kollberg och generaldirektören N. G. Svärd som bankofullmäk-tige samt generaldirektören R. G. Renlund, f. d. ordförande i Landsorgani-sationen A. W. Strand och kanslichefen F. O. Östman som riksgäldsfull-mäktige. De beteckningar, som registrerades, var »Medborgerlig samling», »Kristen Demokratisk Samling» och »Mellanpartierna». För dessa registre-ringsärenden lämnas nedan särskilda redogörelser.

Registreringen av »Medborgerlig samling»

Den 19 maj 1964 inkom till inrikesdepartementet en den 16 s. m. dagtecknad skrivelse av följande lydelse:

Undertecknad organisation, som har för avsikt att deltaga i höstens val i Fyrstadskretsen, anmäler sig härmed för inregistrering under beteckningen MEDBORGERLIG SAMLING.

Stadgar bifogas.

Framställningen kompletteras senare med en medlemsförteckning.

Skrivelsen var undertecknad av riksdagsmannen C. G. Regnéll som ordförande och direktören Urban Wehtje som kassör. De bifogade stadgarna var av följande lydelse:

§ 1. Medborgerlig samling är en valorganisation bildad för att i Fyrstadskretsen medverka till att utforma valsedel, upptagande representanter för de tre demokratiska oppositionspartierna, samt för att genomföra valrörelse.

§ 2. Verksamma inom organisationen är dess stiftare samt i övrigt personer, som bedömes kunna gagna organisationens syften.

§ 3. Organisationens organ är:

stämma, bestående av de i § 2 nämnda, samt
styrelse, vald av stämman med mandattid intill första stämma efter nästkommande årsskifte. Styrelsen består av minst tio personer.

Styrelsen, eller den styrelsen därtill utser, äger företräda Medborgerlig samling.

§ 4. Revidering av stadgar eller beslut om organisationens upplösning kräver minst två tredjedels majoritet av stämman.

§ 5. Av stämman väljes två revisorer och en revisorssuppleant för revision av löpande kalenderårs räkenskaper. Revisionsberättelse framlägges för stämman senast i februari månad.

§ 6. Vid organisationens upplösning befintliga medel skall fördelas mellan de borgerliga väljarorganisationerna i Fyrstadskretsen eller användas på sätt, som stämman beslutar.

Till inrikesdepartementet inkom den 15 juni en samma dag dagtecknad skrivelse i ärendet av följande innehåll:

Till komplettering av den ansökan, som den 16 maj ingavs om registrering i Fyrstadskretsen av valbeteckningen »Medborgerlig Samling» (diariennr P 1154/1964), överlämnas härmed protokollsutdrag avseende firmateckning.

Till notarius publicus i Lund inlämnas listor på personer, som genom egenhändig påskrift — i några fall via befullmäktigad — förklarat sig vilja medverka till registrering av valbeteckningen »Medborgerlig samling». Undertecknaderna har därvid vitsordat sig vara röstberättigade i Fyrstadskretsen.

Skrivelsen var undertecknad av Regnéll. Enligt anteckning på densamma meddelades Regnéll den 17 juni, »att intyg av not. publ. ang. antalet medlemmar definitivt godtages».

Den 3 juli inkom härefter till inrikesdepartementet två protokollsutdrag från notarius publicus i Lund. Enligt det första, som dagtecknats den 26

juni, hade Regnéll nämnda dag inkommit med följande, av honom för Medborgerlig samling undertecknade skriftliga anhållan:

Undertecknad organisation har i Inrikesdepartementet anmält sig för registrering av valbeteckningen »Medborgerlig samling» i riksdagsmannavalet i Fyrstadskretsen.

Härmed översändes listor, upptagande över ettusen personer, vilka genom egenhändig påskrift (i vissa fall genom befullmäktigad) förklarat sig intresserade att medverka till registrering av valbeteckningen »Medborgerlig samling».

Utdrag ur stadgar samt protokollsutdrag rörande firmateckning bifogas.

Vi bedja Eder gentemot Inrikesdepartementet under hänvisning till diarienummer P 1154/1964 bestyrka, att handlingar av ovannämnt innehåll ingivits. Sammanträde i ärendet planeras i departementet till början av juli.

För namnlistorna bedja vi få åberopa 26 § i Lag 28 maj 1937 om allmänna handlingar.

I protokollet antecknades efter nämnda skrivelse jämte bilagor följande:

Samtidigt överlämnade Regnéll till mig ett antal listor, varje lista upptagande plats för 17 namnteckningar, och överst upptagande följande förklaring: »Undertecknade, röstberättigade i fyrstadskretsen, förklarar sig härmed intresserade att medverka till registrering av valbeteckningen 'Medborgerlig samling' inför höstens val.» Regnéll uppgav att antalet namn icke översteg 1 000, men att komplettering skulle göras genom att ytterligare listor inlämnades måndagen den 29 juni 1964 genom Bo Edwardsson.

Listorna inlades i ett omslag och genomdrogs med tråd, som förseddes med mitt sigill. På omslaget och den översta listan antecknades att handlingarna skulle vara hemliga jämlikt 26 § första stycket lagen den 28 maj 1937 om allmänna handlingar. Jag summerade därefter antalet namn på varje lista och antecknade med blyerts antalet längst ner till höger på varje sida. Dessa siffror adderas sedan på räknemaskin och antalet namn befanns vara 983. Remsan från räknemaskinen inlades bland handlingarna.

Det andra protokollsutdraget, som dagtecknats den 2 juli, utvisar, att komplettering skett med ytterligare 65 namn.

Inrikesdepartementets akt innehåller inga ytterligare handlingar.

Registreringen av »Kristen Demokratisk Samling»

Den 18 juni 1964 inkom till inrikesdepartementet en den 16 s. m. dagtecknad skrivelse av följande lydelse:

Kristen Demokratisk Samling (KDS) är en politisk sammanslutning för kristet-ideellt intresserade medborgare. Rörelsen har för avsikt att delta i årets riksdagsmannaval och anhåller därför om att få sitt namn — Kristen Demokratisk Samling — inregistrerat såsom partibeteckning.

Ur medlemsmatrikeln bifogas uppgift på namn och adress för 1 500 av KDS medlemmar.

Skrivelsen hade undertecknats av pastor Birger Ekstedt som ordförande. I departementet antecknades på skrivelsen: »Maskinskrivna listor med 1 490 namn ingivna.»

Den 3 juli ingavs vissa kompletterande handlingar, nämligen dels två protokollsutdrag från organisationen, dels en skrift av följande innehåll:

Bestämmelser rörande Kristen Demokratisk Samlings (KDS) verksamhet under 1964, sammanställda efter utdrag ur protokoll fört vid konstituerande möte med KDS i Stockholm onsdagen den 15 april 1964.

§ 1. Grundsyn.

KDS står, som dess namn anger, på klart demokratisk grund och är en fri politisk sammanslutning för kristet-ideellt intresserade medborgare, som vill slå vakt om vårt folks andliga arv genom att på kristenrättslig grund bygga ett livskraftigt och människovärdigt samhälle.

§ 2. Aktuell uppgift.

KDS är inriktat på att framträda som politisk valorganisation i samband med höstens riksdagsmannaval.

§ 3. Medlemskap.

Medlemskap i KDS kan vinnas av varje svensk medborgare, som ansluter sig till rörelsens program och är beredd att respektera dess stadgar.

§ 4. Rikskommittén.

KDS verksamhet ledes av en rikskommitté bestående av ordförande, vice ordförande samt ytterligare 9 ledamöter.

Mom. A. Länskommittéer bildas i varje län (ev. valkrets) i samråd med rikskommittén med uppgift att ta ansvar för verksamheten inom länet enligt av rikskommittén utarbetade anvisningar för länskommittéernas verksamhet.

Mom. B. Ett representantskap bestående av högst två ledamöter från varje län, utses av länskommittéerna i samråd med rikskommittén.

Mom. C. Rikskommittén har fullmakt att i samråd med länskommittéerna nominera kandidater inför 1964 års riksdagsmannaval samt avgöra i vilka valkretsar KDS skall gå fram med egna valsedlar.

Mom. D. Rikskommittén har fullmakt att i övrigt vidtaga alla erforderliga åtgärder, för att KDS skall kunna fungera på ett effektivt sätt.

§ 5. Representantskapet.

Representantskapet består av högst två ledamöter från varje län, vilka utses av länskommittéerna i samråd med rikskommittén. Representantskapet fungerar som rådgivande och stödjande organ för rikskommittén och kallas till sammanträde genom denna.

§ 6. Riksstämman.

KDS första riksstämman, som kallas till sammanträde under augusti månad 1964, utgöres av rikskommitténs ordinarie ledamöter, ledamöterna i representantskapet samt ytterligare en ledamot från varje län, vilken sistnämnde ledamot utses genom vederbörande länskommitté.

Den första riksstämman antager stadgar (ev. preliminära) för KDS.

§ 7. Angående bestämmelsernas tillkomst.

De i §§ 1—6 upptagna bestämmelserna har tillkommit genom beslut vid konstituerande möte med KDS den 15 april 1964 och denna sam-

manställning är upprättad av KDS rikskommitté in pleno den 20 april 1964.

Handlingarna översändes med en nyssnämnda dag dagtecknad missivskrivelse, ställd till en befattningshavare i inrikesdepartementet. Skrivelsen anger, att handlingarna begärts vid telefonsamtal.

I övrigt återfinnes i inrikesdepartementets akt »Utdrag ur medlemsmatrikeln» för Kristen Demokratisk Samling, omfattande maskinskrivna listor med namn jämte adresser.

Registreringen av »Mellanpartierna»

Den 15 juli 1964 inkom till inrikesdepartementet en skrivelse av följande lydelse:

Föreningen Mellanpartierna med riksorganisationens säte i Visby anholder härmed vördsamt att få föreningens namn inregistrerat till partibeteckning inför årets val till riksdagens andra kammare.

Så fort meddelande om inregistrering kommit oss till handa kommer vi att meddela namn på den person som till respektive länsstyrelser registrerar kandidater till deltagande i årets val.

Stadgar för föreningen bifogas, likaså protokollsutdrag över riksstämmans beslut om val av partistyreelse.

Det är vår djupa förhoppning att namnet »Mellanpartierna» inte skall på något sätt kunna nekas inregistrering, men för den skull invändningar emot namnet skulle finnas vill vi alternativt nämna namnet »Mittensamverkan» för inregistrering.

Skrivelsen hade undertecknats av redaktören Stig Jonsson som ordförande och fängvårdstjänstemannen Ulf Percival som sekreterare. Under underskriften anmärktes ytterligare bl. a.: »Föreningen har f. n. 1 400 medlemmar vars underskrifter å namnlistor vid anfordran kan undersökas.»

På skrivelsen finns följande i departementet gjorda anteckning:

20/7 -64 ingavs ett hundratal teckningslistor med överskrift i maskinskrift »Undertecknade anmäler sig härmed som medlemmar i föreningen Mellanpartierna». På dessa listor förekom sammanlagt 1 423 personers namn och adress med bläckskrift.

Härunder har av samme befattningshavare antecknats: »Listorna återställda 21/7 -64.»

De till skrivelsen fogade stadgarna upptog 31 §§, varav de första två så lydande:

§ 1. Syftemål och organisation.

Mellanpartierna vill på grundval av sitt program främja en politisk utveckling, som är för land och folk gänelig.

Partiet har till grundval lokalavdelningar, vilka är sammanslutna till distrikt.

Riksorganisationens beslutande myndighet är riksstämman.

§ 2. Medlemskap.

Mom. 1. Medlem av partiet kan en var bliva som ansluter sig till och vill verka för partiets syften. Där lokalavdelningar ej finnas, kan medlemskap vinnas genom direkt anslutning till distrikt eller till riksorganisation.

Mom. 2. Medlem, som icke ställer sig dessa stadgar till efterrättelse, må efter avdelningens hörande av distrikts- eller partistyreelse uteslutas. Då medlem uteslutits av distriktsstyrelse skall riksorganisationen omedelbart underrättas. Meddelande om uteslutning skall av riksorganisationen lämnas samtliga distrikt. Medlem som uteslutits kan få sitt medlemskap omprövat av partistyrelsen.

I övrigt innehåller inrikesdepartementets akt inga handlingar.

Bilaga 5**Utdrag ur Kungl. Maj:ts PM i anslutning till beslut angående fastställelse
av plan för indelning i kommuner****Stockholms län**

(Beslut 7/2 -64, nr 47:o)

Den 1 januari 1964 var antalet kommuner i länet 52, varav tolv städer, fem köpingar och trettiofem landskommuner.

Länsstyrelsens förslag till plan för ny indelning upptager 31 kommunblock, varjämte en kommun samt viss del av kommun föreslås ingå i block där centralorten förutsättes ligga i annat län.

Kungl. Maj:ts beslut innebär fastställelse av 24 kommunblock varvid de i beslutet som nummer 1, 4, 6—11, 13, 14, 16, 17, 19 samt 21—23 upptagna blocken överensstämmer med länsstyrelsens förslag.

Block 18. Nacka

Länsstyrelsen föreslår att Nacka stad, Saltsjöbadens köping och Boo landskommun i indelningsplanen skall redovisas som fristående enheter och sålunda icke sammanföras i kommunblock.

Den snabba expansionen i Storstockholm kan även i fortsättningen väntas medföra en stark folkökning i framförallt Nacka stad och Boo landskommun. En viss ökning förväntas även i Saltsjöbadens köping. Ett behov av ökad samplanering och samverkan kan förutses de tre kommunerna emellan.

Med hänvisning härtill och till vad som inledningsvis anförts har övervägande skäl ansetts föreligga att sammanföra de tre kommunerna till ett block.

Uppsala län

(Beslut 7/2 -64, nr 48:o)

Den 1 januari 1964 var antalet kommuner i länet 25, varav två städer, en köping och tjugotvå landskommuner.

Länsstyrelsens förslag till plan för ny indelning upptager 9 kommunblock.

Kungl. Maj:ts beslut innebär fastställelse av 7 kommunblock, varvid de i beslutet som nummer 5 och 7 upptagna blocken överensstämmer med länsstyrelsens förslag och block nr 4 överensstämmer med ett av länsstyrelsen lämnat alternativt förslag.

Block 3. Uppsala

Enligt länsstyrelsens förslag skulle Björklinge och Vattholma kommuner samt Bälinge kommun med undantag av Börje församling bilda ett block,

benämnt Uppsala norra kransblock. Ett sådant block synes sakna godtagbar gemensam centralort inom sina gränser. Hela området är starkt inriktat mot Uppsala. Beroendet av Uppsala visas bl. a. därav att grundskolans högstadium för de tre kommunerna torde bli förlagt till staden.

Enligt länsstyrelsens i Stockholms län förslag skulle Knivsta kommun och Husby-Långhundra församling i Skepptuna kommun bilda ett block.

Med beaktande av den snabba utveckling som försiggår längs linjen Stockholm—Märsta—Uppsala framstår behovet av starka regionala enheter för samhällsplaneringen som väsentligt. I detta sammanhang måste Knivstaområdet, trots den förväntade expansionen inom Knivsta samhälle, anses vara otillräckligt som en självständig sådan enhet.

Knivstaområdet utgör ett övergångsområde mellan Uppsala och Märsta. Åtminstone i nuläget synes dock området i såväl arbetskrafts- som servicehänseende vara starkare inriktat mot Uppsala än mot Märsta. Även om den framtida utvecklingen i dessa avseenden är något oviss torde i ett större regionalt sammanhang gränsen mellan Stockholms och Uppsalas dominansområden få anses gå mellan Märsta och Knivsta kommuner.

Vid planens fastställande har övervägande skäl ansetts tala för att såväl det av länsstyrelsen i Uppsala län föreslagna s. k. norra kransblocket som det av länsstyrelsen i Stockholms län föreslagna Knivstablocket föres till Uppsalablocket.

Södermanlands län

(Beslut 7/9 -64, nr 40:o)

Den 1 januari 1964 var antalet kommuner i länet 39, varav nio städer, två köpingar och tjugoåtta landskommuner.

Länsstyrelsens slutliga förslag till plan för ny indelning upptager 7 kommunblock, varjämte vissa kommuner samt delar av kommuner föreslås ingå i block där centralorten förutsättes ligga i annat län.

Kungl. Maj:ts beslut innebär fastställelse av länsstyrelsens förslag med viss ändring av det i beslutet som nr 6 upptagna blocket.

Örebro län

(Beslut 7/2 -64, nr 50:o)

Den 1 januari 1964 var antalet kommuner i länet 31, varav sex städer, sex köpingar och nitton landskommuner.

Länsstyrelsens förslag till plan för ny indelning upptager 14 kommunblock.

Kungl. Maj:ts beslut innebär fastställelse av 12 kommunblock, varvid de i beslutet som nr 2, 3, 5—8 och 12 upptagna blocken överensstämmer med länsstyrelsens förslag.

Block 1. Örebro

Länsstyrelsens förslag innehåller två alternativ till avgränsning av Örebroblocket men dessa skiljer sig endast i vad avser Glanshammars kommun. Denna kommun skulle enligt första alternativet tillhöra Örebroblocket och enligt andra alternativet ingå delvis (Götlunda församling) i ett block med Arboga i Västmanlands län som centralort och delvis (kommu-

nen i övrigt) i Örebroblocket. Sistnämnda alternativ överensstämmer med förslaget från länsstyrelsen i Västmanlands län. Sedermera har länsstyrelsen i Örebro län förklarat att den ej heller vill motsätta sig en blockbildning av Fellingsbro och Glanshammars kommuner.

Vidare föreslår länsstyrelsen att inom Örebroregionen bildas två block med Fjugesta respektive Odensbacken som centralorter. Dessa block betecknas som temporära och avses sedermera bli anslutna till Örebroblocket.

Örebroblocket torde ha goda förutsättningar för en expansiv utveckling. En tidig samplanering mellan staden och regionens övriga kommuner rörande bl. a. lokalisering av bebyggelse, arbetsplatser och service skulle kunna underlätta en sådan utveckling. De av länsstyrelsen föreslagna temporära blockbildningarna med Fjugesta och Odensbacken som centralorter synes ha så stark anknytning till Örebroregionen i övrigt att det nämnda samarbetet redan nu bör omfatta även större delen av dessa områden. Samma förhållande gäller beträffande Glanshammars kommun, dock med undantag för Götunda församling som i huvudsak är inriktad mot Arboga. Beträffande de föreslagna Fjugesta- och Odensbackenblocken tillkommer, att samhörigheten kring de förutsatta centralorterna inte är klart uttalad i samtliga berörda områden. Beträffande Odensbackenblocket gäller därutöver att befolkningsunderlaget väsentligt underskrider den för planeringsarbetet angivna riktpunkten.

Vid planens fastställande har därför — i enlighet med ett av länsstyrelsens alternativa förslag — Rinkaby, Glanshammars, Ödeby och Lillkyrka församlingar i Glanshammars kommun förts till Örebroblocket, medan Götunda församling förts till Arbogablocket. Vidare har till Örebroblocket förts hela det föreslagna Fjugestablocket samt det föreslagna Odensbackenblocket med undantag av Askers församling i Askers kommun. Sistnämnda församling har av skäl som nedan närmare angives förts till Pålshöjensblocket. Slutligen har tillräckliga skäl för uppdelning av Axbergs kommun på olika block inte ansetts föreligga. Ervalla församling i denna kommun, som enligt länsstyrelsens förslag skulle ingå i Lindesbergsblocket, har därför i likhet med kommunen i övrigt förts till Örebroblocket.

Med sålunda given avgränsning av Örebroblocket torde fråga böra väckas om indelningsändring berörande Stora Mellösa och Askers församlingar så att det till Odensbackens tätort hörande området ej delas på två block. Vidare bör enligt länsstyrelsens uttalande fråga väckas enligt indelningslagen om uppdelning av Kvistbro församling så att hela Svartå tätort kommer att ingå i Degerforsblocket.

Västmanlands län

(Beslut 7/2 -64, nr 47:o)

Den 1 januari 1964 var antalet kommuner i länet 27, varav fem städer, tre köpingar och nitton landskommuner.

Länsstyrelsens förslag till plan för ny indelning upptager 12 kommunblock varjämte en kommun föreslås ingå i block där centralorten förutsättes ligga i annat län.

Kungl. Maj:ts beslut innebär fastställelse av 11 kommunblock varvid de i beslutet som nr 1, 2, 4, 5 och 8 upptagna blocken överensstämmer med länsstyrelsens förslag.

Östergötlands län

(Beslut 3/4 -64, nr 51:o)

Den 1 januari 1964 var antalet kommuner i länet 44, varav sju städer, fyra köpingar och 33 landskommuner.

Länsstyrelsens slutliga förslag till plan för ny indelning upptager 14 kommunblock.

Kungl. Maj:ts beslut innebär fastställelse av 12 kommunblock varvid de i beslutet som nummer 3, 4, 7 och 9—12 upptagna blocken överensstämmer med länsstyrelsens förslag.

Block 1. Motala

Enligt länsstyrelsens förslag skulle dels Motala stad, Godegårds, Tjällmo och Borensbergs kommuner samt viss del av Bobergs och Aska kommuner sammanföras i ett block och dels Vadstena stad och Östgöta-Dals kommun samt viss del av Folkunga och Aska kommuner bilda ett block.

I det föreslagna Vadstenablocket uppgår folkmängden för närvarande till omkring 7 600 personer och beräknas av länsstyrelsen år 1975 uppgå till 8 100 personer. Avstånden mellan de föreslagna blockens centralorter är omkring 15 km. Behovet av gemensam planering för områdets utveckling framstår som betydande.

Med hänsyn till anförda omständigheter har de föreslagna Motala- och Vadstenablocken sammanförts till ett block.

Fivelstads samt Varvs och Styra församlingar av Aska kommun har av länsstyrelsen förts till det föreslagna Skänningeblocket. Inriktningen i de angivna församlingarna synes delad mellan de olika centralorterna. Då efter ett sammanförande av dels de föreslagna Motala- och Vadstenablocken och dels de föreslagna Skänninge- och Mjölbyblocken en avgjort bättre lösning icke synes komma till stånd genom en delning av Aska kommun har kommunen i sin helhet förts till Motalablocket.

Block 2. Mjölby

Enligt länsstyrelsens förslag skulle Mjölby, Vifolka och viss del av Folkunga kommun bilda ett block och Skänninge med viss del av Bobergs, Aska och Folkunga kommuner sammanföras till ett block.

Det föreslagna Skänningeblocket beräknas av länsstyrelsen få en folkmängd år 1975 av cirka 7 000 personer. Avstånden i området är förhållandevis små. Området är i större regionalt avseende i huvudsak inriktat mot Mjölby. Vid planens fastställande har därför övervägande skäl ansetts föreligga att sammanföra huvuddelen av det föreslagna Skänningeblocket med Mjölbyblocket. Aska kommun har emellertid som ovan angivits odelad förts till Motalablocket.

Block 8. Linköping

Enligt länsstyrelsens förslag skulle Vreta Klosters kommun icke sammanföras i block med annan kommun. Folkmängden i kommunen beräknas av länsstyrelsen år 1975 till 6 700 personer. Med hänsyn härtill och med beaktande av behovet av samplanering i Linköpingsregionen i stort har Vreta Klosters kommun sammanförts med Linköpingsblocket.

Jönköpings län

(Beslut 3/4 -64, nr 52:o)

Den 1 januari 1964 var antalet kommuner i länet 54, varav nio städer, sju köpingar och trettioåtta landskommuner.

Länsstyrelsens förslag till plan för ny indelning upptager 14 kommunblock, varjämte delar av två landskommuner föreslås ingå i block där centralorten förutsättes ligga i annat län.

Kungl. Maj:ts beslut innebär fastställelse av 12 kommunblock, varvid de i beslutet som nr 3—10 upptagna blocken överensstämmer med länsstyrelsens förslag. Delar av två kommuner har enligt länsstyrelsens förslag förts till block med centralort i annat län.

Block 1. Jönköping

Enligt länsstyrelsens förslag skulle i detta block även ingå Habo och Mullsjö kommuner samt Brandstorps församling i Fågelås kommun, allt i Skaraborgs län. Genom Kungl. Maj:ts beslut den 6 mars 1964 angående fastställelse av plan för Skaraborgs läns indelning i kommuner har emellertid detta område sammanförts till ett särskilt kommunblock. Därvid har uttalats att — med beaktande av Jönköpings starka och i större delen av området växande inflytande — samplanering med Jönköpingsblocket beträffande bebyggelseutveckling och bostadsförsörjning m. m. torde böra komma till stånd.

Södra Mo kommun skulle enligt länsstyrelsens förslag tillhöra Gislavedsblocket. Befolkningen i Norra Unnaryds församling i denna kommun har dock i övervägande grad sin spontana inriktning mot Jönköping. Vid planens fastställande har församlingen därför i stället förts till Jönköpingsblocket.

Block 6. Vetlanda

Länsstyrelsen i Kronobergs län har föreslagit att Näshults församling i Nye kommun skall ingå i ett Åseda-Lenhovdablock. Vid planernas fastställande har dock Nye kommun enligt länsstyrelsens i Jönköpings län förslag i sin helhet förts till Vetlandablocket. Genom utredning enligt indelningslagen torde få klarläggas, huruvida södra delen av Näshults församling (Hultänäsområdet) bör överflyttas till Åseda kommun.

Kronobergs län

(Beslut 3/4 -64, nr 53:o)

Den 1 januari 1964 var antalet kommuner i länet 42, varav två städer, tio köpingar och trettio landskommuner.

Länsstyrelsens förslag till plan för ny indelning upptager 9 kommunblock varjämte två kommuner samt viss del av en kommun föreslås ingå i block där centralorten förutsättes ligga i annat län.

Kungl. Maj:ts beslut innebär fastställelse av 8 kommunblock, varvid de i beslutet som nummer 1 och 8 upptagna blocken överensstämmer med länsstyrelsens förslag. Två kommuner samt del av en kommun har enligt länsstyrelsens förslag förts till block med centralort i annat län.

Kalmar län

(Beslut 3/4 -64, nr 54:o)

Den 1 januari 1964 var antalet kommuner i länet 50, varav sex städer, fyra köpingar och fyrtio landskommuner.

Länsstyrelsens förslag till plan för ny indelning upptager 15 kommunblock, varjämte delar av två landskommuner föreslås ingå i block där centralorten förutsättes ligga i annat län.

Kungl. Maj:ts beslut innebär fastställelse av 12 kommunblock, varvid de i beslutet som nummer 2—5, 7—8 och 10—12 upptagna blocken överensstämmer med länsstyrelsens förslag. Delar av två landskommuner har enligt länsstyrelsens förslag förts till block med centralort i annat län.

Block 1. Västervik

Enligt länsstyrelsens förslag skulle Överums, Loftahammars och Gamleby kommuner samt Ukena församling av Uknadalens kommun och Västra Eds församling av Tjust-Eds kommun tillsammans bilda ett s. k. tvåkärnigt block med Gamleby och Överum som centralorter.

Med hänsyn till såväl Gamleby-Överumsområdets näringsgeografiska samband med Västerviksområdet och behovet av samplanering inom Västerviksregionen som de svårlosta centralortsproblemen inom ett särskilt Gamleby-Överumsblock har detta av länsstyrelsen föreslagna block vid planens fastställande tillförts Västerviksblocket.

Block 9. Kalmar

Enligt länsstyrelsens förslag skulle Södermöre kommun, Ljungby församling av Ljungbyholms kommun samt Karlslunda och Mortorps församlingar av Mortorps kommun tillsammans bilda ett särskilt block, Ljungbyholmsblocket.

Med beaktande av att detta område näringsgeografiskt hör samman med Kalmar och med hänsyn till de samplaneringsbehov som föreligger inom regionen har det föreslagna Ljungbyholmsblocket vid planens fastställande tillförts Kalmarblocket.

Blekinge län

(Beslut 3/4 -64, nr 55:o)

Den 1 januari 1964 var antalet kommuner i länet 21, varav fyra städer, en köping och sexton landskommuner.

Länsstyrelsens förslag till plan för ny indelning upptager fem kommunblock.

Kungl. Maj:ts beslut innebär fastställelse av länsstyrelsens förslag.

Skaraborgs län

(Beslut 6/3 -64, nr 3:o)

Den 1 januari 1964 var antalet kommuner i länet 56, varav sju städer, fyra köpingar och fyrtiofem landskommuner.

Länsstyrelsens förslag till plan för ny indelning upptager 17 kommunblock.

Kungl. Maj:ts beslut innebär fastställelse av 16 kommunblock varvid de i beslutet som nr 5 och 10 upptagna blocken helt överensstämmer med länsstyrelsens förslag.

Block 4. Lidköping

Enligt länsstyrelsens förslag skulle Varablocket omfatta förutom Vara köping landskommunerna Vedum, Larv, Ryda, Levene, Järpås, Saleby och Kvånum, medan Lidköpingsblocket förutom Lidköpings stad skulle omfatta landskommunerna Örslösa, Norra Kålland, Kållands-Råda och Vinninga.

Av de kommuner, som av länsstyrelsen föreslagits ingå i Varablocket, är Järpås och Saleby huvudsakligen inriktade mot Lidköping. Vid planens fastställande har övervägande skäl därför ansetts föreligga för att frånga länsstyrelsens förslag och hänföra Järpås och Saleby till Lidköpingsblocket. Som tidigare anförts har även Tuns kommun tillförts Lidköpingsblocket.

Block 14. Töreboda

Enligt länsstyrelsens förslag skulle Tidans och Lyrestads kommuner ingå i Törebodablocket medan Hova, Tivedens och Amnehärads kommuner skulle bilda ett kommunblock med Hova som centralort.

Gotlands län

(Beslut 23/4 -64, nr 65:o)

Sedan den 1 januari 1952 är länet indelat i fjorton kommuner, varav tre kommunblock, nämligen *dels* ett Sliteblock, omfattande Slite köping, Fårösunds och Lärbro kommuner samt delar av Tingstäde och Dalhems kommuner, *dels* ett Visbyblock, omfattande Visby stad, Romaklosters, Stenkumla och Klintehamns kommuner samt övriga delar av Tingstäde och Dalhems kommuner, *och dels* ett Hemseblock, omfattande Hemse, Ljugarns, Stånga, Havdhems och Hoburgs kommuner.

Kungl. Maj:ts beslut innebär att ett kommunblock bildas av hela länet med Visby som förutsatt centralort.

Den av länsstyrelsen föreslagna uppdelningen av länet på tre block med respektive Visby, Slite och Hemse som centralorter har bestämt avvisats av en enhällig kommunal opinion. Samtliga primärkommuner jämte landstingskommunen har uttalat sig för att i stället fem block borde bildas. Sistnämnda förslag skulle dock leda till en indelning där två av blocken icke erhöle vare sig det befolkningsunderlag eller det differentierade näringslivsunderlag, som bör eftersträvas.

På grund av angivna förhållanden har övervägande skäl ansetts tala för att sammanföra samtliga kommuner i länet till ett kommunblock. Särskild vikt har därvid tillmätts den omständigheten att angelägna frågor om företagslokalisering och planering av fritidsområden liksom vissa planerings- och investeringsfrågor i övrigt bör erhålla en för hela länet samlad bedömning.

Kristianstads län

(Beslut 23/4 -64, nr 66:o)

Den 1 januari 1964 var antalet kommuner i länet 57, varav fyra städer, nio köpingar och fyrtiofyra landskommuner.

Länsstyrelsens förslag till plan för ny indelning upptager 17 kommunblock.

Kungl. Maj:ts beslut innebär fastställelse av 13 kommunblock, varvid de i beslutet som nummer 4 och 8—13 upptagna blocken överensstämmer med länsstyrelsens förslag.

Block 3. Kristianstad

Enligt länsstyrelsens förslag skulle i Kristianstadsregionen bildas två kommunblock genom sammanförande av dels Kristianstad, Åhus, Vå, Fjälkinge, Nosaby, Oppmanna och Vånga samt Araslöv till ett block och dels Tollarps, Degeberga, Everöds och Träne kommuner till ett block.

Omlandet för Tollarps centralort täcker icke hela det föreslagna blocket. Kristianstads inflytande dominerar i betydande delar av blocket varför övervägande skäl ansetts föreligga att sammanföra de båda föreslagna blocken.

Block 7. Hässleholm

Enligt länsstyrelsens förslag skulle dels Hässleholms stad, Vinslövs köping, Stoby, Vinslövs och Sösdala kommuner samt Hästveda församling av Hästveda kommun sammanföras till ett block, Bjärnums kommun samt Verums och Vittsjö församlingar i Vittsjö kommun och Farstorps församling i Hästveda kommun bilda ett block och slutligen Tyringe kommun icke sammanföras till annan kommun.

Folkmängden i Tyringe kommun beräknas år 1975 uppgå till drygt 7 000 personer och i det föreslagna Bjärnumsblocket till drygt 8 000. Såväl tätorten Tyringe som tätorten Bjärnum har begränsat inflytande i betydande delar av respektive föreslagna omland. I båda områdena är Hässleholm den dominerande centralorten. Särskilt gäller detta tätbebyggelsen i Finja och Vankiva i omedelbar närhet till Hässleholm.

Med hänsyn till behovet av samplanering i Hässleholmsregionen har övervägande skäl ansetts tala för ett sammanförande av Tyringe kommun och de föreslagna Bjärnums- och Hässleholmsblocken.

Sösdala kommun skulle enligt länsstyrelsens förslag odelad ingå i Hässleholmsblocket. Södra delen av kommunen, främst Tjörnarps församling, har emellertid i första hand sin inriktning mot Höör, varför denna församling tillförts Höörblocket.

Malmöhus län

(Beslut 23/4 -64, nr 67:o)

Den 1 januari 1964 var antalet kommuner i länet 70, varav nio städer, nio köpingar och femtiotvå landskommuner.

Länsstyrelsens förslag till plan för ny indelning omfattar icke Malmö stad och tre mot staden gränsande landskommuner. Beträffande sistnämnda område har förslag till indelning lämnats av 1961 års storstadsutredning. Läns-

styrelsens och storstadsutredningens förslag upptager tillhopa 23 kommunblock.

Kungl. Maj:ts beslut innebär fastställelse av 17 kommunblock, varvid de i beslutet som nummer 1, 3, 8, 10, 12, 14 och 16 upptagna blocken överensstämmer med länsstyrelsens förslag.

Block 2. Hälsingborg

Enligt länsstyrelsens förslag skulle Ödåkra och Kattarps kommuner sammanföras till ett Ödåkrablock. Området är i arbetsmarknads- och servicehänseende i hög grad inriktat mot Hälsingborg. Behovet av samplanering med staden torde ytterligare öka.

Vid planens fastställande har Ödåkra och Kattarps kommuner tillförts Hälsingborgsblocket.

Block 7. Lund

Enligt länsstyrelsens förslag skulle Dalby, Genarps och Veberöds kommuner sammanföras till ett Dalbyblock, medan Staffanstorps kommun icke skulle sammanföras i blockbildning med annan kommun.

Det föreslagna Dalbyblocket faller till övervägande delen inom Lunds spontana omland. Med hänsyn till Lunds starka expansion torde behovet av samplanering mellan ifrågavarande område och staden komma att öka. Även lösningen av vissa speciella planproblem gällande Revinge församling av Södra Sandby kommun med kringliggande områden synes underlättas genom att såväl Dalby och Veberöds kommuner som Södra Sandby kommun ingår i samma blockbildning.

Större delen av Staffanstorps kommun tillhör Lunds spontana omland. Den sydvästra delen av kommunen är emellertid övervägande inriktad mot Malmö. Såväl Lund som Malmö har ett avsevärt arbetsmarknads- och serviceinflytande i kommunen utöver gränserna för sina dominansområden. Till följd av sitt geografiska läge kan Staffanstorps kommun emotse en förhållandevis kraftig befolkningstillväxt men också i samband därmed ett ökat behov av samplanering främst med de båda städerna.

Vid planens fastställande har Dalby, Genarps och Veberöds kommuner samt Esarps, Kyrkheddinge, Bjällerups, Knästorps, Flackarps, Uppåkra och Staffanstorps församlingar av Staffanstorps kommun tillförts Lundablocket.

Block 9. Malmö

1961 års storstadsutredning, som haft i uppdrag att överväga bl. a. frågan om den primärkommunala indelningen inom Malmöområdet, har för sin del begränsat det i sammanhanget aktuella området till, förutom staden, Bunkeflo, Oxie och Burlövs kommuner. Utredningens förslag beträffande detta område innebär *dels* att Bunkeflo och Oxie kommuner skall ingå i kommunblock med Malmö stad, varvid samarbetet mellan staden och kommunerna enligt utredningen förutsättes få sådan form och inriktning att en framtida sammanslagning underlättas, *och dels* att mellan staden och Burlövs kommun en överenskommelse om samarbete träffas, varefter det enligt utredningen finnes anledning tro att Burlöv skall kunna fylla sina uppgifter som medlem i regionen och bestå som en självständig kommun. Enligt läns-

styrelsens uppfattning borde det av utredningen arronderade Malmöblocket även ha omfattat Burlövs kommun.

Enligt länsstyrelsens förslag skulle Svedala köping och Bara kommun samt Västra Kärrestorps och Törringe församlingar av Månstorps kommun sammanföras till ett Svedalablock.

Malmö stad är genom sin storlek och sina rikt differentierade servicefunktioner centralort för ett betydande område i sydvästra Skåne. Förutom sin ställning som serviceort för detta område är staden arbetsort för en stor del av den förvärvsarbetande befolkningen i området.

De intensiva kontakterna mellan Malmö stad och omlandet ger upphov till gemensamma planeringsproblem särskilt beträffande samordningen av bostadsbyggande, arbetsplatsernas lokalisering, kollektiva kommunikationer m. m. En spridning av bebyggelsen på flera sekundära tätorter synes här vara en fortsatt önskvärd utveckling.

Den erforderliga samplaneringen synes böra omfatta inte endast Bunkeflo, Oxie och Burlövs kommuner utan även det av länsstyrelsen föreslagna Svedalablocket. Detta senare område är nämligen också i förhållandevis hög grad inriktat mot Malmö. Vidare är Börringe församling av Anderslövs kommun övervägande inriktat mot Malmö och Svedala och bör därför ingå i samma blockbildning som dessa orter. Som ovan anförts bör även den sydvästra delen av Staffanstorps kommun till följd av sina kontakter med Malmö ingå i samma block.

Vid planens fastställande har därför förutom Bunkeflo och Oxie kommuner Svedala köping, Bara och Burlövs kommuner, Mölleberga, Särslövs, Görslövs och Tottarps församlingar av Staffanstorps kommun, Västra Kärrestorps och Törringe församlingar av Månstorps kommun samt Börringe församling av Anderslövs kommun tillförts Malmöblocket.

Med hänsyn till de befolkningsmässiga och ekonomiska konsekvenserna för den landstingskommunala verksamheten av en sammanläggning av kommuner inom landstingsområdet med Malmö stad förutsättes att någon mera omfattande sådan sammanläggning icke kommer till stånd förrän överenskommelse om de landstingskommunala frågornas handhavande träffats mellan staden och landstingskommunen. Beträffande Bunkeflo och Oxie kommuner synes en sammanläggning med staden från allmän synpunkt särskilt angelägen.

Block 11. Trelleborg

Enligt länsstyrelsens förslag skulle Anderslövs, Alstads och Klagstorps kommuner sammanföras till ett Anderslövsblock. Det föreslagna blockets folkmängd antages av länsstyrelsen sjunka ner mot 8 000 invånare år 1975. Anderslövs samhälle är spontant centrum endast för en del av det föreslagna blockets område.

I hela det aktuella området med undantag av Börringe församling av Anderslövs kommun dominerar Trelleborg som spontant centrum i förhållande till Malmö och Ystad. Börringe församling är däremot övervägande inriktad mot Malmö och Svedala.

Vid planens fastställande har Alstads och Klagstorps kommuner samt Önnarps, Gärdslövs, Grönby och Anderslövs församlingar av Anderslövs kommun tillförts Trelleborgsblocket, medan Börringe församling av Anderslövs kommun tillförts Malmöblocket.

Hallands län

(Beslut 6/3 -64, nr 42:o)

Den 1 januari 1964 var antalet kommuner i länet 39, varav fem städer, en köping och trettiotre landskommuner.

Länsstyrelsens slutliga förslag till plan för ny indelning upptager 7 kommunblock, varjämte en kommun föreslås ingå i block där centralorten förutsättes ligga i annat län.

Kungl. Maj:ts beslut innebär fastställelse av 5 kommunblock, varvid de i beslutet som nummer 3 och 5 upptagna blocken överensstämmer med länsstyrelsens förslag.

Block 1. Halmstad

Enligt länsstyrelsens förslag skulle Oskarströms köping, Kvibille och Slättåkra församlingar av Kvibille kommun samt Enslövs församling av Enslövs kommun tillsammans bilda ett särskilt block, Oskarströmsblocket. Folkmängden i detta block beräknas år 1975 uppgå till 6 300 personer.

Med beaktande av att området ifråga näringsgeografiskt hör samman med Halmstad och med hänsyn till de samplaneringsbehov som föreligger inom regionen har det föreslagna Oskarströmsblocket vid planens fastställande tillförts Halmstadsblocket.

Enligt länsstyrelsens förslag skulle även Lidhults kommun i Kronobergs län ingå i Halmstadsblocket. Samma kommun har av länsstyrelsen i Kronobergs län föreslagits ingå i block med Ljungby som centralort. Vid planens fastställande har övervägande skäl ansetts tala för att Lidhults kommun föres till Ljungbyblocket.

Göteborgs och Bohus län

(Beslut 6/3 -64, nr 43:o)

Den 1 januari 1964 var antalet kommuner i länet 43, varav sju städer och trettiosex landskommuner.

Länsstyrelsens förslag till plan för ny indelning omfattar icke Göteborgs stad och fyra mot staden gränsande landskommuner. Beträffande sistnämnda område har förslag till indelning lämnats av 1961 års storstadsutredning. Länsstyrelsens och storstadsutredningens förslag upptager tillhoppa 17 kommunblock, varjämte en kommun av länsstyrelsen föreslås ingå i block där centralorten förutsättes ligga i annat län.

Kungl. Maj:ts beslut innebär fastställelse av 15 kommunblock, varvid de i beslutet som 1—3, 5 och 7—15 upptagna blocken överensstämmer med länsstyrelsens förslag.

Block 4. Göteborg

1961 års storstadsutredning, som haft i uppdrag att överväga bl. a. frågan om den primärkommunala indelningen inom Göteborgsområdet, har efter samråd med berörda länsstyrelser begränsat det i sammanhanget aktuella området till, förutom staden, Torslanda, Tuve, Säve och Askims kommuner i Göteborgs och Bohus län samt Angereds kommun och Bergums församling i Stora Lundby kommun i Älvsborgs län. Utredningens

förslag beträffande detta område innebär *dels* att Angereds kommun och Bergums församling så snart som möjligt och i allt fall ej senare än den 1 januari 1967 skall sammanläggas med Göteborgs stad, *dels* att Torslanda, Tuve och Säve kommuner, vilka enligt utredningens uppfattning också bör sammanläggas med Göteborgs stad, skall träffa avtal med staden om samarbete rörande bl. a. frågor som bebyggelseplanering, kommunikationer m. m., varvid utredningen utgår från att samarbetet får sådan form och inriktning att en framtida sammanläggning underlättas, *och dels* att Askims kommun skall få bestå som en självständig kommunal enhet men att det är nödvändigt att åvägabringa ett nära samarbete mellan denna kommun och staden. Styrso kommun, med ett beräknat invånarantal år 1975 av ca 2 800 personer, har i länsstyrelsens förslag till indelningsplan icke förts i block med annan kommun. Länsstyrelsen har dock framhållit att starka skäl föreligger för att i planen sammanföra kommunen med Göteborgs stad men att denna fråga sammanhänger med hur de indelningsfrågor i övrigt kring Göteborg löses, som omfattas av storstadsutredningens förslag.

Vid planens fastställande har till Göteborgsblocket förts de områden, vilka ansetts böra inom en nära framtid sammanläggas med staden, nämligen Torslanda, Tuve, Säve och Angereds kommuner samt den del av Stora Lundby kommun som motsvaras av Bergums församling. Vidare har till blocket förts Askims och Styrso kommuner. De båda sistnämnda kommunerna är redan nu för lösandet av väsentliga primärkommunala uppgifter beroende av samarbete med Göteborgs stad och det synes naturligt att detta samarbete ytterligare vidgas.

Älvsborgs län

(Beslut 6/3 -64, nr 44:o)

Den 1 januari 1964 var antalet kommuner i länet 66 varav sex städer, sju köpingar och 53 landskommuner.

Länsstyrelsens förslag till plan för ny indelning upptager 24 kommunblock, varjämte två landskommuner samt delar av fem landskommuner föreslås ingå i block där centralorten förutsättes ligga i annat län.

Kungl. Maj:ts beslut innebär fastställelse av 17 kommunblock varvid de i beslutet som nummer 1, 3—7, 9 och 11—15 upptagna blocken överensstämmer med länsstyrelsens förslag.

Block 10. Alingsås

Bjärke kommun med omkring 5 000 invånare och 48,0 procent av de yrkesverksamma sysselsatta i jord- och skogsbruk år 1960 har av länsstyrelsen icke föreslagits ingå i block med annan kommun.

Med hänsyn till att Bjärke kommun bedömts ha ett alltför svagt underlag för att framdeles kunna ensam svara för de primärkommunala uppgifterna och då kommunens spontana inriktning är delad har vid planens fastställande en uppdelning skett så att huvuddelen av kommunen sammanförts i block med Essunga kommun i Skaraborgs län och den del som motsvaras av Långareds församling sammanförts med det av länsstyrelsen föreslagna Alingsåsblocket.

Block 17. Borås

Enligt länsstyrelsens förslag skulle inom Boråsområdet dels Borås stad och Brämhults kommun, dels Sandhults och Bollebygds kommuner och dels Toarps och viss del av Lysjö och Långhems kommuner sammanföras i tre skilda block varjämte Viskafors och Fristads kommuner med en beräknad folkmängd 1975 av ca 5 000 respektive ca 5 500 personer icke skulle ingå i block med annan kommun.

Området är bland annat i näringsgeografiskt och arbetsmarknadsmässigt avseende starkt integrerat med Borås som centralort. Behovet av samverkan och samplanering är betydande.

Vid planens fastställande har övervägande skäl ansetts tala för att Toarps, Brämhults, Fristads, Sandhults, Bollebygds och Viskafors kommuner samt de delar av respektive Lysjö och Långhems kommuner som motsvaras av Ljushults och Dannike församlingar sammanföres i ett block.

Bilaga 6

PM i anledning av Kungl. Maj:ts beslut den 26 februari 1965 om frihet från åtal för vissa utom riket begångna brott (abolition)

Under andra veckan i februari 1965 förekom i pressen uppgifter, att en person i Jönköpings län skulle ha i annonser utbjudit resor till Polen med fri abort ingående i resans pris. I åtskilliga tidningar uppgavs, att dylika abortresor var lagliga och inte kunde hindras. Den 12 februari underställde länsåklagaren i Jönköpings län riksåklagaren frågan, huruvida en svensk kvinna, som utom riket olovligen genomgick abort, därigenom gjorde sig skyldig till straffbart förfarande jämlikt svensk lag.

I skrivelse den 13 februari 1965 meddelade riksåklagaren, att länsåklagarens fråga besvarades jakande, att frågan om åtal skulle prövas i vanlig ordning och med beaktande av samma synpunkter, som skulle gjort sig gällande om gärningen begåtts inom riket, samt att envar som här i riket med råd eller dåd främjat sådan fosterfördrivning kunde straffas för medhjälp till kvinnans brott enligt 23 kap. 4 § brottsbalken.

Emellertid hade redaktören Hans Nestius på kvällen den 12 februari framträtt i en TV-intervju med uppgifter, enligt vilka han skulle åt svenska kvinnor ha förmedlat aborter hos läkare i Polen. Nestius' framträdande och riksåklagarens skrivelse föranledde överåklagaren i Stockholm att inleda förundersökning. Förundersökningen riktades mot Nestius som misstänkt för medhjälp till fosterfördrivning. Vid undersökningen framkom omständigheter, som tydde på att kvinnor, som själva undergått abort i Polen, i viss omfattning förmedlat kontakter med polska läkare.

I skrivelse den 24 februari 1965 hemställde *Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund*, att Kungl. Maj:t måtte förordna att de till abortresorna till Polen medverkande måtte befrias från åtal för vad som förekommit. Förbundet framhöll — utan att vilja ingå på frågan om brott förelåg — att vederbörande syntes ha handlat i god tro.

Vidare hemställde Nestius i skrivelse samma dag, att Kungl. Maj:t måtte genom abolition fria honom från åtal; Nestius väddade i skrivelsen också om »generell abolition för alla som kan hotas av åtal på grund av företagen abort utomlands eller medverkan därtill». Nestius polemiserar i övrigt i sin skrivelse mot riksåklagarens ställningstagande i åtalsfrågan samt anför rörande sin egen uppfattning:

Den 10—11 oktober 1964 hölls i Stockholm en konferens med rubriken »Sex och samhälle». Därvid gjordes en intervju med en ung kvinna, som berättade, att hon fått abort i Polen och under vilka omständigheter detta skett. Vid konferensen fanns polismyndigheten i Stockholm representerad. Något ingripande från polis- och åklagarmyndigheternas sida i anledning av intervjun gjordes inte. Däremot har förundersökning inletts mot vissa personer i anledning av att pornografiska bilder visades vid konferensen. Den intervjuade kvinnan blev

utförligt refererad i dagspressen och ett referat in extenso finns intagen i skriften »Sex och samhälle».

Inte heller denna publicitet föranledde någon åtgärd från polis- och åklagarmyndigheternas sida. Dessa myndigheter har sålunda under tre månaders tid intagit en passiv hållning, varigenom Nestius och andra kunnat bibringas den uppfattningen, att abort utförd utomlands vore laglig.

Sedan mitten av oktober 1964 har ett 20-tal personer gjort förfrågningar hos Nestius om möjligheterna att erhålla abort i Polen. Han har besvarat förfrågningarna och upplyst om innehållet i polsk lagstiftning samt omtalat, att hinder inte föreligger för utländsk kvinna att få abort i Polen. Nestius har dessutom meddelat de frågande vad han känt till om den vid konferensen intervjuade kvinnans abort. Nestius har också lämnat sådana upplysningar, att den som så önskat kunnat få kontakt med polska läkare, som var villiga, att biträda i abortärenden.

Nestius har varit av den uppfattningen, att i Polen utförd, där laglig abort, straffritt fick utföras på svensk kvinna. Hans uppfattning har delats inte bara av andra lekmän utan även av framstående jurister.

Riksåklagaren yttrade efter remiss av ärendet den 25 februari 1965 följande:

Med utgångspunkt från den rättsliga bedömning, som ämbetet gjort i utlåtagandet till länsåklagaren, föreligger sålunda anledning misstänka att brott, som avses i 3 kap. 4 § första stycket brottsbalken, begåtts av svenska kvinnor, vilka i Polen undergått abort, ävensom av personer, vilka här i riket medverkat till att dylika aborter kommit till stånd. Den föreliggande framställningen torde avse, att Kungl. Maj:t skall använda det på konstitutionell sedvanerätt grundade men ej närmare reglerade rättsinstitut, som går under benämningen abolition. Beträffande frågan om abolutionsinstitutets tillämpning på de aktuella fallen må följande framhållas.

Svensk rätt bygger av ålder på den s. k. legalitetsprincipen, enligt vilken åklagaren är skyldig att åtala alla brott, som höra under allmänt åtal. Genom särskild lagstiftning har i viss omfattning avsteg gjorts från denna princip, såtillvida som åklagaren tillerkänts rätt att under vissa angivna förutsättningar underlåta åtal. Ett sådant avsteg utgör stadgandet i 3 kap. 11 § första stycket brottsbalken, enligt vilket för fosterfördrivning eller försök därtill kvinnan själv ej må åtalas, med mindre åtal av särskilda skäl finnes påkallat ur allmän synpunkt. Beträffande annan medverkande till fosterfördrivning än kvinnan själv föreligger däremot ej någon motsvarande möjlighet att underlåta åtal. Den riksåklagaren anförtrodda möjligheten att besluta om åtalseftergift enligt 20 kap. 7 § 3 rättegångsbalken kan i vart fall ej tillämpas annat än med avseende å individuella fall, beträffande vilka det blivit fullt klarlagt att brott förövats.

Vad nu anförts torde visa, att ett inställande av det till följd av Nestius' framträdande inledda rättsförfarandet icke kan ske enligt gällande lagregler. Emellertid synes det förhålla sig så, att såväl de svenska kvinnor, vilka i Polen erhållit abort, som de personer utanför

denna krets, vilka förmedlat kontakter med polska läkare, handlat i den villfarelsen, att dylika aborter icke utgjorde straffbart förfarande enligt svensk lag. Med hänsyn härtill och till den inställning till åtal mot kvinnan själv, för vilken stadgandet i 3 kap. 11 § första stycket brottsbalken ger uttryck, kan det framstå som i viss mån inhumant, om åtal måste ske i anledning av redan företagna abortresor till Polen. Att saken ägnats så stor uppmärksamhet har medfört, att åklagarmaktens inställning till frågan om abortresornas laglighet blivit allmänt känd. Allmänpreventiva skäl synas därför knappast motivera åtal för redan begångna gärningar. På grund av det anförda finner sig ämbetet — även med beaktande av att abolitionsinstitutet bör komma till användning endast i utpräglade undantagsfall — kunna tillstyrka bifall till den gjorda framställningen.

I beslut den 26 februari 1965 fann *Kungl. Maj:t* gott förordna, att personer, vilka före den dagen förövat eller medverkat till straffbelagda gärningar genom att havandeskap avbrutits utom riket, skulle vara fria från åtal för dessa gärningar.

Grundlagsbestämmelser m. m.

De paragrafer i regeringsformen, som är av betydelse för den föreliggande frågan, är 26 och 27, med följande lydelse:

§ 26.

Konungen äger att i brottmål göra nåd, mildra livsstraff samt återgiva ära och till kronan förverkat gods. Över ansökningar därom hörer Konungen dock regeringsrätten, beträffande mål av beskaffenhet att kunna tillhöra dess eller kammarrättens slutliga prövning, men i andra mål högsta domstolen; och fatte Konungen Sina beslut uti statsrådet. På den brottslige skall sedermera ankomma att emottaga den nåd, Konungen honom förunnat, eller undergå det straff, vartill han blivit dömd.

§ 27.

Till justitiekansler må Konungen nämna en lagfaren, skicklig och oväldig person, som i domarevärv varit nyttjad. Denne, såsom Konungens högste ombudsman, åligger förnämligast, att föra eller låta föra Konungens talan i mål, som röra kronans rätt, samt att, å Konungens vägnar, hava tillsyn över rättvisans handhavande och i sådan egenhet beivra fel, som av domare och ämbetsmän begångne bliva.

Beträffande 27 § må här endast anmärkas, att justitiekanslern till 1947 var högste åklagare, men att denna uppgift därefter övertagits av riksåklagarämbetet. I samband med sin tillsynsuppgift är dock justitiekanslern särskild åklagare i fråga om brott i ämbetet.

I sin ursprungliga lydelse löd 26 §: »Konungen — — — gods, dock må över ansökningar därom Högsta domstolen höras och Konungen sina beslut uti statsrådet fatta. På den brottsliga — — — dömd.»

1789 års förenings- och säkerhetsakt innehöll bl. a. den bestämmelsen, att arvkonungen ägde »fullmakt att — — — göra nåd, återgiva liv, ära och gods».

Den mot 26 § RF närmast svarande paragrafen i 1772 års regeringsform (9 §) hade denna lydelse: »Kongl. Maj:t allena tillkommer att göra Nåd, återgiva Ära, Lif och Gods i alla brott som ej uppenbarligen strida mot Guds klara ord.»

I 1719 och 1720 års regeringsformer förklarades Konungen berättigad »att återgiva dem som till äreröriga böter sakfälde eller ock vanbördiga äro, deras heder, om de den nåden förtjäna».

Författningsutredningen anför i betänkandet Sveriges statsskick, del 2, att den icke funnit anledning föreslå någon saklig ändring i fråga om regeringens benådningsbefogenhet och att uttryckligt grundlagsstadgande rörande rätten att bevilja amnesti och meddela abolition lika litet som för närvarande syntes erforderligt.

Vid *remissbehandlingen* av författningsutredningens betänkanden har emellertid påtatlats såsom en brist att utredningen icke närmare behandlat instituten amnesti och abolition. *Högsta domstolens flesta ledamöter* uttalar sålunda, att det hade varit önskvärt, att utredningen till närmare behandling upptagit frågorna om behörigheten av amnesti och abolition samt innebörden och rättsverkningarna av dessa institut. Det synes också naturligt, att då en omfattande författningsrevision företages, inbegripande nådeinstitutet, i grundlag reglera de i praxis tillämpade instituten amnesti och abolition. *Regeringsrättens flesta ledamöter* yttrar, att det med hänsyn till utredningens önskemål att kodifiera det faktiska statsskicket kan ifrågasättas, huruvida icke — även om olika meningar råder om den rättsliga grunden för amnesti och abolition — dessa institut likväl på något sätt bör regleras i grundlagen. *Svea hovrätt* anser det olämpligt att, såsom utredningen tänkt sig, lämna frågorna om amnesti och abolition oreglerade i en ny grundlag. I vart fall är båda företeelserna värda en närmare behandling än utredningen bestått dem. Redan den omständigheten att olika meningar råder om den rättsliga grunden för de två instituten gör detta önskvärt. Utredningen synes ha tänkt sig att regeringen alltjämt skall ha rätt att bevilja amnesti och meddela abolition. Mot institutens fortbestånd har hovrätten i och för sig icke någon erinran. Det kan dock med skäl hävdas att åtminstone amnestirätten bör, såsom i flera andra länder, utövas i lagstiftningsform. Vid en närmare behandling av amnestin är det — oavsett huruvida man anser denna grunda sig på nådeprerogativet eller icke — naturligt att först taga ställning till frågan om det är lämpligt att inordna amnestin under nådeinstitutet i en form av kollektiv nådegivning eller om den bör ges en särskild utformning. Den omständigheten att det numera främst torde vara politiska skäl som aktualiserar amnesti talar för ett särskiljande. En ytterligare anledning härtill är, att detta skulle underlätta samordning med abolition. Amnestibeslut av regeringen bör på sätt som skedde 1932 efter Adalskravallerna (SFS 1932: 159) ske genom kungörelse i Svensk Författningssamling. I fråga om abolition bör man skilja mellan individuell och kollektiv. Att efterskänka straff innan dom fällts eller åtal väckts skulle i det individuella fallet innebära att viss person av regeringen angäves ha begått ett visst brott, utan att domstol tagit ställning till denna fråga. Detta står icke i god överensstämmelse med svenska rättsprinciper och bör icke förekomma ens efter ansökan av vederbörande. Eftergivande eller nedläggande av åtal är den väg som bör användas för dessa fall. I vilken utsträckning den enligt gällande rätt är framkomlig anser sig hovrätten icke böra taga ställning till. En kollektiv

abolition har icke sådan nackdel som nyss angivits beträffande den individuella. Den är även ett naturligt komplement till amnestin och synes böra utformas i anslutning till detta institut. Även *hovrätten över Skåne och Blekinge* anser, att grundlagen bör innehålla uttrycklig bestämmelse om att regeringen äger bevilja amnesti och meddela abolition. Bestämmelsen kan lämpligen utsäga, att regeringen beträffande visst slag av brott äger ned-sätta eller eftergiva påföljd eller förordna att åtal icke skall äga rum. *Hovrätten för Västra Sverige* menar, att amnestiinstitutet genom förslaget får ett bättre lagstöd än för närvarande. Däremot ifrågasätter hovrätten, om rät-len att meddela abolition kan intolkas i paragrafen. I själva verket innebär abolitioninstitutet, åtminstone så länge absolut åtalsplikt föreligger, ett så väsentligt frångående av gällande principer, att ett uttryckligt lagfästande synes påkallat.

I fråga om *terminologien* användes i denna PM — där ej annat särskilt sägs —

nåd i betydelsen av efterskänkande eller mildrande av straff, ådömt viss person (individuell benådning),

amnesti i betydelsen av befrielse från eller lindring av ådömt straff till förmån för en abstrakt bestämd krets av personer (kollektiv benådning), och

abolition i betydelsen av eftergivande eller nedläggande av åtal till förmån för individuellt eller abstrakt bestämd person eller krets av personer (individuell resp. kollektiv abolition).

Medan *nåd* och *amnesti* således avser ådömt straff, hänför sig *abolition* till frågan om åtal.

Vissa tidigare fall av amnesti eller abolition

Under namn av pardonsplakat utfärdades i äldre tider stundom dekret, som innebar amnesti eller abolition eller båda delarna i förening. Så skedde t. ex. ofta vid konungars eller drottningars kröning eller liknande tillfällen. Sedan år 1631 har dylika beslut förekommit 46 gånger, varav 3 — det sista av dessa dock under beteckningen »amnestidekret» — efter tillkomsten av den nu gällande regeringsformen.

Det första av pardonsplakaten efter nya regeringsformen utfärdades den 29 juni 1809 vid Karl XIII:s och hans gemåls kröning och innehöll bl. a. att alla som rymt från krigsmakten eller som olovligen begivit sig ur riket förskonades från straff under vissa villkor. Förslag till plakatet hade på Kungl. Maj:ts uppdrag utarbetats av högsta domstolen.

Härefter utfärdades pardonsplakat den 11 maj 1818 vid Karl XIV Johans kröning. I detta förklarade sig konungen vilja lämna vedermäle av sin ömhet och faderliga omsorg även om dem av undersåtarna, som förbrutit sig emot lagarna utan att därför genom grövre brott ha stört allmän ordning och säkerhet. För sådant ändamål stadgades bl. a. att de, som ådragit sig ansvar för brott som icke ansågos urbota, och icke hunnit dömas, skulle vederfaras lindring av vederbörande domstol på visst närmare angivet sätt.

Det sista pardonsplakatet utfärdades den 20 oktober 1834 i anledning av att 24 år förflutit, sedan Karl XIV Johan landstigit i Sverige. Enligt plakatet meddelades amnesti för politiska förbrytelser och högmålsbrott.

Högsta domstolens yttrande hade icke inhämtats i samband med pardonsplakaten 1818 och 1834.

I sin bok »Nådefrågor historiskt belysta» (1926) refererar Wedberg åtskilliga rättsfall om åtals inställande. Här må blott nämnas det fall, där Kungl. Maj:t år 1813 lämnade en allmän eftergift av ansvar för 348 invånare i Vartofta härad, vilka ställts under åtal för det de vid mantals-skrivningen underlåtit att alls angiva sina brännvinspannor eller anmält oriktig pannerymd.

År 1916 förekom ett uppmärksammat ärende rörande ifrågasatt *amnesti* för Z. Höglund och I. Oljelund (NJA 1916:182). Ansökan om amnesti gjordes av socialdemokratiska partistytelsen m. fl.

Över ansökningen inhämtades yttrande från HD.

HD uttalade därvid den meningen (5 ledamöter av 7), att för Konungens rätt till amnesti ej kunde hämtas annat stöd än som framginge av § 26 RF. Samtidigt förklarades emellertid, att den där omförmälda rätten jämväl innefattade rätt till amnesti.

Vad i § 26 stadgades om skyldighet för Konungen att över nådeansökningar höra HD var emellertid enligt 4 av HD:s 7 ledamöter icke tillämpligt i fråga om amnesti.

Kungl. Maj:t fann ansökningen ej föranleda någon vidare åtgärd. Kungl. Maj:t hade — enligt dåvarande justitieministern Hasselrot — den uppfattningen, »att konungen icke har rätt att efterskänka straff eller eljest upphäva verkningarna av en straffdom annorledes än genom nåd efter HD:s hörande enligt vad i § 26 RF stadgas».

Den 9 augusti 1920 utfärdades kungörelsen angående *amnesti* för vissa politiska förbrytelser (SFS 1920:536) av följande lydelse:

»För oss har anmälts, att ett antal personer blivit under innevarande år här i riket dömda till straff för förnärmelse mot främmande stats regent. Att svenska män sålunda förgått sig, hava Vi med ledsnad förnummit. Då Vi emellertid anse, att ett utkrävande av straff i förevarande fall tilläventyrs kunde ytterligare skärpa den under nuvarande oroliga tider rådande beklagliga motsättningen mellan skilda befolkningslagers politiska åskådning, vilja Vi härmed för främjande av samhällsfriden efterskänka allt straff för dem, som för ovan nämnda brott blivit sakfälda.»

Föredragande departementschef var statsrådet Åkerman.

Amnestien avsåg vissa förbrytelser av redaktören Otto Grimlund m. fl., vilka begåtts i anledning av finländske riksföreståndaren general Mannerheims besök i Sverige den 12 febr. 1919. Av handlingarna i akten till ifrågavarande ärende framgår, att sju av de personer, varför amnesti begärdes, var dömda genom lagakraftvunna utslag, samt att en *icke* var dömd genom sådant utslag — målet hade efter besvär av hovrätten återförvisats till rådhusrätten men handläggningen där hade ej återupptagits — medan det beträffande tre personer ej klart framgår, om de mot dem meddelade utslagen vunnit laga kraft.

I akten var bilagd en inom justitiedepartementet utarbetad promemoria angående Konungens rätt att meddela amnesti (promemorians författare inbegriper under amnesti även kollektiv abolition). Av promemorian intages här följande:

Intet antyder, att grundlagstiftarna 1809 avsett att förläna Konungens benådningsrätt mindre omfång än förut. Paragrafen omnämnes

ej särskilt i riksdagsdebatterna. Efter RF:s tillkomst hava utfärdats tre pardonsplakat: 29/6 1809 — kort efter RF:s tillkomst — 1818 och 1834 utan att respektive konstitutionsutskott däremot framställt anmärkning.

Då enligt RF varken amnesti- eller pardonsrätten uttryckligen är tillerkänd Konungen, borde — torde kunna invändas — grundlagen böra tolkas efter sin ordalydelse och den viktiga rättigheten i fråga ej böra tillkomma Konungen utan uttryckligt stöd i grundlagen. Anmärkas bör, att ordet amnesti första gången använts i sista pardonsplakatet den 20/10 1834. Förut synes detta ord knappast hava förekommit i svenskt författningsspråk. Orsaken, varför rätten att utfärda pardonsplakat ej uttryckligen i RF tillerkänts Konungen, synes vara att finna i den omständigheten att den ansågs inbegripen i Konungens rätt att giva nåd och då denna rätt, fastän den existerat, ej omnämnts i 1772 års RF och 1789 års FSA, den ej ansågs behöva omnämnas i 1809 års RF.

Emellertid föreligger intet hinder att vid tolkningen av § 25 (sedan 1909 § 26) efter dess ordalydelse, inbegripa amnesti i den nåd, Konungen enligt samma § äger meddela, oaktat i § särskilt omnämnas, huru nådeansökningar skola handläggas.

På grund av vad ovan anförts torde Konungen hava rätt att meddela amnesti och innebär denna den ur Konungens allmänna benådningsrätt härflytande rättshandling, varigenom Konungen till förmån för en på visst närmare angivet sätt generiskt bestämd grupp av personer, som gjort sig skyldiga till brott, helt eller delvis förhindra åtal och rannsaking eller upphäver verkan av redan fälld straffdom.

Vid *konstitutionsutskottets dechargebetänkande* år 1921 finns i anledning av amnestibeslutet fogade reservationer av 7 utskottsledamöter, fördelade på 3 reservationer:

1) av herr Reuterskiöld med instämmande av herrar Johansson i Kälkebo, Stendahl, P. S. Hedlund i Östersund och Persson i Fritorp.

Reuterskiöld refererade till en början ett av justitiekanslern i frågan avgivet yttrande, vari kanslern framhållit, att skillnaden mellan nåd och amnesti huvudsakligen är att söka i olikheten i de för den benådande myndigheten bestämmande motiven, vilka vid nåd vore hänsynen till brottslingens »personliga egenskaper, de omständigheter, under vilka han begått brottet eller liknande förhållanden», men vid amnesti »politiska synpunkter, statskloketsskäl»; justitiekanslern ansåge därför att regeringsformen § 26 icke behövde vid amnesti iakttagas.

Därefter anfördes i reservationen:

»Någon amnesti har ej sedan 1834 utfärdats förrän genom detta beslut. Fråga därom var visserligen före 1916, då högsta domstolens yttrande i saken infordrades, varvid skilda meningar yppades såväl om amnestiens möjlighet som om tillämpligheten av regeringsformen § 26, därest amnesti gäves. Redan den omständigheten, att amnesti-institutet under så lång tid faktiskt varit ur bruk, hade bort göra statsrådet betänksamt att nu utan tungt vägande skäl tillgripa det samma. Men härtill kommer, att i förevarande fall Grimlund, så-

som vid nåd, avgivit förklaring om villighet att mottaga amnesti, vilket enligt justitiekanslerns mening borde vara vid amnesti uteslutet, och att för de övriga även vanlig nåd var begärd; någon annan anledning att under sådana förhållanden icke begagna det vanliga benådningsförfarandet förefanns uppenbarligen ej än möjligen den, att högsta domstolen kunde befaras ej komma att tillstyrka nåd, i vilket fall amnestivägens anlitande utan högsta domstolens hörande betyder ett avsiktligt kringgående av lagens benådningsförfarande, vilket så mycket mindre kan försvaras, *som det här gällde brott mot främmande stats regent* och det alltså förelåg mer än vanligt tvingande skäl att icke överslåta de begångna brotten, även om föredraganden för sin del ansåg sig kunna bagatellisera dem med den egendomliga karakteristiken, att svenska män sålunda förgått sig.

Vilken mening man än må ha om amnestiinstitutets användbarhet i allmänhet, synes det vara tydligt, att i detta fall dess tillämpande ej bort tillstyrkas. Vi hava därför ansett anmärkning böra göras såväl mot föredraganden för den bristfälliga beredning han ägnat ärendet, då han lämnat å sido benådningsvägen utan att ens framlägga några skäl för detta förfarande, vilket icke kan tillräckligt förklaras eller försvaras genom den vaga hänvisningen till »nuvarande oroliga tider» och »motsättningen mellan skilda befolkningslagers politiska åskådning», liksom ock mot de ovan uppräknade, vid ärendets avgörande närvarande statsråden, vilka tillstyrkt amnestien».

2) av herr af Ekenstam, som ansåg, att någon rätt att utfärda amnesti icke enligt regeringsformen tillkomme Kungl. Maj:t, samt

3) av herr Clason, som ansåg, att någon Konungens rätt att giva amnesti i andra former än den, som § 26 RF föreskriver för meddelande av nåd, icke förefunnes enligt svensk rätt och att förty högsta domstolens yttrande bort inhämtas.

Den 3 juni 1932 utfärdades en kungörelse angående *amnesti* för vissa förbrytelser (SFS 1932:159), vilken var av följande lydelse:

»Till Vår vetskap har kommit, att ett antal personer i tal eller skrift gjort sig skyldiga till smädliga yttranden eller ogrundade beskyllningar mot rikets ämbetsmän i anledning av de i maj månad förra året inträffade oroligheterna i Gudmundrå socken, Västernorrlands län, och att de här för blivit tilltalade och dömda till straff. Ett utkrävande av straff i förevarande fall kan vara ägnat att i de svåra tider, Vårt folk nu genomlever, skärpa motsättningarna mellan olika samhällsgrupper och därigenom motverka den samhörighet mellan medborgarna, som för mötande av denna tids svårigheter är särskilt nödvändig. I förhoppning att redan de avkunnade domarna skola leda till efterrättelse samt mana till allmän eftertanke och besinning, vilja Vi därför efterskänka de straff, som ifrågavarande personer för nämnda brott förskyllt, och skall till följd härav ej någon för dessa brott vidare hållas i fängelse.»

Föredragande departementschef var statsrådet N. Gärde.

Kungörelsen föranledde icke något uttalande från konstitutionsutskottet, ej heller i form av reservationsvis framförd anmärkning.

Den 21 oktober 1938 beslöt Kungl. Maj:t om *abolition*. Kungörelsen härom (SFS 1938: 623) var av följande lydelse:

»Med anledning av internationell överenskommelse om nonintervention i Spanien har den 5 mars 1937 utfärdats lag (nr 61) angående åtgärder för att förhindra frivilligas deltagande i inbördeskriget i Spanien m. m., vilken lag jämlikt en av Kungl. Maj:t samma dag utfärdad kungörelse trätt i kraft den 7 mars 1937. Lagen skall enligt lag den 25 februari 1938 (nr 54) äga fortsatt giltighet till och med den 28 februari 1939 eller den tidigare dag Konungen förordnar. Enligt 1 § förutnämnda lag skall svensk medborgare, som tager värvning till krigstjänst i Spanien, straffas med fängelse i högst sex månader eller dagsböter.

I anslutning till planer för hemsändandet av utländska frivilliga i det spanska inbördeskriget finner Kungl. Maj:t gott förordna, att den, som efter att före denna dag hava tagit värvning till krigstjänst i Spanien återvänder till Sverige, skall vara fri från åtal för brott varom ovan nämnts.»

Föredragande departementschef var statsrådet Westman.

Vid *konstitutionsutskottets dechargebetänkande* år 1939 finns i anledning av abolutionsbeslutet fogad reservation av herr Mosesson med instämmande av herrar Öman, Lundqvist och Hellberg.

I reservationen refererades till en början lagstiftningen för att förhindra frivilligas deltagande i det spanska inbördeskriget samt abolutionsbeslutet. Därefter anfördes:

»Innan Kungl. Maj:ts förestående beslut fattades, hade undersökningar skett om ett förfarande sådant som det av Kungl. Maj:t beslutade (*abolition*) vore grundlagsenligt. Det visade sig vid denna undersökning, att de rättslärdes inställning var skiftande, något som ytterligare har understrukits vid genom utskottets försorg sedermera gjorda undersökningar. — Det förefaller utskottet, som om en så viktig rättighet som *abolition* ej bör anses tillkomma Konungen utan uttryckligt stöd i grundlagen. En sådan rättighet synes ej kunna härledas ur regeringsformen § 27; en motsatt uppfattning skulle i en framtid kunna medföra ej önskvärd konsekvens. Då emellertid åtskilliga auktoriteter kunnat anföras för att Kungl. Maj:ts förfarande varit grundlagsenligt eller åtminstone i överensstämmelse med en under mer än ett sekel visserligen ytterst sparsamt förekommande praxis, önskar utskottet ej i detta avseende göra anmärkning mot vederbörande statsråd, allra helst som lämplighetsskäl kunna anses tala till förmån för Kungl. Maj:ts beslut. Utskottet vill dock understryka, att detta ställningstagande ej är ett uttryck för någon uppfattning hos utskottet, att *abolition* i sådan form som här meddelats står i god överensstämmelse med grundlagarna. — Utskottet finner emellertid, att Kungl. Maj:ts beslut den 21 oktober 1938 är anmärkningsvärt ur andra synpunkter.»

På anförda skäl — närmast hänförande sig till utformningen av lagarna rörande straff för deltagande i kriget — fann reservanterna att »ett abolutionsförfarande var direkt stridande mot lagens uttryckliga formulering och att amnesti i stället bort komma till användning».

Den 12 november 1954 meddelade Kungl. Maj:t *abolition*. Kungl. Maj:ts beslut hade följande lydelse:

»Den 11 januari 1954 har förundersökning inletts med anledning av att misstanke förekommit, att arbetare anställda vid Luossavaara-Kiirunavaara Aktiebolags gruvförvaltning i Kiruna förövat brottslig gärning genom att de — i syfte att öka ackordsförtjänsterna — förfarit oriktigt vid vägningen av borttransporterat gråberg.

Grängesbergskoncernens gruvförbund och Svenska gruvindustriarbetareförbundet hava, i anslutning till den pågående förundersökningen, den 4 juni 1954 träffat en överenskommelse av följande lydelse: 'Beträffande frågan om disciplinär påföljd för oegentligheterna vid gråbergsbrytningen i Kiirunavaara äro parterna ense om följande: Arbetare, som under tiden från och med den 1 januari 1952 arbetat vid gråbergsbrytningen under en sammanlagd arbetstid motsvarande minst tre månader, varav minst en månad sammanhängande, skola till bolaget erlägga ett belopp av vardera kronor 100: —. Beloppen uttagas genom avdrag å intjänt lön. — Fackförbundet och fackföreningen garantera att dessa belopp erläggas. — Bolaget avser att anslå erlagda belopp till Hjälpfonden för sjuka och behövande i Norrbottens län. — I fråga om arbetare, som avses härovan, vilka icke äro anslutna till fackförbundet och som icke medgiva löneavdrag enligt överenskommelsen, kommer bolaget att överväga disciplinär påföljd av annat slag. — Denna överenskommelse är preliminär i avvaktan på att beslut fattas i åtalsfrågan beträffande de begångna oegentligheterna'.

Svenska gruvindustriarbetareförbundet har sedermera i underdånig framställning den 28 augusti 1954 — med förmälan, att bolaget förklarat sig icke komma att göra gällande några skadeståndsanspråk utöver vad som framginge av den omförmälda överenskommelsen, och under åberopande i övrigt av vissa i framställningen närmare angivna omständigheter — hemställt, att Kungl. Maj:t ville förordna att de arbetare vid gruvförvaltningen i Kiruna, vilka misstänktes hava förövat lagstridiga gärningar i samband med gråbergsvägningen, skulle vara fria från åtal för dessa gärningar.

I yttrande, som efter remiss avgivits över framställningen, har bolaget — med vitsordande bl. a. av den i framställningen lämnade uppgiften angående bolagets ståndpunkt i skadeståndsfrågan — förklarat sig icke hava något att erinra mot bifall till framställningen. Jämväl riksåklagarämbetet och länsstyrelsen i Norrbottens län hava i avgivna yttranden förklarat sig tillstyrka bifall till framställningen.

Kungl. Maj:t har — med hänsyn till de i detta fall föreliggande säregna förhållandena och med beaktande jämväl av den mellan Grängesbergskoncernens gruvförbund och Svenska gruvindustriarbetareförbundet träffade överenskommelsen — funnit gott förordna, att de personer, vilka kunna misstänkas hava under anställning hos Luossavaara-Kiirunavaara Aktiebolags gruvförvaltning i Kiruna före inledandet av den nu pågående förundersökningen förövat eller medverkat till straffbelagda gärningar genom oriktigt förfarande vid gråbergsvägningen därstädes, skola vara fria från åtal för dessa gärningar.»

Riksåklagaren hade i infordrat yttrande framhållit bl. a. att de förtjänster arbetarna uppburit genom det påtalade förfarandet icke överstigit vad man vid varje tidpunkt betraktat såsom en normal och avsedd förtjänst i förhållande till avtalat löneläge och vederbörligen fastställda ackordsviktpunkter, att åtminstone vissa av arbetarna — ehuru med orätt — betraktat felvägningarna som försvarbara justeringar av prissättningen, att det uppenbarligen icke varit möjligt för någon arbetare att för egen del avstå från den orättmätiga förtjänsten utan att därigenom röja sina kamraters brotts-

lighet samt att med hänsyn till de invecklade och svårutredda förhållandena det skulle uppstå en besvärande disproportion mellan antalet verkligt skyldiga och antalet sakfälda.

Kungl. Maj:ts beslut föranledde icke något uttalande i konstitutionsutskottets dechargememorial.

Uttalanden i rättslitteraturen

Rydin i »Några anmärkningar om Konungens rätt att göra nåd samt dess förhållande till dispensations- och restitutionsrätten» (1861):

»Såsom ovisst framställer sig egentligen, om konungen äger besluta *abolition* och bevilja *amnesti*. Att under benådningsmakten, enligt 1772 års Regeringsform kunde inbegripas så väl *abolition*, som *amnesti*, visar, hvad *abolition* beträffar, den rättighet, Gustaf III genom Kongl. Brevet den 25 sept. 1777 förbehöll sig att, då vid domstol skett angivelse af Majestätsbrott, afgöra, huruvida, efter sig företeende omständigheter, saken må alldeles nedläggas eller med ransakningen fortfaras; en rättighet, som ännu anses tillhöra konungamakten och hvars behörighet ej kan annat än ur den giltighet, nämnda Kongl. bref erhållit af konungens benådningsmakt, förklaras. Att meddelande af *amnesti* i ett brottmål, som ej ännu blifvit utredt eller bragt till slutlig dom, ansågs inbegripas under denna rätt, visa de erbjudanden deraf, Gustaf III gjort i Anjala-affären. Då rättigheten att »göra nåd» före vårt nu gällande statsskick ansågs innefatta *abolition* och *amnesti* i hela sin utsträckning, bör ej heller finnas något hinder för regeringen att, då statsskäl vid något utomordentligt tillfälle sådant bjuda, äfven fortfarande meddela sådan nåd. I afseende på vidsträcktheten af benådningsrätten i brottmål har ingen inskränkning egt rum i nu gällande grundlag, jemförd med 1772 års Reg.-form, tvärtom är den utsträckt till alla slags brott. Den inskränkning af konungens myndighet, som skett, rör konungens rätt att *allena* d. v. s. utan rådgifvares hörande besluta nåd. Konungen är nämligen af § 25 förbunden att öfver nådeansökningar höra Statsrådet och Högsta Domstolen. *Amnesti* har efter 1809 beviljats, ehuru först, sedan dom fallit, t. ex. för statsförbrytare genom K F 20 Oct. 1834, men dess beviljande äfven före domen bjuder nödvändigheten under vissa fall t. ex. för upprors stillande.»

I fråga om de laga formerna för benådningsbesluts fattande anför Rydin vidare:

»Om man är af den åsigten, att konungens nåd inbegriper *amnesti* och *abolition*, samt sådant skulle sättas i fråga af statsskäl, bör saken företagas af Justitiæ-Conselj, men Högsta Domstens hörande är ej nödigt, ty det är öfver *ansökningar* om nåd, som Högsta Domstolen skall yttra sig.»

Kreüger i Tidskrift för lagstiftning, lagskipning och förvaltning (1877); (Kreüger betecknar som *amnesti* endast undanröjande av åtal):

»Amnestien har den likhet med benådningsrätten, att den ej får utöfvas godtyckligt. Men den är i vissa fall både tillåtlig och nödvändig.

Det allmänna bästa fordrar sålunda stundom åtalets undertryckande eller nedläggande vid politiska brott för att lugna sinnena genom att kasta en slöja öfver det förflutna. Det kan också stundom vara nyttigt, att amnestien användes för att bibehålla ett godt förhållande med en främmande magt o. s. v. — — —

Såväl nåden som amnestien hafva sitt bestämda ändamål och kunna ej undvaras — — —

Hos oss har amnestirätten städse ansetts tillhöra *Konungen*. I nu gällande grundlagar finnes den ej omnämnd. Den fråga hvilken rätten att meddela amnesti må anses tillkomma har varit föremål för tvist. En del författare anse, att då amnestien innefattar en åtgärd, hvarigenom lagens utföring hämmas, så bör samma rätt ej tillkomma någon annan än den magt, som har lagstifningen sig anförtrodd. Vi kunna ej instämma i denna mening. Vi hafva redan sökt visa, att amnestien innefattar ett användande af samma princip som benådningsrätten och härleder sig ur samma källa som denna sistnämnda. Likasom fallet är med benådningen och rehabilitationen, tillhör amnestien naturligen regenten.»

Naumann i »Sveriges statsförfattningsrätt» (1880):

»R F:s § 25 synes afse endast nåd i vanlig mening, *sedan i brottmålet blifvit dömdt*, men icke tillägga konungen rätt att förordna om *abolition* d. ä. att *på förhand* undertrycka en saks anhängiggörande eller utförande och afdömande af domstol. Så synes detta lagbud äfven hafva blifvit tolkadt både af högsta domstolen och af K. M. i statsrådet under närmaste tiden efter regeringsformens utfärdande.

Äfven lagkomittén i sitt förslag till allmän kriminallag, andra upplagan, Stockholm 1839, Motiverna s. 127, yttrar: 'När man vet ett brott vara af flera begånget, är det i England mycket brukligt att en eller annan af dem på förhand benådas, för att kunna begagnas till vittne mot de öfriga. Detta bidrager ostridigt i betydlig mån till upptäckande af brott; *men någonting sådant kan ej komma i fråga här i landet, der benådning innan åtal och dom föregått, eller hvad juristerne kalla a b o l i t i o n, ej äger rum*'.

I senare tider tyckas dylika abolitionsresolutioner hafva kommit ur bruk. Vid deras utfärdande har tillförene gemenligen framhållits, *att ingen enskild persons rätt under åtalet berodde*. Dessa beslut (hvilka vetterligen icke föranledt någon anmärkning hos konstitutionsutskottet) har man ansett stå tillsammans med stadgandet i § 2 af K. M:s nådiga instruktion för dess högste ombudsman justitiæ-cancelleren d. 3 Augusti 1809, af innehåll att 'Justitiæ-Cancelleren utför eller låter utföra, på behörig ort, de mål som K. M. till hans embetes handläggning öfverlemnar, samt *de åtal mot embetsmän och enskilde Kongl. Maj:t finner böra anställas*; hvarom K. M. vill antingen genom ordentligt utfärdad remiss eller genom dess yttrande i statsrådet inför protokollet meddela just-canc. sin nådiga befallning'. Liknande föreskrift innehålles i nu gällande instruktion af d. 20 Nov. 1878, § 4.»

Naumann tillägger efter att ha refererat pardonsplakaten av 1809 och 1818 samt amnestikungörelsen av 1834 att »sedan den tiden hava dylika

pardonsplakat eller amnestikungörelser, såsom saknande tillräckligt stöd av 25 § regeringsformen, icke blivit utfärdade».

Winroth i »Rättshistoriska föreläsningar i straffrätt» (1889):

»Benådning kan hos oss väl äfven ske i form af amnesti. Deremot är det tvifvelaktigt, huruvida abolition kan ega rum. Derför talar, att så förut varit förhållandet. Rättast torde likväl vara att ej deraf draga några slutsatser för den närvarande tiden. För särskilda fall har det i nu gällande strafflag gjorts beroende af konungens tillåtelse, huruvida åtal skall anställas (*Str. L. 1, 1 och 2; 8, 29; 9, 6*). Och dessa stadgan- den synas hvila på det antagande, att konungen ej eger någon abolitions- rätt (förbud mot abolition i Tyskland, Österrike och Norge).»

Hagman i kommentar till Sveriges grundlagar (1902):

»En benådning före domen är *abolition*, hvarigenom regeringen kan anbefalla inställande af alla åtgärder i en sak, såväl själfva anhängiggö- randet som ock, om detta ägt rum, fortsatt behandling och dom. Exem- pel därpå hafva förekommit i Sverige, och abolitionsresolutioner, ut- färdade i statsråd utan HD:s hörande (den skall höras öfver '*ansök- ningar*'), torde få anses lagliga i det fall, att regeringen själf anbefallt åtalet (jfr instr. f. justitiekanslern d. 29 nov. 1878 § 4 m. 1 och RF § 27), men i öfrigt får abolition ej äga rum, utan kan benådning in- träda först efter laga dom.»

Hasselrot i »Något om konungens benådningsrätt» i »Juridiska skrifter 10». (1920):

»Med stöd av ordalydelsen (i § 26 RF) och den föreskrivna ord- ningen för nådeansökningars behandling har man ansett, att konungens rätt uti frågavarande avseende är begränsad till att göra nåd i inskränkt mening och följaktligen icke omfattar vare sig abolition eller amnesti.

Beträffande först abolition torde denna mening vara den riktiga; lagrummet förutsätter, att straff blivit ådömt.

Denna tolkning har ock på högsta domstolens enhälliga tillstyrkan godkänts av Kungl. Maj:t genom ett den 21 september 1809 expedie- rat beslut.»

Stjernberg i Svensk Juristtidning (1921):

»Monarkens benådningsrätt banade sig överhuvudtaget först sent och endast långsamt fram till obetingat erkännande i den europeiska kulturvärlden — — —. Och i de länder, där benådningsrätten hand- hades av en absolut furstemakt, blev den mycket snart därefter före- mål för en stark opposition på grund av det sig allt mera utvecklade godtycket i dess handhavande. Denna opposition framträdde mycket bestämt redan i *Beccaria's* kända verk av år 1764. Den tankegång som därstädes utvecklas är den, att rättsordningen och samhället äro me- ra betjänta med måttligt tilltagna straff, som drabba en var utan an- seende till personen, än med ett straffsystem, i vilket sol och vind mer

eller mindre godtyckligt utskiftas enligt regentens suveräna behag. Med den franska revolutionens strafflag, *Code pénal* av d. 25 sept. 1791, slog denna åskådning igenom även inom lagstiftningen, visserligen icke ifråga om straffens måttfulla avvägande, men väl ifråga om benådningsrättens fullständiga avskaffande: brottslingen skall icke på något sätt genom benådning kunna undandragas det lagbestämda straffet. Man har således att räkna med, att vid den tid, då 1809 års RF tillkom, en stark strömning av avoghet mot detta rättsinstitut gått genom tiden. Och att denna strömning skulle varit för RF:s författare främmande, kan så mycket mindre antagas, som RF:s 26 § företer tydliga spår av en strävan att regelbinda och kontrollera benådningsrättens utövning. Jag syftar därvid icke blott på den eljest inom författningsrätten ovanliga föreskriften, att högsta domstolen skall höras över ansökningar om nåd, vilken står i full samklang med de maktfördelningsgrundsatser, som ledde 1809 års grundlagstiftare i övrigt, utan jämväl på föreskriften, att det skall ankomma på den brottsliga att mottaga den nåd, som Konungen beviljat. — — —

Från nu nämnda synpunkt torde det därför kunna påstås, att ett försök att utan något stöd av 26 § RF grunda en Konungens rätt att bevilja amnesti, allenast byggande därpå att en dylik rätt tidigare tillkommit honom och sedermera icke uttryckligen berövats honom, strider icke blott mot de hos oss lagfästa regler för grundlagstolkning, utan jämväl mot reglerna för tolkning av lag överhuvud. Snarare kunde man betvivla att någon rätt att bevilja amnesti kan grundas ens på stadgandena i 26 § RF. Såsom Malmgren framhållit, är nämligen den därstädes uppställda förutsättningen för nådeaktens genomförande, samtycke av den brottslige, i grunden oförenlig med amnestiinstitutets natur. Men detta vore i så fall snarast ett skäl för att detta institut icke inbegripes under uttrycket 'nåd' i nämnda §, och därmed ock för att ett dylikt prerogativ för Konungen icke varit av 1809 års grundlagstiftare åsyftat. Att detta tidigare varit i svensk rätt i stor utsträckning utövat och även inom doktrinen erkänt kan då, i betraktande av de förut nämnda legislativa tendenser som genomgingo tiden ej heller anses såsom en tillräcklig grund för en analogisk utvidgning av nämnda paragraf även till dylika fall, allra minst om därmed förbindes den läran, att — i strid med de maktfördelningsgrundsatser som eljest behärskade 1809 års grundlagsstiftare — inhämtande av högsta domstolens yttrande i dylika fall vore överflödigt.»

Myrberg i Statsvetenskaplig tidskrift (1922):

»Vid tillkomsten av 1809 års regeringsform synes man ej hava avsett att göra någon ändring i vad som förut gällde beträffande amnestirätten. Detta framgår dels av en jämförelse mellan benådningsparagrafernas ordalydelse i 1772 års regeringsform, 1789 års förenings- och säkerhetsakt och första punkten av 1809 års regeringsform, i vilka lagrum konungens benådningsrätt synes vara ungefär lika allmänt återgiven, dels ock därav att frågan om denna rätt icke blev föremål för meningsutbyte vid de debatter i stånden, som föregingo antagandet av sistnämnda regeringsform. Vid sådant förhållande torde det synas ganska klart, att konungen jämväl efter år 1809 äger en dylik rätt och

att denna rätt har sin rättsgrund i § 26 av regeringsformen, som efterträtt de gustavianska grundlagarna. Att rätten fortfarande ansetts förefinnas, torde jämväl framgå därav att efter tillkomsten av 1809 års regeringsform utfärdats pardonsplakaten av den 29/6 1809 och den 11/5 1818 samt amnestibeslutet av den 20/10 1834. Dessa beslut hade alla vid utfärdandet ansetts lagliga och såsom sådana av myndigheterna tillämpats. Mot deras utfärdande hava inga anmärkningar framställts av vederbörande konstitutionsutskott.

Av det ovan anförda torde sålunda framgå, att under det allmänna amnestibegrepp, vilket, på sätt nämnts, kan härledas genom en undersökning av pardonsplakaten, falla både amnesti i inskränkt mening och det slag av abolition, som har avseende å i benådningsbeslutet abstrakt bestämda personer. — — —

Således kan enligt min mening i ett amnestibeslut meddelas beslut om abolition. Detta lär vara otvivelaktigt, därest abolitionsbeslutet innebär beslut om förekommande av åtal. Avser beslutet nedläggandet av redan begynt rättegång, torde beslutets laglighet måhända kunna ifrågasättas. En sådan konungens amnestirätt förutsattes emellertid i pardonsplakatet av den 1/11 1792. — — — Sålunda torde enligt min mening i ett amnestidekret kunna meddelas såväl amnesti som abolition, vare sig abolitionen har till ändamål förekommande eller nedläggande av talan.»

I annat sammanhang har Myrberg anslutit sig till dem, som anse, att HD ej behöver höras vid amnesti.

Wedberg i »Nådefrågor historiskt belysta» (1926):

»Att ur det skiftande rättsfallsmaterialet om abolition draga några bestämda slutsatser för nu gällande rätt lärar svårligen låta sig göra. För egen del är jag emellertid benägen att hålla före:

1. Det ligger ej utom gränserna för Konungens benådningsrätt att befria från ansvar för brottslig gärning, för vilken straff ännu icke bestämts genom lagakraftgående dom.

2. Sådan befrielse kan äga rum såväl före som efter det åtal blivit väckt, men har sin egentliga användning före åtals anställande.

3. Befrielsen bör ej meddelas om enskild målsägare finnes, med mindre denne avsagt sig all rätt till talan vid domstol, även vad angår skadestånd.

4. Befrielsen bör över huvud ej ifrågakomma annat än i utomordentliga fall, ej gärna annat än i form av amnesti.»

Reuterskiöld i kommentar till Sveriges grundlagar (1934):

»Den ursprungliga § 25, som 1909 blev § 26, reglerar Konungens benådningsrätt i inskränkt mening, dvs. rätten att efterskänka eller mildra ådömt straff på grund av ändrade subjektiva förutsättningar hos den dömda, vilka göra det ådömda straffets fulla utkrävande in casu obilligt. Från denna benådningsrätt bör väl skiljas *amnestirätten*, som sedan gammalt genom s. k. *pardonsplakat* utövats och även efter 1809 sedvanerättsligt, senast 1920 (SFS nr 536), tagits i anspråk av K. M:t. Amnesti innebär benådning kollektivt (= oavsett vilka den kommer att

gälla) på grund av ändrade objektiva förutsättningar, dvs. i de förhållanden som föranlett bestraffningen, men, då det i regel icke tillkommer K. M:t att på egen hand bedöma dessa förhållanden, vilka reglerats genom lag, blir amnesti möjlig endast vid politiska och andra liknande brott, där K. M:t har en dylik prövningsrätt. Att HD, resp. RR, ej behöver höras i amnestimål är klart, då amnestirätten icke regleras av RF § 26; en annan sak är, att dess hörande möjligen kan anses lämpligt av andra grunder. Vid amnesti erfordras ej de dömdes samtycke. — Med amnesti har stundom likställts *abolition* eller befrielse från åtal, men abolitionsrätten beror av Konungens rätt att låta anställa talan enligt RF § 27.»

Malmgren har utvecklat vissa synpunkter beträffande amnesti i Statsvetenskaplig tidskrift 1920 s. 288 ff. Här må endast nämnas, att han i nämnda uppsats förklarar, att man icke torde kunna säga, att utfärdande av amnesti genom beslut av Kungl. Maj:t ensam är stridande mot Sveriges grundlagar, samt att han anser 26 §:ens föreskrift om HD:s hörande gälla även vid amnesti.

I en artikel om »Föremål för Kungl. Maj:ts nåd» i »Skrifter tillägnade Johan C. W. Thyrén» (1926) behandlar Malmgren spörsmålet om abolition och yttrar bl. a.:

»Stundom anföras som exempel på abolition fall, som i själva verket intet ha med benådning att skaffa, utan avse något helt annat. Så torde det, åtminstone att döma efter de knappa meddelandena hos Naumann, förhålla sig med vissa i äldre tider av Kungl. Maj:t utan Högsta Domstolens hörande utfärdade beslut om nedläggande av visst åtal. Att Kungl. Maj:t anbefaller justitiiekanslern eller annan åklagaremyndighet att ej åtala ett visst begånget brott eller att nedlägga ett anställt åtal, är ännu icke benådning. Det är en konkret order till en viss bestämd ämbets- eller tjänsteman att i ett visst fall handla så eller så, en order som naturligtvis icke utan vidare är förbindande också för hans efterträdare i ämbetet. Det kan vara tvivelaktigt nog, huruvida, med den svenska rättens uppfattning av ämbetsmäns självständighet vid lagtillämpningen, en åklagare verkligen är skyldig att ställa sig en dylik order till efterrättelse. Han kan visserligen med till åtlydnad förbindande verkan anbefallas att *anställa* ett åtal och kan då aldrig straffas, om detta skulle befinnas obefogat, men däremot knappast att *inställa* ett sådant. Om det ingår i hans åklagareplikter att beivra begångna brott, lärer en befallning från överordnad icke kunna dispensera från denna förpliktelse. Emellertid, därom är det nu icke fråga, ty denna konkreta order har ingenting med nåd att skaffa. För att ett åtals inhiberande eller nedläggande skall kunna betraktas som en benådningsakt, måste det fordras, att beslutet därom innefattar ett definitivt avstående från de statliga straffanspråken, en befrielse m. a. o. från straffpåföljderna av det brott, som förutsattes vara begånget.

I ett brev till Åbo hovrätt den 19/5 1674 förklarade Konungen sin principiella ställning till abolition: »Vår nåde kunne Vi uti intet någon förr låta vederfaras än som han till något straff efter lag är fällter vorden, varifrån han sedan till Vår misskundsamhet sin tillflykt taga må.» I regel har också otvivelaktigt denna grundsats tillämpats. Fall av

abolition ha dock förekommit såväl före som efter tillkomsten av vår nuvarande regeringsform. De före 1809 icke sällsynta 'pardonsplakaten' formulerades gärna så, att den genom dem meddelade benådningen, som ju alltid hade karaktären av amnesti, omfattande även personer, som begått brott, men ej blivit dömda eller ens lagförda. Men det saknas ej heller exempel, som visa, att Konungen ansåg sig oförhindrad att bevilja abolition även för enskilda, namngivna personer. I ett brev av den 2 mars 1797 berättar *Calonius* om tvenne brottmål, som blivit på Konungens befallning nedlagda, men tillägger, att 'man ock, Gud ske lov, haft mycket få exempel' på sådana. — — — Även för tiden efter 1809 finnas exempel på abolition. En person M. L. och hans avlidna hustrus syster sökte 1815 tillstånd att få med varandra ingå äktenskap utan hinder därav att de genom olovlig behandling sammanavlat barn. Kungl. Maj:t biföll ansökningen i enlighet med vad Högsta Domstolens flesta ledamöter hemställt, dock att sökandena skulle till kyrkan böta 32 sk. b:o vardera för otidigt sängelag. — — — I båda dessa fall var emellertid äktenskapsdispensen tydligen huvudsaken.

Kommer man närmare våra dagar, framträder en tydlig tendens att avvisa abolutionsansökningar såsom avseende ämnen, vilka ej utgöra föremål för nåd. Ett flertal exempel kunna anföras härpå. En posttjänsteman anhöll hos Kungl. Maj:t, att som han gjort sig skyldig till förseelse vid uppbörden, vilken skulle för honom medföra tjänstens förlust. Kungl. Maj:t måtte tillåta honom att sona sitt brott med ett mildare straff Kungl. Maj:t funne gott bestämma, men Kungl. Maj:t förklarade (d. 3/1 1873) i enlighet med Högsta Domstolens hemställan, att då sökanden icke blivit till ansvar dömd, nådeansökningen icke förtjänade vidare avseende — vilket väl torde böra förstås så, att nåd i sådant fall icke kunde ifrågakomma. — — —

Som synes av de nu anförda rättsfallen, kan man icke säga, att praxis fullt bestämt tagit ställning till frågan om Kungl. Maj:ts rätt att meddela abolition. — — — Först på sista tiden synes uppfattningen ha stadgat sig till ett avvisande av abolitionen.

Så långt angående praxis. Redan *Nehrman* framhåller i sitt ovan anförda arbete, att en abolitio criminum, som upphäver rannsakingen och hindrar dom i saken, icke skickar sig med den här vedertagna ordning vid över- och underrätter, att institutets många olägenheter och stora missbruk vore oförnekliga och nästan oundvikliga, men att däremot de skäl, som anföras till dess försvar, vore föga bindande och icke passade sig med det hos oss vederlagte regeringssättet. Kunde detta sägas i mitten av 1700-talet, torde man i våra dagar med än större skäl kunna påstå, att abolition icke rimmar sig med rådande uppfattning och vedertagna principer angående brott och straff. Låt oss taga till utgångspunkt det ovan refererade fallet av abolition i förening med äktenskapsdispens. Man och kvinna i sådant släktskapsförhållande, att äktenskap dem emellan lagligen möjliggöres endast genom kungl. dispens, erkänna i en till Kungl. Maj:t ställd ansökan, att de hävdar varandra, och begära nåd från det straff de därigenom gjort sig skyldiga till samt tillåtelse att ingå äktenskap med varandra. Ansökningen beviljas, men sökandena tillförbindas att böta för otidigt sängelag. Alltså, Kungl. Maj:t ålägger böter, utan att brottet blivit konstaterat eller rannsaking vid domstol ägt rum. I detta fallet träder orimligheten härav mindre i ögonen därför att dispensen tydligen var

huvudsaken. Men låt oss tänka oss, att det ovan omnämnda fallet från 1873 slutar med bifall till ansökningsen. En tjänsteman erkänner sig i skrivelse till Kungl. Maj:t skyldig till förskingringsbrott, på vilket avsättning skulle följa, och anhåller att få straffet nedsatt till suspension eller böter. Hur skulle det taga sig ut, om Kungl. Maj:t utan vidare toge bekännelsen för god, betraktade brottet som ett fastställt faktum och den föregivne brottslingen som saker — varvid Kungl. Maj:t väl också finge, därest man icke ville sträcka sig till fullständig benådning, utan stanna vid en strafflindring, söka fastställa det straff till art och omfång, som tilläventyrs skulle ha blivit ådömt, om brottet lagförts — samt så ådömde det lindrigare straff, som Kungl. Maj:t funne skäligt? Det skulle uppenbarligen aldrig kunna bli tal om något sådant. Den som numera möjligen skulle finnas benägen att försvara abolitionsprerogativet torde kanske invända, att prerogativet ej får användas till strafflindring, utan endast till helt efterskänkande av straffet. Men dels är detta en alldeles godtycklig begränsning, då abolition ju skulle vara en form av nåd och grunda sig på § 26 regeringsformen, och då nåd enligt sistnämnda lagrum ostridigt anses innefatta såväl helt efterskänkande som strafflindring, och dels åberopar man sig, då man vill tolka § 26 såsom innefattande även abolition, framför allt på praxis vid tiden för regeringsformens tillkomst, och från den tiden ha vi, som förut visats, exempel på att Kungl. Maj:t satt ett mindre straff i stället för ett strängare. Begagnar man praxis till att bevisa abolitionsrättens existens, får man också låta den bevisa, hur långt samma rätt sträcker sig, även om detta skulle bli en bevisning in absurdum.

Det som gör att abolition för ett modernt rättsmedvetande framstår som motbjudande är, att densamma ovillkorligen sätter brottslingens stämpel på den benådade. Ej ens under den kungl. nådens former får en person betraktas och behandlas som brottsling, innan det blivit i den ordning lag fordrar fastslaget, att han verkligen är det. Därtill kommer, att Kungl. Maj:t icke bör — lika litet som en honom underordnad ämbetsmyndighet — vidtaga en åtgärd, som tilläventyrs är alldeles onödig. Om en person hos magistraten i en stad begär tillstånd att öppna bokhandel, så svarar icke magistraten med att bevilja tillståndet; ansökningsen föranleder ingen magistratens åtgärd, eftersom något tillstånd icke behöves. Om en person, som av domstol dömts för visst brott genom utslag, som ännu icke vunnit laga kraft, söker Kungl. Maj:ts nåd, avvisas ansökningsen, då ju ordinarie rättsmedel ännu stå sökanden öppna och man alltså icke med säkerhet kan veta, om Kungl. Maj:ts nåd verkligen tarvas. Det tillkommer enligt svensk rätt icke Konungen i statsrådet att döma. Hans domsrätt är överlämnad till Högsta Domstolen. Men däri ligger då också, att det ej får anses tillkomma Konungen, utan endast domstolarna att fastslå ett begånget brott och utsätta straff för detsamma. Och innan en person blivit av domstol 'lagligen förvunnen och dömd' (regeringsformen § 16), vet man i lagens ögon icke, om något brott föreligger och en tillräknelig brottsling förefinnes, och sålunda icke heller om Kungl. Maj:ts nåd behöves.»

I senaste upplagan av Malmgren, »Sveriges grundlagar», (utgiven av Gustaf Petré och Halvar G. F. Sundberg 1965) anføres:

»Abolition, d. v. s. ett efterskänkande av straff innan dom föreligger eller t. o. m. innan åtal blivit anställt, låter sig — bortsett från amnestien — ej väl förena med den svenska rättens principer, då därigenom en person förmedelst en åtgärd av den styrande makten stämplas som brottsling, utan att det genom domstolsutslag fastställts, att han är del. HD har tidigare ställt sig avvisande gentemot möjligheten att ge ett K. M:ts benådningsbeslut sådant innehåll, se t.ex. H 1922: 23, 1927: 392, 1935: 24. I ett par fall, där det gällt förrymda värnpliktiga, har däremot K. M:t i statsrådet använt en formulering, som icke utesluter möjligheten av abolition: se H 1924: 112, 1927: 392. Att döma av ett rättsfall från 1937 (H 1937: 336) synes även HD ha ändrat mening.

Ehuru § 26 påtagligen är skriven med tanke på det vanliga fallet, att nåd ifrågasättes för *viss bestämd person*, har uttrycket 'i brottmål göra nåd' dock ansetts tillräckligt vidsträckt för att omfatta också amnesti eller benådning av en hel grupp av dömda. Enligt en annan uppfattning grundar sig Konungens rätt att bevilja amnesti icke på RF § 26, utan på sedvana. Amnesti, en motsvarighet till de före regeringsformens tillkomst ej sällsynta *pardonsplakaten*, har hittills endast sparsamt kommit till användning. Efter det bekanta fallet Anders Lindeberg 1834 ha endast tre amnestidekret utfärdats: 1920 för dem som sakfällts för förnärmelse mot främmande stats regent (riksförest. Mannerheim), 1932 för dem som dömts för smädliga yttranden mot rikets ämbetsmän i anledning av Ådalskonflikten, samt 1938 års cirkulär till rikets domstolar samt åklagare- och polismyndigheter angående befrielse från åtal för dem som mot förbud deltagit i spanska inbördeskriget, det sistnämnda alltså en generell *abolition*.»

Nelson berör i »Brott och nåd» (1953) vissa frågor om amnesti och abolition. Här redovisas följande uttalanden:

»Medan frågan om Konungens rätt att bevilja amnesti givit anledning till meningsutbyte, har spörsmålet om hans rätt att förordna abolition tillvunit sig föga uppmärksamhet. Det har sålunda i allmänhet icke bestritts, att Kungl. Maj:t därtill ägt och äger behörighet, men man har lämnat olika motiveringar till denna uppfattning. Sålunda synes Malmgren hålla före, att rätten att besluta om abolition — om den över huvud skulle erkännas — måste härledas ur benådningsrätten, medan Reuterskiöld finner den vara beroende av Konungens ställning såsom högste åklagare enligt 27 § Regeringsformen. Wedberg fann sig på grundval av ett rätt rikhaltigt material från tiden efter grundlagens tillkomst benägen härleda rätten till abolition ur benådningsrätten. Länge var Malmgren, som särskilt framhöll, att eftergivande av åtal, som måste bygga på tanken, att ett brott verkligen förövats, illa rimmade med grundsatserna i svensk statsrätt, i likhet med Wedberg motståndare till bruk av abolitionsrätten, men denna hans inställning synes så småningom ha mildrats åtminstone i fråga om abolition i samband med amnesti.

Av det material, som Wedberg och Myrberg framdragit rörande utövningen av Konungens benådningsrätt och bruket av amnesti och abolition från tiden före och efter grundlagens tillkomst, har jag vun-

nit övertygelsen, att Konungen icke blott måste anses äga göra nåd utan även bevilja amnesti och medgiva abolition. Vad därefter gäller besvarandet av frågan, huruvida dessa rättigheter böra härledas ur det i 26 § Regeringsformen givna nådeprerogativet, känner jag större tvekan. Starka skäl synas emellertid tala för ståndpunkten, att 26 § avser benådning av en eller flera kända personer och att sålunda amnesti och generell abolition falla utanför och i stället grunda sig på konstitutionell sedvanerätt. Vad slutligen gäller frågan, huruvida man till benådning av en eller flera kända personer, bör hänföra även fall av individuell abolition, är jag benägen besvara spörsmålet nekande och hänföra även sådana fall till den konstitutionella sedvanerätten.

I utlandet, t. ex. i Frankrike, Norge och Tyskland, meddelas amnesti genom lagstiftning, och bl. a. Malmgren har ifrågasatt, huruvida så icke också borde ske i vårt land. Efter min mening saknas bärande skäl för att i vårt land införa en sådan ordning. Genom kungörelsen har amnestibeslutet nått tillräcklig grad av offentlighet, och den konstitutionella efterhandskontrollen synes mig lämna tillräcklig säkerhet. Därtill kommer, att det stundom kan vara obekvämt att i Riksdagen dryfta amnestifrågor.

Vad därefter gäller frågan om *skillnaden mellan nåd och abolition*, är den, såsom tidigare framhållis, att finna däri, att abolitionen avser förhindrande av rättegång, medan nåden avser mildring av straff. Man har att skilja mellan generell abolition, avseende alla inom en viss grupp av brottsliga, och individuell abolition, avseende allenast enstaka namngivna personer.

Också den generella abolitionen bär typiskt politisk prägel och meddelas i samhällets intresse. Ofta kombineras amnestibeslut med beslut om abolition. Ett sådant abolitionsbeslut innebär, att ännu icke avgjorda mål nedläggas. Stundom avser abolitionsbeslutet att bereda medborgare, som hålla sig undan myndigheterna, t. ex. desertörer, möjlighet att straffritt framträda i samhället.

Av helt annan typ äro förekommande individuella ansökningar om abolition för viss angiven person. Här är det icke något samhällsintresse, som står på spel, utan den enskildes möjlighet att utan fara för straff framträda, innan tiden för brottspreskription inträtt. Mången gång gäller ansökningen anteciperad benådning.

I vårt land har generell abolition i senare tid blott givits i ett fall, och då i form av ett cirkulär till domstolar och åklagar- och polismyndigheter. Abolitionen gällde ett utpräglat politiskt brott. Till individuell abolition har Kungl. Maj:t tidigare ställt sig principiellt avvisande, men denna hållning har mjuknat. Det synes mig finnas all anledning att bibehålla principen om offentligt meddelande av generell abolition, måhända bättre genom kungörelse till allmänheten än genom cirkulär till myndigheterna. Därest Strafflagberedningens förslag till åtalseftergift genomföres, komma många anledningar till ansökningar om individuell abolition att bortfalla. Någon anledning att bestrida Kungl. Maj:t rätt att meddela individuell abolition synes mig icke heller finnas efter genomförandet av lagförslaget. Fall kunna nämligen förekomma, där åklagarmyndigheten svårigen kan undvika åtal av person, som erkänt sig skyldig till brott.»

Håkan Strömberg behandlar i sitt arbete »Konungens dispensmakt» (1957) något även frågan om abolition. Han yttrar bl. a.:

»Det skulle visserligen kunna göras gällande, att påföljder med straffkaraktär, vilka ha ådömts med stöd av författningar, utfärdade av KMt ensam, borde kunna eftergivnas även i dispensväg. Böter, viten och disciplinstraff skulle sålunda i många fall kunna efterskänkas genom dispens. En sådan uppfattning kan dock icke vara riktig. När dessa påföljder ha betraktats som föremål för nåd, skulle det innebära ett uppenbart kringgående av RF § 26, om de efter regeringens behag kunde efterskänkas även utan den högsta domaremaktens hörande. Härtill kommer, att rättskraften hos de beslut, varigenom dylika påföljder ha ådömts, måste anses lägga hinder i vägen för en eftergift i dispensväg.

Sistnämnda omständighet skulle dock ej i och för sig hindra befrielse i dispensväg från ännu ej ådömda påföljder. Beträffande KMts befogenhet att av nåd bevilja dylik befrielse (abolition) råder en viss oklarhet i praxis. I senare tid har generell abolition meddelats i ett fall (SFS 623/1938), medan individuell abolition genomgående har vägrats. Två ståndpunkter ha gjort sig gällande i praxis rörande individuell abolition: antingen har abolition betraktats som rättsligen utesluten, eller har ansöknings lämnats utan avseende såsom för tidigt väckt och således obefogad. Den förra ståndpunkten har i flera fall hävdats av högsta domstolen, medan KMt i statsrådet i allmänhet har valt det andra alternativet, vilket i senare praxis även synes ha vunnit en viss anslutning från högsta domstolens sida. I allmänhet ha abolitionsfallen gällt befrielse från straff, stadgat i samfällt skiftad lag, varför frågan om möjligheten av dispens såsom ett alternativ till abolition ej har blivit aktuell. En viss ledning kan man dock få av några fall, där befrielse har sökts från förelagt och försuttet men ännu ej utdömt vite; dylik befrielse torde böra betraktas som ett slags abolition, eftersom utdömt vite är föremål för nåd. Där vite har förelagts med stöd av samfällt stiftad lag, har abolition ansetts rättsligen utesluten. Ansökan om befrielse från vite, förelagt enligt administrativ författning, har i ett par fall lämnats utan åtgärd men i ett fall, i enlighet med högsta domstolens hemställan, förklarats avse ett ämne, som icke utgör föremål för nåd. Det sistnämnda avgörandet måste rimligtvis ha inneburit, att befrielse från det förelagda vitet ej heller i dispensväg kunde meddelas; att en ansökan avser 'nåd', bör nämligen ej hindra, att den handlägges som en dispensansökan, där dispens men ej nåd är möjlig. Den ståndpunkt, som här har kommit till uttryck, bör även anses som den principiellt riktiga. Möjligheten till befrielse från straff och därmed beslätade påföljder, som äro föremål för nåd, bör betraktas som uttömmande reglerad genom nådeinstitutet. Då straffstadgandets konstitutionella valör saknar betydelse för möjligheten till benådning, bör den ej heller på en omväg bli avgörande, när det gäller befrielse på förhand från dylika påföljder. Slutsatsen bör sålunda bli, att dispens icke utan stöd av uttryckligt lagstadgande kan tjäna som en ersättning för benådning i fråga om sådana påföljder, som falla inom benådningsmaktens område.»

Jägerskiöld har i en artikel »Några synpunkter på nådeinstitutet» (Statsvetenskaplig tidskrift 1955) berört frågor av intresse i förevarande sammanhang:

»Slutligen ha vi att bestämma nådeinstitutet i förhållande till tvenne närliggande, amnestin och åtalseftergiften. Amnestin kan utformas så, att den till skillnad från benådningen innebär, att domen upphäves, men avser i vår rätt allenast eftergivande av straff, men icke i ett eller flera individuella fall utan efter en generell regel. Vår grundlag rymmer icke någon bestämmelse om amnestirätt. Lagstiftningsmaktens logik och nådeinstitutets begränsade natur ha åberopats av Malmgren och Stjernberg till stöd för ett i andra länder beaktat krav på lagform för amnesti, av det skälet att amnestin rubbar på en lagregels allmänna tillämplighet. Stjernberg har dessutom bestritt möjligheten intolka amnestin under § 26 med hänsyn till Beccarias kritik av benådningsmakten, som måste ha varit känd för grundlagens fäder; av detta skäl måste detta grundlagsbud tolkas restriktivt — men Stjernberg underlåter nämna, att Rousseau, som i hög grad influerat grundlagsfäderna, var en ivrig förespråkare för benådningsmakten. Stjernberg har i detta samband berört den verkligt centrala men aldrig utredda frågan om metod vid grundlagsstiftning, nämligen om det ofta godtyckliga nyttjande av analogi och e-contrario-slut, utan att dock klarlägga någon principiell ståndpunkt härvidlag. Myrberg har däremot kunnat visa att konungen under långa tider och även under nuvarande statsskick beslutat om amnesti, i 46 fall 1631—1834. Han har därför hävdad, att det består en å RF § 26 stödd befogenhet för Kungl. Maj:t att, utan skyldighet att höra HD, besluta om amnesti. Befogenheten har utnyttjats utan att HD hörts, bl. a. ett fall år 1920 (efter JK:s hörande) och ett annat fall år 1932 efter Ådalskravallerna.

Åtalseftergiften återigen innebär beslut om att rättegångsförfarande icke skall inledas eller avbrytas, ehuru enligt lag skyldighet till åtal föreligger för åklagarmakten. Även har man kunnat påvisa en långvarig praxis, ehuru Nehrman på sin tid uttalade sig däremot. Enligt några författare kan den stödjas å RF § 26, en dock mycket extensiv tolkning, då fråga ej är om benådning från straff, utan om undertryckande av process; enligt Reuterskiöld å RF § 27, som reglerar Kungl. Maj:ts ställning som högste åklagare, en ännu mer tveksam tolkning, då ej ens åklagarmaktens högste chef kan, enligt vår tids sätt att se — i varje fall ej på grund av enbart sin ställning —, vara berättigad förordna om underlåtenhet att följa lagenlig åtalsplikt. Man kan även tveka om åtgärdens lämplighet. Medborgaren kan ha ett intresse av att få skuldfrågan prövad och icke få saken utagerad genom åtalseftergift. Å andra sidan ha lägen förelegat, då motsättningen mellan en lagregel och ett allmänt rättsmedvetande varit uppenbar och åtal ansetts vara icke blott otjänligt utan direkt skadligt. Även kunna statens utrikespolitiska hänsyn tänkas motivera åtalseftergift bättre än benådning.

Några rättsfall ang. individuell abolition*NJA 1922 s. 22.*

En person A. uteblir utan anmält laga förfall från värnplikstjänstgöring. Åtal anställdes icke, enär A. avrest till Amerika.

Från Boston skrev A. till K. M. och anhöll att av nåd befrias från åtal för rymningsbrott, om han återvände hem.

HD (4 ledamöter) hemställde, att K. M. måtte förklara ifrågavarande anhållan innefatta ett ämne, som icke utgjorde föremål för K. M:s nåd.

En ledamot hemställde, att K. M. måtte lämna ansökningen utan avseende.

K. M. beslöt lämna ansökan utan avseende.

Enl. anteckning vid referatet hade K. M. vid två beslut 1908 i likartade fall — i enlighet med *HD*:s hemställanden — beträffande det ena förklarats, att anhållan innefattade ett ämne, som ej utgjorde föremål för nåd, och beträffande det andra funnit ansökningen icke förtjäna avseende.

NJA 1924 s. 112.

En värnpliktig, som gjort sig skyldig till rymning, anhöll hos K. M. att av nåd bliva förskonad från straff, som han för rymningsbrottet skulle kunna få sig ådömt.

HD hemställde, att K. M. måtte förklara ansökan innefatta ett ämne, som icke utgjorde föremål för K. M:s nåd.

K. M. lämnade ansökan utan avseende.

NJA 1927 s. 392.

En värnpliktig — som rymt från Karlskrona där han fullgjorde sin värnplikt — anhöll, att K. M. måtte av nåd tillåta honom att utan fängelsestraff återvända till nämnda stad för att fullgöra värnplikten.

HD hemställde, att K. M. måtte förklara anhållan innefatta ett ämne, som ej utgjorde föremål för K. M:s nåd.

K. M. lämnade ansökan utan avseende.

NJA 1935 s. 24.

En person, som utvisats från Sverige, men sedermera återkommit hit, sökte att av nåd befrias från påföljd för det olovliga återvändandet.

HD (4 ledamöter) hemställde, att K. M. måtte förklara anhållan innefatta ett ämne, vilket icke utgör föremål för K. M:s nåd.

En ledamot hemställde att K. M. måtte finna ansökan icke förtjäna avseende.

K. M. fann ansökningen innefatta ett ämne, som icke utgör föremål för nåd.

NJA 1937 s. 336.

En värnpliktig, som gjort sig skyldig till upprepade rymningar hemställde att — enär han måste föra ett kringflackande liv för att icke bliva ertappad — K. M. måtte av nåd befria honom från »det överhängande straffet».

HD hemställde, att K. M. måtte lämna ansökan utan avseende.

K. M. beslöt i enlighet med *HD*:s hemställan.

Bilaga 7**PM angående Kungl. Maj:ts praxis i nådeärenden****Regeringsformens bestämmelser om nåd**

Enligt § 26 regeringsformen äger Konungen i brottmål göra nåd, mildra livsstraff samt återgiva ära och till kronan förverkat gods. Över nådeansökningar skall Konungen jämlikt samma lagrum höra regeringsrätten i mål av beskaffenhet att kunna tillhöra dess eller kammarrättens slutliga prövning och högsta domstolen i andra mål. I lagrummet föreskrives tillika, att Konungens beslut i nådeärende fattas i statsrådet. Enligt särskild bestämmelse i paragrafen ankommer det på den brottslige att mottaga den nåd, Konungen honom förunnat, eller undergå det ådömda straffet.

Nådeinstitutets innebörd m. m.

Benådningsrätten är ett kungligt prerogativ, en rest av Konungens personliga högsta domsrätt, vilket prerogativ förbehölls Konungen, när hans domsrätt i huvudsakliga delar överlämnades till högsta domstolen och regeringsrätten.

Nåd enligt § 26 regeringsformen förutsätter att brott föreligger. Med brott avses enligt den inom straffrättsdoktrinen använda formella definitionen en i lag med straff belagd handling. I praxis har gränserna icke dragits så snävt. Sålunda har tvångsarbete och varning för lösdriveri ansetts kunna bli föremål för nåd, ehuru lösdriveri icke är brott i lagens mening.

Frågan huruvida den dömden är skyldig till gärning, för vilken han dömts, kan icke provas nådevägen. Vad Konungen genom benådning kan mildra eller befria den dömden ifrån är de straffrättsliga påföljderna. Andra påföljder, såsom skadestånd, kan icke efterskänkas eller mildras nådevägen.

Nådeinstitutet kan således sägas utgöra ett komplement till straffrättskipningen: När ett av domstol ådömt straff på grund av föreliggande omständigheter i det särskilda fallet framstår som obilligt har det ansetts påkallat att möjliggöra straffets mildrande eller efterskänkande.

Benådning innebär icke att brottmålsdomen ändras eller upphäves. Den är alltjämt gällande, något som har betydelse bl. a. vid tillämpningen av reglerna om återfall vid ny brottslighet.

De nådeansökningar över vilka regeringsrätten skall höras är så sällsynta att de i det följande kan lämnas åsido.

Nådeärendenas beredning

Det alldeles övervägande antalet nådeärenden tillhör den grupp, där högsta domstolen har att avge yttrande. Antalet sådana ärenden, som i början av 1950-talet uppgick till 1 300 à 1 400, har successivt stigit till något över 2 000 per år. Med hänsyn till kravet på högsta domstolens hörande har sedan länge den ordningen följts, att nådeansökningarna inges till nedre justitierevisionen, i vissa fall via fängvårdsmyndighet, och registreras i jus-

titierevisionen. Genom justitierevisionens försorg införskaffas vederbörliga domstolsakter och övriga handlingar. Över ansökningar om nåd av den som är intagen på fångvårdsanstalt inhämtas yttranden från vederbörande anstaltsnämnd samt fångvårdsstyrelsen, om icke sådana yttranden redan avgivits när ansökningen inkommer. Ärendena föredrages som förtursmål inför högsta domstolen av revisionssekreterare. Föredragningen sker med ledning av promemorior, som skall innehålla en fullständig redogörelse för vad handlingarna innehåller av betydelse för prövningen. Sedan revisionssekreteraren upprättat föredragningspromemoria i nådeärende, skall promemorian översändas till justitiedepartementet. Där bestämmes huruvida någon ytterligare beredningsåtgärd, företrädesvis inhämtande av yttrande från myndighet, erfordras. Promemorian återställs med besked i nämnda hänseende till revisionssekreteraren, som när ärendet är i fullständigt skick föredrager detsamma i högsta domstolen. Dess yttrande avges i allmänhet av en tremansavdelning (8 § lagen om högsta domstolens sammansättning och tjänstgöring). Emellanåt behandlas dock ärendet av större avdelning. I nyssnämnda lagrum stadgas nämligen, att om det vid prövning och avgörande av mål i högsta domstolen tillika förekommer fråga om yttrande i nådeärende, de domare, som deltagit i målets avgörande, bör besluta i frågan.

Finner högsta domstolen efter föredragning av handlingarna att ansökningen icke innefattar ämne för nåd, hemställer högsta domstolen att Kungl. Maj:t måtte finna ansökningen innefatta ett ämne, som ej utgör föremål för nåd. Dessa fall är emellertid tämligen sällsynta. I regel innehåller högsta domstolens yttrande en hemställan om bifall till eller avslag på ansökningen. Sålunda kan t. ex. en person, som ådömts ovillkorligt frihetsstraff och ansökt om att av nåd bli befriad från straffet, få sin ansökan tillstyrkt på det sättet, att högsta domstolen föreslår, att den dömda får en tids uppskov med verkställigheten. Högsta domstolens yttrande är i regel enhälligt. — Ibland fattar högsta domstolen icke omedelbart beslut i ärendet utan förordnar om ytterligare utredning, t. ex. personundersökning eller yttrande från myndighet. Sedan yttrande beslutats, överlämnas promemorian och yttrandet till justitiedepartementet. Där beredes nådeärendena av en byråchef som även föredrager ärendena i statsrådet. Revisionssekreterarna är efter föredragningen i högsta domstolen skyldiga att biträda vid föredragningen inför statsrådets ledamöter. Det kan vid sådan föredragning — således efter det högsta domstolen hörts — förekomma att det inom departementet beslutas om ytterligare utredning, innan ärendet avgöres av Kungl. Maj:t. Sådan utredning kan bestå i personundersökning, läkarintyg enligt lagen om personundersökning i brottmål eller yttrande av skyddskonsulent, åklagare, medicinalstyrelsen eller annan. Den nya utredningen redovisas i tilläggspromemorior, som upprättas av vederbörande revisionssekreterare. I vilken omfattning utredning i övrigt förekommer, exempelvis genom uppvaktningar i departementet, undandraget sig utomståendes bedömande. Sådan utredning redovisas ej.

Att ytterligare utredning förebringas i departementet föranleder icke att nytt yttrande infordras från högsta domstolen; i sådana fall har högsta domstolen således fått avgiva sitt yttrande på annat material än det Kungl. Maj:t har till sitt förfogande.

Bortsett från de få fall, då nådeansökan lämnas utan avseende eller finnes innefatta ämne som ej utgör föremål för nåd, blir Kungl. Maj:ts beslut aningen bifall — helt eller delvis — till eller avslag å nådeansökningen.

Expedieringen av beslut i ärendena sker genom nedre justitierevisionen.

Ansökan om nåd medför i regel automatiskt anstånd med verkställigheten av frihetsstraff. Sådant anstånd äger dock icke rum, om nådesökanden är häktad eller tidigare sökt nåd i målet eller om skälig anledning förekommer att han avviker.

Historik samt reformförslag angående nådeinstitutet

Kravet på högsta domstolens hörande över nådeansökningar har gällt ända sedan domstolens tillkomst. Tidigare gällde dessutom, att två ledamöter av högsta domstolen skulle övervara föredragningen i statsrådet av bl. a. nådeärendena. Denna ordning avskaffades emellertid genom en grundlagsreform år 1909.

Tid efter annan har fråga uppkommit om ändring i ordningen för nådeärendenas handläggning. Redan under förarbetena till nämnda grundlagsreform uttalade sålunda en majoritet inom högsta domstolen den meningen, att domstolens befattning med ansökningar om nåd borde i allmänhet upphöra. Departementschefen framhöll emellertid behovet av kontinuitet i benådningsrättens utövning och ansåg att man ej borde avstå från den obestridliga fördel som högsta domstolens yttrande över nådeansökningar medförde.

Vid 1920 års riksdag framfördes i motioner förslag att bestämmelser om yttrande i nådeärenden från högsta domstolen respektive regeringsrätten skulle upphävas. Med anledning härav hemställde konstitutionsutskottet i utlåtande (nr 59) att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om utredning huruvida och i vilken omfattning stadgandet om att högsta domstolen respektive regeringsrätten skulle höras över nådeansökningar kunde begränsas. Utlåtandet godkändes av kamrarna. Något förslag i saken framlades emellertid icke.

Vissa spörsmål om nådeärendenas handläggning berördes av sammansatt konstitutions- och första lagutskott (utl. nr 3) vid 1955 års riksdag i anledning av väckta motioner (I: 213, II: 212 och II: 436).

I en inom justitiedepartementet upprättad promemoria, dagtecknad den 9 december 1955, redovisas förslag till lagändringar, innebärande att yttrande icke längre skulle inhämtas från högsta domstolen; i stället skulle tillskapas en särskild rådgivande nämnd, bestående av ett justitieråd och två andra personer. Samtidigt skulle ordningen för ärendenas beredning ändras så att den ytterligare utredning, som införskaffades i justitiedepartementet och alltså icke tillhandahölls högsta domstolen, skulle föredragas för nämnden. Därest ytterligare utredning skulle införskaffas efter det nämnden yttrat sig, skulle enligt förslaget ärendet ånyo anmälas för nämnden.

Över promemorian avgavs remissyttrande av ett stort antal myndigheter.

Förslaget att inrätta en rådgivande nämnd, som skulle avge yttranden i nådeärenden i stället för högsta domstolen, avstyrktes av det alldeles övervägande antalet remissmyndigheter.

Högsta domstolens ledamöter yttrade i sitt avstyrkande remissvar bl. a. följande:

Skälen till att högsta domstolen enligt regeringsformen skall höras över nådeansökningar kunna vara flera. Promemorian förbigår helt denna fråga och här må endast antydvas några av de synpunkter som böra uppmärksammas. Åtminstone tidigare torde man ha ansett att del

innebar en lämplig arbetsfördelning att genom högsta domstolens yttranden underlätta uppgiften för föredraganden i statsrådet att bedöma förekommande nådeärenden. Tydligt är också, att man funnit dessa yttranden innebära en viss trygghet för kontinuitet, något som kan vara av betydelse särskilt vid regeringsskiftet. För regeringen kan det också understundom i ett ömtåligt inrikes- eller utrikespolitiskt läge ha sin betydelse att kunna hänföra sig till ett yttrande av högsta domstolen, vare sig det går i tillstyrkande eller avstyrkande riktning. Även för de dömda kan det vara av värde att ett organ, som står fritt från den dagsaktuella politiken, får uttala sig i nådeärenden. Över huvud kan man ha satt värde på att domarsynpunkterna finge göra sig hörda.

I ett i december 1961 av tillkallad utredningsman avgivet betänkande (SOU 1962: 20) rörande nedre justitierevisionens arbetsorganisation behandlade utredningsmannen i särskilt avsnitt frågan om nådeärendenas behandling och förordade därvid sådan ändring av § 26 regeringsformen, att högsta domstolens hörande över nådeansökan icke skulle vara erforderligt med mindre ansökan skulle till någon del bifallas. Vidare föreslog utredningsmannen att nedre justitierevisionens befattning med nådeärendena i princip skulle upphöra och att beredningen av nådeärendena i stället skulle förläggas till justitiedepartementet. Till stöd för sådan överflyttning anfördes i betänkandet åtskilliga skäl såsom att det nuvarande beredningssystemet är tungrott och tidskrävande och medför en dubblering av arbetsmoment, som måste betecknas såsom förkastlig.

Utredningsmannens förslag att överföra beredningen av nådeärendena från nedre justitierevisionen till en inom justitiedepartementet inrättad nådebyrå tillstyrktes eller lämnades utan erinran av samtliga remissorgan. Förslaget att i viss utsträckning göra högsta domstolens hörande fakultativt i stället för obligatoriskt tillstyrktes i princip eller lämnades utan erinran av samtliga remissorgan utom högsta domstolens flesta ledamöter samt Sveriges advokatsamfund.

Motsvarighet till § 26 gällande regeringsform har i författningsutredningens förslag till ny regeringsform (SOU 1963: 16 och 17) upptagits i 4 kap. 15 §. Det föreslagna stadgandet innehåller icke någon föreskrift om vilket organ som skall yttra sig över nådeansökningar; denna fråga behandlas ej heller i motiven i vidare mån än att utredningen förklarar sig anse att bestämmelser om den förberedande behandlingen av nådeärenden ej bör upptagas i grundlag (SOU 1963: 17 s. 270).

I remissyttranden över författningsutredningens förslag berördes frågan om de högsta domstolsinstanserna skulle höras i alla nådeärenden eller endast i vissa grupper av dem.

I prop. 140 till 1964 års riksdag föreslog Kungl. Maj:t den ändringen i § 26 regeringsformen att högsta domstolen skulle höras över nådeansökningar, där ej skäl till bifall uppenbarligen saknades.

Departementschefen anförde i propositionen bl. a.:

Med hänsyn till det läge, vari frågan om en allmän författningsreform för närvarande befinner sig, är jag icke beredd att nu till bedömning upptaga reformförslag, som syftar till så pass genomgripande förändringar som tillskapande av nya organ för rådgivning i nådeärenden. I nuvarande situation bör man i stället på förevarande område begränsa sig till reformer, som kan sägas falla inom den bestående ordningens

ram. Med denna inriktning av reformarbetet möter icke hinder att nu ingå i prövning av frågan om en viss uppmjukning av det generella kravet på de högsta domstolsinstansernas hörande i nådeärenden. Detta spörsmål har för högsta domstolens del behandlats i det betänkande rörande nedre justitierevisionens arbetsorganisation, som avgavs 1961 av särskilt tillkallad utredningsman.

Efter att ha berört de invändningar mot utredningsmannens förslag som framförts av högsta domstolens flesta ledamöter anförde departementschefen bl. a.

Jag vill — — — förorda en sådan uppbyggnad av regelsystemet på ifrågavarande område, att kravet på högsta domstolens hörande bibehålles såsom huvudregel men undantag medges för det fall, att det icke rimligtvis kan vara föremål för tvekan, att nådeansökan bör avslås. Saken synes författningsmässigt kunna uttryckas så, att högsta domstolen skall höras över nådeansökningar, om ej skäl till bifall uppenbarligen saknas. Det kan i detta sammanhang tilläggas, att det ligger i departementschefens eget intresse, att yttrande från högsta domstolen inhämtas, så snart tvekan om utgången rimligen kan råda, eftersom hans ställningstagande därigenom underlättas.

Rörande nådeärendenas beredning anförde departementschefen:

Ett genomförande av förslaget, att högsta domstolens hörande icke skall vara obligatoriskt i alla nådeärenden inom dess verksamhetsområde, förutsätter, att beredningen av dessa ärenden, vilken nu är uppdelad på justitierevisionen och justitiedepartementet, helt koncentreras till detta departement, där ställning får tagas till frågan, huruvida remiss i det föreliggande fallet skall ske eller icke. Såsom närmare utvecklats i betänkandet och överlag vitsordats av remissinstanserna, synes en sådan koncentration av beredningsförfarandet på färre händer även från synpunkter, som icke äger något direkt samband med jämkningen av det grundlagsreglerade remisskravet, innebära en fördel.

Konstitutionsutskottet anförde i utlåtande över propositionen (utl. nr 19) bl. a.:

I likhet med departementschefen finner utskottet de praktiska fördelarna av reformen väga tyngre än de principiella invändningar, som kan resas däremot. Emellertid måste särskild uppmärksamhet ägnas gränsdragningen mellan sådana ärenden i vilka yttranden skola inhämtas och övriga ärenden. Departementschefen synes vara av den åsikten, att bland ärenden, som omfattas av huvudregeln jämväl bör ingå alla tveksamma fall, vare sig bifall ter sig mera sannolikt än avslag eller förhållandet är det omvända. Utskottet vill för sin del understryka vikten av att stadgandet tillämpas i enlighet med det nu sagda, så att endast klara avslagsfall avgöres utan högsta domstolens respektive regeringsrättens hörande. Med en sådan tillämpning av stadgandet torde ej heller behöva befaras, att högsta domstolen, som har att yttra sig i det stora flertalet nådeärenden, i väsentlig mån förlorar överblicken över nådepraxis.

Såsom departementschefen i sitt yttrande framhåller bör i samband med genomförande av ändringen i § 26 regeringsformen nedre justitie-

revisionens befattning med nådeärenden upphöra och dessas beredning koncentreras till justitiedepartementet.

Kungl. Maj:ts i prop. 140 intagna förslag till ändrad lydelse av § 26 rege-
ringsformen antogs såsom vilande av 1964 års riksdag och slutligt av 1965
års riksdag.

Nådeärendena 1964

Under 1964 inkom till nedre justitierevisionen 2 085 ansökningar om nåd. Kungl. Maj:t avgjorde under året 1 905 nådeärenden. Antalet helt eller delvis bifallna ansökningar utgjorde 382. I 105 fall avvek Kungl. Maj:t från högsta domstolens förslag. I ett 20-tal av dessa avslog Kungl. Maj:t framställning om nåd som tillstyrkts av högsta domstolen.

I de fall där Kungl. Maj:t med frångående av högsta domstolens yttrande bifallit nådeansökningar har högsta domstolens yttrande ej alltid varit enhälligt. I en del fall, vari Kungl. Maj:t avslagit ansökan, överensstämmer avslagsbeslutet med skiljaktig mening inom högsta domstolen.

I härvid fogad tabell (Tab. I) angives för tiden 1940—1960 samt 1964 antalet personer för vilka nåd sökts, fördelade efter som Kungl. Maj:ts beslut inneburit att nådeansökningen avslagits eller helt eller delvis bifallits samt efter innehållet i högsta domstolens yttrande.

Antalet nådeansökningar, i vilka högsta domstolen och hovrätt såsom sista instans avgjort det brottmål, varom i nådeansökningen är fråga, har utgjort 257 (13,6 %) respektive 543 (28,9 %). Av de 257 fall, vari högsta domstolen varit sista instans, har högsta domstolen i ett fall avgjort målet efter huvudförhandling. I de övriga fallen har prövningstillstånd ej meddelats.

Till jämförelse härutinnan må tjäna härvid fogad uppställning (Tab. II) avseende tiden 1940—1952. För tiden efter 1952 finnes ej motsvarande statistik redovisad.

Under granskningsåret har Kungl. Maj:t, såvitt framgår av protokollen i justitiärenden, i ett 10-tal fall förordnat om ytterligare utredning, sedan högsta domstolen avgivit yttrande. I flertalet av dessa har högsta domstolen avstyrkt ansökningen men Kungl. Maj:t bifallit densamma.

Med ledning av tillgängliga, i nedre justitierevisionen upprättade rättsstatistiska uppgifter redovisas Kungl. Maj:ts beslut i nådeärenden, avgjorda 1964, i tabellerna III och IV. Där i angives i vad mån Kungl. Maj:ts beslut överensstämmer med eller avviker från högsta domstolens yttrande.

De fall, i vilka Kungl. Maj:t helt eller delvis bifallit ansökning med avvikelse från högsta domstolen har upptagits i härvid fogad sammanställning (Tab. V).

De fall, i vilka Kungl. Maj:t mot tillstyrkande av högsta domstolen avslagit nådeansökning har redovisats i sammanställning (Tab. VI).

Vissa under granskningsåret avgjorda nådeärenden

I. Onykterhet vid förande av motorfordon

4 § lagen den 28 september 1951 om straff för vissa trafikbrott har följande lydelse:

1 mom. Den som vid förande av bil, motorcykel, traktor eller motorredskap varit så påverkad av starka drycker, att det kan antagas, att han icke på betryggande sätt kunnat föra fordonet, dömes för ratt-

fylleri till fängelse i högst ett år eller, där omständigheterna äro mildrande, till dagsböter, dock ej under tjugofem.

Till samma straff dömes föraren, om han av annat berusningsmedel var så påverkad som nyss sagts.

Hade förare av bil eller motorcykel eller av traktor med släpfordon en alkoholkoncentration i blodet av 1,5 promille eller däröver, skall han anses hava varit så påverkad av starka drycker, som i första stycket sägs.

2 mom. Är det ej styrkt, att förare av bil eller motorcykel eller av traktor med släpfordon var så påverkad, som i 1 mom. första stycket sägs, men uppgick alkoholkoncentrationen i hans blod till 0,5 men ej till 1,5 promille, skall han straffas med dagsböter, lägst tio, eller fängelse i högst sex månader.

Under åren 1954—1962 har följande antal personer enligt uppgifter i Statistisk årsbok ådömts ansvar för rattfylleribrott.

1954	1955	1956	1957	1958	1959	1960	1961	1962
3 504	5 103	6 626	7 399	7 554	8 190	7 233	7 324	8 519

För brott som avses i 4 § 1 mom. — rattfylleri — bestämmes straffet regelmässigt till fängelse en eller två månader; har den åtalade förut dömts för sådant brott, blir straffet oftast högre. Överträdelse av 4 § 2 mom. — brottet brukar benämnas rattonykterhet — medför i det övervägande antalet fall bötesstraff.

Jämlikt 1 § sista stycket lagen den 22 juni 1939 om villkorlig dom, som den 1 januari 1965 upphävdes genom brottsbalken, fick villkorlig dom ej meddelas, om det av hänsyn till den allmänna laglydnaden var påkallat, att den brottslige undergick straff. En liknande begränsning gäller enligt brottsbalken 27 kap. 1 § andra stycket: »Villkorlig dom må ej meddelas, om på grund av brottets svårhet eller eljest hinder möter av hänsyn till allmän laglydnad». Under förarbetena till lagstiftningen om villkorlig dom uttalades, att villkorlig dom ej vore på sin plats om ett energiskt straffrättsligt ingripande erfordrades för att bekämpa en art av brottslighet mot vilken opinionen inom vida kretsar icke reagerar tillräckligt (NJA II 1940 s. 215). Vid rattfylleribrott ansågs villkorlig dom icke kunna ifrågakomma annat än i sällsynta undantagsfall (jfr Strahl och Lindberg: Villkorlig dom och villkorlig frigivning s. 51 samt NJA 1951 s. 294). Det har uttalats, att varsamhet med användning av villkorlig dom är påkallad i fråga om gärningar, som straffbelagts huvudsakligen av allmänpreventiva skäl och beträffande vilka det därför sällan inträffar att straff är erforderligt från individualpreventiv synpunkt (Strahl: Om påföljder för brott s. 95).

Vid en debatt om straffen för rattfylleri år 1949 i första kammaren framhöll chefen för justitiedepartementet, statsrådet Zetterberg, bl. a., att enligt hans mening fordrades i rattfyllerimål för benådning andra och mycket starkare skäl än när det gällde andra brott (FK 1949 nr 29 s. 128 f., 131).

Frågan om villkorlig dom för rattfylleribrott har kommit i ett förändrat läge, sedan efter förslag av strafflagberedningen införts möjlighet att kombinera villkorlig dom med bötesstraff. Denna utväg öppnades redan genom ändring 1959 i lagen om villkorlig dom och regleras efter brottsbalkens ikraftträdande i dess 27 kap. Enligt 2 § må sådan kombination av påföljd ske »om det för den tilltalades tillrättaförande eller av hänsyn till allmän laglydnad finnes påkallat».

Vid lagrådsremissen av förslaget till 1959 års lagändring uttalade chefen för justitiedepartementet, statsrådet Lindell, bl. a., att ett visst utrymme för användning av villkorlig dom jämte ovillkorligt bötesstraff borde finnas vid sådana brottstyper, som föranleder korta frihetsstraff men där villkorlig dom anses utesluten av allmänpreventiva skäl.

I yttrandena över strafflagberedningens förslag hade särskilt framhållits att den nya påföljdsregeln kunde få stor betydelse vid trafiknykterhetsbrott. Lagrådet, som tillstyrkte den föreslagna lagändringen, anförde i anslutning därtill, att ett stadgande om böter vid sidan av villkorlig dom icke i och för sig borde leda till ändrad praxis i fråga om tillämpningsområdet för villkorlig dom, när det gällde brottstyper för vilka för närvarande ådömes korta frihetsstraff. Lagrådet framhöll, vad särskilt angick rattfylleribrotten, att trafiknykterhetslagstiftningen var föremål för en allsidig översyn och att ändrad praxis i fråga om användningen av villkorlig dom för rattfylleribrotten kunde innebära ett icke önskvärt föregripande av utredningen om lämpliga reaktionsformer beträffande dessa brott.

Med anledning av detta lagrådets uttalande framhöll departementschefen, att det ej fanns anledning räkna med att förslaget att kombinera villkorlig dom och böter kom att föranleda någon större ändring i rättstillämpningen, när det gällde brottstyper, för vilka för närvarande regelmässigt ådömes korta, ovillkorliga frihetsstraff.

I direktiven för 1957 års trafiknykterhetskommitté anförde chefen för kommunikationsdepartementet, statsrådet Skoglund, bl. a., att ehuru det nuvarande reaktionssättet med schablonmässigt ådömande av ovillkorligt frihetsstraff för rattfylleribrott otvivelaktigt haft betydelse för att hos allmänheten inskräpa allvaret i detta slag av brott, det syntes böra övervägas om inte mera differentierade reaktionsformer skulle kunna användas i större utsträckning. Det framhölls, att möjligheten att kombinera böter med bl. a. villkorlig dom syntes kunna vara av särskilt värde, då det gäller brott av nu ifrågavarande beskaffenhet.

I sitt 1963 avgivna betänkande »Nykterhet i trafik» (SOU 1963:72) behandlar kommittén spörsmålet, i vad mån villkorlig dom bör kunna ifrågakomma för rattfylleri, vilket brott av kommittén föreslås erhålla benämningen onykterhet i trafik. Kommittén uttalar som sin uppfattning (s. 132) att villkorlig dom i förening med bötesstraff i stor utsträckning bör kunna utgöra en lämplig påföljd för onykterhet i trafik. Den skulle enligt kommittén kunna tillämpas dels i åtskilliga fall, som enligt gällande rätt endast skulle ha föranlett ansvar för »rattonykterhet» och därmed blott bötesstraff men som enligt kommitténs förslag skulle bli att anse som mera kvalificerade, dels ock i ej obetydlig omfattning även i sådana fall, där med nuvarande praxis ovillkorligt frihetsstraff skulle ha följt.

Till belysande av Kungl. Maj:ts praxis i nådeärenden avseende nu ifrågavarande brott redovisas i det följande de fall, där ansökningar om nåd helt eller delvis bifallits. Redovisningen omfattar dock icke sådana fall där den dömde av nåd erhållit uppskov med verkställigheten av frihetsstraff. Ej heller har medtagits sådana fall där den nådesökande ådömts frihetsstraff för även andra, grövre brott samt efter avtjänande av större delen av straffet erhållit villkorlig dom beträffande straffåterstoden. Fall, där allenast mindre förkortning av straffet medgivits, har likaså utelämnats.

A. Ärenden, i vilka Kungl. Maj:t givit nåd i överensstämmelse med högsta domstolens yttranden

1. En 40-årig man dömdes av hovrätt för grov olovlig körning och rattfylleri till fängelse två månader. Den dömda hade, oaktat hans körkort var återkallat, flera gånger kört personbil på allmänna vägar, därav en gång nattetid i spritpåverkat tillstånd. Blodprov, som togs ungefär 2 timmar efter sistnämnda färd, visade 3,0 promille alkohol. Ett vittne beskrev den dömda som »berusad». Den dömda, som förnekade rattfylleri, påstod att blodalkoholhalten förorsakats av sockersjuka. I nådeansökningen återopades sjukdomen och framhölls att risk förelåg för blodpropp. Medicinalstyrelsen uttalade i yttrande att den dömda led av sjukdom, som medförde avsevärd risk för plötslig livshotande inre blödning. Enligt högsta domstolens tillstyrkande förordnades om villkorlig dom. (Beslut 24/1 1964 nr 5.)

2. Utlänning i 20-årsåldern, studerande, dömdes av rådhusrätt till fängelse en månad för rattfylleri. Den dömda hade efter en skolfest kört bil i större stad. Blodprov taget ungefär en timme efter färdens avslutande visade 2,03 promille (efter reduktion 1,90 promille). Den dömda betecknades av undersökande läkare som »påtagligt onykter» och olämplig att föra bil. Den dömda framhöll, att ett straffavtjänande skulle medföra att han för alltid uteslöstes från statlig och kommunal tjänst och även i andra hänseenden blev utstött i sitt strängt ortodoxa hemland samt att hans familj av religiösa skäl kom att taga avstånd från honom. Vederbörande statsåklagare, till vilken ansökningen remitterades, avstyrkte bifall till densamma. Enligt högsta domstolens tillstyrkande bifölls ansökningen på det sätt att straffet bestämdes till 50 dagsböter å åtta kronor. (Beslut 24/1 nr 6.)

3. En man i 30-årsåldern dömdes av rådhusrätt för grov olovlig körning och rattfylleri till fängelse två månader. Han hade nattetid kört invalidutrustad bil efter att ha förtärt 28 cl brännvin och tre flaskor starköl. Blodprov taget ungefär en timme efter färdens början visade minst 1,90 promille. Den dömda återopade i ansökningen om nåd invaliditet på grund av polio och därav försvårade arbetsmöjligheter. Vederbörande åklagare tillstyrkte nåd med hänsyn till invaliditeten. Enligt tillstyrkande av högsta domstolen meddelades villkorlig dom. (Beslut 24/1 nr 7.)

4. En man i 70-årsåldern dömdes av häradsrätt för rattfylleri och fylleri till fängelse en månad. Han hade kört bil ungefär en kilometer. I samband med backning hade han kört på en grindstolpe. Blodprov taget ungefär två och en halv timme efter färden visade 1,65 promille. Den dömda återopade som nådeskäl sin höga ålder, sin hustrus sjuklighet — hustrun vårdades på mentalsjukhus — samt brottets karaktär av engångsföreteelse. Enligt tillstyrkande av högsta domstolen nedattes straffet till 75 dagsböter å fyra kronor. (Beslut 31/12 nr 61.)

5. En man i 20-årsåldern dömdes av rådhusrätt för vårdslöshet i trafik, olovlig körning, rattnykterhet och anstiftan därtill, obehörigt avvikande från trafikolycksplats samt fylleri till fängelse en månad. Vidare förklarades villkorligt medgiven frihet från avtjänande av straffåterstod, straffarbete en månad tio dagar, avseende förmögenhetsbrott, förverkad. Den dömda, som saknade körkort, hade kört bil med en alkoholkoncentration av minst 0,5 promille (alkoholkoncentrationen var

minst 1,34 promille omkring en timme efter körningen). Under färden påkördes en framförvarande bil, varvid en passagerare skadades. Den dömd lät en kamrat fortsätta färden, trots vetskap om att denne druckit sprit. De avlägsnade sig efter olyckan utan att vidtaga någon åtgärd. Den dömd, som tidigare straffats flera gånger och bl. a. avtjänat ungdomsfängelse, åberopade att han radikalt förändrat levnadssätt, att hans arbets-, bostads- och familjeförhållanden stabiliserats och att han skulle ingå äktenskap. Under ärendets beredning i justitiedepartementet inhämtades yttrande från vederbörande stadsfiskal. Denne tillstyrkte bifall till ansökningen och anförde att den dömd efter stark kriminell belastning helt ändrat livsföring och numera iakttog skotsamhet samt att återanpassning i samhället hade stora möjligheter att lyckas. Enligt högsta domstolens tillstyrkande gav Kungl. Maj:t av nåd villkorlig dom med övervakning beträffande såväl fängelsestraffet som straffäterstoden. (Beslut 7/2 nr 11.)

6. En man i 40-årsåldern dömdes för olovlig körning och rattfylleri till fängelse en månad. Tidigare dömd flera gånger för olika brott. Han hade kört motorcykel i större stad. Blodprov taget omkring 50 minuter efter körningen visade minst 1,96 promille. Vid tillfället hade den dömd kört omkull och ådragit sig svåra, invalidiserande skador. Dessa nödvändiggjorde omskolning. Den dömd hade försörjningsskyldighet mot stor familj, hustru och fem minderåriga barn. Vederbörande statsåklagare tillstyrkte villkorlig dom. Högsta domstolen tillstyrkte villkorlig dom och Kungl. Maj:t beslöt i enlighet härmed. (Beslut 7/2 nr 43.)

7. En 30-årig man dömdes av hovrätt för grov olovlig körning och rattfylleri till fängelse två månader. Högsta domstolen meddelade ej prövningstillstånd. Han hade tidigare ådömts bötesstraff för rattonykterhet. Körkortet hade dragits in. Den aktuella brottsligheten avsåg bilkörning i stad. Blodprov taget ungefär 20 minuter efter färden, som varade cirka 25 minuter, visade minst 1,50 promille alkohol. Den dömd åberopade svårt hjärtfel. Under ärendets beredning inom justitiedepartementet inhämtades yttrande från medicinalstyrelsen. Styrelsen tillstyrkte nåd. Enligt tillstyrkande av högsta domstolen nedsattes straffet till 60 dagsböter å tio kronor. (Beslut 21/2 nr 4.)

8. En man i 40-årsåldern dömdes av häradsrätt för rattfylleri till fängelse två månader. Den dömd hade kört bil i stad. Alkoholkoncentrationen i blodet var en och en halv timme efter färden minst 2,16 promille. Den dömd åberopade sjuklighet främst av psykisk art. Enligt läkarintyg hade den dömd under längre tid varit sjuklig och flera gånger varit intagen på mentalsjukhus. Vederbörande landsfogde som yttrade sig i nådeärendet ansåg straffverkställighet ur brottspreventiv synpunkt meningslös. Enligt tillstyrkande av högsta domstolen beslöts villkorlig dom med övervakning och tillsyn av hjälpverksamhetsläkare inom mentalsjukvården. (Beslut 28/2 nr 18.)

9. En man i 50-årsåldern dömdes av häradsrätt för grov olovlig körning, rattfylleri och förande av bristfälligt utrustat fordon till fängelse två månader. Han hade kört personbil på enskild väg. Blodprov visade minst 2,30 promille. Den dömd led av cancer i framskridet skede. Högsta domstolen tillstyrkte befrielse från straff. Kungl. Maj:t biföll vad högsta domstolen tillstyrkt. (Beslut 10/4 nr 7.)

10. En man i 60-årsåldern dömdes av häradsrätt för rattfylleri till fängelse en månad. Han hade kört bil i stad. Blodprov taget ungefär en timme efter färden visade minst 1,76 promille. Som nådeskäl åberopades sjuklighet och svåra familjeförhållanden. Enligt läkarintyg hade den dömda vårdats för djup reaktiv depression. En son till den dömda var svårt invaliderad och helt beroende av faderns omvårdnad. Den dömdes hustru var även sjuklig. Skyddskonsulent avgav yttrande och tillstyrkte av individualpreventiva skäl villkorlig dom. Enligt tillstyrkande av högsta domstolen beslöts villkorlig dom med övervakning. (Beslut 23/4 nr 35.)

11. En 20-årig man dömdes av hovrätt för vårdslöshet i trafik, grov olovlig körning, rattfylleri och underlåtenhet att fullgöra försäkringsplikt beträffande motorfordon till fängelse tre månader. Prövningstillstånd meddelades ej. Den dömda hade i halt väglag framfört personbil med för hög fart. Blodprov en och en halv timme efter färden visade minst 2,08 promille alkohol. Tidigare hade den dömda undergått straff ett flertal gånger för förmögenhetsbrott samt avtjänat ungdomsfängelse. Personutredning gav bilden av en omogen vek yngling med svår uppväxt. Enligt yttrande av skyddskonsulent, som hördes under ärendets beredning i justitiedepartementet, hade den dömda mognat och hans förhållande förbättrats beträffande arbete, bostad och social attityd. Han skulle ingå äktenskap. Prognosen syntes god. Skyddskonsulenten föreslog villkorlig dom. Högsta domstolen tillstyrkte villkorlig dom med övervakning. Kungl. Maj:t beslöt i enlighet härmed. (Beslut 14/5 nr 38.)

12. En kvinna i 50-årsåldern dömdes av häradsrätt för rattfylleri till fängelse en månad. Hon hade kört moped i stad och därvid, i samband med att hon omkörts av en bil, kört omkull. Blodprov, som togs ungefär en och en halv timme efter färden, visade 1,86 promille alkohol. Den dömda — gift med tre barn — åberopade familjeförhållanden som skäl för nåd. Aklagare, som yttrade sig under ärendets beredning i justitiedepartementet, redogjorde för den dömdas personliga och sociala förhållanden. Redogörelsen visade bl. a. svag ekonomi och sjuklighet. Enligt tillstyrkande av högsta domstolen beslöts villkorlig dom. (Beslut 4/6 nr 31.)

13. En 20-årig man dömdes av häradsrätt för grovt egenmäktigt förfarande, rattfylleri och olovlig körning till fängelse två månader. Den dömda, som ej hade körkort, hade tillgripit en kamrats olästa bil, kört i alkoholpåverkat tillstånd — blodprov visade minst 1,40 promille alkohol — och kolliderat med parkerad bil. Personutredning visade att den dömda var en synnerligen vek yngling med kontaktsvårigheter och mindervärdeskomplex. Högsta domstolen inhämtade intyg enligt 4 § lagen om personundersökning i brottmål. Om den dömda uttalades, att han var en utomordentligt pueril och neurotisk individ och att han ej helt säkert var strafftolerant. Högsta domstolen tillstyrkte villkorlig dom med övervakning samt ovillkorligt bötesstraff, 50 dagsböter om åtta kronor. Kungl. Maj:t beslöt i enlighet härmed. (Beslut 9/7 nr 11.)

14. En man i 60-årsåldern dömdes av häradsrätt för rattfylleri till fängelse två månader. Den dömda hade fört bil på olika gator i en större stad. Blodprov taget ungefär en och en halv timme efter färden visade

minst 2,32 promille alkohol. Sinnesundersökning visade att den dömde led av kronisk organisk hjärnsjukdom och att straffavtjänande skulle kunna medföra risk för psykisk försämring. Medicinalstyrelsen ansåg medicinska skäl tala för bifall till nådeansökningen. Enligt tillstyrkande av högsta domstolen beslöts villkorlig dom. (Beslut 27/7 nr 14.)

B. Ärenden, i vilka Kungl. Maj:t avvikit från högsta domstolens yttranden

1. En man i 65-årsaldern dömdes av hovrätt för rattfylleri och olovlig körning till fängelse två månader. Prövningstillstånd meddelades ej. Den dömde, som kört bil på gator i större stad, påstod att han druckit sprit efter körningen. Genom vittnesmål styrktes åtalet. Den dömde, vilken ej tidigare straffats, åberopade att han måste taga vård om sin sjukliga hustru. Statsåklagaren tillstyrkte villkorlig dom och bötesstraff. Högsta domstolen tillstyrkte villkorlig dom med övervakning samt ovillkorligt bötesstraff — 60 dagsböter å 12 kronor. Kungl. Maj:t beslöt i enlighet med vad högsta domstolen tillstyrkt utom beträffande övervakning. (Beslut 14/2 nr 9.)

2. En 65-årig man dömdes för rattfylleri, vårdslöshet i trafik och förseelser mot uppbördsförfordningen till fängelse två månader. Den dömde hade kört på olika gator i stad; i en kurva hade han kört av vägen mot en fartbegränsningsskylt. Han betecknades av polisman som »finkfärdig»; blodprov visade 2,5 promille alkohol. Straffverkställighet skulle medföra stora ekonomiska och andra svårigheter; hustrun var nämligen sjuklig och dessutom vårdades tidvis en vuxen sinnessjuk son i hemmet. — Högsta domstolen avstyrkte nåd, men Kungl. Maj:t förordnade om villkorlig dom samt bötesstraff — 60 dagsböter å 12 kronor. (Beslut 14/2 nr 11.)

3. En 18-årig man dömdes för rattfylleri, vårdslöshet i trafik, olovlig körning och obehörigt avvikande från olycksplats till fängelse två månader. Den dömde hade efter en uppgiven förtäring av 4—6 cl brännvin, 20 cl starkvin och 2—3 flaskor starköl kört bil på gator i stad. Bilen hade därvid råkat i sladdning och kört på ett hus. Efter händelsen avvek han utan att vidtaga någon åtgärd. Blodprov visade minst 1,34 promille alkohol. Läkare fann den dömde påverkad. Denne åberopade ungdomligt oförstånd och intygad skötsamhet. I personundersökning, varom förordnades under ärendets beredning i justitiedepartementet, föreslogs villkorlig dom med övervakning och bötesstraff. Landsfiskal, som likaså yttrade sig under ärendets beredning, avstyrkte nåd av allmänpreventiva skäl. Högsta domstolen avstyrkte nåd, men Kungl. Maj:t förordnade om villkorlig dom med övervakning och 75 dagsböter å tio kronor. (Beslut 21/2 nr 1.)

4. En 20-årig man dömdes av hovrätt för stöld, rattfylleri, olovlig körning och förseelser mot vägtrafikförfordningen till fängelse tre månader. Den dömde, som saknade körkort, hade efter förtäring tillsammans med en kamrat av en helbutelj konjak framfört bristfällig personbil i stad minst fyra kilometer. Alkoholkoncentrationen utgjorde minst 1,90 promille. Stölden avsåg tre däck med fälgar värda 90 kronor. Härradsrättens nämnd hade meddelat villkorlig dom. Omfattande personutredning visade att den dömde, som åberopade personliga omständigheter till stöd för sin nådeansökan, vuxit upp under svåra förhållanden. Han betecknades som lättledd, slapp och omogen. Viss eftermognad

framhölls i utredningen. Den dömde avtjänade innan ansökningen prövats 36 dagar av straffet. Högsta domstolen avstyrkte nåd. Kungl. Maj:t förordnade beträffande straffåterstoden om villkorlig dom med övervakning och meddelade föreskrifter om arbete och tillsyn av hjälpverksamhetsläkare inom mentalsjukvården. (Beslut 21/2 nr 2.)

5. En man i 60-årsåldern dömdes av rådhusrätt för rattfylleri till fängelse en månad. Den dömde, som ej tidigare straffats, hade backat en lastbil på en parkeringsplats och därvid stött emot en personbil. Blodprov visade 1,69 promille alkohol. Den dömde åberopade som huvudsakligt nådeskäl hänsyn till sin hustru, som var blind och helt beroende av hans hjälp. Vederbörande stadsfiskal tillstyrkte nåd med hänsyn till ömmande omständigheter. Högsta domstolen tillstyrkte villkorlig dom. Kungl. Maj:t förordnade därom samt ådömde ovillkorligt bötesstraff, 60 dagsböter å 15 kronor. (Beslut 13/3 nr 20.)

6. En utlänning i 40-årsåldern dömdes för rattfylleri till fängelse en månad. Den dömde hade fört bil i stad. Blodprov visade 1,94 promille. Som nådeskäl åberopade den dömde främst att han, som efter några års vistelse i Sverige skulle återvända till sitt hemland, kom att få stora svårigheter till återanpassning i detta lands näringsliv om han avtjänat straff här. Högsta domstolens majoritet tillstyrkte villkorlig dom jämte 50 dagsböter å 40 kronor. En ledamot avstyrkte ansökningen. Kungl. Maj:t lämnade ansökningen utan bifall. (Beslut 20/3 nr 9.)

7. En man i 60-årsåldern dömdes av rådhusrätt för rattfylleri till fängelse en månad. Han hade fört moped i stad med en alkoholkoncentration i blodet av minst 2,27 promille. Som nådeskäl åberopade den dömde bl. a. att han fört moped och därför utgjort relativt obetydlig trafikfara; vidare åberopades tidigare skötsamhet. Högsta domstolen avstyrkte ansökningen. Kungl. Maj:t förordnade om villkorlig dom jämte bötesstraff, 50 dagsböter å 12 kronor. (Beslut 3/4 nr 48.)

8. En man i 50-årsåldern dömdes av rådhusrätt enligt två domar för rattfylleri och rattonykterhet till fängelse en månad 15 dagar och för grov olovlig körning till fyrtio dagsböter å fyra kronor. Den dömde, som ej förut straffats, hade vid två olika tillfällen kört personbil i Stockholm. Vid ena tillfället visade blodprovet 1,53 promille alkohol och vid det andra tillfället var alkoholkoncentrationen minst 1,23 promille. Den dömde åberopade av sjukdom — tbc — förorsakad depression vid tiden för brotten. Högsta domstolen avstyrkte ansökan om nåd. Kungl. Maj:t förordnade om villkorlig dom. (Beslut 23/10 nr 29.)

9. En man i 35-årsåldern dömdes av hovrätt för rattfylleri till fängelse en månad. Underrätten hade funnit omständigheterna mildrande och dömt till 120 dagsböter å åtta kronor. Den dömde, som tidigare tre gånger undergått fängelsestraff för rattfylleri, hade kört moped i större stad. Blodprov visade minst 2,71 promille. Enligt vittnen hade färden varit mycket vinglig. Omfattande personutredning visade att den dömde haft stora alkoholproblem men att bättring inträtt. Statsåklagare yttrade sig under ärendets beredning i justitiedepartementet och tillstyrkte villkorlig dom med övervakning. Även högsta domstolen tillstyrkte villkorlig dom med övervakning. Kungl. Maj:t förordnade därom samt ådömde som ovillkorligt straff 75 dagsböter å åtta kronor. (Beslut 29/10 nr 19.)

10. En man i 65-årsåldern dömdes av hovrätt för vårdslöshet i trafik

och rattonykterhet till fängelse en månad femton dagar. Den dömde, som ej straffats tidigare, hade i halt väglag på en i allmänhet livligt trafikerad väg hållit för hög fart, råkat i sladdning och kolliderat med mötande bil. Två personer i denna skadades. Blodprov visade minst 1,23 promille alkohol. Underrätten betecknade ovarsamheten med hänsyn till den föregående spritförtäringen som allvarlig. Den dömde, som var organiserad nykterhetsman och intresserad i kyrkliga angelägenheter, åberopade att han fått som följd av brotten utstå stora lidanden genom allmänhetens och pressens reaktion på brotten. Vidare åberopades sjukdom — hjärtbesvär, blodtrycksförhöjning och psykiska rubbningar. Högsta domstolens majoritet avstyrkte ansökningen. En ledamot tillstyrkte villkorlig dom jämte bötesstraff, 60 dagsböter å 30 kronor. Kungl. Maj:t beslöt i enlighet med sistnämnde ledamot. (Beslut 4/12 nr 6.)

11. En man i 20-årsåldern dömdes av hovrätt för stöld, grovt egenmäktigt förfarande, försök till grovt egenmäktigt förfarande, olovlig körning och rattfylleri till straffarbete sex månader. Den dömde, som ej tidigare straffats, hade vid olika tillfällen tillgripit eller sökt tillgripa motorfordon. Vid två sådana tillfällen hade han gjort sig skyldig till rattfylleri vid förande av tillgripna traktorer. Blodprovet vid det senare tillfället visade minst 1,09 promille alkohol. Underrätten uttalade i domskälen att villkorlig dom ej kunde ifrågakomma med hänsyn till trafikbrotten. I personundersökningen föreslogs villkorlig dom. Högsta domstolen avstyrkte nåd. Kungl. Maj:t bestämde påföljden till dels fängelse två månader, vilket straff skulle avtjänas, och dels straffarbete fyra månader villkorlig dom med övervakning. (Beslut 4/12 nr 27.)

12. En man i 40-årsåldern dömdes av häradsrätt för rattfylleri till fängelse en månad femton dagar. Den dömde, som ej tidigare straffats, hade kört bil på allmän väg och under körningen förlorat herraväldet över bilen samt kört av vägen. Han åberopade svag ekonomi och stor försörjningsbörda; han hade hustru och fem barn. Vidare framhöll den dömde att han varit sjukskriven längre tid efter sprängningsolycka och därefter gått arbetslös. Högsta domstolen avstyrkte nåd. Kungl. Maj:t inhämtade yttrande från åklagare sedan högsta domstolen yttrat sig. Åklagaren tillstyrkte nåd. Kungl. Maj:t förordnade om villkorlig dom. (Beslut 11/12 nr 40.)

13. En man i 55-årsåldern dömdes av hovrätt för rattfylleri och olovlig sprittillverkning till fängelse en månad. Den dömde, som var förtidspensionerad på grund av ryggskada, hade en gång tidigare sökt nåd. Åtalet för rattfylleri styrktes med vittnen. Den tidigare nådeansökningen hade avstyrkts av landsfiskal. I den nya ansökningen åberopades ekonomiska svårigheter; vidare framhöll den dömde bl. a. att hustrun vårdades å sjukhem. Högsta domstolens majoritet tillstyrkte befrielse från straffet. En ledamot avstyrkte nåd. Kungl. Maj:t förordnade om villkorlig dom. (Beslut 30/12 nr 18.)

II. Bötesförvandling

Under 1964 gällande regler om verkställighet av bötesstraff

Verkställighet av bötesstraff sker genom frivillig eller framtvingad betalning eller genom böternas förvandling till fängelse. Huvudreglerna härom fanns före den 1 januari 1965 i lagen den 9 april 1937 om verkställighet av

bötesstraff (bötesverkställighetslagen). Lagen den 22 juni 1939 om villkorlig dom innehöll bestämmelser angående villkorligt anstånd med verkställande av förvandlingsstraff. Slutligen fanns i skilda författningar stadganden angående bötesverkställigheten.

Bötesverkställighetslagen upptog två huvudavsnitt, det ena (1—6 §§) om betalning och indrivning av böter samt det andra (7—19 §§) om förvandling av böter. Härtill kom särskilda bestämmelser samt övergångsstadganden. Reglerna i det förstnämnda avsnittet präglades av önskemålet att främja och underlätta en frivillig bötesbetalning. I detta syfte ägde indrivningsmyndigheten bevilja den bötfällda anstånd med betalningen eller medgiva avbetalning (1—3 §§). Erlades ej böterna i föreskriven ordning, skulle de indrivas. Undantag härifrån gällde i vissa fall beträffande böter avseende fylleri eller förargelseväckande beteende. Dylika böter, som icke tillika avsåg annat brott, fick nämligen icke uttagas, om den bötfällda efter gärningens begående enligt meddelat beslut intagits å allmän vårdanstalt för alkoholmissbrukare eller frivilligt ingått å sådan anstalt och förbundit sig att kvarstanna å anstalten sex månader. Från utmätning för böter fick, utöver sådan egendom som alltid är fri från utmätning, även undantagas nödig bostad och egendom, som i den bötfälldes näring fordrades för att bereda nödig bärgrning åt honom, hans maka och oförsörjda barn eller adoptivbarn (4 §).

Erlades ej böter till fullo, skulle vad som återstod oguldet förvandlas till fängelse (7 §). Från denna huvudregel var undantag stadgade. Vissa låga bötesstraff, s. k. småböter, fick sålunda som regel icke förvandlas (8 §). Till dylika böter hänfördes bötesstraff, som ej översteg 5 dagsböter eller 25 kronor omedelbart i penningar eller vid gemensamt straff 10 dagsböter respektive 50 kronor. Även småböter skulle dock förvandlas, därest omständigheterna föranledde till antagande att den bötfällda av tredska eller uppenbar vårdslöshet underlåtit att betala böterna eller att förvandling erfordrades för hans tillrättaförande eller bötesstraffet ådömts för fylleri och den dömde under de före förvandlingen senast förflutna två åren tre eller flera gånger fällt till ansvar för sådan förseelse (8 §). — Förvandling fick ej heller ske av böter som ådömts någon, innan han enligt meddelat beslut intagits å allmän vårdanstalt för alkoholmissbrukare eller frivilligt ingått å sådan anstalt och förbundit sig att kvarstanna där sex månader eller intagits å tvångsarbetsanstalt eller för samhällsvård i ungdomsvårdsskola. Hade förvandlingsbeslut redan meddelats, förföll detta. Böter, som ådömts efter intagandet men före utskrivningen, fick ej förvandlas med mindre anstaltens styrelse påkallade detta (9 §). — Undantag från huvudregeln om förvandling gällde vidare i vissa fall beträffande böter för fylleri och vissa därmed jämställda alkoholbrott.

Förvandlingsstraffets längd bestämdes efter antalet dagsböter enligt en fallande skala till lägst 10 och högst 90 dagars fängelse. Dagsbot som endast delvis erlagts ansågs såsom obetald. Vid förvandling av böter, som ådömts omedelbart i penningar, skulle varje påbörjat belopp av fem kronor anses svara mot en dagsbot (13 §).

Kunde i fråga om normerade böter med skäl antagas, att den bötfällda gjort vad han förmått för att betala böterna, fick förvandlingsstraffet, om med hänsyn till omständigheterna så prövades skäligt, sättas lägre än som följde enligt nyssnämnda beräkningsgrunder, dock ej under sex dagar, eller den bötfällda befrias från förvandlingsstraff. Fanns i fråga om andra

böter skäl för motsvarande antagande, fick enahanda nedsättning av förvandlingsstraffet ske, om synnerliga skäl förelåg därtill. Hade böterna till huvudsaklig del erlagts och var vad som återstod ringa, kunde den bötfällde befrias från förvandlingsstraff (15 §).

Enligt lagen om villkorlig dom kunde villkorligt anstånd med förvandlingsstraffets verkställande beviljas, därest ej omständigheterna föranledde till antagande, att den bötfällde av tredska eller uppenbar vårdslöshet underlåtit att betala böterna eller att straffets verkställighet erfordrades för hans tillrättaförande (4 §). Om så prövades erforderligt, kunde den dömda ställas under övervakning och åläggas att iakttaga särskilda föreskrifter.

Talan om förvandling utfördes av allmän åklagare och upptogs av allmän underrätt i den ort, där den bötfällde fanns, eller av den underrätt, vid vilken den i målet ifrågavarande ansvarstalan förts (10 §). Åklagaren och den bötfällde skulle kallas till förhör inför rätten; målet fick dock handläggas och avgöras utan hinder av att den bötfällde uteblivit. I övrigt gällde i tillämpliga delar samma processuella regler som beträffande mål om allmänt åtal (16 §).

Praktiskt betydelsefull var domstolens plikt att hänskjuta saken till ny behandling av indrivningsmyndigheten, om ytterligare prövning fanns vara erforderlig i fråga om avbetalning eller anstånd med betalning eller åtgärd för indrivning av böterna (12 §). Erbjöds den bötfällde betalning efter underrättens avgörande, fick beslut om sådant hänskjutande endast om synnerliga skäl förelåg meddelas av hovrätt (19 §).

I beslut om bötesförvandling kunde förordnas, att beslutet skulle verkställas utan hinder av att det ej vunnit laga kraft (17 §). Sedan beslut om bötesförvandling meddelats, fick förvandlingsstraffet ej ändras på grund av betalning (5 §). Hovrätts beslut i förvandlingsmål fick icke överklagas (19 §).

Bötesverkställighetslagens bestämmelser var i stort sett tillämpliga också på viten.

Bakgrunden till reglerna om verkställighet av bötesstraff m. m.

Initiativet till reglerna om verkställighet av bötesstraff togs 1934 av dåvarande chefen för justitiedepartementet, statsrådet Schlyter. I ett anförande inför statsrådet fäste denne uppmärksamheten på att böter i stor utsträckning på grund av bristande betalning förvandlades till frihetsstraff och anförde därvid följande synpunkter.

Det vore principiellt oriktigt att låta en person undergå frihetsstraff för ett brott som domstolen funnit böra sonas med böter. Anledningen till frihetsstraffets avtjänande vore icke det begångna brottets beskaffenhet utan den, att brottslingen antingen icke kunnat eller ock icke velat erlägga böterna. Om den dömda på grund av arbetslöshet eller dylikt icke kunnat betala böterna, vore det för rättsmedvetandet stötande, att straffet skärptes från bötesstraff till frihetsstraff. Beträffande det fall åter då den dömda på grund av tredska underlät att betala böterna, innebure risken att enligt dåvarande regler få böterna förvandlade till frihetsstraff icke ett tillräckligt verksamt tvångsmedel mot den tredskande. Ehuru förvandlingsstraffens antal nedgått efter införandet av dagsbotssystemet (detta infördes 1932), vilket ställde böterna i förhållande till betalningsförmågan, intoges dock fortfarande årligen i fängelserna för avtjänande av förvandlingsstraff ett stort antal människor. Dessa vandes vid fängelselivet under kortvariga

uppehåll i straffanstalterna. Därigenom försvagades det avskräckande momentet hos frihetsstraffen.

De redovisade önskemålen rörande verkställigheten av bötesstraff tillgodosågs i 1937 års förenämnda lag på så sätt, att dels möjligheterna till betalning och tvångsindrivning ökades och dels regler om eftergift av böter infördes. Vidare infördes reglerna om villkorlig dom beträffande förvandlingsstraff.

Användningen av förvandlingsstraff har genom dagsbotssystemets införande och bötesverkställighetsreformen nedbragts till en obetydlighet. Innan ännu dagsbotssystemet hunnit inverka på användningen av förvandlingsstraff, gick 10 % eller mera av alla böter till förvandling. År 1932 verkställdes sålunda över 13 000 förvandlingsstraff, motsvarande 12,5 % av de under samma år ådömda bötesstraffen. Införandet av dagsbotssystemet med 1932 års ingång nedbragte antalet förvandlingsstraff till 3,3 %.

Bötesverkställighetsreformen, som trädde i kraft den 1 januari 1939, medförde en radikal nedgång av antalet förvandlingsstraff. Antalet verkställda förvandlingsstraff sjönk år 1939 till 0,6 % av de ådömda bötesstraffen. Sedan dess har procentalet sjunkit till 0,2 %.

Vid besvarandet av en interpellation av herr Svensson i Ljungskile i andra kammaren om nådeinstitutet anförde dåvarande chefen för justitiedepartementet, statsrådet Zetterberg, den 14 maj 1954, i fråga om nådeärendena angående förvandlingsstraff för böter:

En relativt stor grupp av ärenden avser begäran om att slippa förvandlingsstraff för böter, stundom i förening med ett åtagande att i stället betala böterna. Under förutsättning att rimlig ursäkt kan åberopas för försummelsen att i tid betala böterna, brukar Kungl. Maj:t gå med på att böterna får betalas.

Professor Alvar Nelson har i sitt arbete »Brott och Nåd» (1953) lämnat vissa uppgifter och gjort en del uttalanden om nådeärenden angående förvandlingsstraff. Om utvecklingen beträffande dessa ärenden säger han sålunda:

Som bekant medförde 1937 års bötesverkställighetsreform en oerhörd minskning av antalet bötesförvandlingar. Förvandlingsfängelse är numera ett sällan förekommande straff, som drabbar ett bottenskikt av tredskande eller försumliga bötfällda personer. Av dessa söker emellertid ungefär var tionde befrielse från det ådömda straffet, villkorligt anstånd med dess verkställande eller utsättande av ny frist, inom vilken böterna skola vara erlagda.

Om förhållandet mellan Kungl. Maj:t:s och högsta domstolens inställning i nådeärenden angående förvandlingsstraff säger Nelson, att högsta domstolen icke hyser samma medlidande med försumliga bötfällda, vilka ådömts förvandlingsfängelse, som Kungl. Maj:t. I det kapitel av boken, som behandlar skälen till benådning, uttalar Nelson följande:

Annorlunda ligger det till i fråga om förvandling av bötesstraff. Här förekomma relativt många nådeansökningar, och som nådeskäl åberopas vilja att efter fattig förmåga gälda böterna. Kungl. Maj:t visar stort tålmod med de försumliga och utsätter ofta nya frister, inom vilka beloppen skola vara inbetalda. Man får vid studiet av akterna den förnimelsen, att bötesförvandlingsfängelsets berättigande ligger i dess all-

mänpreventiva verkan, men att dess bruk i de enskilda fallen ofta är ändamålslost.

Genomförda ändringar i reglerna om verkställighet av bötesstraff och uttalanden i samband därmed

Vid brottsbalkens ikraftträdande den 1 januari 1965 upphävdes såväl 1937 års bötesverkställighetslag som 1939 års lag om villkorlig dom. Bötesverkställighetslagen ersattes med lag den 20 mars 1964 i samma ämne och lagen om villkorlig dom ersattes med nya, i brottsbalken intagna regler. De förändringar beträffande bötesstraffet som brottsbalken innebar i förhållande till den rätt som förut gällde återverkade i vissa hänseenden direkt på reglerna om verkställighet av bötesstraff. I den nya bötesverkställighetslagen intogs vissa stadganden, som förut funnits i lagen om villkorlig dom. Den översyn av reglerna om bötesverkställighet som företogs gav anledning även till andra ändringar än som föranleddes av brottsbalken. Dit hör främst att betalning av böter kan ske även efter det beslut om förvandling meddelats men innan verkställighet av det ådömda förvandlingsstraffet påbörjats och att dylik betalning skall kunna leda till minskning eller bortfall av förvandlingsstraffet (6 och 22 §§ i förslaget). Vidare kan enligt den nya bötesverkställighetslagen domstol under vissa förutsättningar befria den bötfällda även från betalningsskyldigheten (5 §). De övriga ändringarna kännetecknas av en strävan att ytterligare begränsa användningen av förvandlingsstraff och innebär i detta hänseende närmast en utbyggnad av vissa av de förutvarande stadgandena. I de bestämmelser, som särskilt har avseende å verkställighet av böter vid olika alkoholbrott (4 och 12 §§) och som i huvudsak övertagits från den förut gällande lagen, har den ändringen vidtagits, att intagning för samhällsvård i ungdomsvårdsskola jämställts med intagning å allmän vårdanstalt för alkoholmissbrukare i vad avser verkningarna i bötesverkställighetshänseende. Ändringen innebär ett beaktande av att, då fråga är om alkoholmissbruk hos ungdom, erforderliga åtgärder skall vidtagas inom ramen för samhällets barna- och ungdomsvård. Det nuvarande stadgandet (9 §) om ett allmänt undantag från förvandling av böter, som ådömts den som intagits i vissa anstalter, har i ett par hänseenden utvidgats. Sålunda har den regel stadgandet innehåller blivit tillämplig även på den som enligt 31 kap. 3 § brottsbalken överlämnats till vård enligt sinnessjuklagen och på grund härav intagits å sjukhus samt på den som intagits i fängvårdsanstalt för att undergå fängelse i två år eller däröver (11 §). En omarbetning har slutligen skett av de förutvarande reglerna om möjlighet för domstolen att i förvandlingsmål nedsätta eller eftergiva förvandlingsstraff (17 §). Reglerna i denna del går ut på att lämna utrymme för en friare prövning och att särskilt vad gäller eftergivande av förvandlingsstraff ge domstolarna ökade möjligheter att beakta särskilda omständigheter.

Under förarbetena till nu gällande bötesverkställighetslag uttalade föredragande departementschefen, statsrådet Kling, i fråga om förslaget att bötesbetalning, som erlades efter förvandlingsbeslutet men före straffverkställighetens början, skulle inverka på förvandlingsstraffet bl. a.:

Möjligheten att låta betalning, som erlägges efter förvandlingsbeslutet, inverka på förvandlingsstraffet diskuterades vid tillkomsten av den nuvarande lagen (SOU 1935: 36 s. 48). Därvid uttrycktes farhågor för att en dylik möjlighet skulle kunna leda till att den bötfällda locka

des att spekulera i möjligheten av villkorlig dom eller straffnedsättning eller straffbefrielse enligt 16 § andra stycket i den nuvarande lagen. Beträffande de fall, i vilka villkorlig dom meddelats och för vilka de nämnda farhågorna följaktligen icke kunde åberopas, anfördes att den varning, som villkorlig dom innebär, skulle komma att försvagas. Vidare anfördes, att det icke vore tilltalande att ändring i ett meddelat förvandlingsstraff skulle kunna åstadkommas av den bötfällde. Det påpekades slutligen, att den ordning som upptogs i den nuvarande lagen medförde vissa praktiska fördelar med avseende å verkställighet och registrering av förvandlingsstraff.

Att den möjlighet till bötesbetalning, som avvisats vid tillkomsten av den nuvarande lagen, funnits böra medtagas i det föreliggande förslaget sammanhänger med den praxis, som efter hand utvecklats i nådeärenden i motsvarande fall och enligt vilken efter förvandlingsbeslutet erbjuden betalning accepterats såsom skäl för ett eftergivande av förvandlingsstraffet. Denna praxis torde få ses som ett uttryck för en i den praktiska rättstillämpningen naturlig strävan att så långt det är möjligt låta betalning, såsom den primära formen för bötesverkställighet, få företräde framför förvandlingsstraff. Då den varit gällande åtskillig tid och de därunder vunna erfarenheterna givit anledning till en omvärdering av de i det föregående redovisade skälen mot betalning efter förvandlingsbeslutet, har ansetts naturligt att reglera möjligheten här till i lagen. Erfarenheterna har ej givit belägg för de farhågor för en spekulation i villkorlig dom, vilka främst ansetts tala mot nämnda möjlighet. Det är i detta sammanhang anledning att framhålla dels att bötesindrivningen kommit att bli mycket effektiv, vartill bl. a. utformningen av reglerna om betalning och indrivning av böter torde ha medverkat, och dels att redan det med ett förvandlingsmål förenade obehaget är ägnat att sporra till en ytterligare betalningsprestation i de fall, i vilka utrymme finnes för en sådan. Även om en i vissa hänseenden annan situation inträder, om den angivna möjligheten lagfästes, torde icke finnas tillräckliga skäl att i vart fall fram till dess verkställigheten av förvandlingsstraffet påbörjats vägra godtaga i dess ställe erbjuden betalning. Då ovillkorligt förvandlingsstraff är reserverat för de fall, då den uteblivna betalningen har sin grund i tredska eller uppenbar vårdslöshet, blir detta straff mer ett påtryckningsmedel och en bestraffning av betalningsovillighet än en omvandling av den ursprungliga påföljden. Genom den förordade ordningen uppnås, att förvandlingsstraffets egenskap av påtryckningsmedel helt tillvaratas. Dess effekt i detta hänseende torde för övrigt vara starkast, när straffet bestämts och verkställigheten väntar. Vidare tillgodoses det eljest på olika sätt beaktade allmänna önskemålet att begränsa användningen av förvandlingsstraff.

I de nyssnämnda nådeärendena har genomgående erbjudits full betalning för de resterande böterna. Enligt förslaget accepteras emellertid även delbetalning med däremot svarande avräkning å den i förvandlingsbeslutet bestämda strafftiden.

Statistik

Nedanstående sammanställning visar för åren 1948—1960 och 1964 antalet nådeansökningar av personer som ådömts förvandlingsstraff, utgången

i nådeärendena samt i vilken omfattning Kungl. Maj:ts beslut överensstämmt med resp. avvikit från högsta domstolens yttrande.

Uppgifterna är hämtade, för tiden 1948—1960 från Sveriges officiella statistik, domstolarnas och de exekutiva myndigheternas verksamhet, och för 1964 från rättsstatistiken.

År	Hela antalet	Avslag	Bifall	KM = HD	KM ej = HD
1948	40	17	23	30	10
1949	37	16	21	30	7
1950	99	41	58	71	28
1951	83	30	53	52	31
1952	103	50	53	76	27
1953	124	45	79	73	51
1954	99	40	59	61	38
1955	99	27	72	56	43
1956	100	40	60	57	43
1957	83	50	33	61	22
1958	74	43	31	58	16
1959	76	40	36	58	18
1960	85	43	42	67	18
1964	76	45	31	63	13

I det följande redovisas till belysande av Kungl. Maj:ts praxis några bifallna nådeansökningar av personer, som ådömts ovillkorligt förvandlingsstraff.

A. Ärenden, i vilka Kungl. Maj:t givit nåd i överensstämmelse med högsta domstolens yttrande

1. En 50-årig man godkände i september 1960 strafföreläggande å 20 dagsböter om tio kronor för trafikförseelse och dömdes i november samma år för medhjälp till olovlig körning till 20 dagsböter om två kronor. Å böterna avbetalades 40 kronor. I september 1963 förvandlades de oguldna böterna till fängelse 25 dagar. Domstolen fann omständigheterna föranleda till antagande att straffets verkställande erfordrades för den dömdes tillrättaförande. Utredningen visade, att den dömdes ej tidigare varit föremål för bötesförvandling men straffats vid sex tillfällen för huvudsakligen förmögenhetsbrott. Vid inställelse inför domstolen första gången framhöll den dömdes, vilken fyra gånger anmanats betala böterna, att han efter frigivning från straffavtjänande haft endast tillfälliga arbeten, att hans ekonomi som följd därav var svag och att stora belopp innehållits genom införsel i lön. Den dömdes begärde och erhöll uppskov för att få tillfälle betala resterande böter men uteblev från nästa sammanträde. I nådeansökningen åberopades bl. a. bättre ekonomiska förhållanden och vilja att betala böterna. Vederbörande stadsfogde, som yttrade sig i nådeärendet, upplyste att viss avbetalning som ej kunde tillgodoföras den dömdes skett efter domstolens första sammanträde i förvandlingsmålet. Bland annat med hänsyn härtill tillstyrkte stadsfogden nåd. I enlighet med högsta domstolens tillstyrkande beslöt Kungl. Maj:t att den dömdes skulle vara fri från förvandlingsstraffet om böterna erlades senast viss dag. (Beslut 7/2 nr 3.)

2. En man dömdes 1960 för olovlig körning och rattonykterhet till 85 dagsböter å åtta kronor och erhöll 1961 av nåd bötesstraff för rattfylleri, 100 dagsböter å fem kronor, samt dömdes 1961 för grov olovlig körning och förseelse mot vägtrafikförordningen att böta 50 dagsböter å fem kronor. Å böterna avbetalades 300 kronor. De oguldna böterna förvandlades 1963 till fängelse 89 dagar. Senare samma år beviljades den dömdes av nåd anstånd med böternas erläggande till årets slut. Den aktuella nådeansökningen avsåg befrielse från förvandlingsstraffet, oaktat böterna icke erlagts inom föreskriven tid. Som skäl anfördes att åtskilliga försök gjorts att betala böterna men att ingen myndighet velat mottaga desamma. Bötesbeloppet hade deponerats. I enlighet med tillstyrkande av högsta domstolen beslöt Kungl. Maj:t att den dömdes skulle vara fri från förvandlingsstraffet om böterna erlades före viss dag. (Beslut 13/3 nr 19.)

3. En 57-årig man ådömdes för fem bötesstraff, tillhopa å 790 kronor, avseende framförande av bristfällig bil m. m., såsom förvandlingsstraff fängelse 79 dagar. Domstolen anförde, att straffets verkställighet erfordrades för den dömdes tillrättaförande. Han hade tidigare erhållit dels villkorlig dom för förmögenhetsbrott och dels — 1957 — villkorligt förvandlingsstraff, fängelse 79 dagar. Den dömdes åberopade svag ekonomi som skäl för sin underlåtenhet att betala. Vidare åberopades i nådeärendet bl. a. att kallelse till förhandlingen inför domstolen i bötesförvandlingsmålet ej skett i laga ordning och att han därför ej kunnat inställa sig. Vederbörande landsfiskal ansåg att den dömdes brustit i vilja att betala böterna. Enligt vad företagen polisutredning visade var den dömdes ekonomi svag och han ansågs icke vara i stånd att erlägga böterna. I enlighet med tillstyrkande av högsta domstolen förordnade Kungl. Maj:t om villkorlig dom. (Beslut 4/6 nr 29.)

B. Ärenden, i vilka Kungl. Maj:t givit nåd med avvikelse från högsta domstolens yttrande

1. En man i 25-årsåldern dömdes för häleriförseelse till 30 dagsböter å sex kronor samt för våldsam motstånd, fylleri och förargelseväckande beteende till 30 dagsböter å tio kronor. Vidare ålades han genom strafföreläggande för förseelse mot vägtrafikförordningen tio dagsböter å fem kronor. Böterna förvandlades till fängelse 50 dagar. Den dömdes åberopade som nådeskäl huvudsakligen att han — därest han nödgades avtjäna förvandlingsstraffet — blev ur stånd att fullgöra underhållsskyldighet samt betala en traktor som kan köpt för 42 000 kronor. Han hade tidigare ådömts villkorlig dom för förmögenhetsbrott samt villkorligt förvandlingsstraff å fängelse 64 dagar. Utredningen visade att den dömdes, som var gift och hade två barn, hade svag ekonomi. Han infann sig ej vid domstolens förhandling i målet om bötesförvandling. I nådeärendet påstod den dömdes misstag från domstolens sida i fråga om kallelseförfarandet. I nådeansökningen åberopades vidare sjukdom och svag ekonomi. Åklagare, som hördes under ärendets beredning i justitiedepartementet, tillstyrkte nåd om böterna erlades före viss dag. Den dömdes förklarade sig inför statsåklagare vilja deponera belopp till betalning av böterna. Högsta domstolen avstyrkte

ansökningen. Kungl. Maj:t beslöt att den dömda skulle vara fri från straffet om böterna erlades senast viss dag. (Beslut 7/2 1964 nr 36.)

2. Ärendet avser samme person som i föregående fall. Böterna hade ej erlagts i föreskriven tid. Den dömda sökte av nåd befrielse från straffet eller villkorlig dom. Han framhöll, att han ej kunnat betala böterna, att traktorn återlämnats och att han deponerat semesterpengar för böternas gäldande. Vidare åberopade han sin klena hälsa. Högsta domstolens majoritet fann ej skäl tillstyrka ansökningen. En ledamot tillstyrkte befrielse från straffet om böterna erlades senast viss dag. Kungl. Maj:t beslöt i enlighet med sistnämnde ledamot. (Beslut 29/4 nr 53.)

3. En 40-årig man hade erhållit 12 bötesstraff, flertalet avseende förseelser med motorfordon. Av böterna — tillhoppa å 645 kronor — hade 27 kronor betalats. Återstående bötesbeloppet förvandlades till fängelse 66 dagar. Den dömda sökte befrielse från straffet och åberopade som skäl familjeförhållanden och den omständigheten att han ej förrän efter fullföljdstidens utgång fått kännedom om förvandlingsstraffet. Av utredning i förvandlingsmålet framgick att den dömda saknade utmätningsbar tillgång, att han hade stora skulder och att han ett flertal gånger uppmanats betala oguldna böter. Den dömda var ej närvarande vid domstolsförhandlingen i förvandlingsmålet. Domstolen fann omständigheterna föranleda till antagande att den dömda av uppenbar vårdslöshet underlåtit att helt gälda böterna och att straffets verkställighet erfordrades för hans tillrättaförande. I nådeansökningen åberopade den dömda bl. a. att han blivit änkeman och hade två minderåriga barn. Under ärendets beredning i justitiedepartementet inhämtades yttrande från vederbörande åklagarmyndighet. Denna avstyrkte ansökningen. Högsta domstolen avstyrkte nåd. Kungl. Maj:t förordnade om villkorlig dom. (Beslut 7/2 nr 53.)

4. En man i 40-årsåldern dömdes enligt fem särskilda bötesbeslut avseende fylleri, förseelser mot vägtrafikförordningen och olovlig rusdrycksförsäljning till sammanlagt 570 kronor. Böterna förvandlades till fängelse 62 dagar. Vid den första förhandlingen i förvandlingsmålet meddelade domstolen uppskov för att bereda den dömda tillfälle att betala. Vid ny förhandling uteblev den dömda. Domstolen fann omständigheterna föranleda till antagande att den dömda av tredska och uppenbar vårdslöshet underlåtit att gälda böterna och att verkställighet av straffet erfordrades för den dömdes tillrättaförande. I nådeansökningen anfördes att den dömda, vars hustru avvikit från hemmet, saknade möjlighet att ordna med vårdnaden om sitt barn och att han hade möjlighet att betala böterna. Vederbörande åklagarmyndighet, som avgav yttrande under ärendets beredning i justitiedepartementet, avstyrkte ansökningen. Högsta domstolen avstyrkte nåd. Kungl. Maj:t gav möjlighet att betala böterna senast viss dag. (Beslut 28/2 nr 36.)

5. En man i 40-årsåldern hade genom fyra beslut av domstol förpliktats att för förfallolös utevaro såsom part utgiva viten å tillhoppa 1 000 kronor. Därav hade 550 kronor betalats. Återstående beloppet förvandlades till fängelse 60 dagar. Den dömda anhöll att få betala återstående vitesbelopp. Han åberopade sjukdom som anledning till underlåtenheten att betala och sade sig räkna med att kunna erlægga återstående belopp. Utredningen visade, att den dömda sex gånger

anmanats betala. Det kunde enligt utmätningsmannen ej med skäl antagas, att den dömde gjort vad han kunnat för att betala. Inför domstolen sade sig den dömde vilja betala återstående belopp. Uppskov medgavs. Vid ny förhandling uteblev den dömde. Domstolen fann att denne av uppenbar vårdslöshet underlåtit att betala och att verkställighet fordrades för hans tillrättaförande. Åklagare, som yttrade sig under ärendets beredning i justitiedepartementet, tillstyrkte befrielse om återstående beloppet erlades senast viss dag. Högsta domstolen avstyrkte nåd. Kungl. Maj:t medgav befrielse från straffet om oguldet belopp erlades senast viss dag. (Beslut 25/6 nr 29.)

Tabell I. Personer för vilka nåd söktes, fördelade efter som Kungl. Maj:ts beslut inneburit att nådeansökningen avslagits (samt ej upptagits till prövning) eller helt eller delvis bifallits samt efter innehållet i högsta domstolens yttrande, tiden 1940—1960 samt 1964

År	Antal avslagna och ej upptagna	Antal helt eller delvis bifallna	Samtliga	Kungl. Maj:t = HD	Kungl. Maj:t ej = HD
1940	743	249	992	909	83
1941	605	262	867	807	60
1942	757	239	996	932	64
1943	996	347	1 343	1 230	113
1944	1 242	440	1 682	1 556	126
1945	1 048	462	1 510	1 373	137
1946	912	552	1 464	1 281	183
1947	837	440	1 277	1 119	158
1948	747	399	1 146	1 004	142
1949	576	416	992	841	151
1950	697	516	1 213	1 032	181
1951	766	496	1 262	1 014	248
1952	943	449	1 392	1 167	225
1953	919	407	1 326	1 086	240
1954	1 115	413	1 528	1 306	222
1955	1 141	368	1 509	1 286	223
1956	1 265	427	1 692	1 409	283
1957	1 387	330	1 717	1 546	171
1958	1 382	279	1 661	1 548	113
1959	1 363	330	1 693	1 548	145
1960	1 596	348	1 944	1 800	144
1964	1 523	382	1 905	1 800	105

Tabell II. Personer för vilka nåd söks, fördelade efter domstol som i sista instans fällt till det straff nådeansökningen avsett samt efter året för Kungl. Maj:ts beslut i nådeärendena, åren 1940—1952

År	Underrätt		Hovrätt		Högsta domstolen		Annan eller okänd myndighet		Summa	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%
1940	500	50,4	182	18,4	304	30,6	6	0,6	992	100,0
1941	462	53,3	120	13,8	280	32,3	5	0,6	867	100,0
1942	530	53,2	147	14,8	313	31,4	6	0,6	996	100,0
1943	709	52,8	169	12,6	464	34,5	1	0,1	1 343	100,0
1944	827	49,2	254	15,1	601	35,7	—	—	1 682	100,0
1945	669	44,3	254	16,8	587	38,9	—	—	1 510	100,0
1946	720	49,2	344	23,5	398	27,2	2	0,1	1 464	100,0
1947	575	45,0	474	37,1	224	17,6	4	0,3	1 277	100,0
1948	559	48,8	272	23,7	312	27,2	3	0,3	1 146	100,0
1949	562	56,7	217	21,8	213	21,5	—	—	992	100,0
1950	742	61,2	260	21,4	210	17,3	1	0,1	1 213	100,0
1951	728	57,7	301	23,8	231	18,3	2	0,2	1 262	100,0
1952	840	60,3	295	21,2	257	18,5	—	—	1 392	100,0

Tabell III. Antalet personer för vilka nåd söks, med fördelning efter ådömda påföljder som ansökningarna avsett samt efter innehållet i Kungl. Maj:ts beslut i nådeärendena

Ådömda påföljder	Hela antalet	1964					
		KM=HD			KM ej=HD		
		Avslag	Bifall	Summa	Avslag	Bifall	Summa
Straffarbete	872	707	102	809	10	53	63
Fängelse	765	648	96	744	2	19	21
Ungdomsfängelse	6	6	—	6	—	—	—
Böter el. viten	45	32	10	42	1	2	3
Förvandl.-fängelse	76	45	18	63	—	13	13
Disciplinstraff	51	3	46	49	—	2	2
Förvaring	51	41	8	49	1	1	2
Tvångsarbete	3	1	2	3	—	—	—
Annan eller ej uppgiven påföljd ..	36	26	9	35	—	1	1
Summa	1 905	1 509	291	1 800	14	91	105

Tabell IV. Personer, för vilka nådeansökningar helt eller delvis bifallits under 1964, med fördelning efter den ådömda påföljdens art och efter innebörden av nådebesluten.

Ådömda påföljder	Fullständig befrielse från ådömda påföljder		Nedsättning utan ändring av påföljdens art		Nedsättning till lindrigare påföljdsart		Villkorlig dom		Villkorlig frigivning		Annan ändring		Summa		
	KM = HD	KM ej = HD	KM = HD	KM ej = HD	KM = HD	KM ej = HD	KM = HD	KM ej = HD	KM = HD	KM ej = HD	KM = HD	KM ej = HD	KM = HD	KM ej = HD	Tillsammans
Ovillkorligt straffarbete	—	—	50	22	1	2	74	44	1	—	6	4	132	72	195
Ovillkorligt fängelse	3	1	14	—	6	—	45	15	—	—	29	2	96	18	115
Ovillkorliga böter (viten)	3	1	8	—	—	—	—	—	—	—	—	—	11	1	12
Förvandlingsfängelse	—	—	1	—	—	1	6	2	—	—	11	11	18	14	32
Disciplinstraff	—	—	1	—	44	2	—	—	—	—	1	—	46	2	48
Förvaring	—	—	5	—	—	—	—	—	3	1	—	—	8	1	9
Tvångsarbete	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	2
Annat	7	1	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	9	1	10
Summa	13	3	83	22	51	5	125	61	4	1	47	17	322	109	432
Efter avdrag av dubbelräknade	13	3	55	4	49	4	125	61	4	1	47	17	292	90	376

Tabell V. Nådeärenden, i vilka Kungl. Maj:t med avvikelse från högsta domstolens yttrande helt eller delvis bifallit ansökningarna

Datum och nr	Brott	Ådömt straff	Kungl. Maj:ts beslut	Anm.
Straffarbete				
21/1 20	grov stöld	2 år	avkortning av straffet villkorlig dom betr. återstoden	KM = HD:s min.
31/1 46	grov förskingring	6 mån.	villkorlig dom med övervakning	HD tillstyrkte uppskov med verkst.
7/2 24	grov stöld m. m.	2 år	avräkning av häktningstid	
26	misshandel	3 mån.	uppskov med verkställighet	HD:s maj. tillstyrkte villkorlig dom med övervakning
30	grov stöld m. m.	10 mån.	uppskov med verkställighet	
39	mened	8 mån.	villkorlig dom med övervakning	KM = HD:s min.
49	anstiftan av mened	6 mån.	villkorlig dom	
14/2 1	urkundsförfalskning m. m.	3 mån.	villkorlig dom med övervakning samt föreskr. om nykterhetsvård	utredning efter HD:s yttrande
22	grov stöld m. m.	3 år 6 mån.	avkortning av straffet, villkorl. dom betr. återstoden, övervakning	
6/3 37	grov förskingring m. m.	1 år 8 mån.	avkortning av straffet, villkorlig dom betr. återstoden, övervakn.	
44	bokföringsbrott och rattfylleri	8 mån.	ovillkorligt fängelse + villkorl. dom å straffarbete, övervakn.	
13/3 1	grovt häleri	2 år 6 mån.	avkortn. av straffet, villkorl. dom betr. återstoden, övervakn.	HD tillstyrkte avkortning
13/3 13	bedrägeri medelst osant intygande m. m.	8 mån.	villkorlig dom med övervakning	
20/3 15	försök till rån	6 mån.	villkorlig dom med övervakning	KM = HD:s min.
3/4 50	grovt häleri m. m.	1 år 6 mån.	villkorlig dom betr. ej avtjänat straff	HD tillst. uppskov
10/4 2	grov förskingring m. m.	1 år	villkorlig dom med övervakning	
5	grov förskingring m. m.	1 år 4 mån.	villkorlig dom med övervakning	

Datum och nr	Brott	Ådömt straff	Kungl. Maj:ts beslut	Anm.
Straffarbete				
17/4 5	otukt med barn som ej fyllt 12 år	2 år 6 mån.	avkortning av straffet, villkorl. dom betr. återstoden, övervakn. föreskrift om tillsyn av hjälpverksamhetsläkare inom mentalsjukvården	
23/4 26	rån	2 år 6 mån.	avkortn. av straffet, villkorl. dom betr. återstoden; övervakning	
42	mordbrand	2 år	avkortning av straffet; villkorlig dom betr. återstoden; övervakn.	HD tillst. avkortning till 1 år 6 mån.
29/4 5	bedrägeri	6 mån.	villkorlig dom med övervakning	underrätten hade meddelat v.d. KM = HD:s min. KM = HD:s min.
39	urkunds förfalskn. m. m.	1 år 9 mån.	villkorlig dom med övervakning	
14/5 22	häleri	2 mån. 15 dagar	villkorlig dom med övervakning	
29/5 16	grov trolöshet mot huvudman	6 mån.	villkorlig dom	underrätten hade meddelat v.d.
4/6 30	otukt med barn som fyllt 12 men ej 15 år	9 mån.	villkorlig dom med övervakning	
11/6 4	hustrudrån	6 år	avkortning av straffet; villkorlig dom betr. återstoden; övervakn.	
29/6 7	otukt med barn som ej fyllt 12 år	2 år	avkortning av straffet; villkorl. dom betr. återstoden; övervakn.	
32	osann partsutsaga	3 mån.	uppskov med verkställighet	
6/8 13	stöld	4 mån.	villkorlig dom med övervakn.; föreskrifter om nykterhetsvård enl. vad övervakaren o. skyddskonsulent bestämde	HD tillst. v.d. + övervakn. och rusdrycksförbud
71	mened	6 mån.	avkortning av straffet; villkorl. dom betr. återstoden; övervakn.	
13/8 29	grov förskingring m. m.	6 mån.	avkortn. av straffet; villkorlig dom betr. återstoden; övervakn.	
26/8 41	grov stöld m. m.	1 år	avkortning av straffet; villkorlig dom betr. återstoden; övervakn.	
75	rån m. m.	3 år 4 mån.	avkortning av straffet; villkorlig dom betr. återstoden; övervakn. + föreskrift betr. bruk av rusdrycker	HD:s min. tillst. nedsättning av straffet

Datum och nr	Brott	Ådömt straff	Kungl. Maj:ts beslut	Anm.
Straffarbete				
18/9 4	rån	1 år	avkortning av straffet; villkorlig dom betr. återstoden; övervakn.	
8	grov stöld m. m.	6 mån.	villkorlig dom med övervakning samt ovillkorligt bötesstraff	HD tillst. v.d. + övervakning
43	grov förskingring	1 år	villkorlig dom med övervakning	
2/10 30	grov urkundsförfalskning m. m.	1 år 6 mån; avsättning	villkorlig dom	KM = HD:s min.
9/10 2	otukt med barn som ej fyllt 15 år	6 mån.	uppskov med verkställighet	HD hade tillst. kortare uppskov
8	våldtäkt m. m.	4 år	avkortning av straffet; villkorlig dom betr. återstoden; övervakn.	HD tillst. villkorlig dom
23/10 14	anstiftan av mened, rattfylleri m. m.	11 mån.	fängelse en månad ovillkorl. straff samt straffarbete 10 mån. villkorlig dom med övervakning	HD tillst. villkorlig dom
16	grov förskingring	2 år 8 mån.	avkortning av straffet; villkorlig dom betr. återstoden; övervakn.	
39	stöld	2 mån.	uppskov med verkställighet	
6/11 29	grov stöld m. m.	8 mån.	villkorlig dom med övervakning	KM = HD:s min.
30	grov stöld	3 mån.	villkorlig dom med övervakning	KM = HD:s min.
13/11 4	barnarov m. m.	2 år	avkortning av straffet; villkorlig dom betr. återstoden; övervakn.	
23	otukt med barn som fyllt 12 men ej 15 år	10 mån.	villkorlig dom med övervakning	
20/11 38	stöld	2 mån.	villkorlig dom med övervakning	utredning efter HD:s yttrande
45	grov stöld m. m.	6 mån.	villkorlig dom med övervakning och föreskrifter	HD:s min. tillst. v.d. med övervakning
4/12 27	stöld, rattfylleri m. m.	6 mån.	fängelse 2 mån. ovillkorligt straff samt straffarbete 4 mån. villkorl. dom med övervakning	
11/12 19	rån m. m.	3 år	avkortning av straffet; villkorlig dom betr. återstoden; övervakn.	
29	barnamord	2 år 6 mån.	avkortning av straffet; villkorlig dom betr. återstoden; övervakn.	

Datum och nr	Brott	Ådömt straff	Kungl. Maj:ts beslut	Anm.
-----------------	-------	-----------------	----------------------	------

Straffarbete

11/12 36	fosterfördrivning	4 år	avkortning av straffet; villkorlig dom betr. återstoden; övervakn.	KM = HD:s min.
18/12 14	grovt häleri m. m.	1 år	avkortning av straffet; villkorlig dom betr. återstoden; övervakn.	
17	misshandel m. m.	2 år 4 mån.	fakultativ villkorlig frigivning	
30/12 7	rån m. m.	6 år	fakultativ villkorlig frigivning	
27	mened	6 mån.	villkorlig dom med övervakning	HD tillst. v.d. + böter
37	grov stöld	2 år 6 mån. + 2 år	fakultativ villkorlig frigivning	

Fängelse

7/2 42	olovlig rusdrycks- försäljning	2 mån.	villkorlig dom	
51	rattfylleri	2 mån. 15 dag.	uppskov med verk- ställighet	KM = HD:s min.
14/2 9	rattfylleri m. m.	2 mån.	villkorlig dom + bötesstraff	HD tillst. v.d. med övervakning + böter
11	rattfylleri	2 mån. 15 dag.	villkorlig dom + bötesstraff	
21/2 1	rattfylleri m. m.	2 mån.	villkorlig dom med övervakning samt bötesstraff	
2	stöld, rattfylleri m. m.	3 mån.	villkorlig dom med övervakning och föreskrifter	
13/3 20	rattfylleri	1 mån.	villkorlig dom + bötesstraff	HD tillst. villkorlig dom
3/4 8	lydnadsbrott	1 mån.	villkorlig dom	HD tillst. befrielse från straff
48	rattfylleri	1 mån.	villkorlig dom + bötesstraff	
52	medhjälp till ocker m. m.	2 mån.	villkorlig dom med övervakning	
17/4 24	rattfylleri m. m.	2 mån.	uppskov med verk- ställighet	
6/5 1	rattfylleri m. m.	4 mån.	avkortning av straffet; villkorlig dom betr. återstoden; övervakn.	

Datum och nr	Brott	Ådömt straff	Kungl. Maj:ts beslut	Anm.
Fängelse				
6/8 62	rattfylleri, vållande till annans död	2 mån.	villkorlig dom; övervakning; föreskrifter avseende tillsyn av hjälpverksamhetsläkare inom mental-sjukvården	HD tillst. villk. dom m. övervakn. + rusdrycksförbud
13/8 4	grovt tjänstefel	2 mån.	befrielse från straff	
18/9 46	grov olovlig rusdrycksförsäljning	1 mån.	villkorlig dom	HD:s maj. tillst. v.d. m. övervakn. + böter
9/10 1	grov olovlig körning m. m.	2 mån.	uppskov med verkställighet	HD tillst. längre uppskov
16/10 50	misshandel m. m.	1 mån.	villkorlig dom med övervakning	utredning efter HD:s yttrande
23/10 18	förskingring m. m.	2 mån.	villkorlig dom med övervakning	
29	rattfylleri m. m.	1 mån. 15 dag + böter	villkorlig dom	
29/10 19	rattfylleri	1 mån.	villkorlig dom + bötesstraff	HD tillst. villkorlig dom
20/11 30	våld mot tjänsteman m. m.	2 mån.	villkorlig dom + bötesstraff	utredning efter HD:s yttrande
4/12 6	ratttonykterhet m. m.	1 mån. 15 dag.	villkorlig dom + bötesstraff	KM = HD:s min.
11/12 40	rattfylleri	1 mån. 15 dag.	villkorlig dom	utredning efter HD:s yttrande
30/12 40	vållande till annans död m. m.	1 mån.	villkorlig dom + bötesstraff	
Böter				
17/1 22	fylleri	120 kr.	befrielse från straffet	
13/8 66	olovlig varuinförsel m. m.	60 000 kr + vederlag	nedsättning av straff och vederlag	KM = HD:s min. HD:s maj. hade tillst. nedsättn. av böter o. befrielse från vederl.
Förvandlingsfängelse				
7/2 36	häleriförseelse m. m.	50 dagar	frist för betalning	
53	trafikförseelser	66 dagar	villkorlig dom	
28/2 36	fylleri m. m.	62 dagar	frist för betalning	

Datum och nr	Brott	Ådömt straff	Kungl. Maj:ts beslut	Anm.
Förvandlingsfängelse				
29/4 53 4/6 41	våldsamt motstånd vårdslöshet i trafik m. m.	50 dagar 35 dagar	frist för betalning frist för betalning	KM = HD:s min. KM = HD:s min.
25/6 29	vite för förfallslös utevaro	60 dagar	frist för betalning	
22/7 31	underlåtenhet att trafikförsäkra m. m.	50 dagar	frist för betalning	
18/9 55	våldsamt motstånd m. m.	50 dagar	frist för betalning	
56	förargelseväckande beteende m. m.	26 dagar	frist för betalning	
23/10 45	trafikförseelser	23 dagar	villkorlig dom	
29/10 15	grov olovlig körning m. m.	61 dagar	frist för betalning	
13/11 25 11/12 27	olovlig körning m. m. olovlig körning m. m.	90 dagar 79 dagar	frist för betalning frist för betalning	KM = HD:s min. endast obetydl. avvikelser från HD:s tillst. yttrande
Arrest				
6/3 43	fylleri	6 dagar	bötesstraff	HD tillst. lägre bötesstraff
17/4 26	undanhållande	5 dagar	bötesstraff	HD tillst. lägre bötesstraff
29/10 32	fylleri	8 dagar	bötesstraff	HD tillst. befrielse
Förvaring				
25/6 34	rån	minsta tid 4 år	förkortning av minsta tiden	HD:s min. tillst. förkortning
Annan påföljd				
6/5 5	bedrägligt beteende	(fängelse) + förvisning	upphävande av förvisningen	

Tabell VI. Nådeärenden i vilka Kungl. Maj:t med avvikelse från högsta domstolens yttrande avslagit ansökningarna

Datum och nr	Brott	Ådömt straff	Högsta domstolens yttrande	Anm.
Straffarbete				
7/2 2	misshandel m. m.	6 mån.	villkorlig dom med övervakn. samt föreskrifter betr. skadestånd och avhållsamhet från rusdrycker	
19	misshandel m. m.	6 mån.	villkorlig dom med övervakning	
44	stöld, fylleri, våld- samt motstånd	3 mån.	villkorlig dom	
29/4 49	grov förskingring m. m.	9 mån.	villkorlig dom med övervakning	HD:s min. avst. ans.
11/6 23	otukt med annat våld än i SL 15: 12 avses	10 mån.	villkorlig dom	HD:s min. avst. ans.
9/7 16	grov stöld m. m.	8 mån.	villkorlig dom med övervakning och föreskrifter	HD:s min. avst. ans.
9/9 70	stöld m. m.	6 mån.	uppskov med verkställighet	HD:s min. avst. ans.
9/10 40	otukt med barn som ej fyllt 12 år	5 år	nedsättning av straffet	HD:s min. avst. ans.
4/12 30	grovt bedrägeri m. m.	1 år 6 mån.	villkorlig dom med övervakn. o. föreskrifter	HD:s min. avst. ans.
11/12 28	otukt med barn som ej fyllt 12 år m. m.	4 år	nedsättning av straffet	HD:s min. avst. ans.
18/12 30	misshandel varav döden följt	4 år	nedsättning av straffet	
Fängelse				
20/3 9	rattfylleri	1 mån.	villkorlig dom + bötesstraff	HD:s min. avst. ans.
17/4 9	grovt tjänstefel	2 mån.	befrielse	HD:s min. avst. ans.
14/5 35	rattfylleri m. m.	2 mån.	uppskov med verkställighet	HD:s min. avst. ans.
26/8 39	tjänstefel	3 mån.	uppskov med verkställighet	
24/9 20	rattonykterhet m. m.	1 mån. 15 dag.	villkorlig dom + bötesstraff	HD:s min. avst. ans.

Datum och nr	Brott	Ådömt straff	Högsta domstolens yttrande	Anm.
Fängelse				
23/10 40	grov olovlig körning m. m.	1 mån.	villkorlig dom med övervakning	
Böter				
13/3 14	medhjälp till vårdslös deklARATION	1 400 kr	nedsättning av straffet	
3/4 5	vårdslös deklARATION	1 000 kr	nedsättning av straffet	
25/6 7	vårdslös deklARATION	4 500 kr	befrielse	
Förvandlingsfängelse				
21/1 8	trafikförseelser m. m.	25 dagar	frist för betalning	HD:s min. avst. ans.
Förvaring				
29/4 26	rån	minsta tid 3 år	förkortning av minsta tiden	
Annan påföljd				
9/10 31	överförande av könssjukdom	(fängelse) + förvisning	befrielse från förvisningen	

Anm. Högsta domstolen har varit enhällig i de fall där minoritetsmening icke angivits i anmärkningskolumnen.

Bilaga 8

PM rörande Kungl. Maj:ts tillämpning av 1916, 1925 och 1955 års lagar om inskränkning i rätten att förvärva fast egendom

I nu gällande lagstiftning finnes förbud att förvärva fast egendom i tre skilda lagar. Lagen den 3 juni 1955 om inskränkning i rätten att förvärva jordbruksfastighet (jordförvärvslag) innefattar ett generellt förbud att förvärva fast egendom, som är taxerad som jordbruksfastighet. Lagen den 30 maj 1916 om vissa inskränkningar i rätten att förvärva fast egendom m. m. och lagen den 18 juni 1925 ang. förbud i vissa fall för bolag, förening och stiftelse att förvärva fast egendom innehåller speciella förbud för sådana förvärv, riktade i den förra lagen mot utländska intressen och i den senare mot de nämnda juridiska personerna. 1925 och 1955 års lagar har främst jordbrukspolitiskt syfte, medan 1916 års lag syftar till att förhindra, att svenska naturtillgångar — däribland fast egendom — övergår i utländsk ägo.

Under vissa förutsättningar kan förbudet mot fastighetsförvärv enligt de tre lagarna upphävas genom att *tillstånd* till förvärvet ges.

Förbudet enligt 1916 års lag gäller i första hand förvärv av utlänning och utländsk organisation och i andra hand förvärv av svenskt handelsbolag, vari finnes utländsk bolagsman, samt — med vissa undantag — svenskt aktiebolag och svensk ekonomisk förening. Tillstånd till sådana rättsobjekts förvärv av fast egendom ges av Kungl. Maj:t (bortsett från några speciella fall, där prövningen tillkommer länsstyrelsen).

Enligt 1925 års lag träffar förvärvsförbudet icke fastigheter inom vissa till bebyggande planlagda områden. Fastigheter, som är avsedda för ändamål utanför jordbruket och skogsbruket, kan efter prövning av länsstyrelsen bli fria från förvärvsförbudet. Beträffande andra fastigheter erfordras i princip Kungl. Maj:ts tillstånd till förvärvet (vid byte kan tillstånd i vissa fall dock ges av länsstyrelsen).

Utanför 1955 års lags tillämpningsområde faller *dels* vissa slags fång, *dels* vissa slags förvärvare och *dels* viss slags fast egendom. Bortsett från dessa fall får fast egendom (jordbruksfastighet) ej förvärvas utan tillstånd av lantbruksnämnd. Dess beslut må överklagas hos lantbruksstyrelsen. I vissa fall skall nämndens beslut underställas styrelsen. Besvär över styrelsens beslut föres hos Kungl. Maj:t.

Här bör särskilt anmärkas, att tillstånd enligt 1955 års lag icke fordras för förvärv, vilkas tillåtlighet skall prövas enligt 1916 års lag eller 1925 års lag.

1958 års jordlagsutredning har 1961 avgivit betänkande med förslag till jordförvärvslag m. m. (SOU 1961:49). Betänkandet har remissbehandlats men icke lett till lagstiftning. I stället förlängdes giltighetstiden för 1955 års lag, senast t. o. m. den 30 juni 1965. Inom jordbruksdepartementet har därefter upprättats en P.M. med förslag till ny jordförvärvslag.

Denna är, liksom den av jordlagsutredningen föreslagna lagen, avsedd att ersätta både 1925 års lag och 1955 års lag. Den föreslagna lagen avser fast egendom, som är taxerad som jordbruksfastighet.

I fråga om tillståndsprövningen innehåller lagförslaget icke någon obligatorisk avslagsanledning. I stället anges tre olika fall där — med vissa undantag — förvärvstillstånd må vägras. Dessa fall föreligger, då

1) förvärvarens huvudsakliga syfte icke är att själv yrkesmässigt och varaktigt ägna sig åt jordbruk på egendomen eller där driva skogsbruk som stöd åt förvärvaren tillhörigt jordbruk;

2) lantbruksnämnden anser sig behöva fastigheten för sin rationaliseringsverksamhet; och

3) förvärvet medför splittring av en ändamålsenlig brukningsenhet.

Ett av undantagen beträffande avslagsskäl under 1) gäller bolag och förening. Förvärvstillstånd skall nämligen meddelas sådan juridisk person, som här i riket driver industriell eller kommersiell verksamhet för förädling av jordbruks- eller skogsprodukter eller för distribution av jordbruksprodukter och som får antagas med förvärvet huvudsakligen åsyfta att varaktigt tillgodogöra sig egendomens alster i rörelsen.

Den granskning rörande Kungl. Maj:ts tillämpning av förbudslagarna, som nu gjorts, grundar sig på en genomgång av mål och ärenden, avgjorda under första kvartalet 1964.

Resultatet av granskningen redovisas i grova drag i bilagda uppställningar och tabeller.

Här nedan kommer granskningen att redovisas — för var och en av förbudslagarna särskilt — i anslutning till en kortfattad redogörelse för lagstiftningens allmänna bakgrund och för grunderna vid tillståndsprövningen.

1916 års lag. Allmän bakgrund

Denna lag ersatte en kungörelse från 1829 angående villkoren, varunder utlänningar kunde förvärva och besitta fast egendom i riket.

Vid lagrådsremissen 1915 anförde chefen för justitiedepartementet (Haselrot) bl. a.:

Vad angår behövligheten av en lagstiftning i förevarande syfte, förhåller det sig visserligen så, att genom lagen d. 4 maj 1906 bolagens rätt att förvärva fast egendom i vissa delar av Dalarne och Norrland blivit i väsentlig grad inskränkt. Men nämnda lag lämnar dock ännu en ganska bred marginal för dylika förvärv. Och den möjligheten står fortfarande öppen, att utlänningar kunna när som helst genom inköp av aktiemajoritet i de stora norrländska bolagen utan kontroll slå under sig väldiga jordarealer, stundom omfattande hela socknar, vilket icke vore lyckligt vare sig för befolkningen därstädes eller för den sunda utvecklingen av vår skogs- och jordlagstiftning.

Sedan lagrådet avgivit yttrande anförde departementschefen vidare bl. a.:

Lagrådets samtliga ledamöter hava uttalat, att i fråga om förevarande lagförslag föreligga förhållanden, på grund av vilka man måste ställa sig ganska betänksam gentemot förslagen. Riktigheten av den-

na uppfattning är obestridd; den redogörelse jag vid remissen till lagrådet lämnade för förarbetena till den ifrågasatta lagstiftningen visar ock, att dessa förhållanden varit föremål för noggrann uppmärksamhet och länge föranlett tvekan, huruvida det vore lämpligt att inlåta sig på förevarande lagstiftning. Såsom jag vid samma tillfälle framhöll, måste man dock mot olägenheterna och svårigheterna väga det gagn en dylik lagstiftning kan bereda. Syftet att bevara vårt lands naturrikedomar i svenska händer och trygga vår självbestämningsrätt på det ekonomiska området är så viktigt att, då det gäller detta syftes vinnande, det kan vara berättigat och nödvändigt att låta andra hänsyn, även i och för sig mycket betydelsefulla sådana, stå tillbaka. Jag kan därför icke tillstyrka och det torde ej heller vara av lagrådet åsyftat, att på grund av de invändningar, som kunna göras mot ifrågavarande lagstiftning i dess helhet, tanken på en sådan lagstiftning skulle få förfalla.

Grunderna för tillståndsprövningen enligt 1916 års lag

I lagen anges icke på vilka grunder förvärvstillstånd må ges eller avslås. Ej heller förarbetena innehåller några överväganden härom utöver vad som framgår av den allmänna motiveringen.

Kungl. Maj:ts tillståndsprövning enligt 1916 års lag

Under första kvartalet 1964 har Kungl. Maj:t avgjort 18 tillståndsärenden — se *Bilaga A*.

Ansökningarna har bifallits; i alla fallen — utom ett (nr 15) — har samtliga remissinstanser tillstyrkt tillstånd. I endast ett fall har ansökan gjorts av bolag (nr 16). Säljare var där ett annat bolag, som i sin tur tidigare erhållit förvärvstillstånd enligt 1916 års lag. Övriga ärenden har anhängiggjorts av enskild sökande. Beträffande ett ärende (nr 12) framgår dock, att fastigheten kommer att användas för utländskt bolags rörelse.

För att något utröna frekvensen av fall, då juridisk person söker tillstånd enligt 1916 års lag, har en genomgång gjorts av de statsrådsprotokoll över justitiedepartementens ärenden, som är tillgängliga inom utskottet när detta skrives, dvs. avseende tiden — utöver första kvartalet 1964 — från och med maj till och med augusti 1964. Under den sist nämnda tiden har fyra sådana ansökningar bifallits och en avslagits.

1925 års lag. Allmän bakgrund

Enligt 1925 års lag i dess ursprungliga lydelse träffade förvärvsförbudet bolag eller förening; förbudet för stiftelse tillkom genom en lagändring 1932. Förbud i vissa fall för bolag och förening mot fritt förvärv av fast egendom på landet inom vissa delar av Norrland infördes genom lag år 1906. Denna lag ersattes 1921 provisoriskt av en ny lag, varigenom bestämmelserna i 1906 års lag med visst undantag erhöll giltighet för hela riket. Då förslaget till 1925 års lag remitterades till lagrådet yttrade chefen för justitiedepartementet (Nothin) om bakgrunden till lagförslaget bl. a.:

I fråga om lämpligheten av förbudslagens definitiva utsträckande till återstående delar av mellersta och till södra Sverige intager jag

samma ståndpunkt som jordkommissionen. Genom den av kommissionen förebragta utredningen torde på ett åskådligt sätt vara påvisat, att bolag och föreningar inom dessa landsdelar förvärvat jordbruksfastigheter i betydande omfattning. — — — Norrlandslagen har ägt tillämpning under tillräckligt lång tid för att dess verkningar skola kunna bedömas. Knappast från något håll lärers göras gällande, att lagen medfört de vådor för industriens bestånd och utveckling, vilka framställdes såsom dess givna konsekvenser. Ej heller i andra avseenden torde de farhågor hava besannats, som anknötos till lagens antagande. Ganska allmänt synes numera vara erkänt, att lagen utgjorde ett nödvändigt led i åtgärderna för bevarande av ett självständigt bondejordbruk i Norrland. Visserligen äro med avseende å jordbrukets och industriens ömsesidiga förutsättningar förhållandena väsentligt olika i Norrland och i de sydligare landsdelarna, och det skulle utan tvivel innebära en överdrift att i allmänhet jämställa bondebefolkningens läge i Norrland under tiden kring sekelskiftet med de i motsvarande hänseende nu rådande förhållandena i mellersta och södra Sverige. Obestridligt är dock, att mångenstädes inom sistnämnda landsdelar utvecklingen gått i samma riktning och på denna väg redan hunnit långt. Även om så ännu icke blivit fallet inom andra delar av det ifrågavarande området, kan häri icke ligga något giltigt skäl emot en lagstiftning, som har till uppgift att i tid förebygga ett samhällsviktigt intresses undanträngande av ett annat. Att med säkerhet avgränsa vissa områden, för vilka behovet av en sådan lagstiftning åtminstone för närvarande är mindre framträdande, lärers icke vara möjligt. Erfarenheten från lagens tillämpning torde icke hava gått i den riktning, att den ordning nu bör brytas, som redan varit gällande under snart fyra år.

Andra lagutskottet yttrade i sitt utlåtande bl. a.:

Den fara för det självägande bondeståndets undanträngande, som man, såvitt angick Norrland, sökte att avvärja genom 1906 års förbudslag, har i samband med landets fortgående industrialisering mer eller mindre framträtt jämväl i andra delar av landet. — — — Landets näringsliv synes numera i stort sett efter krisårens omvälvningar vara på väg att stabiliseras; och det synes då vara önskligt, att lagstiftningen rörande ett ämne, vilket så intimt som det föreliggande berör näringslivets intressen, erhåller definitiv karaktär.

Av jordkommissionens år 1921 publicerade undersökningar framgår, att i åtskilliga landsdelar, vilka falla utanför tillämpningsområdet för 1906 års lag, bolag och ekonomiska föreningar underlagt sig fast egendom i sådan utsträckning, att åtgärder till förhindrande av en fortsatt utveckling i samma riktning få anses av behovet påkallade. Detta gäller väl särskilt om de trakter, som närmast gränsa till nämnda område: återstående delar av Gävleborgs och Kopparbergs län samt Uppsala, Västmanlands och Örebro län. Men även längre söderut har bolagens jordinnehav somligstädes nått en ganska betydande omfattning. Sålunda äga, enligt den av jordkommissionen föranstaltade utredningen, inom Stockholms, Södermanlands, Östergötlands och Kronobergs län bolag eller ekonomiska föreningar respektive 15,9, 9,2, 13,3 och 11,9 % av totala jordarealen. Jämväl å spridda orter i andra landsändar, särskilt i skogsbygder, har bolagsinnehavet

vuxit sig så starkt, att koncession för framtida jordförvärv får ur samhällelig synpunkt anses önskelig.

Grunderna för tillståndsprövningen enligt 1925 års lag

För Kungl. Maj:ts tillståndsprövning är jämförelsevis utförliga föreskrifter givna i lagen. Tillstånd må enligt lagens 4 § givas i fall 1. att egendomen vid tiden för lagens trädande i kraft ägdes av bolag eller ekonomisk förening och sedermera alltjämt tillhört dylik samfällighet; 2. att egendomen utgör fastighet varav icke någon del lämpligen kan nyttjas för jordbruk; 3. att egendomen utgör sådan del av en fastighets avrösningsjord med impedimenter, vilken med hänsyn till ortens förhållanden och i övrigt föreliggande omständigheter prövas icke vara erforderlig för att återstående del av fastigheten skall äga skogstillgång, tillräcklig att utgöra varaktigt stöd för drivande av självständigt jordbruk (stödskog), och icke heller vara att hänföra till sådana till odling tjänliga myrmarker och andra odlingslägenheter, som i anseende till läge, omfattning och jordens beskaffenhet ägnar sig för upptagande av självständiga jordbruk eller lämpligen kan sammanslås med andra brukningsdelar (odlingsområde); skolande vid beräkning av stödskog hänsyn tagas dels till möjligheten att genom delning av förefintligt jordbruk bilda nya självständiga jordbruk, dels, beträffande odlingsområde, till möjligheten att av dylikt område bilda självständigt jordbruk eller sammanslå sådant område med annan brukningsdel; 4. att egendomens förvärvande för bolaget, föreningen eller stiftelsen såsom innehavare av angränsande fastighet äger avsevärd betydelse med hänsyn till skogsvårdens främjande; 5. att med egendomens förvärvande är avsett att åt arbetare eller andra hos bolaget, föreningen eller stiftelsen anställda personer bereda bostäder eller att genom idkande av jordbruk tillgodose sådana personers behov av livsfrönödenheter eller jordbruksprodukter; eller 6. att med egendomens förvärvande är avsett att främja bildandet av egna hem eller mindre jordbruk. För prövning enligt andra och tredje punkten ges vissa föreskrifter, som syftar till att underlätta förvärv i sådana fall, då sökanden under de senast förflutna tio åren före ansökan tillfört den jordbrukande befolkningen skogstillgång eller odlad jord. Vidare stadgar lagen bl. a. vissa grunder för prövningen beträffande förvärv av fast egendom inom delar av Kopparbergs län. Tillstånd enligt fjärde punkten får icke utan särskild anledning ges, om jordbruket å fastighet, varifrån förvärvet göres, därigenom skulle bringas att upphöra eller märkligen försvagas.

Kungl. Maj:t har emellertid också en allmän befogenhet att meddela förvärvstillstånd. Om nämligen i andra fall, än som angivits i 4 §, på grund av särskilda omständigheter anses, att bolag, förening eller stiftelse bör medgivas rätt att förvärva fast egendom, så äger Kungl. Maj:t giva tillstånd därtill. Såsom dylik omständighet skall i fråga om förvärv, som göres av ideell förening eller stiftelse, anses, att föreningen eller stiftelsen främjar ett allmännyttigt ändamål samt att förvärvet äger avsevärd betydelse för föreningens eller stiftelsens verksamhet.

Om koncessionsgrunderna i allmänhet anförde departementschefen vid lagrådsremissen:

Därest i något fall på grund av särskilda omständigheter bolag eller förening prövas böra medgivas rätt att förvärva fastighet, äger K. M. (enl. 1906 års lag) att giva tillstånd därtill. Att detta stadgande, som

ensamt reglerar K. M:s rätt att lämna koncession, avsetts skola er- hålla en restriktiv tillämpning, framgår såväl av stadgandets ordaly- delse som av den motivering, som åtföljde detsamma. Norrlandskom- mittén yttrade i detta avseende — efter att hava erinrat om de undan- tag från lagens tillämpning, vilka föreslagits av kommittén — att ifrågavarande undantag säkerligen icke uttömde alla de fall, då det skulle vara, även från allmänna synpunkter, önskligt, att ett bolag eller en förening för ekonomisk verksamhet finge förvärva jord å lan- det i våra nordligaste provinser. Det låte sig dock svårigen göra att i en lag på förhand uppräknat alla dylika fall. Man syntes därför böra överlåta åt K. M. en rätt att även i andra fall än de uppräknade på grund av särskilda förhållanden bevilja bolag eller förening tillstånd att förvärva fast egendom. Med denna dispensrätt i bakgrunden även- tyrade man icke att genom en förbudslag av ifrågavarande beskaf- fenhet kränka något verkligt samhällsnyttigt jordbesittningsintresse. Kommittén hade ansett och genom ordalagens formulering velat ut- trycka, att det i paragrafen omförmälda tillstånd icke borde givas annat än då *särskilda* förhållanden därtill föranledde. Tillstånd borde så- lunda icke beviljas, där fastighetsförvärvet tydligen avsåge allenast eller väsentligen att skaffa mark för virkesfångst åt sågverk, utan det borde kunna angivas något tillämnat användningssätt för marken, som syntes viktigare än dess nyttjande i jordbruksändamål.

Efter en redogörelse för jordkommissionens överväganden och för erfa- renheterna av 1906 års lags tillämpning fortsatte departementschefen:

Av vad nu anförts lär följande, att jag, i anslutning till åtskilliga ut- talanden från myndigheter och andra, funnit mig böra föreslå, att i lagen skola införas bestämmelser, vilka innefatta vad man betecknat såsom lindrigare koncessionsgrunder för vissa närmare angivna fall. Härmed åsyftas tydligen endast att, jämsides med huvudregeln, fram- hålla vissa typer av jordförvärv, vilka i allmänhet kunna antagas vara av den art, att koncession bör kunna meddelas. En verklig prövning i det särskilda fallet eftergives icke, men den avses kunna, om de i lagen angivna förutsättningarna äro förhanden, ske efter mindre sträng måttstock än den, som skall äga rum efter huvudregeln. Det bör efter min uppfattning icke ifrågakomma att förlägga denna pröv- ning till lokala myndigheter. För upprätthållande av en konsekvent praxis torde det vara av vikt, att beslutanderätten även i dessa fall till- kommer K. M.

Andra lagutskottet yttrade i utlåtande till 1925 års riksdag rörande kon- cessionsvillkoren bl. a.:

Beträffande »de lindrigare koncessionsvillkoren» framgår av departe- mentschefens uttalande, att anordningen med dessa tillkommit i rent praktiskt syfte. Till sin huvudsakliga del hava de avseende å sådana fall, då koncession enligt hittills gällande lagstiftning i regel bevil- jats. Dessutom hava under dessa regler hänförts de enligt 1906 års lag koncessionsfria förvärven av dels mark, som alltsedan lagens ikraftträdande tillhört bolag eller förening, och dels sådan del av ett hemmans avrösningsjord med impedimenter, som icke är att hänföra till stödskog eller odlingsområde. — — — Enligt utskottets mening giver den i K. M:s förslag skedda utbrytningen av vissa lindrigare

koncessionsvillkor från den allmänna huvudregeln ej berättigad anledning till anmärkning. Avsikten med ifrågavarande lagstiftning är ju icke att mer än för tillgodoseendet av dess särskilda ändamål påkallas försvåra av densamma berörda rättssubjekts åtkomst av fastigheter. Har nu vid tillämpningen av den hittills gällande lagstiftningen visat sig, att beträffande vissa, något så när avgränsade grupper av förvärv koncessionsansökningar i regel beviljats och befogade anmärkningar däremot icke kunna framställas, synes det vara ur alla synpunkter önskligt, att denna praxis vinner uttryck i lagtexten. Att man därutöver bland fall av lindrigare koncessionsvillkor även upptagit de förut koncessionsfria förvärven synes naturligt och lämpligt. Då av departementschefen i hans ovan återgivna uttalande betonas, att det ingalunda är meningen att eftersätta en grundlig prövning av varje förekommande koncessionsfall, lärer det få förutsättas, att tillstånd till förvärv, som med hänsyn till det med lagen avsedda syftet äro på något sätt ur samhällelig synpunkt olämpliga, icke skall av K. M. lämnas.

I samband med den lagstiftning 1932, varigenom även stiftelser fördes in under lagen, yttrade lagrådet bl. a.:

Med den avfattning bestämmelserna i 4 § förevarande lag nu hava och motsvarande stadgande i 1906 års lag i ämnet ägde, har åsyftats att giva uttryck åt den strängt restriktiva hållning, lagstiftningen inlager i fråga om bolags och ekonomiska föreningars jordförvärv. Med avseende å koncessionsprövningen är lagens ståndpunkt principiellt den, att tillstånd skall meddelas allenast i fall, som hava karaktären av undantag; å sådana, som företrädesvis kunna ifrågakomma, lämnas i §:n några särskilda exempel, medan de övriga avses skola ingå under sista styckets uttryck »i något fall på grund av särskilda omständigheter». I överensstämmelse härmed har ock lagen tillämpats. På grund åter av den nu föreslagna lagändringens syfte framstår det knappast såsom riktigt, att i fråga om ideell förenings eller stiftelses fastighetsförvärv stadfästa samma stränga begränsning, som gäller för bolag och ekonomiska föreningar. Och en restriktiv tillämpning av samma natur torde ej heller vara avsedd. Mindre lämpligt synes det vara att under en gemensam formulering inbegripa olikartad prövning, och den nuvarande innebörden av 4 § skulle kunna väsentligt försvagas, om §:n komme att omfatta även ifrågavarande rättssubjekts koncessionsansökningar, vilka i allmänhet skulle bliva att bedöma på annat sätt än det hittills förekommande.

Vid ärendets återföretagande i statsråd anförde departementschefen:

Lika med lagrådet anser jag, att vid prövning av frågan om tillstånd för ideell förening och stiftelse att förvärva fast egendom andra omständigheter än de vid bolagsförvärv bestämmande böra vinna beaktande. Vid remissen till lagrådet framhöll jag sålunda, att redan det förhållandet, att en förening eller stiftelse bedreve välgörande eller liknande allmännyttig verksamhet, kunde anses såsom en sådan särskild omständighet, som borde berättiga till dispens från förbudet. Lagrådets erinran torde ock i främsta rummet hava avsett dylika föreningar och stiftelser. Att gå längre och låta ideell förening eller stiftelse jämväl med annat ändamål intaga en särställning i dispensav-

seende synes mig knappast överensstämma med lagstiftningens grunder. Med anledning av lagrådets erinran torde emellertid till sista stycket i 4 § böra fogas ett tillägg av innehåll, att såsom sådan omständighet, varom i nämnda stycke talas, skall i fråga om förvärv, som göres av annan förening än ekonomisk förening eller av stiftelse, anses, att föreningen eller stiftelsen främjar ett allmännyttigt ändamål samt att förvärvet äger avsevärd betydelse för föreningens eller stiftelsens verksamhet.

Kungl. Maj:ts tillståndsprövning enligt 1925 års lag

Från första kvartalet 1964 föreligger 17 fall av prövning jämlikt 1925 års lag. En ansökan har avslagits, fyra ansökningar har bifallits med stöd av lagens 4 § och tretton ansökningar har bifallits med stöd av 5 § (förvärvstillstånd på grund av särskilda omständigheter).

Den avslagna ansökan avsåg ett aktiebolags förvärv av omkring 50 ha av en jordbruksfastighet i Blidö socken, Stockholms län, mot en köpeskilling av 125 000 kronor. Bolagets ändamål är att idka handel med och förvaltning av fastigheter. Avsikten med ifrågavarande förvärv var att anordna ett område för fritidsbebyggelse. En lantmätare anförde efter utredning bl. a., att det på fastigheten ej längre bedrevs något jordbruk, att markområdena inom Blidö kommun i allt större omfattning togs i anspråk för fritidsbebyggelse samt att omständigheterna var sådana att förvärvstillstånd torde kunna beviljas enligt 5 § i 1925 års lag. — Kommunalnämnden, lantbruksnämnden, överlantmätaren, länsarkitekten och länsstyrelsen avstyrkte emellertid bifall till ansökan. Länsstyrelsen anförde, att jordbrukshemman icke borde exploateras för fritidsändamål utan bevaras och förbehållas den bofasta befolkningen i de delar av skärgården, där denna befolkning ännu har utkomstmöjligheter genom jordbruk med binärningar. Övriga myndigheter åberopade likartade grunder för sitt ställningstagande.

Av de fyra ansökningar, som bifallits med stöd av 4 §, är två anhängiggjorda av Svenska Cellulosa Aktiebolaget och två av Mo och Domsjö Aktiebolag. Förvärven avser områden om 10,5 ha, 0,3 ha, 6,4 ha resp. 20 ha. Ansökningarna har tillstyrkts av vederbörande remissmyndigheter och bifallits med stöd av 4 § fjärde punkten d. v. s. egendomens förvärvande har bedömts äga för bolaget såsom innehavare av angränsande fastighet avsevärd betydelse med hänsyn till skogsvårdens främjande.

Beträffande de fall där tillstånd givits med stöd av 5 § hänvisas till tabell — *Bilaga B*.

På begäran av 1958 års jordlagsutredning har inom jordbruksdepartementet lämnats uppgifter å de under åren 1955—1960 av Kungl Maj:t behandlade ansökningarna enligt 1925 års lag. Antalet bifallna och avslagna ansökningar var 1955: 81 resp. 6; 1956: 111 resp. 4; 1957: 81 resp. 12; 1959: 117 resp. 6; 1960: 159 resp. 4.

Jordlagsutredningen anför i sitt betänkande med förslag till jordförvärvslag m. m. (SOU 1961: 49) vidare:

Vad gäller skogsbolagen synes förvärven kunna indelas i följande grupper:

1. Förvärv av mark i syfte att utvidga befintligt industriområde eller för att anlägga ny industri.

I sådana fall lämnas regelmässigt tillstånd om icke vederbörande

kommun direkt motsätter sig förvärvet under angivande av en annan, ur dennas synpunkt angelägnare markanvändning. Under senare år har sålunda i flera fall lämnats tillstånd till förvärv av mark för kraftverksbyggen.

2. Förvärv under uppgivet syfte att vidga den egna råvarubasen eller att trygga sysselsättningen för hos sökanden anställda.

Sådana förvärvsmotiv utgör enligt praxis icke koncessionsgrund i och för sig. I intet fall lär tillstånd ha lämnats utan att kompensation i huvudsakligen likvärdig mark lämnats. Prövningen har varit densamma antingen förvärvsfastigheten haft karaktär av stödskog eller överloppsskog. Ej heller har gjorts någon skillnad i bedömningen med hänsyn till sökandebolagets storlek. Den omständigheten att en sågverksrörelse är av familjebolagstyp har sålunda icke ansetts utgöra särskilt skäl för beviljande av tillstånd till förvärv av skogsmark. Vidare har företag med egen förädlingsindustri i förvärvshänseende likställts med företag utan sådan industri.

I fråga om kompensationsmarken fordras, att den skall ha i huvudsak samma värdeproduktionsförmåga som förvärvsfastigheten. I praktiken tages i allmänhet som ett uttryck härför skogsmarkens s. k. lägesreglerade årsproduktion. Såsom kompensationsmark kan, där förvärvet avser s. k. överloppsskog jämlikt 4 § andra stycket i lagen godtagas såväl skogsmark som odlad jord. I praktiken har dock förekommande kompensationsmarker i de flesta fall huvudsakligen utgjorts av skogsmark. Vid förvärv och markbyten enligt 5 § i lagen tillämpas mera konsekvent principen att skogsmark bytes mot skogsmark. Där i sådana fall dock som kompensation godtagits även odlad jord, har denna i bytesjämförelsen som regel boniterats och värderats som skogsmark.

3. Förvärv av enklaver eller bolagets innehav närliggande mark i arronderingsförbättrande syfte.

Fram till senare delen av 1950-talet har tillämpats en praxis som i stort sett inneburit att tillstånd lämnats till förvärv av enklaver utan krav på kompensation om arealen icke överstigit 15—20 ha produktiv mark. Därvid har dessutom krävts att sökandebolagets innehav, som genom förvärvet skulle bli strukturförbättrat, varit av så stor omfattning att förvärvet medfört förbättring av nämnvärd betydelse.

Under senare tid har en generösare tillämpning införts, grundad på uttalanden av 1959 års riksdag (prop. 148/1959, s. 222). Denna innebär bl. a. att man i dylika fall icke kräver kompensation för i förvärvet ingående jordbruksjord som bör överföras till skogsmark.

4. Förvärv av fastigheter som ersättning för mark som bolaget måst avstå till kraftledningsgator eller som översvämmats i samband med vattenregleringar.

Ingen av dessa omständigheter har ensam godtagits som förvärvsanledning. Emellertid har sådant avstående av mark ansetts kunna beaktas vid koncessionsbedömningen.

5. Övriga förvärvsfall. Tillstånd har som regel medgivits till ansökningar om förvärv av mark avsedd att nyttjas för fritidsändamål för sökandens anställda, där ändamålet syntts kvalificerat och marken i fråga ej ansetts direkt behövlig för jordbruket. Likaså har förvärvare, vars verksamhet förutsätter tillgång till torv, lera eller sand, erhållit tillstånd att förvärva fastigheter med sådana värden. Konsumentko-

operativa företag har under senare år icke sökt eller beviljats tillstånd till förvärv av fastigheter för försöks- eller andra ändamål. Fastighetsbolag med avsikt att utnyttja det förvärvade för tätbebyggelse har beviljats tillstånd i de fall fastigheten ansetts mogen för sådant utnyttjande.

1955 års lag. Allmän bakgrund

Lagen är av provisorisk karaktär och ersätter tidigare provisoriska lagar från 1945 och 1948 ävensom lag om kronans förköpsrätt från 1947. De bestämmelser, som trädde i stället för sistnämnda lag, innebär att jordförvärvslagen blivit ett medel för jordbrukets rationalisering. Förvärvstillstånd kan sålunda vägras om egendomen finnes böra tagas i anspråk för att underlätta bildandet av ändamålsenliga brukningsenheter. Om så sker är kronan skyldig på säljarens begäran att lösa fastigheten till det av köparen utfästa priset. 1955 års lag innebär i stort sett en återgång till 1945 års jordförvärvslag med tillägg av bestämmelser för att trygga säljarens intresse att erhålla marknadsmässigt pris för fastigheten.

I 1945 års proposition (nr 336) anförde departementschefen (Pehrsson-Bramstorp) såsom allmän motivering till lagförslaget bl. a.:

Att betydande olägenheter i skilda hänseenden komma att uppstå, därest landets jordbruksfastigheter i alltför stor utsträckning övergå till bolag eller sådana personer, vilka icke idka jordbruk som huvudsaklig näring, torde vara höjt över varje tvivel. Det är uppenbarligen av största betydelse för landets framtida utveckling att inom detsamma finnes ett starkt och bärkraftigt jordbruk som handhaves av en självägande och självständig jordbruksbefolkning. Detta har sedan lång tid stått klart för statsmakterna, vilka även genom olika åtgärder sökt stävja och hejda en utveckling, som leder till att jorden i stor omfattning övergår till spekulations- eller placeringsobjekt.

I proposition (nr 194) till 1948 års riksdag uttalade departementschefen (Sköld) bl. a., att de erfarenheter, som vunnits under den tid jordförvärvslagen tillämpats, gav vid handen, att en lagstiftning med ifrågasvarande syfte icke kunde avvaras, enär spekulations- och kapitalplaceringstendenser avseende jordbruksfastigheter trots den gällande jordförvärvslagen alltför gjort sig gällande i en ingalunda ringa utsträckning. För att främja den yttre rationaliseringen borde emellertid enligt departementschefens mening tillgripas endast de medel, som taga direkt sikte på detta ändamål, eller således — bortsett från de frivilliga åtgärder, som i första hand kommer i fråga — lagbestämmelserna om förköp och expropriation.

1945 års förvärvslag hade i viss utsträckning använts i direkt rationaliseringssyfte. Förvärvstillstånd gavs alltså icke i sådana fall, då förvärvsfastigheten kunde lämpligare användas för förstärkning av annan jordbruksfastighet. Visserligen hade ifrågasvarande bestämmelser oförändrade överförts från 1945 till 1948 års förvärvslag, men det oaktat hade de givits en i viss mån annan inriktning. Detta sammanhänge med att lantbruksnämnderna i anslutning till 1947 års beslut om den framtida jordbrukspolitiken fått särskilda medel med vilka de kunde främja rationaliseringen, nämligen i första hand ekonomiskt stöd åt yttre och inre rationalisering samt därjämte förköps- och expropriationsrätt.

Till grund för 1955 års proposition (nr 165) låg ett av 1951 års jordbruksrationaliseringsutredning avgivet betänkande (SOU 1954:16), som även innehöll förslag till ny lagstiftning betr. bolagsförvärven. Sistnämnda förslag upptogs emellertid icke till behandling av Kungl. Maj:t.

1955 års lag innefattar två i viss grad skilda element. Å ena sidan avser lagen att vara ett instrument för rationaliseringen. Men samtidigt har lagen bibehållit sin tidigare funktion såsom ett medel att förhindra ur det allmännas synpunkt icke önskvärda förvärv av jordbruksfastighet.

Lagens allmänna inriktning framgår av departementschefens (Norup) uttalande (prop. nr 165, s. 32—33):

Jordförvärvslagen har till ändamål att förebygga olämpliga förvärv av jordbruks- och skogsfastigheter. Att anordna en kontroll, som hindrar sådana förvärv utan att alltför mycket beskära den enskildes handlingsfrihet, erbjuder givetvis sina vanskligheter. Redan gränsdragningen mellan lämpliga och olämpliga förvärv kan ge anledning till diskussion. Beträffande vissa slag av förvärv torde emellertid endast en mening kunna råda om deras skadlighet, t. ex. spekulationsköpen. Att förhindra dessa utgör också ett huvudsyfte för jordförvärvslagen. Ett annat huvudsyfte är att motverka kapitalplaceringsköp och andra förvärv, som minskar den jordbrukande befolkningens fastighetsinnehav. Dylika förvärv kan dock emellanåt vara till övervägande nytta ur allmän synpunkt, och lagen öppnar därför också möjlighet att godkänna dem i sådana fall.

Behovet av jordförvärvskontroll gör sig särskilt gällande i tider med fallande penningvärde. Emellertid visar erfarenheten, att jord och än mera skog även eljest är ett begärligt objekt för kapitalplacering. Och jämväl risken för spekulationsbetonade förvärv är långt ifrån utesluten under de mera normala tiderna. Särskilt i trakterna omkring de större städerna tillkommer också ett växande intresse att förvärva gårdar för bostads- och fritidsändamål. Anledning finnes sålunda att befara ogynnsamma verkningar för strävandet att vidmakthålla en självägande bondebefolkning, om förvärvskontrollen upphäves. Såsom både utredningen och lantbruksstyrelsen framhållit kan dessa verkningar icke i erforderlig mån motarbetas med hjälp av vanhävds- och skogsvårdslagstiftning.

Samtidigt som jag således ansluter mig till utredningens uppfattning om behovet av fortsatt jordförvärvslagstiftning, vill jag understryka vikten av en liberal tillämpning av lagstiftningen där detta låter sig förenas med lagens syften. I fråga om stora och mera kapitalkrävande egendomar kan det t. ex. stundom vara anledning att meddela förvärvstillstånd, även om förvärvaren icke ämnar ägna sig åt egendomens skötsel. Särskilt i förening med ett föreläggande att upprusta egendomen kan ett tillstånd i dylikt fall vara till nytta för jordbruket. En liberal tillståndsgivning bör också kunna äga rum med avseende å fastigheter, som på grund av ringa areal eller eljest icke lämpar sig för egentligt jord- eller skogsbruk och ej heller erfordras för komplettering av andra jordbruksfastigheter.

Grunderna för tillståndsprövningen enligt 1955 års lag

I lagens 3—5 §§ anges uttömmande grunderna för tillståndsprövningen. I 3 § upptages de indispensabla hindren för förvärvstillstånd. I 4 §

redovisas de dispensabla hindren d. v. s. de olika fall, då tillstånd skall vägras, därest icke vissa i lagen angivna omständigheter föreligger. Den upphävida lagen om förköpsrätt ersättes av bestämmelser i 5 §, vilka möjliggör för lansbruksnämnd att använda lagen som ett instrument för jordbruksrationaliseringen.

Indispensabelt hinder föreligger, om det kan antagas att förvärvsfastigheten blir vanskött i köparens hand, om köparen huvudsakligen åsyftar att utan nytta för visst jordbruk i orten tillgodogöra sig skogstillgång, som är behövlig som stöd för ortens jordbruk, eller om köparen huvudsakligen avser att bereda sig vinst genom snar avyttring av egendomen, del därav, andel däri eller genom att bortföra byggnader eller annat, som tarvas för egendomens brukande.

Dessa avslagsgrunder har oförändrade överförts från 1948 års lag. Lantbruksstyrelsen anför i en kommentar år 1949 bl. a.:

De allmänna reglerna för skogens nyttjande finnas angivna i skogsvårdslagen den 21 maj 1948, som trätt i kraft den 1 januari 1949. Enligt lagen skall skogsmark med därå växande skog skötas så att tillfredsställande ekonomiskt utbyte vinnes och, såvitt möjligt, i huvudsak jämn avkastning erhålles. Beträffande utvecklingsbar skog stadgas, att avverkning av sådan skog ej utan skogsvårdsstyrelsens tillstånd må ske annorledes än genom gallring, som är ändamålsenlig för skogens utveckling. Avverkning av icke utvecklingsbar skog må ej å någon fastighet få företagas.

Även om det kan antagas, att den, som förvärvat en jordbruksfastighet, icke avser att företaga avverkningar i strid mot bestämmelserna i skogsvårdslagen skall i jordförvärvsärendet tillses att jordbruket i orten icke genom förvärvet undandrages erforderligt stöd av skogen.

Om innebörden av stadgandena uttalade chefen för justitiedepartementet i proposition nr 232 till 1947 års riksdag:

Med hänsyn till den betydelse tillgång på egen skog har ur de synpunkter som här angivits måste det anses vara av vikt, att avstyckning av skog ej sker på ett sätt, som minskar möjligheterna att genomföra en erforderlig komplettering av jordbruk med skog eller försvårar en dylik komplettering. Det synes mig därför motiverat, att man, då fråga uppkommer att från en fastighet med god skogstillgång avskilja skog som ej kan anses behövlig för att trygga fastighetens egen bärkraft, i första hand undersöker, om skogen erfordras för komplettering av närliggande brukningsdelar med ringa eller ingen skogstillgång och medger avskiljande av skogen för att bilda särskild skogsfastighet först om något behov av skogen för kompletteringsändamål ej föreligger. Att hänsyn tages till andra jordbruks behov av skog är så mycket mer angeläget, som möjligheten att förstärka ofullständiga jordbruk med skog torde komma att spela en betydande roll vid den statliga verksamheten för jordbrukets rationalisering. De svårigheter de sakkunniga befarat kunna inträda, om man tillåte att skogsmark frigjordes från sambandet med jordbruket, skulle väl icke bli så stora, om på sätt förordats i ——— lagrådsremissen möjlighet öppnas att genom förköpsrätt och expropriation förvärva skog för sagda ändamål. Men även om så sker, synes det vara mindre välbetänkt att medgiva ett dylikt avskiljande i de fall, då behov av skog föreligger för andra närliggande jordbruk. Man bör alltså vid prövningen, huruvida

skog får skiljas från jordbruksfastighet, taga hänsyn icke blott till styckningsfastighetens skogsbehov utan även till det behov av skog som kan föreligga för andra jordbruk i orten.

De dispensabla hindren är följande:

1. anledning finnes att förvärvaren vill åtkomma egendomen huvudsakligen för kapitalplacering eller, vad angår egendom med jordbruk, i annat syfte än att själv ägna sig åt detta;

2. fångtet avser sådan fastighet eller sänjelott, som jämte annan fångtemannen tillhörig jord utgör i en för sitt ändamål lämpad brukningsenhet, eller andel i sådan egendom samt brukningsenhetens bestånd eller ändamålsenlighet skulle äventyras genom att egendom fränskiljes; eller

3. fångtet medför att skilda brukningsenheter, vilka kan anses lämpade för sitt ändamål, eller andelar i dylika brukningsenheter sammanføres i en ägo.

Emellertid kan prövningsmyndigheterna — därest hinder av angivet slag finnes föreligga — bifalla eller avslå förvärvsansökan beroende på om dispensanledning anses föreligga eller ej.

Tillstånd må nämligen enligt 4 § andra stycket trots hindret meddelas, om fångtet kan väntas medföra övervägande nytta för jordbruket eller för näringslivet i orten eller egendomen för förvärvaren har synnerligt värde utöver det ekonomiska eller eljest särskilt skäl föreligger att godtaga fångtet.

I en kommentar till 1945 års jordförvärvslag har kanslirådet P. Gullstrand beträffande tolkningen i praxis av uttrycket »själv ägna sig åt jordbruket» yttrat:

Därest ett förvärv gällt fastighet med jordbruk, d. v. s. fastighet, varå jordbruk avsetts fortfarande skola bedrivas, och något hinder för tillstånd till förvärvet ej förelegat, har det i sådana fall, där sökanden icke redan ägt jordbruksfastighet, varit av särskild betydelse att uttröna huruvida sökanden velat förvärva fastigheten i syfte att själv ägna sig åt jordbruket å densamma. Har nämligen sådant förhållande i ett dylikt fall ansetts föreligga, har därmed också ansökningen om förvärvstillstånd bifallits, oavsett huruvida innehavet av fastigheten kunnat väntas medföra den nytta, som i 3 § andra stycket (mot svarar nuvarande 4 § andra stycket) i lagen omförmäles, eller särskilt skäl för att bifalla ansökningen förelegat.

Ett antagande, att sökanden velat förvärva en fastighet med jordbruk i syfte att ägna sig åt jordbruket å densamma, har — bortsett från de fall, då fastigheten utgjorts av ett stödjordbruk (arbetarsmåbruk) — i allmänhet ansetts kunna göras, om sökanden avsett att bosätta sig å fastigheten och ha jordbruket å densamma till sin egentliga förvärvskälla eller arbetsuppgift. Därmed har emellertid icke sagts, att sökanden måste personligen deltaga i jordbruksarbetet eller i alla avseenden utöva ledningen av jordbrukets skötsel. Därest sökanden velat förvärva en fastighet med jordbruk, som varit utarrenderat några år framåt i tiden, eller om sökanden uppgivit sig vilja anställa en inspektör eller rättare för hjälp med jordbruksarbetet, ha sådana omständigheter i och för sig icke ansetts innebära, att sökanden haft annan avsikt än att själv ägna sig åt jordbruket.

I fråga om innebörden av uttrycket »brukningsenheter, vilka kunna anses lämpade för sitt ändamål» uttalade departementschefen:

Vid bedömandet av frågan, huruvida en brukningsenhet kan anses lämpad för sitt ändamål, kan viss ledning hämtas av bestämmelserna om fastighetsbildning. I 19 kap. 3 § 2 mom. lagen om delning av jord å landet föreskrives såväl hur stödjordbruk som hur annat jordbruk bör vara beskaffat för att kunna anses lämpat för sitt ändamål. Beträffande det senare slaget av jordbruk erfordras, att fastigheten varaktigt kan ge brukaren och hans familj tillfredsställande bärning. Fastigheten skall sålunda, allt efter ortens förhållanden och jordbrukets art, rymma för jordbruket erforderlig inrösningsjord samt därutöver erbjuda annan behövlig naturtillgång, såsom skogbärande mark eller fiskevatten. Är fastigheten belägen i ort, där det i allmänhet på grund av natur- och näringsförhållandena förutsättes att jordbruksfastighet, som ej är att hänföra till stödjordbruk, har skog till husbehov eller eljest såsom stöd åt jordbruket, kräves att fastigheten erbjuder tillgång till skog i den omfattning, som efter ortens allmänna förhållanden anses erforderlig för jordbruk av den storlek varom är fråga. Undantag från denna regel må dock göras, där fastigheten uppenbarligen icke har behov av sådan skogstillgång. Beträffande stödjordbruk stadgas att fastighet, som kan ge brukaren och hans familj endast ett mindre bidrag till deras försörjning, må anses lämpad såsom stödjordbruk, om det med hänsyn till ortens förhållanden kan antagas, att brukaren kan varaktigt erhålla en tillfredsställande bärning huvudsakligen genom kroppsarbete i annans tjänst eller genom hantverk, hemslöjd, fiske eller annan därmed jämförlig verksamhet. Har stödjordbruk eller annat jordbruk behov av bete, skall fastigheten rymma erforderlig för ändamålet lämpad inrösningsjord, om behovet ej är betryggande tillgodosett på annat sätt.

En brukningsenhet, som icke fyller de nu angivna anspråken, bör det oaktat kunna anses lämpad för sitt ändamål, om möjlighet finnes att avhjälpa bristen. Fråga kan t. ex. vara om en skogfattig gård i en trakt, där komplettering med skog kan ske. Å andra sidan måste beaktas, att anspråken på areal stiger med den tekniska utvecklingen. Stor hänsyn måste också tagas till brukningsenheternas byggnadsbestånd.

Av *rationaliseringsskäl* må enligt 5 § tillstånd vägras, om egendomen finnes böra tagas i anspråk för att underlätta bildandet av till storlek och ägoanordning ändamålsenliga brukningsenheter. Från denna huvudregel föreskrives vissa undantag.

Blir köp ogillt till följd av att förvärvstillstånd vägras jämlikt 5 § och har köpehandlingen varit företedd i ärendet, är kronan enligt 9 § i princip skyldig att, om säljaren yrkar det, lösa egendomen till det pris köparen utfäst.

Framhållas bör, att den i försköpslagen upptagna bestämmelsen, att rationaliseringen med statens stöd syftade till att underlätta bildandet av bärkraftiga jordbruksdelar, i 1955 års lag utvidgats till att avse bildande av till storlek och ägoanordning ändamålsenliga brukningsenheter.

Departementschefen yttrade härom:

Om lagen verkligen skall främja jordbrukets yttre rationalisering enligt den moderna tidens krav, måste den kunna tillgodose även andra och vidare rationaliseringsbehov än det man ville fylla med förköpslagen. Ur närings- och befolkningspolitiska synpunkter kan det också

vara angeläget att medverka till bildande av ändamålsenliga stödjordbruk. Det är självklart, att bestämmelsen icke bör tillgripas för att ernå blott oväsentliga förbättringar och att hänsynen till allmännyttan alltid skall vara vägledande. Med tanke på lantbruksnämndernas primära uppgift att uppmuntra jordbrukarnas egna rationaliseringssträvanden torde man kunna utgå från att bestämmelsen icke tillämpas i andra fall än sådana, där en ur de berörda parternas samfällida synpunkt ändamålsenlig lösning icke står att vinna på annat sätt. I allmänhet bör naturligtvis icke ifrågakomma att med stöd av förevarande bestämmelse hindra förvärv av fullständiga jordbruk, åtminstone om byggnadsbeståndet är tillfredsställande. Emellanåt kan det dock vara ett bygdeintresse att möjlighet ges till förstärkning av flera smärre jordbruk på bekostnad av ett större.

1958 års jordlagsutredning anförde i sitt betänkande rörande tillståndsprövningen i dess helhet (avseende alltså icke blott ärenden, som slutligt avgjorts av Kungl. Maj:t) bl. a. följande:

I syfte att närmare undersöka tillämpningen av 3 § har utredningen särskilt studerat handlingarna i förvärvsärenden, där avslag meddelats med stöd av lagrummet under femårsperioden 1955—1959. Handlingarna visar, att avslagsbesluten i huvudsak gällt mindre fastigheter. Vidare framgår att i flertalet av de fall där befarad vanhävd utgjort avslagsgrund beslutet grundats på vetskap om att sökanden misskött tidigare innehav. Likaså har i så gott som samtliga fall, där avslag meddelats under åberopande av spekulationsavsikt, vederbörande förvärvare tidigare varit inblandad i fastighetsaffärer i syfte att på kort sikt tillgodogöra sig värden, som samlats av tidigare ägare.

De avslagsfall, där sökandens avsikt varit att utan nytta för visst jordbruk i orten tillgodogöra sig skogstillgång, är betydligt fler än vanhävdsfallen. Ofta har avslagsmotivet åberopats samtidigt med något av förvärvshindren i 4 § första momentet. Av de infordrade handlingarna har kunnat utläsas, att begreppet »skogstillgång» tolkats på så sätt, att därmed icke enbart avsetts »ett samlat skogskapital» utan även sådan skog, som ansetts ha karaktär av stödskog.

Utredningen har vidare studerat ett antal ärenden där bestämmelserna i 4 § åberopats. Av därvid tillämpade riktlinjer återges följande av mera principiellt intresse ur förvärvslagssynpunkt.

Vad gäller tillämpningen av 4 § mom. 1 har kapitalplaceringsavsikt ansetts kunna föreligga oberoende av huruvida vederbörande förvärvat fastigheten med egna medel eller icke. Det förhållandet att vederbörande lånat upp erforderligt kapital har sålunda icke uteslutit att bestämmelsen ansetts tillämplig.

Vid tillämpningen av det andra avslagsmomentet i 4 § mom. 1 har i begreppet »själv ägna sig åt jordbruket» i allmänhet inlagts att vederbörande avsåge att bosätta sig på förvärvsfastigheten och — vad gäller jordbruk av bondebrukstyp eller mindre — själv sätta in sin arbetskraft i företaget. Vid prövningen av frågan om vederbörade komme att själv ägna sig åt jordbruket har icke endast godtagits lämnade uppgifter utan även övervägts den praktiska situationen härför med hänsyn till sökandens kunskaper och fastighetens beskaffenhet m. m.

Synpunkten att sökanden själv skall delta i arbetet har tillämpats i fråga om förvärvsobjekt som icke är tillräckligt stora för att bära kostnaderna för en anställd arbetsledare.

Vid bedömning av frågan huruvida fånet kan förväntas medföra övervägande nytta för jordbruket eller näringslivet i orten har stor hänsyn tagits till förvärvarens avsikt att tillföra egendomen kapital, som bedömts erforderligt för att förefintliga brister skall bli avhjälpda. Under senare år har i enlighet med uttalanden härom av 1959 års riksdag (prop. nr 148/1959, s. 222) såsom nytta för näringslivet i orten även betraktats skogsplantering på odlad jord, som bör överföras till skogsmark.

I överensstämmelse med uttalanden i förarbetena till gällande jordförvärvslag har en liberal tillståndsprövning skett beträffande stora kapitalkrävande objekt och små ur jordbrukssynpunkt ointressanta enheter. Någon mera enhetlig gräns mot de fall där en restriktiv prövning ansetts betingad torde icke finnas. Som allmän regel torde gälla att en liberal syn på förvärvsfrågan anses motiverad, där det icke kan påvisas någon speciell praktisk nytta ur jordbrukets synpunkt av att förvärvsrestriktioner upprätthålles.

Kungl. Maj:ts tillståndsprövning enligt 1955 års lag

Av de 21 ärenden, som avgjorts av Kungl. Maj:t under första kvartalet 1964 har ett bifallits och 20 avslagits; 7 ärenden jämlikt 3 § eller 4 § och 13 ärenden under återopande av 5 § i 1955 års lag.

I det ärende, där Kungl. Maj:t meddelade förvärvstillstånd var omständigheterna i korthet dessa: Sökanden ägde tidigare en fastighet, omfattande ca 31 ha åker samt 78 ha produktiv skogsmark. Fastigheten var försedd med modernt bostadshus och tillfredsställande ekonomibyggnader. — Förvärvsfastigheten omfattade ca 26 ha åker och ca 50 ha produktiv skogsmark. Sökanden, som förutom jordbruk bedrev sågverksrörelse, avsåg att sambruka fastigheterna. Lantbruksnämnden i Stockholms län ansåg, att förvärvet medförde att i en ägares hand sammanfördes två brukningsenheter, som var för sig var lämpade för sitt ändamål, och avlog ansökan under återopande av 4 § mom. 3. Sökanden besvarade sig. Lantbruksstyrelsen fann ej skäl bifalla besvären. Sökanden fullföljde sin talan. Efter omfattande skriftväxling tillstyrkte lantbruksstyrelsen att tillstånd gavs, enär genom försäljningar mellan sökanden och lantbruksnämnden förvärvet skulle medföra fördelar ur arronderingssynpunkt icke blott för sökanden utan även för annan jordbrukare. Sökandens fastighet skulle — om tillstånd beviljades — få en areal av ca 74 ha åker och ca 150 ha skog. — Kungl. Maj:t fann med hänsyn till i målet föreliggande särskilda omständigheter skäl icke föreligga att på grund av jordförvärvslagens bestämmelser vägra tillstånd; med ändring av lantbruksstyrelsens beslut meddelades därför förvärvstillstånd.

Rörande de ärenden, där förvärvsansökan avslagits jämlikt 3 § eller 4 §, hänvisas till *Bilaga C* och rörande ansökningar, avslagna jämlikt 5 §, hänvisas till *Bilaga D*.

Av avslagsgrunderna i 3 § har undantagslöst återopats, att förvärvaren med fånet huvudsakligen äsyftat att utan nytta för visst jordbruk i orten

tillgodogöra sig skogstillgång, som är behövlig såsom stöd för ortens jordbruk.

Av 4 §:s fall har punkt 2 åberopats i ett fall; i övrigt har endast bestämmelserna i punkt 1 tillämpats.

Här må slutligen erinras om en inom utskottet år 1957 gjord undersökning rörande Kungl. Maj:ts tillämpning under år 1956 av 1955 års lag. Det konstaterades då att Kungl. Maj:t avslagit ansökan om förvärvstillstånd i 5 fall jämlikt 3 §, i 10 fall jämlikt 4 § och i 7 fall jämlikt 5 §. Prövning enligt 4 § ledde i 3 fall till att tillstånd beviljades och prövning enligt 5 § ledde likaledes i 3 fall till förvärvstillstånd.

Bilaga A

Nationalitet m. m.	Fastighetens storlek	Taxering	Avsedd användn.	Tillstyrkt av	Avstyrkt av	Kungl. Maj:t
1. Finsk; bosatt i Sverige sedan 1951; ostmästare	åker och tomt 3 har äng och skog 3,65 har	23 400 jordbruksfastighet Kpsk: 45 400	bostad	kommunalnämnd lantbruksnämnd landsfiskal länsstyrelse utlänningskommissionen		Tillstånd
2. Finsk; bosatt i Sverige sedan 1954; lantbrukare	åker 9 har bete 0,75 har skog 13 har	32 700 jordbruksfastighet Kpsk: 45 000	bostad och lantbruk	kommunalnämnd lantbruksnämnd landsfiskal länsstyrelse utlänningskommissionen		Tillstånd
3. Dansk; bosatt i Danmark; apotekare	ej uppgivet	Kpsk: 3 500	sommarbostad	kommunalnämnd lantbruksnämnd överlantmätare länsstyrelse		Tillstånd
4. Norsk; kylmontörförman	åker 7,96 har tomt 0,34 har bete 2,73 har skog 79,20 har	jordbruksfastighet Kpsk: 29 000	bostad och lantbruk	kommunalnämnd lantbruksnämnd landsfiskal överlantmätare länsstyrelse utlänningskommissionen		Tillstånd
5. Norsk; sedan flera år hästuppfödare i Sverige	åker 5 har skog 16 har	23 200 jordbruksfastighet Kpsk: 30 000	bostad vissa tider av året samt hästuppfödning	kommunalnämnd lantbruksnämnd landsfiskal överlantmätare länsstyrelse utlänningskommissionen		Tillstånd

Nationalitet m. m.	Fastighetens storlek	Taxering	Avsedd användn.	Tillstyrkt av	Avstyrkt av	Kungl. Maj:t
6. Finsk; bosatt och kyrkoskriven i Sverige; jordbrukare	åker 21 har skog 30 har	31 100 jordbruks- fastighet Kpsk: 44 000	bostad och lantbruk	kommunalnämnd lantbruksnämnd landsfogde överlantmätare länsstyrelse utlänningskommissionen		Tillstånd
7. Finsk; sedan många år bosatt i Sverige; murare	åker 5 har	12 000 jordbruks- fastighet Kpsk: 25 000	bostad; kalkon- och hönsavel	kommunalnämnd lantbruksnämnd landsfiskal överlantmätare länsstyrelse utlänningskommissionen		Tillstånd
8. Dansk; bosatt i Danmark; överlärare	3,5 har	7 400 jordbruks- fastighet Kpsk: 12 500	fritidsbostad	kommunalnämnd lantbruksnämnd landsfiskal överlantmätare länsstyrelse		Tillstånd (avser endast hus + tomt, se- dan sök. sålt återstoden av fast. för ratio- naliserings- ändamål)
9. Dansk; bosatt i Danmark; civilekonom	4,4 har	6 000 jordbruks- fastighet Kpsk: 12 750	fritidsbostad	lantbruksnämnd försvarsstaben landsfiskal länsstyrelse		Tillstånd
10. Ungersk; bosatta i Sverige sedan 1957 och 1959; A. civilekonom B. montör	ej uppgivet	4 300 annan fast. Kpsk: 15 000	sommarbostad samt hönsfarm	kommunalnämnd poliskammare länsstyrelse utlänningskommissionen		Tillstånd

Nationalitet m. m.	Fastighetens storlek	Taxering	Avsedd användn.	Tillstyrkt av	Avstyrkt av	Kungl. Maj:t
11. Finsk; bosatt i Sverige sedan 1957	åker 17 har skog 10 har	43 600 jordbruks- fastighet Kpsk: 65 000	bostad och lantbruk	kommunalnämnd lantbruksnämnd landsfiskal överlantmätare länsstyrelse utlänningskom- missionen		Tillstånd
12. Norsk; bosatt i Norge; äger tills. med sin familj majoriteten av aktierna i Heger Plastics AB, till vars förfogande fast. kommer att stå	tomt; storlek ej uppgiven	75 000 annan fast. Kpsk: 110 000	hyreslägenheter; lagerlokaler	drätselkammaren landsfiskal länsstyrelse		Tillstånd
13. Dansk; bosatt i Danmark	1,5 har	6 000 annan fast. Kpsk: 13 500	fritidsbostad	kommunalnämnd lantbruksnämnd landsfiskal		Tillstånd
14. Medborgare i Amerikas förenta stater; svensk intill 1927. Bor f. n. i Skottland	åker 7 har äng 6 har skog 38 har	30 000 jordbruks- fastighet Kpsk: 40 000	släktgård	drätselkammare lantbruksnämnd landsfiskal länsstyrelse		Tillstånd
15. Ungersk; bosatta i Sverige sedan 1957—1958; 1. en lantbrukare och h. h. 2. en pressare och h. h.	ej uppgivet	18 200 jordbruks- fastighet Kpsk: 35 000	hostad och lantbruk	kommunalnämnd lantbruksnämnd poliskammare betr. 2.	poliskammare betr. 1. (dömd under åren 1958—1961 vid sex tillfällen till dagsböter)	Tillstånd

Nationalitet m. m.	Fastighetens storlek	Taxering	Avsedd användn.	Tillstyrkt av	Avstyrkt av	Kungl. Maj:t
16. Aksjeselskapet Sangburgsforeningen i Halden, Norge	ej uppgivet	7 700 jordbruksfastighet Kpsk: 25 500 (jordbruksv. 1 600; skogsv. 6 100)	skogsbruk	kommunalnämnd lantbruksnämnd överlantmätare länsstyrelse		Tillstånd
17. Finsk; bosatt i Sverige sedan 1950	del av tomt	Kpsk: 42 643	bostad	utlänningskommissionen ÖA		Tillstånd
18 Finsk; bosatt i Sverige sedan 1963	ej uppgivet	63 000 annan fast. Kpsk: 75 000	bostad; ut-hyrning	drätselkammare polis-kammare länsstyrelse		Tillstånd

Bilaga B

Sökande m. m.	Fastighet m. m.	Remissinstanser	Remissinstansernas yttrande
A. HSB; förvärv för bostadsbyggande	232,5 har av Steninge gods intill Märsta samhälle i Stockholms län kpsk: 2: 60 per m ² av omr. 107 har inrösningsjord eller åker	1. Kommunalnämnden i Märsta kom. 2. Drätselkamm. i Sigtuna 3. Lantbruksnämnden 4. Länsarkitekten 5. Överlantmätaren 6. Länsstyrelsen 7. Lantmäteristyrelsen (efter samråd med lantbruksstyrelsen)	2 ansåg sig icke kunna ta ställning förrän efter fullständig redogörelse för den avsedda bebyggelsen; framhöll att exploateringen ej stod i överensstämmelse med regionplan 1, 3, 5 och 7 tillstyrkte 4 tillstyrkte endast under förutsättning att den översiktliga planläggningens anvisningar fullföljes 6 ville icke motsätta sig bifall till ansökningsen, men underströk, att därmed ställning icke tagits till den kommande bebyggelsen inom området
B. Handelsbolaget Byggnadsfirma Berg och Björhäll; förvärv för bebyggelse	7,2980 har av stadsägoområden inom Södertälje stad kpsk: 110 000 omr. utnyttjades vid tiden för förvärvet till trädgårdsodling	1. Drätselkammaren 2. Lantbruksnämnden 3. Överlantmätaren 4. Länsarkitekten 5. Länsstyrelsen 6. Lantmäteristyrelsen	1—6 tillstyrkte
C. Rockhammars AB, Sölinge; förvärv för arbetarbostad	Jordbruksfastighet om ca 23 har i Fellingsbro sn, Örebro län kpsk: 35 000	1. Kommunalnämnden 2. Lantbruksnämnden 3. Länsstyrelsen	1—3 tillstyrkte 2 framhöll särskilt, att fast. helt omslöts av annan AB tillhörig mark
D. Graningeverkens Försäljningskontor AB; förvärv för skogsbruk	Jordbruksfastighet i Högsjö sn, Västernorrlands län kpsk: 10 000 3 har åker 5 har skog 1 har övrig mark	1. Kommunalnämnden 2. Lantbruksnämnden 3. Överlantmätaren 4. Länsstyrelsen 5. Lantbruksstyrelsen	1 avstyrkte, enär marken borde läggas till annan jordbruksfastighet 2 tillstyrkte, enär åkermarken sannolikt på längre sikt kommer att överföras till skogsmark 3 tillstyrkte 4 tillstyrkte 5 tillstyrkte under åberopande av fastighetens obetydliga areal, åkerjordens beskaffenhet och belägenhet vid sidan av annat bolaget tillhörig mark

Sökande m. m.	Fastighet m. m.	Remissinstanser	Remissinstansernas yttrande
E. AB Hem på landet, Stockholm; förvärv för fritidsbebyggelse	Jordbruksfastigheter i Håbo kommun, Uppsala län kpsk: 1 000 000 85 har, därav 33 åker och äng och återstoden skog	1. Kommunalnämnden 2. Lantbruksnämnden 3. Länsarkitekten 4. Överlantmätaren 5. Länsstyrelsen 6. Lantmäteristyrelsen	1—6 tillstyrkte; 2 och 6 framhöll, att hinder icke förelåg ur jordbrukspolitisk synpunkt
F. AB Brusafors-Hällefors, Silverdalen; förvärv för skogsbruk (sulfittfabrik)	Jordbruksfastigheter i Alseda kommun, Jönköpings län kpsk: 257 000 14 har åker 91 har skog	1. Kommunalnämnden 2. Lantbruksnämnden 3. Skogsvårdsstyrelsen 4. Länsarbetsnämnden 5. Länsstyrelsen 6. Lantbruksstyrelsen	1—3 och 5 motsatte sig bifall till ans. enär bol. icke var villigt avstå kompensationsmark i tillräcklig omfattning. (Hos Kungl. Maj:t ingav bol. en förbindelse att lämna kompensationsmark) 4 fann ej anledning motsätta sig bifall 6 tillstyrkte
G. Korsnäs AB, Gävle; förvärv för skogsbruk	Jordbruksfastigheter i Malungsn, Kopparbergs län kpsk: 35 000 24 har skog 5 har övrig mark	1. Kommunalnämnden 2. Lantbruksnämnden 3. Överlantmätaren 4. Länsstyrelsen 5. Lantbruksstyrelsen	1—5 tillstyrkte; 5 åberopade fastighetens obetydliga areal och arronderingsförbättringar, som förvärvet medförde
H. Uddeholms AB, Uddeholm; förvärv för skogsbruk	Jordbruksfastighet i Färnebo sn, Värmlands län kpsk: 20 000 14 har skog	1. Kommunalnämnden 2. Lantbruksnämnden 3. Överlantmätaren 4. Länsstyrelsen 5. Lantbruksstyrelsen	1—5 tillstyrkte, 2, 4 och 5 dock endast under förutsättning av kompensation
J. Björkä AB; SCA; Nynäs AB; Svanö AB; Pensionsstiftelsen för befattningshavare hos Kramfors AB	Byte mellan sökandena av egendomar om sammanlagt 50 000 har inom Ångermanälvens flodområde i Västernorrlands, Jämtlands och Västerbottens län	Västernorrlands län: 1. Lantbruksnämnden 2. Överlantmätare 3. Länsstyrelsen Jämtlands län: 4. Lantbruksnämnden 5. Överlantmätare 6. Länsstyrelsen	Samtliga tillstyrkte

Sökande m. m.	Fastighet m. m.	Remissinstanser	Remissinstansernas yttrande
K Svanö AB, Väja; förvärv för skogsbruk	1,5 har av jordbruksfastighet i Helgrems sn, Västernorrlands län kpsk: 2 000	Västerbottens län: 7. Lantbruksnämnden 8. Överlantmätare 9. Länsstyrelsen 10. Lantbruksstyrelsen 1. Kommunalnämnden 2. Lantbruksnämnden 3. Överlantmätaren 4. Länsstyrelsen 5. Lantbruksstyrelsen	1—5 tillstyrkte
L. Byggnadsfirman Anders Diös AB, Uppsala; förvärv för småhusbebyggelse	95 har av stadsägoområden i Uppsala kpsk: 1 900 000 35 har åker 60 har skog	1. Drätselkammaren 2. Lantbruksnämnden 3. Överlantmätaren 4. Länsstyrelsen 5. Lantmäteristyrelsen (efter samråd med lantbruksstyrelsen)	1—5 tillstyrkte; 2 anförde bl. a. att området ingår i del av staden, som enl. generalplan avses att utnyttjas för annat ändamål än jordbruk, och att hinder mot tillstånd ej föreligger ur jordbrukspolitisk synpunkt
M. Waso-Verken AB, Bohus; förvärv för fabrikstomt	Jordbruksfastighet i Nödinge sn, Älvsborgs län kpsk: 750 000 6,7 har åker och äng 17 har avrösningsjord	1. Kommunalnämnden 2. Lantbruksnämnden 3. Överlantmätaren 4. Länsstyrelsen 5. Lantbruksstyrelsen	1—5 tillstyrkte; 2 anförde bl. a. att fast. icke är lämpad för jordbruksändamål; 4 framhöll, att förvärvet var av stor betydelse för sökandebolagets framtida utveckling; 5 upplyste, att fast. ligger inom område, som är avsett för industribebyggelse
N. Televerkets i Stockholm driftvärnshåll; förvärv för driftvärnsgård	Jordbruksfastighet i Fors sn, Jämtlands län kpsk: 22 000 6,8 har, därav 2,8 åker och 1 skog	1. Kommunalnämnden 2. Lantbruksnämnden 3. Överlantmätaren 4. Länsstyrelsen 5. Lantbruksstyrelsen	1—5 tillstyrkte; enl. 2 saknar fast. intresse ur jordbrukssynpunkt
O. HSB; förvärv för fritidsbebyggelse	Jordbruksfastighet i Björkö-Arholma sn, Stockholms län kpsk: 80 000 23 har, därav 4 har åker och äng	1. Kommunalnämnden 2. Lantbruksnämnden 3. Överlantmätaren 4. Länsarkitekten 5. Länsstyrelsen 6. Lantmäteristyrelsen	1 avstyrkte i avbidan på närmare planering; 2 avstyrkte; framhöll att området icke har förutsättningar att bestå som självständig jordbruksenhet, utan har karaktär av tillskottsmark till ngt av öns jordbruk; bifall till ans.

Sökande m. m.	Fastighet m. m.	Remissinstanser	Remissinstansernas yttrande
P. Stiftelsen Stockholms Skärgård; förvärv för att bevara områdets egenart, naturvärden och landskapsbild	Samma som under U.	Länsstyrelsen	ansågs binda användningen av förvärvsområdet och föregripa en planerad översiktlig planering av denna del av ön; 3 tillstyrkte, enär behov av omr. icke finnes för jordbruket och bifall icke ansågs leda till olämplig användning; 4 och 5 avstyrkte i avbidan på översiktlig planering; 6 tillstyrkte enär sök. förbundit sig att överlåta omr. till sök. under P.
			Tillstyrkte

Sökande	Fastighet	Avsikten med förvärvet	Lantbruksnämnden	Lantbruksstyrelsen
1. Disponent f. 1912	5 har bete 60 har skog 38 har övrig mark Kpsk: 170 000 Kronobergs län	Skogsbruk; även för rekreation; ämnade verkställa en genom- gripande och påkostad upprust- ning av skogsbruket	Avslag jäml. 3 § och 4 § 1. (Antalet icke bärkraftiga bruk- ningsenheter å orten var stort och behov av komplettering förelåg)	Ej ändring
2. Entreprenör f. 1913	0,9 har åker och tomt 66 har skog, därav 46 har produktiv skogs- mark Kpsk: 60 000 Värmlands län	Bosättning efter upprustning av bostadshus och kultivering av skogsmark	Avslag jäml. 3 § och 4 § 1. (Behov av fast. även för den yttre rationaliseringen)	Jäml. 4 § 1 och 5 § ej ändring
3. Instruktor vid ut- bildningssektion- en hos skogs- vårdsstyrelsen (del- tidstjänst) f. 1923	7 har åker 2 har äng 20 har skog 1 har övrig mark Kpsk: 26 600 Västernorrlands län	Sök. uppger sig ämna bruka fastigheten själv (deltids- jordbruk)	Avslag jäml. 3 § och 4 § 1. (Behov av fast. även för ratio- naliseringen)	Jäml. 5 § ej ändring
4. Förste sekreterare vid UD f. 1930	12,5 har åker 20 har produktiv skogsmark Kpsk: 88 000 Stockholms län	Sommarbostad; permanent bo- stad vid besök i Sverige under tjänstgöring utomlands. Avsåg sköta skogsbruket själv och ar- rendera ut åkerbruket	Avslag jäml. 4 § 1. (även ratio- naliseringsskäl åberopas)	Ej ändring
5. Direktör (bil- handlare) f. 1921	20,5 har åker 140 har avrösnings- jord (skog) Kpsk: 350 000 Gävleborgs län	Sök. uppger sig ämna driva jordbruket själv. Byggnaden av kulturhistoriskt värde enl. Nor- diska Museet skulle restaureras och inreg. som kulturminnes- märke	Avslag jäml. 4 § 1. (kapitalpla- cering). I yttr. till lantbrukssty- relsen förklarade sig nämnden ej vilja motsätta sig tillstånd under vissa villkor	Ej ändring (Sök:s intresse av förvärv ur kulturhistorisk synpunkt hade do- kumenterats; det gällde emellertid betydande arealer i bondejordbruks- bygd välbelägen åker- och skogs- mark)

Sökande	Fastighet	Avsikten med förvärvet	Lantbruksnämnden	Lantbruksstyrelsen
6. Lantbrukare och åkeriägare f. 1916	11 har åker 33 har skog 10 har övrig mark Kpsk: 63 000 Stockholms län	Eget jordbruk; 40 har arrende- rad mark, tillhörig F 8, skulle sambrukas. Förvärvsfast. hade nödiga byggnader; den arr. marken var obebyggd	Avslag jäml. 4 § 1. (antages ej skola själv ägna sig åt jordbru- ket i lagens betydelse, avståndet mellan fast. och arr. mark ca 50 km)	Ej ändring (orea- listiskt att räkna med att sök. skulle avveckla åkerirö- relse och ägna sig åt jordbruket)
7. Folkskollärare f. 1933	3,5 har åker 75 har skog Kpsk: 95 000 Värmlands län	Sök. förband sig att flytta till egendomen och själv bruka den	Avslag jäml. 4 § 2. och 5 §	Jäml. 5 § ej ändring (Kungl Maj:t åbe- ropade 4 § 1)

Bilaga D

Sökande	Fastighet	Avsikten med förvärvet	Lantbruksnämnden	Lantbruksstyrelsen
1. Arrendator och gruvarbetare f. 1920	3 har åker 4 har skog Kpsk: 9 000 Norrbottens län	Sök. ville skapa sig »en utgångspunkt för framtida aktiva verksamhet inom jordbruksnäringen». Var delägare (tills. med 8 syskon) till annan jordbruksfastighet i orten; 8 har åker och 50 har produktiv skogsmark. Denna fast. ämnade sök. förvärva helt	Avslag jäml. 5 § (fast. borde läggas till annan fast. om 9,5 har åker och 22 har skog)	Ej ändring
2. F.d. polisman	1,5 har åker och tomt Kpsk: 6 000 Malmöhus län	Sök. ämnade plantera bärbuskar och fruktträd	Avslag jäml. 5 § (fast. borde läggas till annan brukningsenhet om 20 har, därav 13,5 har åker)	Ej ändring
3. Tre lantbrukare f. 1916 1920 1932	2 har åker 11 har skog Kpsk: 18 500 Värmlands län	För sambruk med faderns fastighet om 6,5 har åker och 45 har skog i samma ort	Avslag jäml. 5 § (fast. gränisar icke till varandra; förvärvet därför mindre lämpligt ur arronderingssynpunkt; förvärvsfast. borde nyttjas som rationaliseringsreserv)	Ej ändring
4. Fröhandlare f. 1913	4 har åker 34 har skog Kpsk: 35 000 Västernorrlands län	Sök. ägde angränsande torp om 2,5 har och ville sambruka fastigheterna	Avslag jäml. 5 § (fast. borde läggas till annan fast. om 3 har åker, 3,5 har äng och 70 har skog; torpet utan betydelse ur jordbruks- och skogsbruks-synpunkt)	Ej ändring
5. Svetsare f. 1923	9 har åker 176 har skog 13,5 har övrig mark Kpsk: ej bestämd tax.v.: 27 000 Jämtlands län	Sök. ämnade bosätta sig på fast. och själv driva skogsbruk och fåravel	Avslag jäml. 5 § (fast. utgör en ö; permanent bosättning olämplig, enär bro saknas och byggnadsbeståndet är dåligt)	Ej ändring

Sökande	Fastighet	Avsikten med förvärvet	Lantbruksnämnden	Lantbruksstyrelsen
6. Lantbrukare f. 1929	9,5 har åker Kpsk: 57 500 Malmöhus län	Sök. ämnade sambruka fast. med annan honom tillhörig an- gränsande fast. om 40 har åker och 10 har bete	Avslag jäml. 5 § (förvärvsfast. borde uppdelas på två andra fast. om 10,5 har resp. 7,5 har)	Ej ändring (Sök:s förvärv i och för sig lämplig förstärkning; dock välmotiverat att de andra två fast. till- föres ytterligare mark)
7. Banarbetare f. 1908	7,5 har åker och tomt 120 har skog 31,9 har övrig mark Kpsk: ej bestämd tax.v.: 41 000 Jämtlands län	Sök. avsåg att bruka fast. själv. Sök. ansåg jordbruket å fast. vara bärkraftigt	Avslag jäml. 5 § (fast. splittrad i sju skiften; i området ägde bolag enstaka skiften; det var önskvärt att bolagen fick sitt innehav i området samlat; dess- utom erfordrades omarrondering och förstärkning betr. jord- bruken i orten)	Ej ändring (fast. bör ej bestå som brukningsen- het på grund av stort investerings- behov utan tillföras nämnden som ra- tionaliserings- reserv)
8. Lantbrukare f. 1937 (driver även åkeri med en lastbil)	4 har åker 26 har skog Kpsk: ej bestämd Norrbottens län	Sök. vill utöka en honom till- hörig fast. om 6 har åker och 20 har skog	Avslag jäml. 5 § (behovet av förbättringar i fråga om arron- dering och storlek mycket stort i orten)	Ej ändring (de förvärvade in- ägoskiftena ligger olämpligt ur arron- deringssynpunkt)
9. Gjutare f. 1913	3 har åker och tomt 4 har äng 22 har skog 3 har övrig mark Kpsk: ej bestämd Kronobergs län	Sök. vill sambruka skogen med honom tillhörig fast. om 1,5 har åker och 30 har skog	Avslag jäml. 5 § (fast. bör läg- gas till annan fast. om 5 har åker och 54 har skog)	Ej ändring
10. Fil. mag. f. 1938	1,2 har åker 10 har skog 0,3 har övrig mark Kpsk: 16 000 Blekinge län	Växtbiologisk grundforskning för fil lic.-avhandling, särskilt betr. ängsvegetation och igen- växningsstadier (styrkt genom intyg av akademisk lärare)	Avslag jäml. 5 § (fast. bör läg- gas till annan fast. om 9 har åker och 116 har skog)	Ej ändring

Sökande	Fastighet	Avsikten med förvärvet	Lantbruksnämnden	Lantbruksstyrelsen
11. El. installatör f. 1911	3,7 har åker 37 har skog Kpsk: 97 000 Värmlands län	Sök. ämnade driva jordbruk och fåravel	Avslag jäml. 5 § (fast. bör användas för förstärkning av andra hemman)	Ej ändring
12. Handelsträdgårds- mästare f. 1913	1,3 har åker och tomt Kpsk: 4 000 Kristianstads län	Tillskottsmark till sök. tillhörig fast. om 6 har åker	Avslag jäml. 5 § (fast. bör läggas till annan fast. om 6,9 har, därav 3 har åker)	Ej ändring
13. Fru; maken sli- periarbetare f. 1919	5,5 har åker 31 har skog 4 har övrig mark Kpsk: 27 000 Västerbottens län	Sök. ämnade sambruka fast med henne tillhörig fast. om 9,5 har åker och 49 har skog; en son uppges skola bli jord- brukare	Avslag jäml. 5 § (fastigheterna ej lämpade för sambruk; förvärvsfast. bör förstärka andra jordbruk i orten)	Ej ändring

Innehållsförteckning

A	3
B	3
1. Ifrågasatt tryckfrihetsåtal	3
2. Ifrågasatt underhandsdirektiv till statens hyresråd	5
3. Frigivandet av handlingarna i Wennerströmaffären	7
C	9
4. Återkrav av medel som utlagts för svenskar i utlandet	9
5. Allmänna arvsfonden	10
6. Grundlagsenligheten av visst stadgande	12
7. Registrering av partibeteckningar	13
8. Bestämmelserna om krigsmaterielexport	15
9. Vissa frågor rörande kommunblocksindelningen	16
10. Beredningen av ärende om gåva till Marocko	17
11. Beslut om abolition	19
D	22
12. Statssekreterarnas bisysslor	22
13. Nådepraxis	23
14. Tillämpningen av jordförvärvslagarna	24
Bilaga 1	
Tider för statsrådsprotokollens ankomst till konstitutionsutskottet år 1965	27
Bilaga 2	
till punkten C 4	29
Bilaga 3	
till punkten C 5	37
Bilaga 4	
till punkten C 7	63
Bilaga 5	
till punkten C 9	71
Bilaga 6	
till punkten C 11	84
Bilaga 7	
till punkten D 13	107
Bilaga 8	
till punkten D 14	140